

9.

SKUP MUZEJSKIH
PEDAGOGA HRVATSKE
S MEĐUNARODNIM SUDJELOVANJEM

ZBORNIK RADOVA

edukacija

izazovi i rješenja novoga doba

Varaždin · 28. - 30. rujna 2016.
Gradski muzej Varaždin

HRVATSKO MUZEJSKO DRUŠTVO
Sekcija za muzejsku pedagogiju
i kulturnu akciju

Hrvatsko
muzejsko društvo
Croatian Museum
Association

9.

SKUP MUZEJSKIH
PEDAGOGA HRVATSKE
S MEĐUNARODNIM SUDJELOVANJEM

ZBORNIK RADOVA

edukacija

izazovi i rješenja novoga doba

Nakladnik:

Hrvatsko muzejsko društvo

Za nakladnika:

Vlasta Krklec

Uredništvo:

Petra Marincel, Danko Dujmović

Glavni urednik:

Danko Dujmović

Korektura:

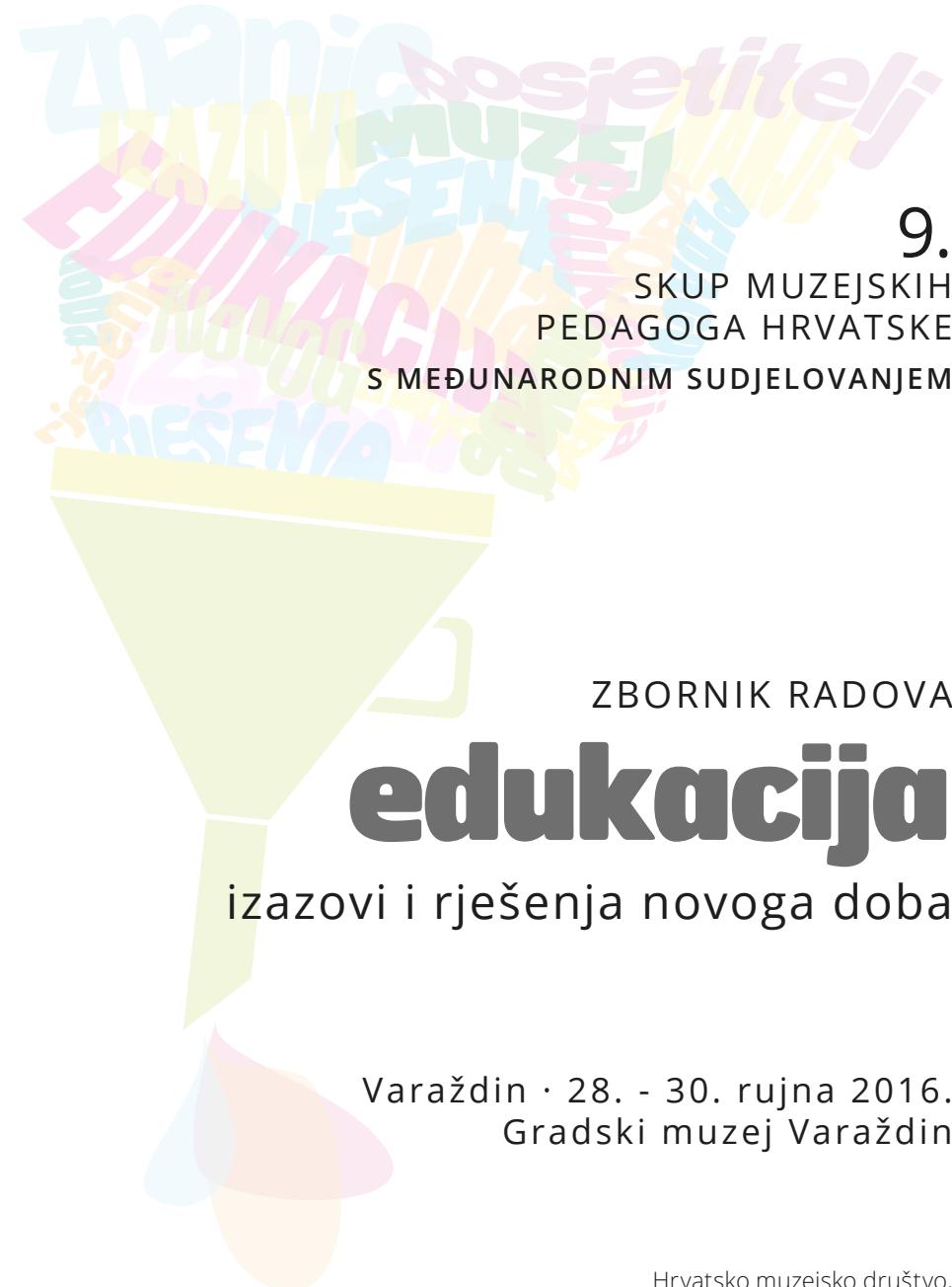
Danko Dujmović

Vizualni identitet, oblikovanje i grafička priprema:

Contrast Design Studio

ISSN: 1848-4417

Zagreb, 2018.

Zbornik Edukacija realiziran je sredstvima Ministarstva kulture RH.

Hrvatsko muzejsko društvo,
Zagreb 2018.

Sadržaj

- 11 | Danko Dujmović
Predgovor
- 14 | Anita Hodak, muzejska pedagoginja
Željka Modrić Surina, ravnateljica, viša kustosica
Priče iz dubina
- 23 | Iva Novak, kustosica i muzejska pedagoginja
Spomenar Veličanstvenija
- 29 | Aleksandra Piteša, muzejska pedagoginja
Višestruke inteligencije na radionicama Špageti i orasi u kolarinu
- 37 | Vesna Leiner, muzejska pedagoginja savjetnica
Marija Sabolić, muzejska pedagoginja
**Muzej i škola – pristup radu s grupama učenika
na primjeru radionica Plesni redovi**
- 41 | Vedrana Premuž Đipalo, viša muzejska pedagoginja
Edukativni programi uz izložbu „OdraSTanje 60-ih & 70-ih“
- 47 | Nikolina Mađar, kustosica
Domovinski rat – udžbenički prikaz i izazov za muzejskog pedagoga
- 56 | Tamara Matajia, viša kustosica
Čudotvornica - od koncepta do brenda
- 64 | Andrea Samaržija, muzejska pedagoginja pripravnica
DRAMSKA RADIONICA U MUZEJU: DRAMCI IZ GUVERA
- 71 | Dragan Kiurski, muzejski pedagog
Performing art kao način tumačenja nasleđa
- 80 | Natali Čop, viša dokumentaristica
Lucija Vuica, muzejska pedagoginja
Pogled na razvoj edukativne djelatnosti Narodnog muzeja Zadar
- 89 | Toni Bilić, muzejski pedagog
Edukativne radionice u Gradskoj galeriji Antun Gojak 89

96	Marijan Bogatić, viši muzejski pedagog Baštinska patrola	180	Eduard Kletečki, viši kustos i muzejski pedagog Nataša Kletečki Jasna Razlog-Grlica Primjena kataloga "Održati se pod svaku cijenu" u nastavi i pripremi učenika za posjet muzeju
102	Barbara Crnobori, muzejska pedagoginja Gdje je Ela?	188	Bože Kokan, viši kustos Sanja Vrgoč, viša kustosica Josip Boban, viši kustos Radionica „Dinosauri“ za djecu vrtićke dobi u Prirodoslovnom muzeju Splitu
110	Bože Kokan, viši kustos Sanja Vrgoč, viša kustosica Lucija Šimić, muzejska pedagoginja Radionica „Kukci“ za djecu vrtićke dobi u Prirodoslovnom muzeju Split	193	Sanja Vrgoč, viša kustosica Bože Kokan, viši kustos Josip Boban, viši kustos Posjećenost osnovnoškolskih radionica u Prirodoslovnom muzeju u Splitu tijekom školske godine 2015./2016.
118	Iva Kožnjak, kustosica Kristina Jančec, profesorica Putevima međimurske spomeničke baštine	198	Antica Bregović, muzejska savjetnica Petric Marincel, dokumentaristica Kontinuitet edukativnih radionica u „Svjetu kukaca“
123	Lorka Lončar Uvodić, viša muzejska pedagoginja Srednjoškolci u Muzeju krapinskih neandertalaca	206	Daniela Bilopavlović Bedenik, kustosica Inkluzivne likovne radionice i prilagođeni programi osobama s invaliditetom i marginaliziranim skupinama posjetitelja
131	Dragana Latinčić, kustos za rad s publikom i edukaciju Edukativni program „Biti slobodan, biti dostojanstven“ u Muzeju banjičkog logora	211	Liljana Suhodolčan, muzejska svetovalka, kustosinja pedagoginja Življenje danes in nekoč
139	Katarina Ivanišin-Kardum, viša muzejska pedagoginja Izložba Priroda – laboratorij boja: tradicionalno tehnološko znanje	219	Jožica Trateški, viša kustosinja Dostopnost Muzeja novejše zgodovine Celje
147	Andrea Matoković, viša kustosica Je li latinski jezik doista mrtav?	226	Liljana Velkovski, muzejska pedagoginja savjetnica i kustosica U ritmu dodira: Multimedijalska izložba i katalog
152	Luka Čorak, kustos Matea Galetić, kustosica Kompleksna muzejska izložba i prateći pedagoški program - izazovi za kustosa i pedagoga	234	Tea Gudek Šnajdar Kako povećati broj stranih posjetitelja u muzeju? Primjer suradnje muzeja i vanjskih partnera u Amsterdamu 234
162	Katarina Dragin, dokumentaristica Kulturna rekreacija	241	Zaključak 9. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem: Edukacija – izazovi i rješenja novoga doba 241
166	Mario Klaić, prof., viši muzejski pedagog QR kod u službi muzeja		
173	Jasmina Jurković Petras, viša kustosica Muzej u zajednici – primjeri etnografskih radionica 173		

Predgovor

Gradski muzej Varaždin bio je domaćin 9. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, koji je pod naslovom *Edukacija – izazovi i rješenja novoga doba* bio održan od 28. do 30. rujna 2016. godine. U radu Skupa sudjelovalo je sedamdesetak muzejskih pedagoginja i pedagoga, kustosica i kustosa, muzejskih ravnateljica i ravnatelja, osnovnoškolskih, srednjoškolskih i sveučilišnih nastavnica i nastavnika te studentica i studenata. Sudionici su se okupili iz svih krajeva Hrvatske, te iz Slovenije i Srbije. Skup je održan pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Tijekom trajanja Skupa održano je 4 pozivnih izlaganja, 37 usmenih izlaganja i 9 postera. Uz radni dio Skupa s izlaganjima i raspravama, valja spomenuti i vrlo bogat program s razgledom povjesne jezgre Varaždina, stalnih postava Gradskog muzeja Varaždin i izložbe *Varaždin pod krunom Habsburgovaca*, koncertom u okviru Varaždinskih baroknih večeri, te posjetom Zavičajnom muzeju Varaždinske Toplice i Arheološkom parku *Aquae Iassae*.

S obzirom na temu Skupa, u prvom planu radnog dijela bio je pristup različitim skupinama posjetitelja pa je Skup programski bio podijeljen na 4 tematske cjeline - predškolarci, osnovnoškolci, srednjoškolci i ostale grupe posjetitelja. Izlagači su predstavili svoja iskustva u radu s različitim dobnim skupinama i profilima posjetitelja, probleme i izazove s kojima se susreću te moguća rješenja i načine ostvarivanja što kvalitetnije komunikacije.

Pred vama je Zbornik radova 9. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem u kojem su objavljeni radovi izlagani na Skupu u pisanom obliku, sveukupno njih 31. Radovi u Zborniku podijeljeni su u tematske cjeline i prate redoslijed izlaganja prema programu održanog Skupa. Na kraju Zbornika nalazi se i službeni zaključak nastao kao rezultata rada i rasprava ovog stručnog okupljanja kolegica i kolega iz područja muzejske edukacije.

Koristim priliku još jednom zahvaliti Jeleni Hotko, Lorki Lončar Uvodić, Elizabeti Igrec i Petri Marincel kao članicama organizacijskog odbora, a posebice (tadašnjem) ravnatelju Gradskog muzeja Varaždin Miranu Bojaniću Morandiniju kao glavnom domaćinu i predsjedniku organizacijskog odbora na vrlo ugodnoj suradnji te iznimnoj gostoljubivosti i trudu zbog kojeg će nam varaždinski Skup ostati u vrlo ugodnom sjećanju.

Danko Dujmović, urednik

01.

osnovnoškolski | uzrast |

Anita Hodak, muzejska pedagoginja

Prirodoslovni muzej Rijeka
Lorenzov prolaz 1, Rijeka
anita@prirodoslovni.com

Željka Modrić Surina, ravnateljica, viša kustosica

Prirodoslovni muzej Rijeka
Lorenzov prolaz 1, Rijeka
zeljka@prirodoslovni.com

Priče iz dubina

Sažetak:

Priče iz dubina edukativan je projekt nastao u sklopu novog dijela stalnog postava Plavetnilo i putujuće izložbe Raznolikost je bitna. Interakcija je dio postava, a posjetitelji su čitavo vrijeme uključeni u proces otkrivanja i istraživanja kroz uporabu suvremenih muzeografskih tehnika i multimedijalnih rješenja. Kustosi Sharky i Dinko stvaraju interaktivnu izložbu s edukativnim panoima te video materijal u kojem djeca postaju aktivni sudionici. Radionice, istraživanje, kreativno stvaralaštvo i igra omogućavaju drugačije iskustvo muzeja i izložbe. Postav je u 2014. g. dobio nagradu HMD-a, a izložba u 2015. g. nagradu WAZA-e te posebno priznanje HMD-a za pedagoško-edukacijski program.

1. Uvod

Priče iz dubina edukativan je projekt u sklopu novog dijela stalnog postava Plavetnilo - raznolikost života u podmorju Kvarnera i putujuće izložbe Raznolikost je bitna – Diversity matters. Nastao je kao stručni rad Anite Hodak za zvanje muzejskog pedagoga krajem 2013. godine.

Novi dio stalnog postava i putujuća izložba ostvareni su kroz europski projekt MUSEUM-CULTOUR (*The Adriatic's museums enrich cultural tourism*), odobren u sklopu Operativnog programa Adriatic IPA Cross Border Corporation 2007- 2013. Prirodoslovni muzej Rijeka bio je jedan od sedam partnera (uz muzeje u Albaniji, Crnoj Gori, Italiji i Sloveniji) te su

u okviru projekta nastali novi dio stalnog postava *Plavetnilo - raznolikost života u podmorju Kvarnera* i putujuća izložba *Raznolikost je bitna – Diversity matters*.¹

2. Plavetnilo - raznolikost života u podmorju kvarnera – novi dio stalnog postava

Uloga muzejske edukacije u institucionalnom jačanju Prirodoslovnog muzeja Rijeka očituje se kroz periodična otvaranja stalnih postava. Zbog nedostatka prostora i financija te nedostatnog broja zaposlenih, dijelovi stalnog postava u Muzeju nastajali su u razdoblju od 2000-2012. godine, a 2014. dio postava kojeg čine *Morski beskrješnjaci*, *Ribe košutnjače* i *Morski psi* novim su se konceptom objedinili u dijelu stalnog postava pod nazivom *Plavetnilo - raznolikost života u podmorju Kvarnera*, kojim je prikazan život u kvarnerskom podmorju, odnosno Jadranskom moru putem 150 izloženih primjeraka morske flore i faune. Ujedno je i doprinos aktivnom uključivanju i ulaganju napora u podizanju svijesti svakog pojedinca ili posjetitelja na odgovorno ponašanje prema prirodi (Arko-Pijevac 2014:11).

2.1. Ciljane skupine

Prirodoslovni muzej Rijeka svojim edukativnim programom želi zadržati postojeću publiku, ali i privući različite dobne skupine, kao i skupine koje se razlikuju po interesu i obrazovanju. Aktivni korisnici postojećih programa Muzeja su djeca predškolskog uzrasta, učenici osnovnih škola i obitelji, dok su manje aktivni odrasli i treća životna dob, a pasivni korisnici su učenici srednjih škola, studenti i osobe s invaliditetom. Iz tog razloga je i ostvarena suradnja sa stručnim osobama radi ostvarivanja što boljih uvjeta u komunikaciji s osobama koje imaju teškoća u kretanju te usvajanju znanja i iskustava.

Cilj je također da se Muzej novim stalnim postavom približi i tinejdžerima koji ne zalaze u muzeje ili to čine pod pritiskom u organiziranim školskim grupama.

2.2. Komunikacija s posjetiteljima

a) Pasivna komunikacija

Posjetitelji samim ulaskom u novi dio stalnog postava *Plavetnilo* doživljavaju cjelokupnu atmosferu života u moru kroz četiri osjetila: pogled, dodir, zvuk i njuh. Pogledom doživ-

¹ Za koncept i scenarij postava zaslужni su Milvana Arko-Pijevac, Marin Kirinčić i Marcelo Kovačić, dok je za dizajn postava zaslужan Klaudio Cetina. Za koncept i scenarij putujuće izložbe zaslужni su Nadia Dunato Pejnović, Marin Kirinčić, Boris Cimaš, Željka Modrić Surina, Mirna Gurdon, Dragan Kordić i Lea Jurin, dok je za dizajn i vizualno oblikovanje zaslужna Lea Jurin 4 mikser. Za multimediju, dokumentaciju i muzeografska rješenja postava i izložbe zaslужan je Borut Kružić, za komunikaciju s posjetiteljima Anita Hodak i Željka Modrić Surina, a za video materijal, glazbu i zvuk Lado Bartoniček.

Ijavaju različite svjetlosne interakcije, dodirom osjećaju različite površine i teksture, njuhom mirise mora, a sluhom uranjaju u različite zvukove mora.

b) Aktivna komunikacija

Interakcija je izuzetno bitan dio postava, što znači da posjetitelji neće biti u mogućnosti saznati informacije o podmorju Kvarnera ako se aktivno ne uključe u proces otkrivanja i istraživanja uporabom suvremenih muzeografskih tehnika i multimedijalnih rješenja. Način komuniciranja s posjetiteljima ne odvija se uporabom klasičnih legendi već direktnom i indirektnom interakcijom. U direktnoj interakciji tableti su nositelji legendi, dok u indirektnoj interakciji posjetitelji sami odlučuju o količini i razini informacija koje žele saznati istraživanjem prostora te doživljajem kroz osjetila.

3. Raznolikost je bitna - Diversity matters -- putujuća izložba

Raznolikost je bitna - Diversity matters je putujuća izložba koja nas provodi kroz turbulentnu prošlost planeta Zemlje, prikazuje njenu dinamičnu i kompleksnu sadašnjost te nas vodi u budućnost u kojoj konačno odredište biramo sami! Kroz izložbu nas vode naša dva kustosa pripravnika: Sharky i Dinko.

Zašto baš Sharky, morski pas? Postoje kao vrsta više od 400 milijuna godina, preživjeli su velika masovna izumiranja, predatori su na vrhu hranidbenog lanca, ali također i jedna od najugroženijih vrsta na Mediteranu. Atraktivni su, plijene pažnju i predstavljaju poveznicu između putujuće izložbe i stalnog postava *Plavetnilo - raznolikost života u podmorju Kvarnera*. Dinko je naizgled potpuna suprotnost Sharkiju. Voluhar – mali glodavac koji se razvio neposredno nakon nastanka dinosaure, pravi je stručnjak za preživljavanje. Živi na teško dostupnim krškim područjima koja sežu od morja do gorja. Unatoč tome, čovjekovo djelovanje ni njega nije poštедjelo od ugroženosti. Svi znamo kako je primorski krš neodvojiv od mora, pa će se Dinko pobrinuti da i taj dio prirode ostane zaštićen i sačuvan. U suradnji sa Sharkyjem naučit će nas da nije važno jesmo li mali ili veliki – već da svi možemo (i moramo!) doprinijeti očuvanju biologične raznolikosti. Zajedno s njima spoznajemo odgovore na nekoliko važnih pitanja: Što je bioraznolikost? Zašto je ona važna? Kroz što je sve prošao život na Zemlji do danas? Što prijeti bioraznolikosti? te *Što ja mogu učiniti?* (Dunato Pejnović, Kirinčić, 2015.). Tijekom 2015. godine edukativna izložba gostovala je u Postojni (Slovenija) i Opatiji.

Slika 1: radionica *Veliko plavetnilo*- istraživanje uporabom tablet-a, fototeka Prirodoslovnog muzeja Rijeka

4. Priče iz dubina – edukativni program u sklopu postava i putujuće izložbe

Edukativni program koji se provodi u Prirodoslovnom muzeju Rijeka od 2003. godine stalno se nadopunjuje različitim sadržajima, a cilj je da se kroz novi dio stalnog postava program edukacije dodatno proširi raznolikim aktivnostima namijenjenim različitim uzrastima. Program *Priče iz dubine* za novi je dio stalnog postava osmisnila mujejska pedagoginja, a realizira se timskim radom i aktivnom suradnjom kustosa, dokumentarista/informatičara i mujejske pedagoginje te ostalog stručnog osoblja.

Cilj je izbjegći klasičan tip vodstva *ex cathedra*, što znači da se vodstvo odvija u interakciji publike i vodiča (kustosa i/ili mujejskog pedagoga) te se njime publiku upoznaje s izlošcima, ali i svim muzeografskim tehnikama i multimedijalnim sadržajima koji prenose informacije. Upućivanjem na njihovu aktivnu uporabu naglasak je stavljen na otkrivanje i istraživanje.

4.1. Radionice za različite ciljane skupine

Radionice su organizirane za grupe iz vrtića, osnovnih i srednjih škola, fakulteta i ostalih odgojno-obrazovnih ustanova. Kroz novi stalni postav teži se ostvarivanju još bolje suradnje s ustanovama i udrugama za osobe s invaliditetom.

Prirodoslovni muzej Rijeka nema posebnu učionicu ili prostoriju za edukaciju jer smo da posjetitelji uživaju u okolini koja ih okružuje u izložbenom prostoru. Cjelokupan muzej je jedna velika učonica. Posjetitelji na zanimljiv i edukativan način spoznaju predmete koji ih okružuju, a kroz neposredno promatranje muzejskih zbirk, shvaćanjem vlastite uloge unutar muzeja, kao i važnosti suživota s prirodom potiče ih se na pozitivno razmišljanje o muzejima, u kojima se može normalno pričati, istraživati i igrati.

Putujuća izložba *Raznolikost je bitna* ide korak dalje te prije gostovanja izložbe na određenoj lokaciji unaprijed priprema publiku u vidu provođenja ankete među ciljanim skupinama – predškolskom i školskom djecom, propitujući njihovo predznanje i razumijevanje tematike. Video snimka ankete postaje izložak u onoj sredini kojoj anketirana djeca pripadaju pa tako djeca i sredina postaju dijelom izložbe, a izložba dijelom zajednice.

Edukativne radionice u Muzeju i izvan njega, zainteresiranim omogućuju da istraže različite teme iz svijeta prirodoslovja, da upoznaju zbirke te da postanu znanstvenici kroz razne pokuse, seciranja, istraživanja, kvizove ili igre ponavljanja, ovisno o uzrastu grupe.

Priče iz dubine, edukativan projekt koji obuhvaća i postav i putujuću izložbu, razrađen je kroz nekoliko tema koje se mijenjaju i nadopunjavaju ovisno o uzrastu djece. Teme koje se trenutno provode u sklopu projekta su: *Spasi morskog psa, Kustos Sharky, Veliko plavetnilo, I seciranje je istraživanje!, Sharky i Dinko recikliraju te Morske mudrolje*.

4.2. Tijek radionica uz postav *Plavetnilo* u Muzeju - školski uzrast

Primjer jedne od radionice za osnovne škole nosi naziv *Veliko plavetnilo*, a realizacija je ostvarena na dva različita načina, ovisno o tome je li radionica pripremljena za niže ili više razrede. Odvija se u trajanju od dva puna sata.

Radionica počinje međusobnim upoznavanjem i podjelom iskaznicu na kojima djeca napišu svoje ime i prezime čime postanu kustosi na jedan dan. Zatim slijedi spoznaja novih pojmova kroz zajedničko promatranje i istraživanje preparata morskog psa. Nakon toga slijedi stručno vodstvo kroz *Plavetnilo* upotrebom različitih edukativnih rješenja i pomagala, kao što su zabavne zagonetke koje ih potiču na otkrivanje, didaktičko pomagalo Oči morskog psa kroz koje mogu doživjeti svijet kako ga zaista vidi morski pas, te taktilno proučavanje i otkrivanje skrivenih muzejskih predmeta. I niži i viši razredi s *Plavetnilom* se upoznaju zajedničkim promatranjem i istraživanjem predmeta koji ih okružuju te doživljajem kroz osjetila. Metodom razgovora, promatranja, demonstracije i proučavanja doživljavaju svijet morskih dubina kroz zanimljiv i edukativan *zaron* u muzejski svijet morskih priča.

Zatim postaju pravi znanstvenici sudjelujući u raznim pokusima, seciranju, istraživanju, promatranju pod lupom i slično.

Slika 2: radionica *Spasi morskog psa*, fototeka Prirodoslovnog muzeja Rijeka

Praktični se dio mijenja ovisno o uzrastu djece. Niži razredi osnovne škole izrađuju vlastito morsko plavetnilo kroz kreativno-prirodoslovan prikaz akvarija. Individualnim radom izrađuju akvarij reciklirajući stare plastичne ili kartonske tanjure za oblik akvarija. Biljni i životinjski svijet koji su upoznali u postavu izrađuju recikliranjem starog papira. Nakon završenog rada i spremanja prostora, slijedi ponavljanje naučenog kroz igru *Morska bića, ne ljudite se!* Učenici su pijuni, to jest morska bića iz postava koji prolaze kroz nagradna i kaznena polja, kroz polja s pitanjima i kroz obična polja. Kretanje kroz polja odvija se bacanjem velike kocke s brojevima, napravljene od spužve (poveznica s morskom spužvom). Metodom igre, učenici na zanimljiv i edukativan način spoznaju bioraznikost podmorja Kvarnera.

Viši razredi osnovne škole u središnjem dijelu također prikazuju veliko plavetnilo, ali uporabom suvremenih muzeografskih tehnika i multimedijalnih rješenja. Učenici imaju potpunu slobodu korištenja vlastitih pametnih telefona i tableta (slika 1). Vodstvo rade sami. A kako? Podijeljeni u parove izvlače papirić s nazivom muzejskog predmeta kojeg pomoću tableta pokušavaju samostalno pronaći. Zatim dobivaju kustoski listić sa zadacima kroz koje aktivnim istraživanjem usvajaju osnovne značajke svake vrste, kao i zanimljivosti, predrasude, informacije o porijeklu i ugroženosti. Na kraju svaki par prezentira svoj muzejski predmet, a kao razred izrade cjelokupno vodstvo za sve. Jedan vid radionice odvija se kroz edukativnu igru *Kviz zviz udri znanjem*, koji se odvija uporabom interneta ili bez uporabe interneta, to jest isključivo traženjem odgovora u postavu.

4.3. Tijek radionica uz putujuću izložbu *Raznolikost je bitna* – školski uzrast

Kao što je ranije već spomenuto, kroz putujuću izložbu *Raznolikost je bitna* djeca i sredina postaju dijelom te izložbe, a izložba dijelom zajednice.

Izložba kombinira: edukativne panoe; elemente prilagođene dodirivanju i interakciji s posjetiteljima, kao što su plakati koji pozivaju na pisanje poruka i izražavanje mišljenja; video materijal, koji čine edukativni dijelovi o zaštiti bioraznolikosti, ali i materijal nastao u interakciji s ciljanom publikom.

Edukativnu izložbu prati i drugi dio edukativnog programa, koji se sastoji od žive interpretacije, pričanja priča i prilagođenih stručnih vodstava te serije tematskih edukativnih radionica. Jedna od takvih radionica pod nazivom *Spasi morskog psa!*, koja se odvija u postavu i uz putujuću izložbu, upoznaje djecu s tim velikim morskim bićima te otklanja strahove i predrasude vezane uz njih (slika 2). Kustos Sharky i Dinko dočekuju djecu i približavaju im temu bioraznolikosti metodama razgovora, promatranja, demonstracije, praktičnog rada i igre. Taktičnim proučavanjem spoznaju građu tijela morskih pasa, a metodom igre spašavaju morske pse uhvaćene u ribarsku mrežu, izrađene od recikliranog starog papira i stare ribarske mreže. Nakon spašavanja djeca puštaju morske pse u more tako da izrade veliko morsko platno otiskivanjem dlanova koje su prethodno *uronili* u plavu boju. U završnom dijelu zajednički spremamo radni prostor i ukratko ponavljamo sve što su spoznali.

Radionice kombiniraju istraživanje, doživljaj, kreativno stvaralaštvo i zabavu, sve kroz individualni ili grupni rad. Radionice na mjestu izložbe na kojima se koristi muzejska građa, odnosno muzejski predmeti, nastavljaju se na radionice u prirodnom ambijentu, uz more, kao i na radionice u Muzeju, čime se briše granice između muzeja, izložbe na otvorenom i prirode.

4.4. Tijek radionice na plaži – terenska radionica

Radionice u sklopu postava i izložbe imaju i popratnu radionicu u prirodi, što ovisi o mogućnostima publike i Muzeja. Terensku radionicu na plaži održavaju kustos-ronilac i muzejski pedagog, a tematski je vezana za živi svijet u moru. Djeca se tijekom radionice upoznaju s ronilačkom opremom i osnovama ronjenja, a na živim primjerima iz mora imaju mogućnost prepoznavanja određenih vrsta biljaka i životinja (slika 3). Praktični rad i trajanje radionice ovise o uzrastu i sposobnostima grupe. Tijekom radionice kombiniraju se metode razgovora, demonstracije, praktičnog rada i igre, a sve kroz frontalni, individualni i grupni oblik rada.

Slika 3: terenska radionica na plaži, fototeka Prirodoslovnog muzeja Rijeka

4.5. Edukativna rođendanska radionica – *Morske mudrolije*

Osim klasičnih radionica, kroz projekt je razvijena i kreativna edukativna rođendanska radionica *Morske mudrolije*, koja na zabavan način djeci omogućava sasvim drugačije iskustvo muzeja, izložbe i mora. Rođendanska radionica sastoji se od nekoliko edukativnih i zabavnih točaka: uvodna priča, igra *Pecaljka* i *Ribarska mreža*, igra *Istine i laži o morskim stvorenjima* te igra *Hobotnica mudrica*.

5. Nagrade i priznanja

Novi dio stalnog postava *Plavetnilo - raznolikost života u podmorju Kvarnera* dobio je 2014. nagradu Hrvatskog muzejskog društva za najbolju realizaciju. Putujuća izložba *Raznolikost je bitna* dobila je 2015. nagradu WAZA-e (World Association of Zoos and Aquariums) za najbolju promociju i edukaciju o važnosti i vrijednosti bioraznolikosti te posebno priznanje Hrvatskog muzejskog društva za pedagoško-edukacijski program.

Summary:

Tales from the Deep

Tales from the Deep is an educational project created as part of the new permanent exhibition *The deep* and the traveling exhibition *Diversity matters*. Interaction is a part of the permanent exhibition and visitors are involved in discovering and researching with the

use of contemporary museum techniques and multimedia. Curators *Sharky* and *Dinko* create an exhibition with educational displays, interaction and video in which children become active participants. Workshops, through exploring, creativity and play enable a different experience of the museum and the exhibition. In 2014 the permanent exhibition was awarded by the HMD (Croatian Museum Association), and in 2015 the travelling exhibition was awarded by the WAZA (World Association of Zoos and Aquariums) and by the HMD with a special recognition for the education program.

Bibliografija:

Arko-Pijevac, Milvana. 2014. *Plavetnilo – raznolikost života u podmorju Kvarnera*, Rijeka: Prirodoslovni muzej Rijeka.

Dunato Pejnović, Nadia. Kirinčić, Marin, 2015. *Diversity matters! – Raznolikost je bitna!*, Rijeka: Prirodoslovni muzej Rijeka.

Iva Novak, kustosica i muzejska pedagoginja

Muzej za umjetnost i obrt
Trg Republike Hrvatske 10, Zagreb
iva.novak@muo.hr

Spomenar *Veličanstveni Ja*

Sažetak:

Uz izložbu *Veličanstveni Vranyczanyjevi* Pedagoški odjel priredio je publikaciju *Veličanstveni Ja*. Ova edukativna radna bilježnica u obliku je spomenara upravo zbog toga što su predmeti spomenarskog karaktera tipični za bidermajer, razdoblje koje je dominiralo na izložbi. Ispunjavajući spomenar, djeca uče što je to rođoslavlje, monogram, grb, kako je živjelo plemstvo, ali i neke općenitije termine kao što su (auto)portret, eksterijer, interijer i slično.

Osim klasičnih vodstava i radionica, Pedagoški odjel MUO uz veće izložbe realizira publikacije ili digitalne sadržaje prvenstveno namijenjene djeci i mladima koji u Muzej dolaze u vrijeme kada se ne održavaju vođene radionice. Najčešće je riječ o malenim posjetiteljima koji dolaze s roditeljima ili starateljima, a obilazak odraslih za njih je predugачak i neadekvatan. Spomenute publikacije imaju dva osnovna cilja: zabaviti posjetitelja, ali i (barem donekle) zamijeniti vodstvo prilagođeno uzrastu. Stoga su publikacije uvijek edukativnog karaktera – u njima su navedene osnovne stvari koje inače naglašavamo u vodstvima. Ponekad, posebno kad je riječ o digitalnim aplikacijama (kvizovima, potragama), ovi sadržaji zaista vode posjetitelja kroz izložbu. Međutim, naglasak je ipak uvijek na zabavnim zadacima.

Izložba *Veličanstveni Vranyczanyjevi – umjetnički, povjesni i politički okvir života jedne plemićke obitelji* (MUO, 14. 5. – 21. 8. 2016.) predstavljala je poprilično zahtjevan zadatak za Pedagoški odjel. Riječ je o izložbi koja je prezentirala povijest i značaj plemićke obitelji Vranyczany-Dobrinović u hrvatskim krajevima od 15. stoljeća do danas i to velikim dijelom kroz povijesne dokumente, obiteljska stabla, fotografije, geografske karte... Izložbu su činili i portreti, skulpture, nakit, obiteljsko srebro, porculan, namještaj... Međutim, za praćenje izložbe bilo je neophodno čitati prilično opsežne legende. Ukratko, vrlo zanimljiva izložba, no ne i za malene posjetitelje. I sama veličina izložbe (sve izložbene dvorane, oko 840m²) puno govori. Kompleksnost izložbe i velika količina podataka predstavljala je zanimljiv zadatak već i pri osmišljavanju vodstava za odrasle. Međutim, dok su vodiči uspjevali ostvariti vrlo zanimljiva i dinamična vodstva te zadržati koncentraciju posjetitelja na (nužno) prilično dugom vođenom obilasku povremenim pričama iz svakodnevnog života (čak bismo mogli reći „tračevima“), te priče nam nisu bile korisne kada su na red došla djeca. Primjerice, odraslima je vrlo zanimljiva i zabavna bila priča o tome kako se

contessa Klotilda Buratti (rođ. Vranyczany-Dobrinović) odlučila razići sa svojim suprugom dr. Ivanom conteom Burattijem, iako rastava u plemičkim obiteljima nije bila moguća. Nastavila je vezu s odvjetnikom Dragutinom pl. Gvozdanovićem, koji je od nje bio mlađi 14 godina. Obitelj je vezu osuđivala, ali je unatoč tome često koristila Dragutinove odvjetničke usluge (Klobučar 2016:216-217). Naravno, Klotilda je posebno važan član obitelji Vranyczany jer je, između ostalog, Gradu poklonila palaču Dverce na Gornjem gradu. Što od svega toga reći djeci? Ništa. Zato smo se u vodstvima za mlađe posjetitelje odlučili baviti nekim općenitijim temama. Razgovarali smo o pojmu obitelji i o tome tko sve čini (našu) obitelj u sadašnjosti te tko ju je sve činio u prošlosti. Naučili smo što je rodoslovje i obiteljsko stablo. Proučavali različite grbove, monograme, pečate. Podsetili se što je portret, autoportret, bista, poprsje, figura. Razgovarali o dvorcima, sobama unutar njih i vrtovima izvan. Naučili što znači interijer a što eksterijer. Gledali smo kako je živjelo plemstvo, što je radilo, kako se oblačilo, zabavljalo, što je jelo... Dozvolili smo si i malo maštanja o tome kako bi bilo da smo mi plemići!

Nakon vodstva, priređivane su i radionice. Na njima su posjetitelji izrađivali obiteljska stabla, osmišljali svoje monograme i grbove te ih potom realizirali u obliku pečata. S obzirom da su se prvi grbovi javili na štitovima vitezova, a svrha im je bila razlikovanje u borbi, na radionicama smo izrađivali i štitove. Svaki posjetitelj mogao je naslikati i portret prijatelja preko puta stola, ili pak autoportret. Slike koje su pritom nastale stvorile su „Muzejsko stablo“ – varijaciju na temu obiteljskog stabla. Članove „Muzejskog stabla“ ne povezuju rodbinske, nego prijateljske veze koje su nastale za vrijeme druženja u Muzeju. Na kraju smo, kao i uvijek, priredili izložbu nastalih radova. I tako smo, uz *Veličanstvene Vranyczanyjeve*, izložbu koja je zaista prvenstveno namijenjena odraslima, svašta naučili, likovno i kreativno se iskazali i pritom se dobro zabavili.

Kako bismo takav doživljaj izložbe omogućili i mladim posjetiteljima koji su je došli razgledati (vjerojatno s roditeljima ili starateljima) u vrijeme kada se ne održavaju vodstva i radionice, odlučili smo realizirati publikaciju *Veličanstveni Ja – spomenar uz izložbu Veličanstveni Vranyczanyjevi* (autorica Iva Meštrović, urednica Malina Zuccon Martić, nakladnik Muzej za umjetnost i obrt, naklada 700). S obzirom da je za plemičke obitelji specifična svijest o važnosti povijesti obitelji, i u tom smislu bilježenje te povijesti, a obitelj Vranyczany to potvrđuje, publikacija je zamišljena kao spomenar koji je istovremeno podsjetnik na vlastitu povijest (jer se u njemu bilježi obiteljsko stablo i slično), ali i uspomena na posjećenu izložbu. Osim toga, spomenari, suveniri i drugi predmeti uspomenskog karaktera posebno su bili popularni u bidermajeru, razdoblju koje je dominiralo na spomenutoj izložbi. Kao što naslov sugerira, spomenar se temelji na zamišljenom scenaru u kojem je njegov vlasnik maleni plemić. Sve započinje ispunjavanjem osnovnih podataka o sebi i o posjetu Muzeju, jer je spomenar zapravo i lijepa uspomena na posjećenu izložbu.

Slika 1: Naslovnica spomenara

Slijedi deset zadataka koji vode malenog „plemića“ u svijet mašte u kojem On veličanstveni osmišljava svoj monogram, grb, paradnu uniformu, interijer i eksterijer svoga dvorca... Organizirani su tako da je na lijevoj stranici uvijek fotografija jednog ili više izložaka s izložbe, a na desnoj stranici zadatak povezan s izlošcima. Na obje stranice, dakle i uz fotografije izložaka i uz zadatak, postoji tekst koji nemametljivo, u dnu stranica, gotovo poput fusnote, pojašnjava pojmove kojima se bavimo, daje šиру sliku i kontekst. Na taj način, ispunjavajući spomenar, djeca dobivaju i jednu vrstu vodstva po izložbi. Primjerice, kada se bavimo obiteljskim stablom, na lijevoj stranici je fotografija dijela rodoslovja plemičke obitelji Vranyczany, a u dnu stranice je tekst:

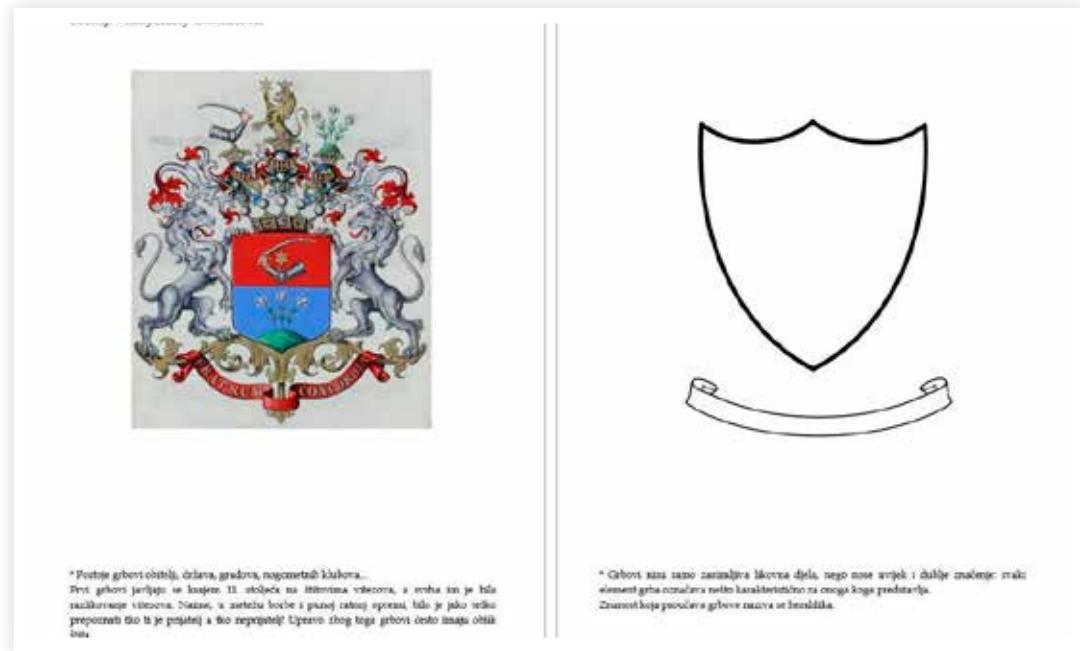
»Rodoslovje ili genealogija je pomoćna povjesna znanost koja proučava podrijetlo i razvoj porodica i plemena. To uključuje imena živih i preminulih osoba, rodbinske i bračne odnose.

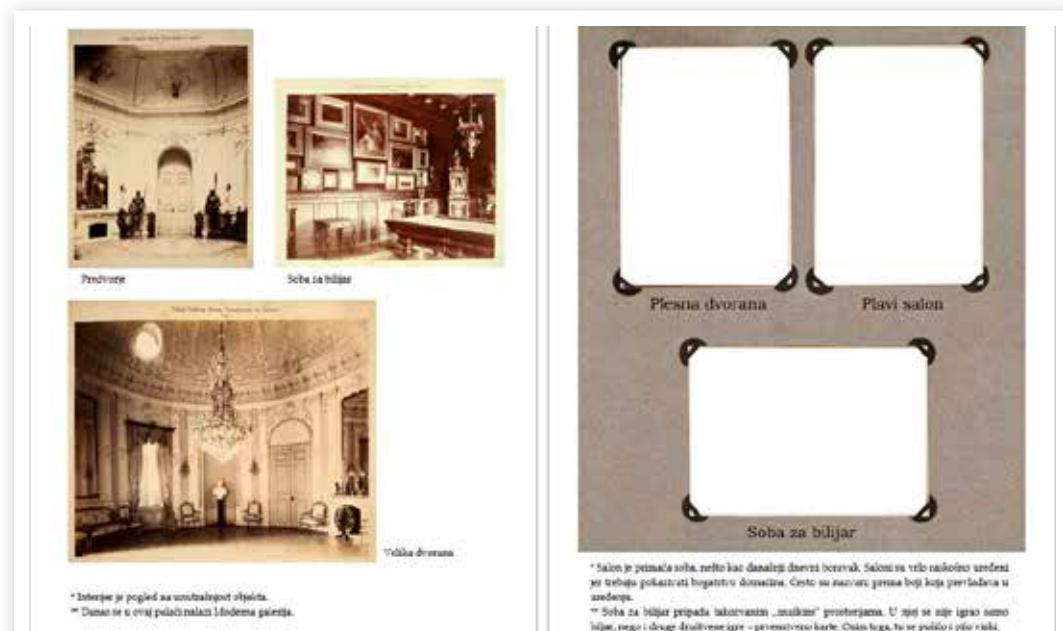
Već su u antičkom Rimu patricijske porodice izrađivale rodoslovne knjige o svojem, katkad lažnom, čak i božanskom, podrijetlu. Genealogija se kao disciplina osobito razvila u srednjem vijeku zbog potreba feudalaca da dokažu svoje plemićko podrijetlo.«

U nastavku, na desnoj stranici je *Moje obiteljsko stablo* – shema obiteljskog stabla s praznim kućicama za sliku ili crtež i ime svake osobe, s naznačenim rodbinskim odnosima (ja, mama, tata itd.). U dnu stranice je tekst:

»Obiteljsko stablo prikazuje povijest obiteljske loze, a sastavljeno je od imena i prezime na predaka. Poznavanje povijesti svoje obitelji posebno je važno plemićima jer se upravo obiteljskim stablom koje seže daleko u prošlost može potvrditi obiteljski status.«

Slika 2: Zadatak iz spomenara vezan uz grbove

Slika 3: Zadatak iz spomenara vezan uz interijer dvorca

Kroz deset zadataka, spomenar obrađuje glavne teme kojima smo se bavili na vodstvima i vođenim radionicama. Iako ovakve publikacije ne mogu zamijeniti neposrednost izravnog kontakta s publikom, niti mogućnost prilagodbe svakom posjetitelju, raznovrsnost vodstava do koje dolazi zbog pitanja koja posjetitelji postavljaju, ipak riječ je o korisnom pedagoškom materijalu. Osim toga, publikacije uvijek, gotovo i nemjerno, služe i kao poziv na sudjelovanje na vodstvima i radionicama. Kako je interes posjetitelja za ovakve publikacije prilično velik, MUO ih ima namjeru nastaviti raditi uz sve veće izložbe, na vjeselje muzejskih pedagoga, roditelja, ali ponajprije – malenih posjetitelja.

Summary:

Scrapbook *The Magnificent I*

Accompanying the exhibition *The Magnificent Vranyczanys*, the Educational Department made the publication *The Magnificent I*. This educational notebook is in the form of a scrapbook because the items of a keepsake character are typical for Biedermeier, the period that dominated the exhibition. By filling the scrapbook, children learn about genesis, monogram, coat of arms, nobility, but also some more general terms such as (auto)portrait, exterior, interior, etc.

Bibliografija:

Klobučar, Andrea. 2016. „Život žena u obitelji Vranyczany-Dobrinović“. U *Veličanstveni Vranyczanyjevi – umjetnički, povijesni i politički okvir života jedne plemičke obitelji*. Bagarić, Marina, ur. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 205-225.

Aleksandra Piteša, muzejska pedagoginja

Dubrovački muzeji
Pred Dvorom 3, Dubrovnik
aleksandra.oreskovic@dumus.hr

Višestruke inteligencije na radionicama Špageti i orasi u kolarinu

Sažetak:

Radionice izrade tradicijskog nakita održane u Etnografskom muzeju, omogućile su polaznicima izraditi baštinski predmet - mljetski kolarin. Tehnikom kaširanja i korištenjem jestivih namirnica poput oraha i špageta te vune kao prirodnog materijala taj izuzetan primjerak tradičiskog nakita dubrovačkoga kraja dobio je novo ruho i postao vrijedan potencijal za buduće uspješno osmišljene kreativne i socijalne aktivnosti mlađe muzejske publike koji ih potiče na razmišljanje o kulturnoj baštini, povijesti svakodnevnice i ulozi žene u društvu. Istovremeno, radionice su potaknule i potvrdile intelektualni potencijal svakog od polaznika, te su individualne razlike među njima poslužile kao model za edukaciju i primjenu višestrukih inteligencija pri kojima baštinski predmet nije centar pažnje, već je ona usmjerena na polaznika.

Otvorena ustanova - afirmacija i razvoj pojedinca

Kuturne i obrazovne institucije u većini slučajeva u Hrvatskoj služe za stvaranje opće prihvaćenih društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja kojima se stvara identitet pojedine ustanove, a istovremeno se svjesno ili nesvesno negira svaka posebnost i individualnost. Razvojem muzejske pedagogije u praksi institucionalna ukočenost muzeja pomalo ustupa mjesto otvaranju prema društvu, odnosno prilagođavanju samoj individui - posjetitelju. Ključna odgovornost takvoj preobrazbi leži na muzejskim pedagozima. Bez obzira na djelovanje u trenutno društveno uvjetovanim okvirima, usudila bih se kazati kako je institucija poput muzeja danas ipak u velikoj prednosti naspram školi. Ona je nažalost još uvijek unatoč brojnim pokušajima reformi ostala rigidna, ukalupljena, sa zastarjelim sustavom vrednovanja individue u obrazovno-odgojnem procesu i kao takva nesposobna je uhvatiti se u koštač s promjenama koje joj nameće drušvo (Gardner 2011:200-214). Za nadati se je da će početak istinske preobrazbe uslijediti uskoro. Do tad nam preostaje samo pokušati u kulturnim institucijama poput muzeja ublažiti štetu i individui pristupiti na drugačiji način. Udžbenici u školama, jednakako kao stručni i znanstveni katalozi u muzejima, puni su nepotrebnih informacija koje nisu dovoljno učinkovite za stjecanje znanja. Koncipirani na takav način ne potiču razvoj višestrukih inteligencija, a samim time i osjećaj uključenosti svih onih koji su stvarali baštinu o kojoj muzeji skrbe i putem nje

komuniciraju s javnošću (Gunther 1999:131). Muzejskim radionicama već duži niz godina u hrvatskim muzejima pedagozi se hrabro i uspješno bore s tim problemom.

Na radionici polaznici ne uče samo glavom, već i rukom i srcem. Temelj na kojem počiva svaka od njih nesumnjivo je i dalje baštinski predmet koji ne nudi samo kratku stručnu ili čistu znanstvenu informaciju, već potiče zapažanje, istraživanje i sl. Na taj način baštinski predmet postaje uspješan medij koji izaziva različite osjećaje razvijajući kreativnost i više vrsta kognitivnih sposobnosti: pamćenje, pažnju, logičko zaključivanje i rasuđivanje, brzinu obrade slikovnih ili zvučnih informacija, jezika, govora i sl. Takvim pristupom njen sudionik prestaje biti samo objekt i pasivni promatrač. Upravo je to ključna razlika koju nudi novi muzej ako ga uspoređujemo s učenjem u školi.

Naravno, nije sve idealno. Postoje radionice koje se održavaju u idealnom muzejskom okruženju i one druge, koje svoje postojanje ne mogu temeljiti na idealnoj uvjetovanosti. Koje bi to bile idealne? Po konstruktivističkoj teoriji – one na kojoj polaznici uče, odnosno stječu iskustva povezana s njihovim prijašnjim znanjima ili ranije stečenim iskustvom i one na kojima polaznici uče (stječu iskustva) u uzajamnom djelovanju sa svojom okolinom (Hein 1999:78). Kako bi se ostvarilo to idealno muzejsko ozračje u centru radionice trebali bi biti njeni sudionici, a ne baštinski predmet.

Gardnerove višestruke inteligencije

Kriterij po kojem se vrednuje znanje u školama još uvijek je isključivo brojčani. Samim tim mjerljem, odnosno prosuđivanjem nečijeg znanja u unaprijed propisanom i okvirom zadanom kurikulumu ne nalazimo prikladan način pristupa svakoj individui (Armstrong 2006:13). Na sličan način vrednuje se i inteligencija uz pomoć različitih IQ testova. Znanstvenici koji se bave fenomenom inteligencije odavno već znaju da IQ testovi služe za *mjerjenje „školske“, a ne „opće inteligencije“* (Davis-Gardner 1999:99-100). Njima se osoba u trenu „mjerjenja“ izdvaja iz svojih prirodnih situacija na način da ju se prisiljava riješiti do tad nikad viđene zadatke koji joj vjerojatno u budućnosti neće zatrebati. U takvim testovima najizraženija je logičko-matematička kategorija inteligencije.

Gardner nabrja sedam osnovnih kategorija koje naziva inteligencijama kod ljudi: lingvistička, glazbena, logičko-matematička, prostorna, tjelesno-kinestetička, interpersonalna i intrapersonalna. Neki autori idu još dalje pa spominju i prirodnu i egzistencijalnu inteligenciju jer usko vežu te kategorije inteligencija sa skoro devet istoimenih stilova učenja (Posavec 2010:59). Najveći broj ljudi nalazi se negdje po sredini kad govorimo o razvijenim pojedinim kategorijama inteligencije, s tim da su im neke vrste inteligencija visoko razvijene, druge su solidno razvijene, a neke slabo (Armstrong 2006:22). Upravo iz tog razloga potrebno je, gdje god je moguće, različitim edukativnim radnjama poticati primjenu višestrukih inteligencija jer je znanstveno dokazano da skoro svaka osoba može dosegnuti zadovoljavajuću kvalitetu svake od njih samo ako im se omoguće odgovara-

jući poticaji za to. Što se više njeguje i razvija svaka pojedina kategorija inteligencije, ona postaje poticajnija i kao takva više dolazi do izražaja.

Višestruke inteligencije u muzejskom okruženju

Razumijevanje tog fenomena za muzejske pedagoge je od iznimne važnosti kako bi se prepoznao i iskoristio na najbolji mogući način potencijal svake individue. Zato bi muzejske radionice trebale biti raznolike kombinirajući istovremeno više stilova učenja i korištenja više različitih inteligencija. Angažmanom različitih vrsta osjećaja kojeg nedostaje u tradicionalnim metodama poučavanja približavamo se ideji konstruktivističkog muzeja. Po Gardneru teorija višestrukih inteligencija izuzetno je uspješna i primjenjiva u muzejima (Davis-Gardner 1999:99-100).

Špageti i orasi u kolarinu

Osnovne ciljeve i zadatke radionice usmjerila sam na osjećaj pojedinca prema baštinskom predmetu i razvijanje navike posjeta muzejima, te na demistifikaciju muzeja i njegovu edukativnu ulogu. Temeljila sam ih na dvije vrste aktivnosti procesa interaktivnog učenja: psihomotorne (uvježbanost, spretnost ruku, prstiju, očiju) i afektivne (izazivanje i uobličavanje osobnog doživljaja, poticanje kreativnosti). Ako gledamo po Gardnerovo klasifikaciji, ciljevi i zadaci trebali su potaknuti dvije kategorije inteligencije: tjelesno-kinetičku i intrapersonalnu. Smatrajući da su mašta i igra važniji od samog stečenog znanja, nisam ni sumnjala da će te kombinacije dati solidne rezultate i na polju kognitivnog (stjecanje osnovnih znanja o tradicijskom nakitu dubrovačkog kraja). Međutim, radionice su pokazale i dale puno više od očekivanog.

Sama priprema za radionicu odvijala se u dva navrata izvan muzejskog okruženja. Prva je bila u školi, gdje sam održala predavanje o baštinskom predmetu – mljetskom *kolarinu*. Ono je uz *powerpoint* prezentaciju bilo prilagođeno uzrastu drugog razreda osnovne škole. Nije imalo složenost tematike niti složeniju i širu analizu povjesnog diskursa. Dovoljno je bilo pokazati baštinski predmet na slici i opisati ga, naglasiti da se radi o ogrlici od nanizanih pozlaćenih zrna i korala, pri čemu su korali nanizani na pet niti crvene svile po četiri duguljasta zrna, između kojih se nalazi pozlaćena filigranska kuglica. Sama ogrlica izazvala je niz asocijaciju kod djevojčica koje su odmah povlačile usporedbu sa svojim ili majčinim ogrlicama. Naglasila sam da su siromašnije verzije mljetskog *kolarina* imale pozlaćene drvene kuglice ili lješnjake, te da se baštinski predmet nosio za svečanu prigodu, vjenčanja i crkvenih blagdana i bio dio obiteljskog zlata koji je prelazio sa svekrve na nevjестu. Dovoljno informacija za predviđeni uspjeh praktične djelatnosti. Od postojećih znanja donesenih iz kuće, škole i okoline, razvezala se priča – poveznica. Svatko je nešto znao o mirazu, svačija majka imala je neki komad nakita kojeg je stekla udajom ili darovanjem. Nekoliko njih imalo je kod kuće dragocjeni primjerak *kolarina*, iako nisu znali njegov naziv. Djeca su se već lagano mogla poistovjetiti s baštinskim predmetom.

Potom su uslijedila dva praktična sata koja su zamijenila nastavu likovnog odgoja. Znatiželju djece dodatno sam pobudila na način da sam u razred donijela špagete, ljepilo i novinski papir. Tehniku kaširanja nisu dotada poznavali i lijepo se uklopila kao korelacija s likovnim odgojem.

Pred kraj mog posjeta u školi svatko je dobio zadatak prikupiti i donijeti ostali potrebnii materijal – orahe koji će bezbolno podnijeti bušenje, pamučni konac, iglice, akrilik boje, drvene štapiće, kistove, čašice, krpe za brisanje i sl. Nismo zaboravili ni glazbenu podlogu koju su učenici sami odabrali i prilagođavali je sebi na radionicama.

Pri tome želim naglasiti izuzetnu angažiranost i motiviranost razrednice (Snježana Viteškić) i vanjskog suradnika Muzeja (Robert Kralj) - po struci restauratora papira koji nam je olakšao rad na način da je orahe koje su djeca prikupila pripremio bušilicom za radionici. Također je bila poticajna i angažiranost kolega koji su se sponatno pridružili radionici poput Marije Vraničić, preparatricice za tekstil iz Etnografskog muzeja.

U jednom tjednu planirana su tri dolaska u Muzej, svako u trajanju do 90 minuta. Vrijeme smo prilagodili satnici i rasporedu učenika. Sve radionice bile su održane ujutro. Na prvom satu radionice u mujejskom okruženju baštinski predmet razgledan je u stalnom postavu u Etnografskom muzeju uz ostali izloženi tradicijski nakit. Učenici su ga odmah prepoznali i imenovali. Ono što je posebno veselilo, bila je njihova znatiželja koja se probudila razgledavanjem i ostalog nakita, kojeg nismo spominjali na uvodnom predavanju.

Uslijedio je praktičan dio radionice u muzeju. Dvije grupe učenika otpočele su s rezanjem prethodno kaširanih špageta koji su po našoj zamisli trebali „glumiti“ koralje. Za jedan *kolarin* bilo je potrebno pripremiti 140 „zrna koralja“ jednake dužine. Tu su se kao ribe u vodi snašli oni s razvijenom matematičkom inteligencijom, koji vole računanje, brojanje, logičko razmišljanje. Druga grupa nizala je orahe na drvene štapiće koje je potom bojala zlatnom akrilik bojom. Jeden *kolarin* trebao je imati, ovisno o veličini, 7-8 komada pozlaćenih drvenih kuglica. Treća grupa pripremala je vunu i uvlačila iglice kroz one najteže, prve niti vune. Potom je miješanjem akrilik crvenih boja tražila najsličniju koja bi odgovarala boji jadranskog koralja. Zadatak nije bio nimalo lagan. Do željene boje se došlo i zrna su bila obojana. Sljedeće radionice zakazane su odmah po sušenju boje na špagetima i orasima.

Nakon nekoliko dana, uslijedile su druga i treća radionica na kojima je preostalo ono najteže - konkretiziranje zamišljenoga i vođenje djece k ostvarenju cilja.

Uslijedili su čisto praktični zadaci - zahtjevni u preciznosti, strpljivosti i ustrajnosti – brojanje zrnaca, uvlačenje konca u iglice i pažljivo provlačenje niti. Raspored u grupama na ove dvije radionice mijenja se po želji, a djeca bi samo nastavila sa zadatcima svojih prethodnika. Prikupljala su se i brojala osušena zrna „koralja“ i stavljao se na stranu broj dostatan za nizanje četiri *kolarina*. Ostali su uvlačili vunu u iglice, te provlačili one prve,

najteže orahe kroz 5 niti vune. Nije sve uvijek teklo glatko. Znali su pucati zadnji nanizani koralji, kompletne nanizane niti, uši iglica... Sve nas je to vraćalo na početak i usporavalo.

Slika 1: fotografija: Aleksandra Piteša i Božidar Gjukić

Zajednički rad, razmjajivanje iskustva i razvijanje dotad nepoznatih vještina i stavova oblikovali su pozitivne osobine individua u konkretnim uvjetima radionice. Uspjeli smo dovršiti četiri *kolarina*, jedan ljepši od drugog. Nakon završetka, s lica djece dalo se isčitati zajedničko čuđenje, sreća, zadovoljstvo i ponos.

Slika 2: fotografija: Aleksandra Piteša

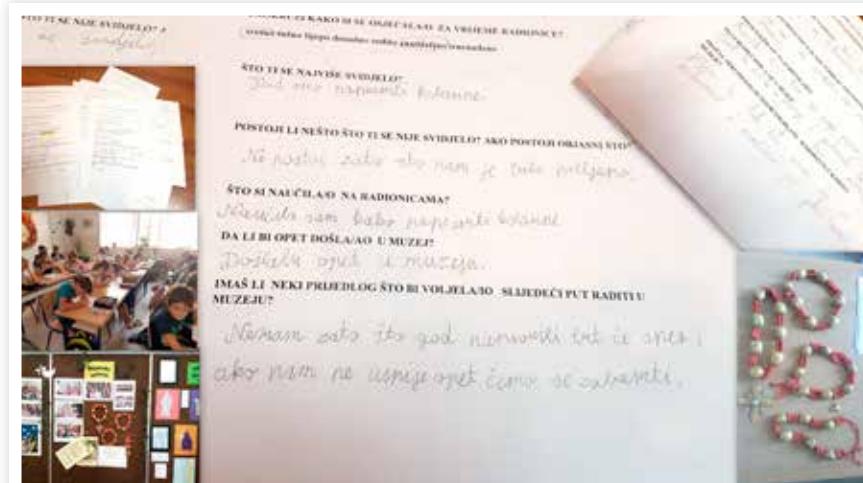

U grupi su nešto brojniji bili dječaci, koji su apsolutno bili na visini zadatka. U početku sam bila malo skeptična jer sam podsvjesno očekivala da će ih zadatci i sklonosti koje su pretežno razvijene kod djevojčica učiniti manje aktivnima ili nezainteresiranim. Na moju radost, dogodilo se upravo suprotno. Dapače, svatko se našao u nečemu što voli i zna raditi i što mu je bilo blisko. Tako su se djeca dokazivala i samoafirmirala biranjem u čemu će i koliko sudjelovati na zadnje dvije radionice. S obzirom na neizbjegnu heterogenost prisutnu u svakom razredu, a koja se tiče učeničkih sposobnosti, zadani ciljevi i zadatci radionice s početka ovog rada bili su skromno postavljeni. Bazirali su se na prepoznavanju, razvijanju i naglašavanju dvije realno očekivane kategorije inteligencije na jednoj ovakvoj radionici: tjelesno-kinestetičke i intrapersonalne. U prvoj kategoriji našli su se oni koji razmišljaju uz pomoć somatskih pokreta, koje zanima sport, ples ili bilo koja druga tjelesna aktivnost, te bilo koja aktivnost koja upošljava ruke. Ti su bili u većini. Onoj drugoj kategoriji inteligencije –intrapersonalnoj jako je pomagala interpersonalna. Ona je bila na ovim radionicama izuzetno bitna za socijalnu uključivost, socijalizaciju i afirmaciju svakog od njih i pokazala je svoju uspješnost izostankom socijalne diferencijacije i socijalne stratifikacije. Vršnjački odnosi u muzejskom okruženju bili su iznimno prisni. Savjetovalo se, međusobno pomagalo, objašnjavalo. Nitko nije bio isključen. Dva učenika koja nastavu pohađaju po prilagođenom programu, po riječima razrednice, odavno nisu bila tako aktivna i angažirana kao na radionicama. Na radionicama se, dakle, uopće nije primijetila razlika u sociometrijskom statusu (više o pojmu u: Kolak 2010:243-252) unutar razreda između dječaka i djevojčica, između darovitih i manje darovitih učenika, popularnih, grupica prijatelja i sl. Za svakim radnim stolom našao se učenik ili učenica koji su se brinuli o drugima ili imali ulogu vođe, organizatora i koji su u svakom trenutku mogli uočiti i razlikovati nečije raspoloženje, motivaciju i osjećaje drugih. Sa svojom sposobnošću neverbalnog izražavanja i prepoznavanja neverbalnih znakova kod drugih uvelike su pomogli i pridonijeli uspješnosti radionice (Špelić-Zulijani 2013:100-114). Moram istaknuti da učiteljica s ovim razredom aktivno sudjeluje u mnogim društvenim zbivanjima u Dubrovniku te da je njezin način podučavanja rijedak pozitivan primjer u našem osnovnom školstvu, barem onom s kojim sam ja imala doticaj u svom dosadašnjem radu.

Evaluacija – potvrda uspješnosti

Evaluacija koja je uslijedila tjedan dana nakon radionice potvrdila je uspješnost, ali je i otvorila nove želje. Moje – da se drugi put pozabavim prostornom kategorijom inteligencije koja je ovaj put ostala malo po strani. Dječje želje isle su ka novim radionicama i izradi drugih baštinskih predmeta. Ključna riječ koja se provlačila kroz listiće, anonimno ispunjavane u školi, bila je „zabava“. Djeca nisu upoznata s današnjom ICOM-ovom definicijom muzeja, no jako dobro znaju kako bi otvoreni muzej trebao izgledati. Vjerujmo stoga njihovom instinktu i nepatvorenoj intrapersonalnoj inteligenciji.

Naši *kolarini* izloženi su na školskoj priredbi koja je uslijedila 30-ak dana nakon radionica. Budući da se priredbom obilježavala Godina sv. Vlaha, a upravo je *kolarin* bio taj komad nakita koji se sjajio na vratovima žena i vadio iz škrinja u danima festa, učenici su ga sami predstavili i interpretirali javnosti. Na taj su način pokazali stečeno znanje i senzibilitet za baštinski predmet. Tjedni tisak popratio je radionice i učeničku priredbu s velikim zanimanjem.

Slika 3: fotografija: Aleksandra Piteša

Summary:

Multiple Intelligence at Workshops *Spaghetti and walnuts in kolarin*

The workshops of making traditional jewelery that were held in the Ethnographic Museum resulted with creation of inheritance object – *mljetski kolarin*. Using lining and with the help of edible food stuff: walnuts and spaghetti, as well as natural materials such as wool, this extraordinary traditional jewel of the Dubrovnik region was given a new garment and became a valuable potential for the future successful creative and social activities of younger museum publics that encourage them to think about cultural heritage, history of everyday life and the role of a woman in society. At the same time, the workshops stimulated and confirmed the intellectual potential of each of the participants, and the individual differences between them served as a model for the education and application of multiple intelligences where the inheritance object is not the focus of attention, but the each individual for itself.

Bibliografija:

- Armstrong, Thomas. 2006. *Višestruke inteligencije u razredu*. Zagreb: Educa.
- Davis, Jessica, Gardner, Howard. „Open windows, open door“. U *The educational role of the museum*. E. Hooper-Greenhill, ur. London and New York: Routledge, str. 99-104.
- Gardner, Howard. 2011. *The Unschooled Mind*. New York: Basic Books.
- Gunther, Charles F. 1999. „Whose museum is it anyway? Museum education and the community“. U *The educational role of the museum*. E. Hooper-Greenhill, ur. London and New York: Routledge, str. 99-104.
- Hein, George E. 1999. „The constructivistic museum“. U *The educational role of the museum*. E. Hooper-Greenhill, ur. London and New York: Routledge, str. 73-79.
- Kolak, Ante. 2010. „Sociometrijski status učenika u razrednom odjelu i školskoj hijerarhiji“. *Pedagoška istraživanja* 7/2:243-252.
- Posavec, Mirjana. 2010. „Višestruke inteligencije u nastavi“. *Život i škola* 24/2:55-64.
- Špelić, Aldo, Zulijani, Đeni. 2013. „Uloga prosocijalnosti, empatije i sociometrijskog statusa učenika tipičnog razvoja u socijalizaciji učenika s teškoćama“. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 49/2:100-114.

| Vesna Leiner, muzejska pedagoginja savjetnica

Muzej grada Zagreba
Opatička 20, Zagreb
vleiner@mgz.hr

| Marija Sabolić, muzejska pedagoginja

Muzej grada Zagreba
Opatička 20, Zagreb
msabolic@mgz.hr

Muzej i škola – pristup radu s grupama učenika na primjeru radionica *Plesni redovi*

Sažetak:

Muzej grada Zagreba već dugi niz godina ostvaruje uspješnu suradnju sa školama. Učenici dolaze u pratnji učitelja te u grupama posjećuju Muzej. Najviše je učenika trećih i četvrtih razreda osnovne škole. Pedagoško-andragoški odjel nastoji svojim najmlađim posjetiteljima ponuditi zanimljive muzejsko-edukativne sadržaje. Tijekom svake godine organiziraju se radionice vezane uz stalni postav kao i izložbe Muzeja. Teme radionica često su u korelaciji s planom i programom škola. Na primjeru radionica *Plesni redovi*, koje se već dugi niz godina provode u Muzeju, izložit ćemo kako je upravo muzej institucija koja pomaže školi da njeni učenici usvoje i utvrde gradivo na zanimljiv, kreativan i interaktivan način. Muzejski pedagog mora voditi računa o odabiru teme koja je prilagođena školskom programu. Pritom upotrebljava jednostavne, opisne rečenice. Vodi računa da i odabir materijala i pribora za praktični dio radionica kao i zadani vremenski okviri budu u skladu sa školskim programom za taj razred.

Muzejska djelatnost definirana je prema *Zakonu o muzejima* (čl.3.) kao „nabavka, sabiranje, zaštita, istraživanje, komuniciranje i izlaganje u svrhu proučavanja, edukacije i uživanja civilizacijskih, kulturnih, materijalnih i nematerijalnih i prirodnih dobara.“ Edukacija posjetitelja jedna je od temeljnih uloga muzeja i muzejske djelatnosti, stoga Pedagoško-andragoški odjel Muzeja grada Zagreba već dugi niz godina nastoji posjetiteljima svih uzrasta, razine obrazovanja, kao i invalidnim osobama, približiti kulturnu baštinu koja se čuva i koja je izložena u Muzeju. Najveći dio rada muzejskog pedagoga otpada na edukaciju učenika, posebice učenika osnovne škole. Posao muzejskog pedagoga, kada se radi o osnovnoškolskim učenicima, velikim dijelom se sastoji od toga da se pronađe zajednička poveznica između nastavnog plana i programa i izloženih predmeta u muzeju.

Radionica *Plesni redovi* savršen je primjer spoja nastavnog programa i jedne tematske jedinice u muzeju. Brojnost škola i učenika koji su sudjelovali na radionicama, kao i broj

održanih radionica, potvrđuju da postoji interes i da je u svakom slučaju moguće pronaći poveznicu između nastavnog plana i programa i predmeta koji se čuvaju u muzeju.

Muzej grada Zagreba čuva preko dvjesto primjera plesnih redova od početka 19. do sredine 20. stoljeća. Plesni red je tiskani program organiziranog plesa (bala) koji su dobili svi uzvanici, a na kojem se nalazio popis plesova koji se te večeri plešu. Plesni red se izdavao plesačima kako ne bi došlo do nesuglasica između plesača koji bi istovremeno željeli plesati s istom damom. Kavaliri su pristupali damama već na početku večeri i zamolili ih da s njima plešu određeni ples s tog popisa. Popularni plesovi iz tog razdoblja bili su npr. valcer, mazurka, hrvatsko i slavonsko kolo. Uz program otisnut na kartonu veličine posjetnice, bila je prikљučena i olovka s kojom su plesačice predbilježile ime i prezime partnera. Organiziranje plesova posebice je bilo popularno za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda kada plesovi postaju i dio građanske svakodnevice (Premerl 1974:144-147).

Radionicu su najčešće pohađali učenici trećih i četvrtih razreda osnovnih škola čiji nastavni plan i program iz Prirode i društva sadrži upoznavanje učenika sa svojim zavičajem (3. razred) i upoznavanje Zagreba kao glavnog grada Republike Hrvatske te kratka povijest države u kojoj žive (4. razred) (Milanović Litre, Vican 2006:254-260). Cilj radionice bio je upoznati učenike s muzejskim predmetima, koji više nisu u uporabi, ali čine dio prošlosti grada Zagreba i Hrvatske 19. stoljeća. Predmeti su poveznica s Hrvatskim narodnim preporodom i njegovom ulogom uvođenja hrvatskog jezika kao službenog te osnivanja kulturnih institucija u Zagrebu (Premerl 1974: 141). Također, radionicom ilustriramo jedan drugačiji način ponašanja i ophođenja u javnom prostoru.

Učenici su od strane muzejskog pedagoga upoznati s tematskom sobom koja je posvećena Hrvatskom narodnom preporodu pomoću izloženih predmeta i ambijentalne glazbe (audiovizualni podražaji). Učenike muzejski pedagog pitanjima navodi na razmišljanje o sadašnjosti i prošlosti – sličnosti i različitosti. Na osnovu komparacije dolaze do zaključaka o temi.

Nakon obilaska učenici dobivaju zadatak. Uz pomoć uputa muzejskog pedagoga izrađuju svoj plesni red. Učenike se potiče da zamisle kako bi izgledao bal koji bi oni sami organizirali, kakva bi se glazba svirala, tko bi bili uzvanici, koji plesovi bi se plesali. Svoje zamisli predučuju izradom svog plesnog reda. Kao predloške izgleda plesnog reda mogu izabrati neki od oblika: lepeza, torbica, knjiga, srce, cvijet, list i drugo. Olovkom lagano skiciraju oblik i zatim ga izrezuju iz kartona. Pažljivo su flomasterima ukrasili rubove, birajući najčešće florealne motive. Nakon ukrašavanja upisali su tri plesa koja bi htjeli plesati na svom balu. Zatim su demonstrirali poziv na ples i upisivanje u knjižicu (plesni red). Oni čiji plesni red je imao oblik lepeze su se mogli i „rashladiti“. Učenici su svoje plesne redove ponijeli u školu kao uspomenu na dolazak u Muzej i muzejsku radionicu.

Koje su specifičnosti rada s učenicima osnovnih škola?

Kao što je već i gore napomenuto, učenici osnovnih škola brojčano su najzastupljeniji posjetitelji Muzeja grada Zagreba. Zbog organizacijske strukture škole, kao obrazovne institucije, najpoželjniji su grupni posjetitelji. Međutim, često dolazi do organizacijskih problema zbog nedostatka prostora i osoblja, jer škole dovode istovremeno veliki broj učenika u muzej. Prema riječima Zdenka Vojnovića u članku *Naučno-prosvjetni zadaci muzeja*, problem velikog broja učenika koji dolaze u posjet muzeju postoji još od 50-ih godina 20. stoljeća, ali malo se u tome smjeru napredovalo. Kako ne bi došlo do nesuglasica između škola i muzeja vrlo je važna njihova dobra i profesionalna suradnja. Osim brojčano prevelikih grupa osnovnoškolske djece, također se uočava i drugi problem – zadani traženi vremenski okvir koji najčešće ne smije prijeći normu od jednog školskog sata. Stoga je nužno da cijeli tim uz muzejskog pedagoga bude dobro uvježban, vrlo profesionalan i u najkraćem periodu da postigne maksimum.

Zaključak

Suradnja muzeja i škola u 21. stoljeću nameće se kao nužnost suvremenog društva. Bez suradnje svih čimbenika u lokalnoj zajednici nema gospodarskog i kulturnog razvijanja. Osim toga, danas muzeji uvelike pridonose stvaranju društva znanja. Muzeji su uvršteni kao dio Nacionalnog okvirnog kurikuluma gdje se potiče i nastavnike i učenike da posjećuju što veći broj muzeja. A zadatak nas muzealaca je da im pružimo što interesantnije, zanimljivije i zabavnije sadržaje. Održavanje redovne nastave u muzeju ne, ali nadopuna obaveznom školskom gradivu svakako je poželjna. Jer muzej osim što proširuje znanje on svojim ponuđenim programima razvija kod najmlađih posjetitelja solidarnost i odgovornost, uči ih kritičkom promišljanju. Muzejski programi pridonose izgradnji osobnog i kulturnog identiteta a samim time i nacionalnog kao dijela europskog nasljeđa (Milanović Litre, Vican 2011:22).

Summary:

Museum and School – Principles of Working with Student Groups Shown in the Workshop Dance Cards

Zagreb City Museum has made a great effort in collaboration with primary schools. Primary school students come to visit the Museum in groups, mostly third and fourth grade students. The Educational Department is offering the youngest visitors interesting educational content. Every year there is a fair number of workshops with themes connected to the permanent exhibition and temporary exhibitions. They coincide with the regular school program. Using the example of the workshop *Dance cards*, which has been carried out for several years in the Museum, we will show the Museum as an institution which helps the school and their students to affirm their school lessons in a creative and

interactive way. The museum educator has to take the school program into consideration while choosing a theme for a workshop.

While explaining the subject he uses simple, descriptive sentences. Selection of the materials and supplies for the practical part of the workshop as well as the given time frame have to be synchronised with the school program for that particular class.

Bibliografija:

Cukrov, Tončica. 1997. „Novo lice muzeja u budućnosti - korak u novo tisućljeće“. *Informatica museologica* 28/1-4: 5-13.

Fuchs, Radovan, Litre Milanović Ivan, Vican Dijana, (ur.). 2011. „Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.“. Zagreb: Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa RH.

Leiner, Vesna, Mašić, Boris. 2015. „Suradnja muzejskih djelatnika kao osnova komunikacije s korisnicima“. U Partnerstvo; *Zbornik radova VII. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*. M. Đilas, ur. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, str. 258-264.

Milanović Litre, Ivan, Vican, Dijana, ur. 2006. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Premerl, Nada. 1974. „Ples kao oblik društvenog života u prošlosti Zagreba“. *Iz starog i novog Zagreba* 5: 139-150.

Skupina autora. 1986. *Hrvatski narodni preporod 1790. -1848*. Zagreb: Povjesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba.

Stančić, Nikša ur. (et. al.) 1985. *Hrvatski narodni preporod 1790.-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta*. Zagreb: Povjesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba.

Vojnović, Zdenko. 1953. „Naučno-prosvjetni zadaci muzeja“. *Muzeologija* 1:19-33. *Zakon o muzejima* (NN 110/15).

| **Vedrana Premuž Đipalo, viša muzejska pedagoginja**

Etnografski muzej Split
Iza Vestibula 4, Split
vedra50@hotmail.com

Edukativni programi uz izložbu „OdraSTanje 60-ih & 70-ih“

Sažetak:

U radu se predstavlja izložba „OdraSTanje 60-ih & 70-ih“ i popratni edukativni programi uz izložbu koji su održani tijekom 2017. godine u Etnografskom muzeju Split. Prilikom ostvarenja izložbe uspostavljena je suradnja s lokalnom zajednicom pri čemu su različite generacije zaslužne za uspješnu provedbu projekta. U radu se propituju izazovi edukativnih muzejskih programa te načini prepoznavanja interesa posjetitelja.

Među osnovnim zadacima muzejskih pedagoga, uz osmišljavanje i realizaciju edukativnih programa, također je i sudjelovanje u realizaciji muzejske izložbe. U situaciji kada je muzejski pedagog ujedno i autor određene izložbe, postavlja se pitanje što se pri tome od njega očekuje? Ima li muzejski pedagog dostatnu mjerodavnost za vlastito autorstvo? Iz iskustva ostvarenja jednog takvog projekta zaključujem da se samim činom otvorenja izložbe djelovanje muzejskog pedagoga još intenzivnije nastavlja – osmišljavanjem i provedbom radionica, igraonica, predavanja ili pak izradbom edukativne publikacije.

U siječnju 2017. godine u Etnografskom muzeju Split otvorena je izložba koja je tematizirala odrastanje u Splitu tijekom 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća.¹ Izložbom se predstavilo razdoblje u kojemu su određene pozitivne prakse tadašnjeg jugoslavenskog društva, kao što su emancipacija, modernizacija, industrijalizacija i urbanizacija, stupile i u splitsku svakodnevnicu. Uz nametnuti kolektivizam i neospornu ideologizaciju djetinjstva, ovo je razdoblje također obilježeno i izrazitim društvenom brigom o djeci, o čemu govore činjenice o jačanju zdravstvene skrbi za djecu, utemeljenjem velikog broja različitih dječjih ustanova kao i organiziranju brojnih dječjih aktivnosti.

Jedan od ciljeva navedenog projekta bio je upoznati osnovnoškolce, posjetitelje koji su inače najbrojniji korisnici muzejskih edukativnih sadržaja, s načinom odrastanja tijekom razdoblja nedavne prošlosti i to putem muzejske izložbe kao najspecifičnijim oblikom muzejske komunikacije, a potom i kroz popratne edukativne programe. Željelo se ukazati na nekadašnju realnost odrastanja koja je bila u procjepu između socijalističkog Istoka

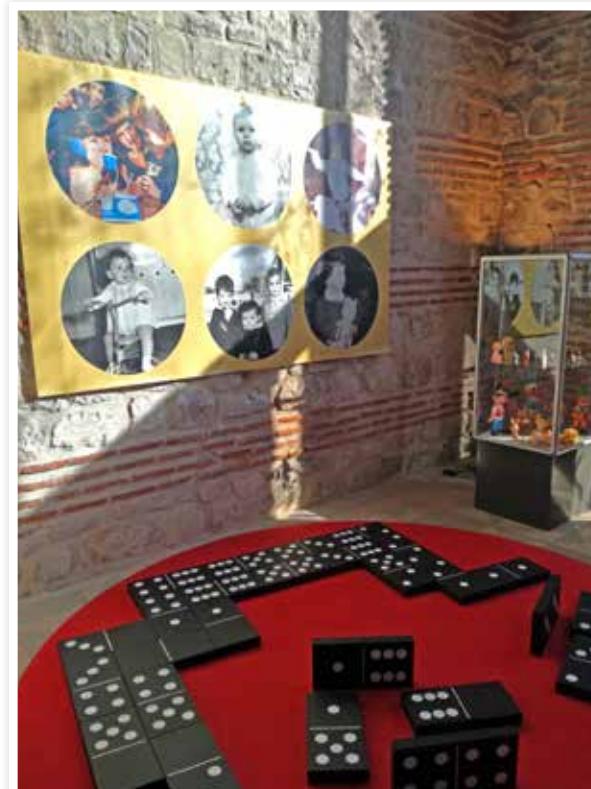
¹ Autorica izložbe je viša muzejska pedagoginja Vedrana Premuž Đipalo.

i kapitalističkog Zapada, odnosno na istovremenost njegovanja kulta ličnosti i tekovina NOB-a te odrastanje uz junake iz stripova, zapadnoeuropskih i američkih animiranih i igranih filmova, glazbe te drugih fenomena popularne kulture.

Pripremni rad na izložbi podrazumijevao je istraživanje teme - od proučavanja literature, pretraživanja arhivskih izvora i periodike, pisanja tekstualnog dijela kataloga, sudjelovanja u grafičkoj pripremi, odabira fotografija te rada na likovnom postavu. Putem poziva na lokalnim radio stanicama i u lokalnom dnevnom tisku o prikupljanju predmeta recentne splitske prošlosti, primjerice fotografija koje bi svjedočile o načinu života tadašnje djece i mladih, igračaka iz tog vremena, dječjih sportskih rekvizita, predmeta koje su ondašnja djeca skupljala, dječjih knjiga, stripova, gramofonskih ploča, odjeće i obuće iz tog razdoblja i slično - ostvarila se vrijedna suradnja s lokalnim stanovništvom. Dosadašnja praksa odabira predmeta bila je usmjerenica najvećim dijelom na predmete iz ranijih povijesnih razdoblja te je ovakav pristup bio pravo „osvježenje“ u sakupljačkoj politici Muzeja. Surađujući s velikim brojem naših sugrađana koji su se na razne načine uključili u pripremanje izložbe (doniranjem i posuđivanjem predmeta ili kroz osobna kazivanja) primjećena je izrazita zainteresiranost lokalnog stanovništva za ovu temu, kao i snažni emotivni naboј i to kod suradnika različitih generacija. Likovni postav izložbe izведен je u suradnji sa studentima arhitekture pri čemu smo ostvarili uključivanje i ove populacije u projektni zadatku. Naposljetku, nakon otvaranja izložbe slijedilo je ostvarenje posebnih edukativnih programa vezanih uz izložbu.

Uslijed različitosti mujejskih posjetitelja, koji se međusobno razlikuju prema dobi, interesima, prethodnom znanju ili inicijalnoj zainteresiranosti za mujejske sadržaje, javio se složeni zadatak - predstavljanje teme različitim kategorijama posjetitelja zbog čega se pristupilo različitim pedagoškim metodama i interpretacijama.

Slika 1: Prizor s izložbe OdraSTanje 60-ih & 70-ih

Izložba je bila koncipirana kroz pet cjelina. Prva cjelina naziva *Moja soba puna igračaka* tematizirala je igračke izrađene u hrvatskim tvornicama *Biserka* iz Zagreba i *Jugoplastika* iz Splita. U cjelini naziva *Odjevanje* istaknut je neosporni utjecaj zapadne potrošačke kulture u kombinaciji s *uradi sam* proizvodnjom i produktima domaćih tekstilnih tvornica. U cjelini *Igram se vanka* izloženi su rekviziti za igranje na otvorenom, poput *kareta*, *koturaljki*, *laštika*, *pucaljki*, *hula hop* i slično. U cjelini *Moji hobiji i igre* predstavljeno je dječje kolekcionarstvo koje je bilo karakteristično za ovo razdoblje. U cjelini *Moji školski dani* prezentirani su stari školski časopisi, školski rekviziti, školske kecelje, interijer učionice...

Iako je većina predmeta morala radi sigurnosnih razloga biti u osiguranim vitrinama, određeni broj gumenih i plastičnih igračaka, karakterističnih za ovo razdoblje, bio je tijekom trajanja izložbe mlađim posjetiteljima dostupan za igru. Tako se, primjerice, moglo ući u gumeni čamac za napuhavanje proizveden u *Jugoplastici*, isprobati plastične čunjeve za kuglanje, pojigrati se sa stolnim nogometom i *hula hopom*. Glavna „atrakcija“ bila

je zona za igranje društvene igre *domino* čije su pločice za igru posebno za potrebe ove izložbe bile izrađene u velikim dimenzijama.

Slika 2: Prizor s izložbe OdraSTanje 60-ih & 70-ih

Druga, ne manje vrijedna faza projekta, podrazumijevala je stručna vodstva za djecu predškolske dobi, osnovnoškolce i srednjoškolce. Uz obilazak izložbe u prostoru Muzeja održavane su i radionice vezane uz izložbu. Također, projekt se proširio i izvan muzejske zgrade i to u prostor obližnje osnovne škole. Ideja je bila upućivanje djece na promišljanje o nekadašnjem načinu odrastanja. Zajednički projekt OŠ Pojišan i Etnografskog muzeja Split predstavljen je u sklopu programa *Sudamije 2017*. Tijekom tromjesečnog projekta učenici su, osim višekratnih posjeta Muzeju, uz mentorstvo učiteljica i muzejske pedagoške istraživali igre i igračke druge polovice 20. stoljeća. Jedna od radionica pozivala se na nekadašnji obaveznii školski predmet *Domaćinstvo*. Na ovoj radionici, pretpostavljeni jednostavni zadatak prišivanja dugmadi naposljetu je predstavljao popriličan izazov za većinu učenika. O uspješnosti jedne druge radionice, radionice izrade spomenara, koja je i među dječacima i djevojčicama bila pravi hit, govori činjenica da je ideja upisivanja u

spomenar uistinu zaživjela među drugašima i trećašima i poslije, tijekom školske godine. Naredne radionice vezane uz temu bile su radionice izrade zamišljenih školskih *kecelja* te radionice izrade vlastite igračke. Cijeli tijek projekta bio je naposljetu prezentiran na igralištu OŠ Pojišan prilikom čega su ona djeca koja su sudjelovala u projektu ostale učenike upućivali u igranje određenih „starih“ igara.

Valoriziranjem cjelokupnog projekta došlo se do zaključka da je proučavanje nedavne lokalne prošlosti izrazito bitno za upoznavanje vlastite zajednice kao i za ostvarivanje bliskosti sa samim mjestom življjenja. Na ovaj način, prikupljanjem predmeta, kontaktima s lokalnim stanovnicima, bilježenjem svakodnevice te kontekstualiziranjem prikupljenih materijala doprinosi se očuvanju identiteta određene zajednice te se aktivira muzejska uloga u očuvanju memorije zajednice.

Slika 3: Prizor s izložbe OdraSTanje 60-ih & 70-ih

I za kraj, tijekom izlaganja, govoreći o profesiji muzejskih pedagoga, spomenula sam izraz „muzejski Superman“. Malo manje poetično, muzejske pedagoge mogli bismo nazvati i „hobotnica sa stotinu krakova“. Premda muzejski pedagozi nemaju mogućnost formalnog daljnog usavršavanja, oni obavljaju niz različitih poslova, nerijetko i onih koji nisu primarno njihovo područje, ali su ipak neophodni ukoliko se nastoje ostvariti ciljevi edukativnih muzejskih programa. Primjerice, uz idejno osmišljavanje svakodnevnih radionica

i posebnih projekata te njihovu konačnu realizaciju, bave se i marketingom, dogovaranjem posjeta ili pak nabavom materijalnih sredstava potrebnih za edukaciju, a nerijetko se radi i o čišćenju prostora za edukaciju nakon završetka radionice. Podrazumijeva se i priprema za vodstvo po stalnom postavu i priprema za privremene izložbe u muzeju pri čemu je neophodno neprekidno upoznavanje s novim sadržajima, a potom i realizacija mujejskih vodstava. Obavezna su i predavanja za građanstvo i turiste, osmišljavanje i realizacija posebnih mujejskih projekata te programa izvan mujejske zgrade.

Kao zaključno razmatranje moram naglasiti svoje uvjerenje o društveno odgovornoj profesiji mujejskih pedagoga. Ova predivna činjenica svakako stvara poticaj za daljnji rad. Vjerujem da su u praksi mnogi osjetili nadahnuće, ganutost, zahvalnost koja dolazi nakon uspješne edukativne akcije, bilo da je riječ samo o vodstvu kroz mujejski postav, određenoj radionici ili pak pomno promišljenoj višemjesečnoj edukativnoj akciji. Mi smo ti koji djecu i odrasle učimo ili pak podsjećamo na vrijednosti prirodne i kulturne baštine. Putem edukativnih programa korisnike upućujemo na kritičko mišljenje, djecu također učimo i ponašanju u kulturnoj instituciji. Ono što je od osobite važnosti, i na što trebamo biti ponosni, jest poticanje određenih pozitivnih životnih vrijednosti kao što je poštivanje različitosti. Također, svojim djelovanjem naglašavamo važnost stjecanja novih znanja i vještina te učimo kako kvalitetno provoditi svoje slobodno vrijeme. S druge strane, čini se da, usprkos vidljivim rezultatima ovih stručnjaka u otvaranju muzeja javnosti, oni ponекad ostaju neprepoznati ili shvaćeni isključivo kao školski servis. Edukacija u muzejima bi prije svega trebala biti platforma za razvijanje pozitivnih vrijednosti - za bolje društvo, za sretniju zajednicu.

Summary:

Educational Program of the Exhibition *Growing up in the 1960s & 1970s*

This paper presents the exhibition "Growing up in the 1960s and 1970s" and the educational programs held in 2017 in the Ethnographic Museum of Split. During the exhibition, cooperation with the local community was established. Different generations are responsible for the successful implementation of the project. The paper discusses the challenges of educational museum programs and ways of recognizing visitors' interests.

Nikolina Mađar, kustosica

Hrvatski povjesni muzej
A.G. Matoša 9, Zagreb
n.madar@hismus.hr

Domovinski rat – udžbenički prikaz i izazov za mujejskog pedagoga

Sažetak:

Pamćenje Domovinskog rata prenosi se na mnogo načina. Jedan od važnijih je obrazovni sustav u kojem svoje mjesto imaju udžbenici povijesti, te muzeji posrednici i čuvari materijalnih svjedočanstava. Rad se stoga temelji na komparativnoj analizi prikaza Domovinskog rata u udžbenicima povijesti za osmi razred osnovne škole i mujejsko-edukativnog programa koncipiranog u okviru izložbe "Domovinski rat" održane u Hrvatskom povjesnom muzeju od prosinca 2011. do studenoga 2012.

Uvod

Domovinski rat jedna je od tema koja predstavlja izazov i za nastavnika i za mujejskog pedagoga podjednako budući da je obilježava aktualnost i interpretativnost.

Izvor na temelju kojeg se može rekonstruirati pamćenje Domovinskog rata jesu udžbenici povijesti čiji sadržaj pokazuje kako društvo pamti svoju prošlost, koje događaje prenaglašava ili prešućuje te se uočava koji društveno-politički procesi utječu na prikaz njihova sadržaja.

U Hrvatskom povjesnom muzeju (HPM) 2012. otvorena je izložba „Domovinski rat“ koja je ujedno bila i prvi muzeološki prikaz teme Domovinskog rata. Na temelju povijesnih izvora, materijalnih svjedočanstava, suvremenih znanstvenih i historiografskih radova nastojalo se objektivno i činjenično pristupiti prezentaciji teme Domovinskog rata.

Izložbu je pratilo pedagoško-edukativni program koncipiran na temelju sadržaja izložbe, ali i propisanih nastavnih planova i programa prema čijim su smjernicama sastavljeni udžbenici povijesti. Rad se temelji na komparativnoj analizi prikaza Domovinskog rata u udžbenicima povijesti za osmi razred osnovne škole i mujejsko-edukativnoga programa. Cilj je pronaći poveznice, mjesta nadopunjavanja, ali i razmimoilaženja udžbenika i mujejskog programa u prikazu Domovinskog rata i oblikovanju sjećanja na ratna zbivanja.

Udžbenici povijesti i muzeji – javna uporaba povijesti

Muzeji i udžbenici povijesti dopiru do velikog broja ljudi, prenose društveno pamćenje te pružaju odgovore na osnovna pitanja identiteta (Mađar 2014:32). Oblikuju shvaćanje prošlosti i utječu na stvaranje kolektivnog nacionalnog identiteta. Imaju graničnu narav, na razmeđu su znanstvene historiografije i popularne povijesti. Povjesničar Nicola Gallerano nazvao je to „javnom uporabom povijesti“. S obzirom na javni karakter, sadržaji koje posreduju mogu biti predmet javnih sukoba mišljenja. Kontroverzne i osjetljive teme 20. stoljeća najviše su podložne javnoj uporabi povijesti te izazivaju podjele i reakcije u društvu.¹

Analiza osnovnoškolskih udžbenika povijesti

U radu se analiziraju udžbenici povijesti za osmi razred osnovne škole, koji su se pojavili nakon 2006. te se, uz manje izmjene i dopune, koriste i danas u nastavi. Zbog komparacije i uočavanja promjena tijekom vremena, citirano je i nekoliko udžbenika iz ranijih razdoblja. U radu je prikazana kratka sadržajna analiza koja obuhvaća strukturu udžbeničkog teksta i korištene termine.

Udžbenici povijesti doživjeli su dvije velike promjene od osamostaljenja države do danas, a uzroci su bili političke naravi. Prva promjena bila je rezultat prijelaza iz komunističkoga sustava u demokratski, a obilježava je deideologizacija. Druga velika promjena bila je posljedica političkih i društvenih promjena nakon 2000. Utvrđeno je kako se u udžbenicima nakon 2000. pojavljuju reinterpretacije povijesnih događaja (hrvatsko-bošnjački rat u BiH, pitanje odlaska Srba iz Hrvatske za vrijeme Oluje) i osoba (kritika Franje Tuđmana) (Koren 2002:165-166, Koren 2003:227, Brkljačić-Ponoš-Špelić 2000:124). Treća promjena osnovnoškolskih udžbenika uslijedila je 2006. kada je donesen novi Nastavni plan i program za osnovne škole. Njegovo donošenje posljedica je zastarjelosti staroga, ali i odraz ponovno izmijenjenih političko-društvenih prilika. Na odnos prema prošlosti, utjecale su i presude za ratne zločine Međunarodnog suda za ratne zločine u Haagu. Haaške optužnice za Oluju pridonijele su stvaranju negativne slike Domovinskoga rata. Stoga se Oluja u javnosti sve više promatrala kroz prizmu odlaska srpskoga stanovništva s područja Republike Srpske Krajine (RSK). Analizom je utvrđeno kako se to odrazilo i na nastavu povijesti što je vidljivo po smjernicama novog Nastavnog plana i programa koje traže da se jasno istaknu uzroci rata, razlike između žrtve i agresora te da se opiše tijek i važnost oslobođilačkih operacija (Nastavni plan i program za osnovne škole 2006:291).

Unatoč tome, u današnjim udžbenicima primjetna su najveća odstupanja od smjernica Nastavnog plana i programa, posebno u terminima i epitetima koje autori pridaju suko-bljenim stranama i ratu koji su vodile. U udžbenicima, nastalim nakon 2000., a posebice od 2006., primjećuje se korištenje naziva *dio pobunjenih Srba*, želeći pritom naglasiti da nisu svi Srbi sudjelovali u pobuni (Erdelja-Stojaković 2014:213). Jedna skupina autora koristi nazive *srpski pobunjenici, vojni sukobi*, te ne koriste nazive poput *agresije, agresora* i sl. (Koren 2014, Erdelja-Stojaković 2012). Druga skupina autora koristi nazive *ekstremisti, teroristi, agresor, srbjanska vojska, agresija, velikosrpska agresija* (Bekavac-Jareb 2009, Bekavac-Jareb 2014). Pokazalo se kako se termin *agresija* ili ne spominje u pokušaju neutralizacije zbivanja ili se ponekad prenaglašava.

Udžbenici nakon 2006. donose detaljniji prikaz oslobođilačkih akcija. Prema uputama Nastavnog plana i programa one moraju biti objašnjene u glavnome tekstu i popraćene kartom. Pojedini autori upotrebljavaju termin *stavljanje pod kontrolu* kojim zamjenjuju termin *okupacija*. Također se ne koristi sintagma *akcije oslobađanja* nego neutralna sintagma *vojne akcije* (Koren 2007:221). Stoga se udžbenici mogu podijeliti na one koji detaljno opisuju većinu akcija i operacija, te onih koji ne stavljaju naglasak na vojni aspekt nego na posljedice tih akcija, prvenstveno na civilne žrtve. Unatoč smjernicama Nastavnoga plana i programa, u udžbenicima je vojni aspekt obrađen u nekoliko rečenica ili na nekoliko stranica, kao i opsada Vukovara koja je također nerazmjerno zastupljena. Današnji udžbenici od prethodnih razlikuju se po obradi stradanja civilnog stanovništva i ratnih zločina. U javnosti se često odlazak srpskoga stanovništva uoči i tijekom Oluje 1995. užima kao kriterij za prosudbu objektivnosti udžbenika. Ta je tema obrađena u svakom udžbeniku, no s različitim pristupom. To se može uočiti usporedbom dvaju udžbenika koji se trenutno koriste u nastavi. Prvi autor donosi podatke u nekoliko rečenica o odlasku srpskoga stanovništva te zabilježenim ubojstvima i paleži imovine (Koren 2014:291-292). Beskompromisna politika i odgovornost vojnog i političkog vodstva RSK nije spomenuta, iako se u literaturi uzima kao bitan uzrok tragedije srpskoga naroda u Hrvatskoj (Barić 2004, Radelić et al. 2006, Brstilo Rešetar et al. 2013:337-339). U drugom udžbeniku iznose se podaci o odlasku i ubojstvima srpskih civila, te se otvara pitanje odgovornosti vodstva pobunjenih Srba koje je odbacilo mirovne ponude (Bekavac-Jareb 2014:175-176). Analizirajući gradivo Domovinskoga rata, pokazalo se kako je odlazak srpskoga stanovništva s područja RSK za vrijeme i nakon Oluje povijesni događaj za koji autori udžbenika primjenjuju metodu multiperspektivnosti, s ciljem njegova sagledavanja iz više perspektiva. To je ujedno i područje na kojem je došlo do najvećeg razmimoilaženja među autima osnovnoškolskih udžbenika.

Didaktičko oblikovanje tematske radionice „Domovinski rat“

Za muzejskog pedagoga, muzejski fundus polazna je točka u kreiranju edukativnoga programa, a udžbenici povijesti nadogradnja i nadopuna. Stoga je važno da je muzejski

¹ Uvidom u dnevne medije mogu se pročitati sljedeći naslovi vezani uz udžbenike: „Jesu li hrvatski udžbenici kroatocentrični i ksenofobični?“ (Vjesnik, 28.4.2000.), „Udžbenici povijesti – mesta na kojima se javljaju nove mržnje“ (Jutarnji list, 9.5.2015.), „Kurikulum nije ‘domovinski’, naglasak je na različitim interpretacijama“ (Novosti, 22.2.2016.).

pedagog upoznat sa sadržajem i metodičko-didaktičkim elementima udžbenika, jer su u muzeju to predmeti baštine koji u didaktičkom smislu postaju izvori znanja. Cilj je radionice usvojiti osnovna znanja o nastanku samostalne hrvatske države, tijeku rata kroz politički, vojni, civilni i humanitarni aspekt, uzrocima i posljedicama, te potaknuti kritičko promišljanje o ratnim zbivanjima.² Postavljeni cilj realizira se primjenom metode rada s originalnim muzejskim predmetima, s pisanim povijesnim izvorima i metodom praktičnih radova.

U uvodnom dijelu radionice, učenicima se prikazuje fotografija vojnika okrenutog leđima, s ruskim tipom oružja na ramenu i natpisom „Heroes“ na majici, a njihov je zadatak zaključiti tko je prikazan, te kada i gdje je snimljena. Gotovo uvijek zaključe kako fotografija prikazuje vojnika u vrijeme Drugog svjetskog rata, a zapravo je prikazan hrvatski vojnik u okolini Kruševa 1991.³ Fotografija je pokazatelj važnosti kontekstualizacije povijesnog izvora jer vrlo lako može navesti na pogrešne zaključke, odnosno pogrešno interpretiranja izvora. Daljnjom analizom fotografije „iščitavaju“ se podaci o početnoj fazi obrane, kada se u nedostatku naoružanja koristilo i osobno naoružanje i oružje iz Drugog svjetskog rata. Fotografije su u udžbenicima povijesti metodičko-didaktički element kao ilustracija teksta, a u muzeju su dokumentarni i autentični predmeti baštine koje je važno interpretirati kao povijesni izvor.

Kroz multimedijalnu prezentaciju prikazan je kronološki pregled demokratskih promjena nakon 1990. Vojni aspekt rata obrađen je koristeći metodu rada s originalnim muzejskim predmetima, a prezentira postupno nastajanje i razvoj hrvatskih oružanih snaga. Narukavne oznake različitih hrvatskih postrojbi, pilotska uniforma Rudolfa Perišina, zaštitni borbeni prsluk Andrije Andabaka, cijelodnevni paket obroka HV-a, žute čizme „zenge“ iz Borova, ujedno su i osobni predmeti. Na primjeru analize narukavnih oznaka može se pratiti nastanak Hrvatske vojske (HV), od neslužbenih ratnih oznaka do službene oznake HV-a. Na radionici se koristi animirana karta „Domovinski rat“, priredena uz izložbu, didaktički je obljkovana i sadrži nekoliko elemenata, lenu vremena s kronologijom vojnih zbivanja, popratne legende i animacije raznovrsne vojne opreme u pojedinim operacijama kako bi se jasno uočio razmještaj snaga na terenu.⁴ Multimedijalni prikaz povijesnih zemljovida poboljšava kartografsku prostornu percepciju i omogućava interpretiranje podataka. To je u skladu s Nastavnim planom i programom (2006.) prema kojem udžbenici moraju sadržavati i kartu koja daje prostorni kontekst i vizualizira vojna zbivanja.

Slika 1: Animirana karta „Domovinski rat“. Hrvatski povijesni muzej, 2012.
(fotografija: Ivana Asić)

U Nastavnom planu i programu istaknute su posljedice vojnih operacija na civilno stanovništvo zbog čega današnji udžbenici uključuju informacije o životu i iskustvu cjelokupnog civilnog stanovništva kako bi se potaknule empatija i solidarnost. Na radionici se toj temi posvećuje veća pozornost nego u udžbenicima i to analizom dokumentarne građe, posebice fotografije i pisanih izvora te uporabnih predmeta ratnih stradalnika kao što su ručno izrađeni predmeti nastali u zarobljeničkim logorima. U prvi plan stavljena je problematika logora, a predmeti svjedoče o psihičkim stanjima i emocijama u traumatskim okolnostima logora. Metoda rada s originalnim muzejskim predmetom uključuje dva stupnja pedagoško-didaktičke obrade predmeta, vizualni i kognitivni (Smetko 2006:220). Prvi je usmjeren na sposobnost opažanja materijalnih svojstava predmeta poput oblika i materijala. Drugi stupanj odnosi se na sposobnost analize i interpretacije predmeta, odnosno njegova vremensko-prostornog konteksta i značenja.

² Radionica je namijenjena učenicima 8. razreda osnovne škole, 4. razreda gimnazije, 1. i 2. razreda strukovnih škola. Autorica koncepcije je viša muzejska pedagoginja Jelena Hotko.

³ Kruševa, Matko Biljak, 1991., presnimka, vlasništvo: Matko Biljak

⁴ Animirana karta reproducirana je kao edukativna elektronička publikacija na DVD-u, te se može koristiti i kao nastavno sredstvo.

Slika 2: Metoda praktičnih radova na radionici „Domovinski rat“. Hrvatski povijesni muzej, 2012. (fotografija: Ivana Asić)

Na radionici se koriste i pisani povijesni izvori - apeli dr. Vesne Bosanac s izvještajima o napadima na vukovarsku bolnicu i Ratni dnevnik Vukovarca Petra Semenića koji bilježi sve što se oko njega događa.⁵ Prvi izvor predstavlja službeni dokument, a drugi osobno svjedočanstvo u obliku dnevnika. Ubrajaju se u primarne povijesne izvore jer su nastali u vrijeme događaja, a njihovi su autori izvorni sudionici događaja koje opisuju. Interpretiraju se primjenom povijesnih koncepata, posebno usporedbe pisanih izvora s izloženim muzejskim predmetima, analize izvora, sažimanja glavnih točaka, ocjenjivanja pouzdanoosti izvora i moguće pristranosti. Udžbenici se pišu s vremenskim odmakom, sažeto i jezgrovitno sažimaju događaj, stoga nude prikaz iz kojeg se ishod čini neizbjježnim i očekivanim. Pisani izvori nastali su bez znanja o budućem razvoju događaja te rasvjetljavaju kako su se sudionici osjećali, koje su mogućnosti imali na raspolaaganju i koje su ishode očekivali (Stradling 2005:229-242). Izabrani izvori predstavljaju i *povijest odozdo*, odnosno perspektive „običnih“ ljudi koji ne pripadaju političkim i vojnim elitama i pokazuju na koji je način rat utjecao na njihov život.

⁵ Vesna Bosanac bila je ratna ravnateljica vukovarske bolnice, neprekidno je slala apele za prekid vatre, dok su u bolnicu pristizali ranjenici i civilni. Apeli su slani su od 20.10. do 19.11. 1991. (HPM-93196/1-56). Dnevnik P. Semenića vođen je od 17.10. do 11.12 1991. u Vukovaru, logoru u Srbiji, a zatim u Zagrebu nakon dolaska iz zatočeništva. (HPM-93508)

Posljednji dio radionice čini grupni oblik rada i metoda praktičnih radova. Podijeljeni u nekoliko grupe, učenici izrađuju antiratne plakate ili lente vremena. Plakat kroz tekst, sliku ili crtež daje osnovne informacije o ratnim zbivanjima te sadrži antiratnu poruku. Lente vremena izrađivali su od unaprijed pripremljenog materijala koristeći likovnu tehniku kolaža, a one predstavljaju najzorniji oblik uočavanja kronologije zbivanja nužan za razumijevanje i interpretaciju razdoblja (slika 2). Korištenjem i kombiniranjem različitih metoda cilj je razviti sposobnosti povjesnog mišljenja – razumijevanja kronologije i povjesne priče, sposobnost analize i interpretacije izvora kako bi se uočila vremenska struktura događaja, koristio koncept usporedbe te analizirala mnogostruka uzročnost. Radionica je pružila mogućnost učenja otkrivanjem zbog velikog broja izvorne građe kojom Muzej raspolaže. Time je učenicima omogućen neposredan kontakt s predmetom koji proširuje i „oživljava“ udžbenički prikaz, potiče ih na istraživanje i kritičko promišljanje konteksta u kojem je predmet nastao ili je korišten.

Slika 3: Poruke mira kao edukativno-animacijske aktivnosti uz izložbu „Domovinski rat“. Hrvatski povijesni muzej, 2012. (fotografija: Ivana Asić)

Edukativni programi HPM-a uz izložbe o Domovinskom ratu

Izložbe na temu Domovinskog rata imale su popratni edukativni program koji je uključivao razne pedagoško-animacijske aktivnosti i primjenu metode praktičnog rada koja se smatra najučinkovitijom edukativnom metodom, uz korištenje didaktički oblikovanih pomagala i modela. U vrijeme izložbe „Domovinski rat“ (2012.) u veži Muzeja postavljena je velika zemaljska kugla na koju su posjetitelji lijeplili papirnate golubice s porukama

mira te su sastavljali maketu kapele sv. Barbare u Pokupskom koja je u vrijeme rata bila razrušena (slika 3). Obje aktivnosti tražile su angažman posjetitelja i poticale su njihovu emocionalnu uključenost u introspektivnom promišljanju o besmislu i brutalnosti rata te važnosti mira.

Zaključak

Muzej pruža nove pristupe u učenju zbog velikog broja povijesnih izvora kojima raspošlaže i učeniku omogućuje susret s predmetima baštine, potičući na razvoj sposobnosti povijesnog mišljenja, posebno važnosti interpretacije povijesnog izvora. Također, cilj je potaknuti na kritičko promišljanje i stvaranje vlastitih spoznaja o razdoblju Domovinskoga rata te aktualnih problema koji su iz njega proizašli. Kroz predmete baštine učenicima se približava kompleksna tema Domovinskoga rata i omogućuje stvaranje potpunijeg dojma razdoblja. Muzej postaje mjesto učenja na kojem učenik pristupa povijesti kao istraživač.

Summary:

Homeland War - the History Schoolbooks Review and the Challenge for Museum Pedagogue

The memory of the Homeland War is being transferred in many ways. The most important transfer would definitely be by the educational system through history textbooks and the museums as the mediators and guardians of material testimony. Therefore, the presentation is based on the comparative analysis on the Homeland War display in the eight grade elementary school textbooks and the educational programme created as a part of exhibition „Homeland war“ that was held in Croatian History Museum.

Popis udžbenika:

Bekavac, Stjepan, Mario Jareb. 2009. *Povijest 8*. Zagreb: Alfa.

Bekavac, Stjepan, Mario Jareb. 2014. *Povijest 8*. Zagreb: Alfa.

Brkljačić, Maja, Ponoš, Tihomir, Špelić, Dario. 2000. *Povijest 8*. Zagreb: Školska knjiga.

Erdelja, Krešimir, Stojaković, Igor. 2012. *Tragom prošlosti 8 – udžbenik povijesti u osmome razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Erdelja, Krešimir, Stojaković, Igor. 2014. *Tragom prošlosti 8 – udžbenik povijesti u osmome razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Koren, Snježana. 2002. *Povijest 8*. Zagreb: Profil.

Koren, Snježana. 2003. *Povijest 8*. Zagreb: Profil.

Koren, Snježana. 2007. *Povijest 8*. Zagreb: Profil.

Koren, Snježana. 2014. *Povijest 8*. Zagreb: Profil.

Bibliografija:

Barić, Nikica. 2004. „Je li 1995. Hrvatska počinila ‘etničko čišćenje’ Srba?“. U Časopis za suvremenu povijest, 36/2: 441-461.

Brstilo Rešetar, Matea, Nevešćanin, Ivica, Smetko, Andreja. 2012. *Domovinski rat*. Animirana karta. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej.

Brstilo Rešetar, Matea, Nevešćanin, Ivica, Smetko, Andreja. 2013. *Domovinski rat*. Katalog izložbe. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej.

Mađar, Nikolina. 2016. „Udžbenici povijesti kao odraz pamćenja i identiteta“. U *Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa: Simbol, identitet i Domovinski rat*. Ž. Heimer, ur. Zagreb: Hrvatsko grboslovno i zastavoslovno društvo.

Nastavni plan i program za osnovne škole. 2006. Zagreb: Ministarstvo obrazovanja, znanosti i sporta.

Poljak, Vladimir. 1985. *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.

Radelić, Zdenko (i drugi). 2006. *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*. Zagreb: Školska knjiga.

Rendić-Miočević, Ivo. 2000. *Učenik – istražitelj prošlosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Smetko, Andreja. 2006. „Pedagoško-obrazovni programi Hrvatskog povijesnog muzeja namijenjeni školskom posjetu“. U *Analji za povijest odgoja* 5: 219-229.

Stradling, Robert. 2003. *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb: Srednja Europa.

Witcomb, Andrea. 2006. „Interactivity: Thinking Beyond“. U *A Companion to Museum Studies*. S. Macdonald, ur. Chichester: Wiley

Tamara Matajia, viša kustosica

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka
 Muzejski trg 1, Rijeka
 tamara@ppmhp.hr

Čudotvornica - od koncepta do brenda

Sažetak:

Cilj članka je predstaviti program Čudotvornica Pomorskog i povjesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka i njegove dosadašnje učinke. Osnovni cilj programa je omogućiti učenicima primjereno posjet Muzeju kroz specifičan pristup i stvaranje poticajnog okruženja. Ostali ciljevi su motivacija djece za ponovni posjet ustanovama u kulturi te povezivanje Muzeja sa Sveučilištem kroz angažman studenata u provedbi radionica i evaluacije. Cjelina je zaokružena izradom vizualnog identiteta te suvenirima.

Uvod

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka,¹ kompleksan je muzej koji djeluje kroz četiri odjela² i pet dislociranih zbirki.³ Pedagoška djelatnost muzeja započela je 1960-ih, a muzejski pedagog zaposlen je od 1985. Muzej je smješten u povijesnoj zgradi koja je u svojoj izvornoj funkciji služila kao protokolarni i stambeni prostor mađarskih guvernera.⁴ Kompleks je smješten u vlastitom perivoju, a sastoji se od centralne zgrade flankirane dvjema manjima, vrtnim paviljonom na istoku i zgradom Muzeja grada Rijeke na zapadu koja je zauzela mjesto porušene gospodarske zgrade.⁵ Arhitektonski elementi uglavnom su izvorno sačuvani te je zdanje danas među žiteljima Rijeke poznato kao Guvernerova palača.

U stalnom nastojanju da uredi prostor kojega je i vlasnik, PPMHP je izradio prijedlog koncepta za uređenje perivoja pod nazivom *Park znanja i sanja* (2012). Njegova auto-

rica, tadašnja ravnateljica Margita Cvijetinović, zamislila je park kao mjesto u kojem će posjetitelji u opuštenoj atmosferi moći paralelno spoznavati podneblje, povijest i mitologiju ovoga kraja, a vrtni paviljon, već tada nazvan *Čudotvornica*, trebao je biti centralno mjesto prezentacije. Revitalizacijom je do sada obuhvaćen samo vrtni paviljon, a izrada muzeološke koncepcije povjerena je autorici teksta. Pripremni radovi, koji se odnose na građevinsku sanaciju, oblikovanje stalnog postava te razradu programa odvijali su se tijekom 2013. Stalni postav otvoren je krajem godine, a provedba programa započela je naredne godine.

Muzeološka koncepcija Čudotvornice

Kompleks nekadašnje Guvernerove palače sagrađen je na kosom terenu. Vrtni paviljon fizički je odvojen od glavne zgrade, a nalazi se u razini njezina reprezentativnog prvog kata. Komunikacija vrtnog paviljona i glavne zgrade je omogućena preko terase. Paviljon je izvorno služio za neformalna druženja, a boravak u njemu trebao je pružiti razonodu, opuštanje i zabavu. Takva atmosfera nastojala mu se ponovo vratiti projektom revitalizacije.

Slika 1: Čudotvornica 2014., arhiva PPMHP

Relativno malena površina od 30-ak m² trebala je primiti stalni postav Zbirke igračaka i igara te osigurati prostor za odvijanje muzejskih radionica i pohranu materijala za radionice. Uređenju prostora prethodilo je jasno definiranje ciljeva i ciljnih skupina. Osnovni cilj bio je omogućiti djeci posjet Muzeju primjereno njihovom uzrastu, što je značilo da

¹ U dalnjem tekstu PPMHP

² Arheološki, Etnografski, Kulturnopovijesni i Odjel povijesti pomorstva

³ Muzejska zbirka Kastavštine, Muzejska zbirka Lipa - Memorijalni centar Lipa pamti, Etnografska zbirka otočka Krka u Dobrinju, Zbirka arheoloških nalaza Cickini, Zbirka brodogradilišta Kraljevica.

⁴ Riječki gubernij osnovala je Marija Terezija 1776., a trajao je do raspada Austro-Ugarske. Na čelu mu je bio guverner, odgovoran direktno kralju. Palača je sagrađena 1896. za vrijeme guvernera Lajosa Batthyányja, a projektirao ju je mađarski arhitekt Alajos Hauszmann.

⁵ Cjelina je narušena 1973. uklanjanjem gospodarske zgrade, ali je koncept zadržan jer je na njezinom mjestu 1976. sagrađena moderna zgrada sličnih gabarita prema projektu Nevena Šegvića za tadašnji Muzej narodne revolucije.

predmeti u postavu kao i predviđene aktivnosti trebaju biti bliski korisnicima i pobuđivati kod njih znatiželju, te da im se tijekom posjeta mora omogućiti postavljanje pitanja, razgovor kao i kretanje. Drugim riječima, aktivnosti su trebale biti istovremeno zabavne i autentične. Ciljna skupina u početku je obuhvatila učenike nižih razreda osnovne škole, ali je odmah predviđeno njezino proširivanje na predškolski uzrast, više razrede osnove škole te srednjoškolce. Na početku je zamišljeno da u realizaciji radionica sudjeluju i studenti uz prethodnu pripremu. S navedenim ciljevima na umu pristupilo se osmišljavanju svakog pojedinog segmenta programa, od detalja interijera do svake pojedine aktivnosti radionice.

Vrtni paviljon rastvoren je prema jugu što s jedne strane daje ugodno dnevno svjetlo pogodno za boravak, dok s druge ograničava izlaganje muzejske građe. Stoga su predmeti radi zaštite smješteni u zatvorene vitrine s različito obojenim vratima u obliku oblaka, a fotografije se gledaju kroz otvor posebno dizajniranog „fotoaparata“. Razgledavanje postava odvija se tijekom radionice, između aktivnosti. Klupice su ujedno i škrinjice za pohranu materijala, a vrata ormara, iza kojih se skriva televizor za prezentacije i voda za pranje ruku, funkcioniраju kao magnetna i ploča za kredu. Posebno dizajnirani radni stolovi mogu se koristiti svaki zasebno, a ovisno o potrebama pojedinih aktivnosti radionice, mogu se i spojiti u jedan veći. Taburei od sružve mogu se koristiti za sjedenje i za lJuljanje kako bi djeca za vrijeme radionica nakratko mogla zadovoljiti potrebu za fizičkom aktivnošću. U prostor je uklopljena suvremena instalacija koja prikazuje stablo i njezine stanovnike. Autorica prostorne organizacije/idejnog i izvedbenog rješenja stalnog postava Vesna Rožman⁶, te autori namještaja/opreme i skulptura, Ivana Postić i Matej Vočanec⁷, u potpunosti su ispunili postavljene zahtjeve.

Druga cjelina muzeološke koncepcije odnosila se na osmišljavanje programa koji će osigurati održivost investicije. Dakle, nije se radilo o planiranju jedne tematske radionice vezane uz trenutno postavljenu izložbu, niti o vremenski ograničenom projektu, već o stvaranju potpuno nove, kompleksne stalne muzejske ponude za učenike. Ta je ponuda obuhvatila niz programa kojima je Muzej htio odgovoriti na uočene potrebe ciljnih skupina. Osobna iskustva u mujejskom radu te iskustva i analize brojnih mujejskih pedagoga u svijetu⁸ ukazala su na potrebu promjene pristupa prema mladim posjetiteljima. Sto-

⁶ Dizajnerica Vesna Rožman dugi niz godina radi na oblikovanju izložbi, uređenju interijera, pripremi publikacija i osmišljavanju vizualnih rješenja za brojne naručitelje. Ostvarila je niz zapaženih projekata u Rijeci i okolici.

⁷ PPMHP je 2012. godine organizirao izložbu pod nazivom *Interakcija* na kojoj su se svojim radovima predstavili Ivana Postić i Matej Vočanec. Radi se o mlađim umjetnicima, kiparima, tada apsolventima Likovne akademije u Ljubljani, koji posljednjih nekoliko godina rade zajedno. Muzej je otkupio nekoliko njihovih skulptura za Čudotvornicu te im povjerio izradu opreme za Čudotvornicu. Oni su dizajnirali i izradili stolove, taburee, klupice, stalak za fotografije i veliki kaleidoskop.

⁸ npr. Hooper-Greenhil, E. 2007: 3-8, Hein, G. E., 1998: 6-7, 12-13, Vanslova, E.G., 2001: 78-80, Kai, Y. (Brain) T., Rousseau, M. K., Nassivera J. W., Vreeland P., 2001: 77-83

ga je odlučeno implementirati dvije netradicionalne teorije učenja: teoriju učenja putem otkrića i konstruktivizam (eng. *Discovery theory and constructivism*). To je u PPMHP-u bilo nešto potpuno novo. Jedna od osnovnih karakteristika konstruktivističkog pristupa učenju je povezivanje novog znanja s prethodno usvojenim znanjem, poznatim predmetom ili idejom (Hein 1998:38-39, 155-156). Zato su teme radionica, odabrane na temelju građe i djelatnosti Muzeja, povezane sa školskim kurikulumom. Nisu sve radionice primjenjive za svaki uzrast već je potrebno određeno predznanje, iskustvo ili vještina djeteta za aktivno sudjelovanje u radu.

Svaka radionica pomno se planira kako bi se postigli željeni ciljevi, a to su pozitivno iskustvo posjeta muzeju, novo znanje i razumijevanje te motivacija za ponovni dolazak. Osnovne aktivnosti radionica najčešće su isprepletene: ciljano vodstvo, razgovor, praktičan rad, individualan i timski rad te neki vid prezentacije novostečenog znanja. Ciljano vodstvo karakteriziraju razgovor i diskusija, koji se sukladno sociokulturalnoj teoriji odvijaju tako da voditelj radionica pitanjima potiče i vodi učenika prema produktivnom razmišljanju (Mercer i Howe 2012:17). Praktični rad odvija se u unaprijed pripremljenom okruženju ili tako da se učenik uživljava u ulogu vezano uz temu koja se obrađuje. Iako su radionice tematski različite kao i aktivnosti koje se na njima provode, sve karakteriziraju gore navedene značajke i sve se provode multidisciplinarno kroz suradnju djelatnika muzeja i vanjskih suradnika različitih profila.

Sve veći zahtjevi programa uslijed povećanja grupnih posjeta radionicama, vrlo su brzo nadišli kapacitete voditeljice zbog njezinih ostalih (kustoskih) obveza, te je honorarno angažirana studentica na poslovima organizacije i koordinacije. Bez ustezanja možemo reći da je program generirao novo radno mjesto što će, nadamo se, uvidjeti i osnivač.

Programi Čudotvornice

Slijedeći suvremene muzeološke trendove u kojima se fokus pomiče s predmeta na aktivnosti (McCall i Gray 2014:20-21), posebnu smo pažnju posvetili upravo osmišljavanju aktivnosti koje smo htjeli ponuditi najmlađoj populaciji.

Programi za vrtiće i škole namijenjeni su organiziranim dolasku djece i učenika u pratnji odgajatelja, odnosno učitelja. Radionica traje 90 minuta, a može joj prisustvovati jedan razred. Ponuđen je cijeli niz tema, a na preporuku voditelja učitelj odabire temu koja se dotiče gradiva koje se trenutno obrađuje u školi. Tako se npr. radionica *Mali arheolozi* nadovezuje na gradivo iz Prirode i društva za 3. razred o zanimanjima, *Kad narastem bit ću kustos na gradivo o ustanovama u kulturi iz istog predmeta, ali za 2. razred. Radionica Riječki grb* namijenjena je učenicima 4. razreda nakon što u školi obrade gradivo vezano uz nacionalne simbole.

Program Školski praznici u muzeju namijenjen je individualnom dolasku i to onim učenicima koji za vrijeme praznika ostaju u mjestu prebivališta. Program traje pet dana, sva-

ki dan po 90 minuta. Organiziraju se različite aktivnosti (razgledavanje postava, vođeni razgovor, diskusija, istraživanje, kreativan rad, prezentacija) i primjenjuju različite metode ovisno o uzrastu korisnika.

Slika 2: Školski praznici u muzeju, radionica Mozaik 2014., arhiva PPMHP

Jutro u muzeju trebalo se provoditi svake subote u prijepodnevnim satima. Pri razradi programa pretpostavka je bila da će termin odgovarati roditeljima koji će moći svoju djecu ostaviti u Muzeju dok u gradu obavljaju zaostale tjedne poslove. Međutim, odaziv je bio relativno slab pa je ove školske godine (2017./2018.) smanjen broj radionica na jednu do dvije mjesečno te je promijenjen način informiranja, što je rezultiralo maksimalnom popunjenošću. Program je namijenjen djeci od 4 do 10 godina, a dolazak je individualan.

Tematske rođendanske radionice osmišljene su za djecu od 4 do 12 godina. Njihova je realizacija još ležernija usprkos ozbiljnim temama iz lokalne kulturno-povijesne baštine. Veliki broj djece proslavio je svoj rođendan razgledavajući izložbe u Muzeju i sudjelujući u edukativnim igrama što predstavlja veliki iskorak Muzeja u radu s djecom. Slavljenik od Muzeja dobije rođendanski poklon koji je ujedno i suvenir Čudotvornice. Do sada su od suvenira izvedeni ptičica, šalica, majica i okvir za sliku. Svaka ptičica je unikatna umjetnička interpretacija patkice-njihalice, predmeta iz Zbirke igračaka i igara, čija je autorica ranije spomenuta Ivana Postić. Šalica i majica nose motive vizualnog identiteta Čudotvornice (ptičica i oblak), a osmislila ih je Vesna Rožman. Za izradu okvira za rođendansku fotografiju korišten je štukaturni okvir iz Palače.

U ponudi su i dva programa za kreativno provođenje slobodnog vremena koji traju tijekom cijele školske godine, a susreti se odvijaju dva puta tjedno. Program *Dramci iz Guvera* zaštićen je tako da polaznici kroz scensku umjetnost, odnosno pripremanjem originalnog scenskog djela uče o baštini. Predstavom *Pričam ti priču o čaši* Dramci su se 2015. predstavili kao nova dramska skupina u gradu i pokazali kako je nastao prvi muzej u Rijeci. Tekstovi za Dramce su originalni i svake se godine pišu na baštinsku temu koju odaberu sudionici programa. Grupa je od početnih 5, narasla do maksimalnih 15 sudionika. Do sada su realizirane 3 predstave, a svi koji su ih pogledali doživjeli su dramski interpretirane muzejske predmete u novom svjetlu.

Kroz program *MuMa* (Muzejski mali atelje) sudionici likovno interpretiraju umjetnine i ostale predmete iz fundusa Muzeja, sudjeluju u oblikovanju scenografije za predstave Dramaca, njihovi radovi šalju se na međunarodni likovni natječaj (Japan 2016.), a na kraju školske godine najbolji se radovi predstavljaju na izložbi u prostoru Muzeja.

Čudotvornica na putu osmišljena je 2016. kako bi se odgovorilo na potrebe vrtičkih skupina kojima je dolazak u Muzej komplikiran i skup. Prilagodivši neke od radionica putnoj varijanti, muzealci su otišli k njima. Program je gostovao i na nizu lokalnih manifestacija u Primorsko-goranskoj županiji.

Posebni programi realiziraju se uz podršku vanjskih suradnika, ovisno o specifičnoj osjetljivoj ciljnoj skupini. Uz dodatne napore i edukaciju djelatnika, provedeno je više radionica za romsku djecu, osobe s mentalnim poteškoćama, te darovite učenike.

Evaluacija

Pokretanje programa Čudotvornica doprinijelo je povećanju broja posjetitelja, osobito učeničkih grupa koje dolaze organizirano. Što se tiče kvalitete, reakcije sudionika od samog početka bile vrlo pozitivne, prema subjektivnoj procjeni voditelja radionica. Kako bi se dobila i objektivnija povratna informacija, provedena je evaluacija u suradnji s Učiteljskim fakultetom. U fokusu je bio učenikov doživljaj posjeta Muzeju kroz radionicu, te mišljenje učiteljica. Rezultati su pokazali da učenici visoko procjenjuju radionice, a učiteljice smatraju da je motivacija učenika visoka, da je postignut izvrstan modus izmjenjivanja aktivnosti, da su učenici naučili nešto novo te su u cijelini zadovoljni posjetom Muzeju.⁹

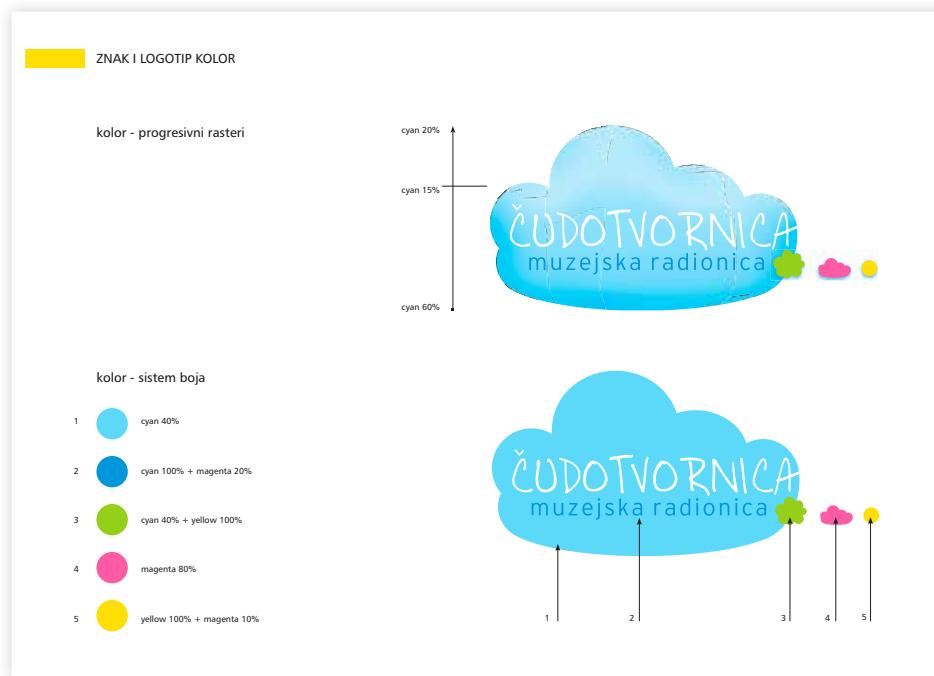
Brendiranje

Kada su svi segmenti programa bili osmišljeni, trebalo ga je predstaviti potencijalnim korisnicima. PPMHP nema marketinškog stručnjaka niti iskustva u reklamnim kampanjama te se propagandne aktivnosti svode na pokoju informativnu rečenicu u dnevnom tisku.

⁹ Postupak i rezultati evaluacije radionica u Čudotvornici opisani su u tekstu: Uloga kreativnog umjetničkog izražavanja u komuniciranju baštine, Matajia, T. i Vlah. N. 2016.

Srećom, prilikom predstavljanja ovog nekonvencionalnog programa, medijsku pozornost privukao je izgled interijera, čime je Čudotvornica dobila dosta prostora u medijima. Uz dodatne napore oko oblikovanja i održavanja web i facebook stranice, Muzej postupno stvara novu publiku.

Slika 3: Logotip Čudotvornice, Vesna Rožman, Knjiga standarda, 2013.

Edukativni program PPMHP-a pokrenut 2014. godine ima ime i vlastiti vizualni identitet što nije uobičajena praksa u muzejskom okruženju. To ga izdvaja i po tome je prepoznatljiv. Pored toga, Čudotvornica je jedini program PPMHP-a za koji je izrađena knjiga standarda koju potpisuje Vesna Rožman.

Nakon četiri godine mogli bismo reći da je Čudotvornica brendirana te vjerujemo da će kroz nju proći još mnoge generacije.

Summary:

Čudotvornica – From the Concept to the Brand

The aim of this paper is to present a program called Čudotvornica developed by the Maritime and History Museum of the Croatian Littoral Rijeka and the impact it has produced since implemented. The main objective of the program is to provide children with appropriate activities while visiting the museum using a specific approach and stimulating environment.

Other goals include encouraging children to revisit the museum and establishing *inter-institutional relation between Museum and University* by involving students in the program and its evaluation. programme also has its own visual identity and souvenirs.

Bibliografija:

- Hein, Georg E. 1998. *Learning in the Museum*. London, New York: Routledge.
- Hooper-Greenhil, Eilean. 2007. *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London, New York: Routledge.
- Kai, Yung (Brain) Tam (i drugi). 2001. "Holiday in the Museum: An Alternative Program for At-Risk High School Students". 2001. *Intervention in School and Clinic* 37/ 2: 77-85.
- McCall, Vikki, Gray, Clive. 2014. "Museums and the 'new museology': theory, practice and organisational change". *Museum Management and Curatorship* 29/1: 19-35.
- Mercer, Neil, Howe, Christine. 2012. "Explaining the dialogic processes of teaching and learning: The value and potential of sociocultural theory in Learning". *Culture and Social Interaction* 1: 12-21.
- Vanslova, Elena Gavrilovna. 2001. "Museum Pedagogy". *Education and Society* 43/12: 76-84.
- Mataija, Tamara, Vlah, Nataša. 2016. "Uloga kreativnog umjetničkog izražavanja u komuniciranju baštine: planiranje, realizacija i evaluacija muzejske radionice". *Umjetnik kao pedagog pred izazovima suvremenog odgoja i obrazovanja; Zbornik radova s prvog međunarodnog znanstvenog i umjetničkog simpozija o pedagogiji u umjetnosti*. B. Jerković, ur. Osijek: Umjetnička akademija Sveučilišta J. J. Strossmayer, str. 465-476.

Andrea Samaržija, muzejska pedagoginja pripravnica

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka
Muzejski trg 1, Rijeka
cudotvornica@ppmhp.hr

DRAMSKA RADIONICA U MUZEJU: DRAMCI IZ GUVERA

Sažetak:

Dramska radionica *Dramci iz Guvera* izvannastavna je slobodna aktivnost koja se odvija u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka, traje kroz čitavu školsku godinu, a namijenjena je djeci i mladima. Osim što polaznici upoznaju osnove dramske umjetnosti, ovaj program jedinstvenim čini njegova sadržajna povezanost sa zavičajnom baštinom te s djelatnošću Muzeja čija se građa, kao i prostor Guvernerove palače, koristi kao dramska inspiracija i scenografija.

U Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka¹ 2014. godine pokrenut je program muzejskih radionica pod nazivom *Čudotvornica*. Čudotvornica obuhvaća nekoliko različitih kategorija edukativnih aktivnosti u koje spadaju tematske radionice za djecu predškolske dobi te učenike osnovnih i srednjih škola, edukativno-kreativne radionice u sklopu programa Školski praznici u Muzeju, tematske radionice-igraonice u sklopu programa Jutro u Muzeju, organizirane tematske rođendanske proslave, putujuće radionice u sklopu programa *Čudotvornica* na putu, radionice u sklopu raznih manifestacija te program izvannastavnih slobodnih aktivnosti koji uključuje likovnu radionicu MuMA – Muzejski mali atelje te dramsku radionicu Dramci iz Guvera.

Dramska radionica u Muzeju

Dramska radionica *Dramci iz Guvera* namijenjena je djeci i mladima. Pod vodstvom akademskog glumca Zorana Josića polaznici upoznaju osnove dramske umjetnosti, glume i drugih scenskih vještina te teoriju i praksu scenografije i kostimografije. Ovaj program jedinstvenim čini njegova sadržajna povezanost s poviješću grada Rijeke, Primorsko-goranske županije te s djelatnošću Muzeja čija se građa, kao i prostor Guvernerove palače, koristi kao dramska inspiracija i scenografija. Dramci iz Guvera djeluju od školske godine 2014./2015. te su do sada igrali tri autorske predstave - *Pričam ti priču o čaši*, *Adamićevi svjedoci* i *Tajna ogledala*.

Pričam ti priču o čaši prva je predstava kojom su se Dramci iz Guvera predstavili javnosti 2015. godine, a tematizira nastanak muzeja u Rijeci kroz putnu carsku čašu, jedan od

najvažnijih muzejskih predmeta. Predstava je odigrana tri puta u Muzeju te segmentno u Salonu Grada Rijeke na svečanosti dodjele nagrada za akciju *Gradovi i općine - prijatelji djece - Naj akcija 2015.*, koju je, uz još dva programa, dobio projekt Čudotvornica (slika 1).

Slika 1: Dramci iz Guvera na prijemu za dobitnike nagrade
Naj akcija 2015. godine (arhiva PPMHP)

U veljači 2016. godine predstavu *Pričam ti priču o čaši* Dramci su odigrali pred četvrtim razredima osnovne škole koju je poхађao jedan od polaznika dramske radionice. Nakon predstave organiziran je okrugli stol na kojem su sudjelovali Dramci, voditelj Zoran Josić te publika, a moderirala ga je muzejska pedagoginja pripravnica Andrea Samaržija. Sudionici su raspravljali o dojmu i sadžaju predstave, nakon čega je za sve sudionike organizirano vodstvo po Muzeju s ciljem pobliže upoznavanja predmeta i konteksta predstave (slika 2).

Slika 2: Detalj predstave *Pričam ti priču o čaši* (arhiva PPMHP)

¹ U dalnjem tekstu: Muzej.

Predstava *Adamićevi svjedoci* premijerno je izvedena krajem školske godine 2015./2016., dok je predstava *Tajna ogledala* izvedena dva puta u školskoj godini 2016./2017.

Voditelj dramske radionice Dramci iz Guvera je akademski glumac Zoran Josić koji ima višegodišnje iskustvo u kazališnoj umjetnosti te u radu s djecom. Za pokretanje dramske radionice, uz Zorana Josića, te organizaciju, asistenciju i kostimografiju na prvoj predstavi, zaslужna je kustosica Tamara Matajia. Organizaciju, kostimografiju i scenografiju nastavila je Andrea Samažija dok je dramska pedagoginja Tanja Slavić autorica tekstova, a muzejski informatičar Tihomir Tutek asistencija pri dizajnu zvuka.

Cilj dramske radionice u Muzeju

Primarni je cilj dramske radionice Dramci iz Guvera približavanje Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja, ali i ostalih muzejskih institucija, djeci i mladima kako svojim prostorom, tako i svojim bogatim sadržajem. Igrajući uloge povijesnih osoba povezanih s lokalnim povijesnim pričama i legendama, djeca na interaktivan način upoznaju zavijajnu povijest te kulturne sadržaje i predmete iz fundusa Muzeja, kao i samu muzejsku djelatnost. Pokretanjem ove radionice kreiran je novi atraktivan, dinamičan i mlađoj populaciji prilagođen muzejski sadržaj kojim se ostvaruje interaktivna komunikacija između Muzeja i djeteta te koji ujedno omogućava mladima ugodan boravak u prostoru Muzeja. Sudionici dramske radionice posrednici su u prenošenju novih znanja i iskustava na širu publiku uključujući obitelji, prijatelje, vršnjake, školske kolege i mnoge druge, a Muzej prestaje biti isključivo "prestižni ornament i izložbeni salon domaćih povijesnih postignuća" (Šola 2003:22) te postaje socijalni, kreativni i umjetnički izvor.

Dramska radionica kao izvannastavna slobodna aktivnost u Muzeju

Prilikom kreiranja edukativnih programa u sklopu Čudotvornice prepoznat je potencijal funkcionalnog korištenja slobodnog vremena djece koje je iznimno važno za razvoj kreativnosti i znanja, kao i za zadovoljenje njihovih interesa i poreba (Rosić 2005:35-36). Organizirane izvannastavne slobodne aktivnosti potiču kod djece osobni razvoj, učvršćivanje samopouzdanja, nude nova znanja i vještine te oplemenjuju emocionalni život i društvene odnose (Rosić 2005:98).

Dramska radionica Dramci iz Guvera koncipirana je kao izvannastavna slobodna aktivnost koja se odvija tijekom cijele školske godine dva puta tjedno u popodnevним satima. Tijekom školske godine 2015./2016. radionica Dramci iz Guvera održana je 80 puta.

Obično na početku školske godine, u rujnu, Muzej provodi aktivnosti vezane uz obavljanje medija, pripremu letaka i plakata te obavljanje škola o muzejskim sadržajima, nakon čega se organizira okupljanje sudionika i dogovaranje termina radionica. Kroz listopad i studeni postojeća dramska grupa priprema i igra već odigranu predstavu dok nova grupa uči osnove kazališne umjetnosti te upoznaje muzejske sadržaje. U prosincu

započinje rad na tekstu za novu predstavu te se u siječnju obje grupe upoznaju sa sadržajem nove predstave. U veljači se vrši podjela uloga i prvo čitanje teksta. Kroz ožujak i travanj radi se na učenju teksta i postavljanju predstave na scenu. U travnju i svibnju izrađuju se kostimi i scenografija te se kroz lipanj intenzivno priprema za premijeru nove predstave koja se odvija na samom kraju školske godine.

Dramska radionica održava se u Mramornoj dvorani Muzeja, izvorno nazvanoj Plesnoj dvorani koja od samog otvorenja Guvernerove palače 1896. godine služi kao dvorana za održavanje svečanih balova i plesova te uprizorenja raznih scenskih izvedbi. Pri upoznavanju, istraživanju i oblikovanju teme predstave polaznici dramske radionice u mogućnosti su koristiti čitav izložbeni prostor Muzeja, kao i muzejski park, lapidarij te prostor vrtnog paviljona Čudotvornice.

Iskustveno učenje i osobni razvoj

Aktivnostima dramske radionice u Muzeju djeci se omogućava višestruki kvalitetan razvoj. Neformalnim i informalnim učenjem polaznici radionice savladavaju kazališne i literarne tehnike i vještine te istražuju lokalnu povijesnu baštinu i fundus Muzeja. Učenje iskustvom počinje od samog ulaska u veličanstvenu povijesnu zgradu Guvernerove palače u kojoj je smještem Muzej te se nastavlja putem izloženih predmeta, multisenzornih stimulansa te mnogobrojnih priča, mitova i legendi.

Dramska radionica samim svojim konceptom omogućava multiperspektivne interpretacije i kontekstualizacije povijesnog sadržaja što je zapravo cilj povijesnih muzeja s vremenoga doba (Hughes 1998:11). Djeca kroz dramsku radionicu oživljavaju povijesne priče te svojom uključenosti mijenjaju percepciju publike prema Muzeju kao zatvorenoj instituciji i povijesti kao zamornoj znanosti.

Uz kognitivni i socijalni razvoj, kod polaznika dramske radionice u Muzeju vidljiv je razvoj emocionalne inteligencije mjerljiv prema ključnim elementima emocionalnih sposobnosti presudnima za djetetov daljnji razvoj. Razvija se samopouzdanje koje djetetu omogućava osjećaj kontrole nad svojim tijelom i ponašanjem, ali i osjećaj uspjeha u svojim pothvatima uz povjerenje u odrasle koji ga okružuju. Zatim znatiželja uz koju doznati nešto novo postaje napredak i užitak te svrshishodnost, osjećaj sposobnosti i učinkovitosti kao i ustrajnost. Kod djece se također razvija sposobnost interakcije i međusobnog razumijevanja s drugima te spremnost na suradnju i pomaganje (Goleman 1997:199-200).

Unatoč tome što je radionica Dramci iz Guvera namijenjena prvenstveno učenicima osnovnoškolskog uzrasta, iz dosadašnje prakse vidljiv je interes djece predškolske dobi koja, uz ostale sudionike radionice te uz potporu voditelja, s lakoćom i brzinom savladavaju vještine koje još nisu u potpunosti razvili kao na primjer čitanje.

S premijere predstave *Adamićevi svjedoci*

Predstava *Adamićevi svjedoci* druga je po redu predstava koju izvode Dramci iz Guvera. Ideja za temu predstave začeta je putem razgovora između Zorana Josića, Tamare Matajiće i Andree Samaržije. Priprema za predstavu započela je u veljači 2016. godine s ciljem prve izvedbe krajem lipnja iste godine, odnosno krajem školske godine.

Glumački postav Dramaca iz Guvera za predstavu *Adamićevi svjedoci* čine: Laura Capuccio (10 godina), Matteo Denjagić (10 godina), Evelin Duišin (6 godina), Roko Juretić (7 godina), Neva Matić Meszaros (10 godina), Kira Medošević (6 godina), Ena Miočić (7 godina), Vanja Paulić (9 godina), Rando Peloza (10 godina), Borna Periš (10 godina), Karol Raffaelli (10 godina), Leona Ručević (13 godina), Gabriel Smolić (10 godina), Melani Šadek (10 godina) i Kali Zatezalo (9 godina).

Tekst za predstavu *Adamićevi svjedoci* inspiriran je kamenim skulpturama riječkih građana koje su izložene u lapidariju Muzeja. Napisala ga je Tanja Slavić na temelju izvorne muzejske građe, konzultacija s kustosima te uz pomoć monografije *Adamićeve doba 1780.-1830.* urednika Ervina Dubrovića u izdanju Muzeja grada Rijeke iz 2005. godine. Tekst je konceptom i rječnikom prilagođen djeci osnovnoškolskog uzrasta nižih razreda dok se ujedno temelji na izvornim povjesnim činjenicama te izravno upućuje na sadržajnu povezanost s Muzejom.

Prije početka detaljnog obrađivanja teme Adamićevih svjedoka, Dramci iz Guvera pripremali su se za nadolazeću novu temu predstave metodom improvizacije. Glumačka improvizacija odigravala se pod temom *suđenje*. Glumci su međusobno podijelili uloge suca, odvjetnika, tužitelja, optuženoga te svjedoka. Improvizacija nastaje spontano, bez uvježbavanja, dok se samim glumcima prepusta podjela uloga, početak i razvoj dijaloga te rasplet priče. U dramskom se odgoju ovakva vrsta improvizacije naziva *improvizirani prizor* pri kojemu se određeni elementi dogovaraju prije igranja prizora, primjerice tema događaja i njegov uzrok, mjesto, vrijeme, likovi i njihova motivacija, odnos među likovima, uzroci ponašanja i postupaka te posljedice događaja (Vilić-Kolobarć 2007:43).

Dospijećem teksta za predstavu Dramci su započeli rad na njemu. Potrebno je istaknuti kako dramsku grupu čini dio djece koja tek pohađa prvi razred osnovne škole te se po prvi put suočava s velikom količinom teksta koju je potrebno obraditi. Pri tom imaju veliku podršku ostalih glumaca iz radionice te voditelja koji im s posebnom pažnjom pomaze prilikom usvajanja teksta, njegovog razumijevanja i pamćenja. Rad na tekstu vremenski je obuhvatio nekoliko mjeseci. S obzirom na to da se predstava sastoji od dva čina, navedeni dio dramske radionice odnosi se na usvajanje prvoga čina koji je tekstom obilniji od drugog čina.

Drugim činom predstave *Adamićevi svjedoci* dominira demonstracijska metoda, za razliku od verbalne monološko-dijaloške metode u prvom činu. U ovom dijelu predstave priča

se gradi oko scenografije koja nosi prikaze zgrade tvornice papira, Adamićeve palače, palače Rotonde, Adamićevog kazališta, monumentalnog jedrenjaka, natpis tvornice *Simeone Adamich e Figlio* te prikaze četrnaest likova Adamićevih svjedoka. Scenografiju za ovu predstavu izradila je Andrea Samaržija uz pomoć polaznika likovne radionice MuMA – Muzejski mali atelje. Drugi su čin predstave Dramci usvojili u samo nekoliko tjedana.

Premijera predstave *Adamićevi svjedoci* najavljena je za 18. lipnja 2016. godine dok je dan prije, u petak 17. lipnja, održana generalna proba na kojoj su Dramci još jednom utvrdili tijek predstave, dijaloge te kretanje scenografije. Na premijeru je pristigao neočekivano veliki broj ljudi, a dječju je predstavu, osim pozvane publike, članova obitelji i prijatelja polaznika radionice, došao pogledati i podržati aktualni riječki gradonačelnik (slika 3).

Slika 3: Dramci iz Guvera i brojna publika na premijeri predstave *Adamićevi svjedoci* (arhiva PPMHP)

Zaključno

Dramska radionica Dramci iz Guvera jedinstven je primjer izvannastavne slobodne aktivnosti koja se u prostorima Muzeja odvija kroz čitavu školsku godinu, a djeca ju poхађaju više godina uzastopno. Osim što obogaćuje muzejski sadržaj, ovakvom vrstom aktivnosti Muzej djeci i mladima nudi kvalitetan izvor odgoja i neformalnog i informalnog obrazovanja. Cjelokupno iskustvo koje polaznici radionice dobivaju od samog ulaska u nekadašnju Guvernerovu palaču preko razgledavanja i upoznavanja muzejskog sadržaja te rada na temi predstave pretače se u dugoročno znanje koje postaje značajnom dopunom učenju u školi, ali i koje sama djeca prenose dalje potencijalnim posjetiteljima

Muzeja. Koncept dramske radionice u Muzeju upravo je takav da djeci omogućuje boračak u Muzeju ispunjenom povjesnim pričama koje bude zanimanje i maštu iz čega nastaju vrijedne edukativne i kreativne predstave za sve naraštaje. Sve se teme za potrebe radionice prilagođavaju uzrastima polaznika prema njihovim mogućnostima i željama. Interakcijom Muzeja, bogate i zanimljive povijesti, novog društva i prijatelja, ispunjenog vremena te znanja i iskustva koje dobivaju, djeca mnogostruko napreduju. Ova vrsta aktivnosti vrlo je vrijedna i za sam Muzej koji se otvara široj publici i specifičnoj skupini posjetitelja te na ovaj način zaista oživljava svoje povjesne prostore i predmete.

Summary:

Drama workshop in museum: *Dramci from Guver*

Drama workshop Dramci iz Guvera is an extracurricular activity that takes place in the Maritime and History Museum of the Croatian Littoral Rijeka. It is active throughout the school year and intended for children and young people. Besides the fact that participants learn about the basis of dramatic art, this program is unique in its connection with local heritage and activities of the Museum whose content, as well as the Governor's Palace where it is situated, is used as an inspiration and scenography.

Bibliografija:

Goleman, Daniel. 1997. *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Hughes, Catherine. 1998. *Museum Theatre: Communicating with Visitors through Drama*. Portsmouth: Heinemann.

Rosić, Vladimir. 2005. *Slobodno vrijeme, slobodne aktivnosti*. Rijeka: Žagar.

Šola, Tomislav. 2003. *Eseji o muzejima i njihovo teoriji*. Zagreb: ICOM Croatia.

Vilić-Kolobarić, Ksenija. 2007. "Vježbe improvizacije". U: *Igram se, a učim*. Jadranka Radetić-Ivetić, ur. Zagreb: HCDO.

Dragan Kiurski, muzejski pedagog

Narodni muzej Kikinda

Trg srpskih dobrovoljaca 21, Kikinda

dkiurski@yahoo.com

Performing art kao način tumačenja nasleđa

Sažetak:

Nasleđe se može tumačiti na različite načine: putem izložbe, predavanja, radionice, pričom, dijalogom, takođe i putem scenskog izvođenja. Izlaganje će predstaviti metodologiju alternativne drame u cilju edukacije i tumačenja nasleđa. U radu će biti akcentovani sledeći ciljevi:

1. Obrazovni - sticanje znanja o nekom eksponatu, periodu, događaju
2. Umetnički - korišćenje mimike, pokreta, muzike, slobodnog kretanja
3. Pedagoški - razvoj saradnje i odgovornosti, osećaja pripadnosti grupi

Na dramskim radionicama neguje se atmosfera slobodne kreativnosti i spontanosti, bez bojavzni da će neko biti kritikovan ili loše ocenjen. Deca u stalnoj misaoноj i fizičkoj akciji, imaju priliku da kreiraju i utiču na tok i ishod procesa stvaranja dramskog dela. Ona često igraju ulogu nekog eksponata ili istorijske ličnosti, prikazuju radnju nekog događaja. Dramski proces pomaže deci da se opuste, da razvijaju kreativnost, samopouzdanje i kolegijalnost.

Rad će predstaviti dva dramska performansa sa učenicima osnovnih škola - mjuziki Legenda o Kikindi i Uhvati svetlost.

Muzejski teatar i njegov značaj

Muzejski teatar je upotreba teatra i dramskih tehniku za edukaciju, informisanje i zabavu. Može se upotrebjavati u muzejima, galerijama, istorijskim znamenitostima. Muzejski teatar opisan je kao hibrid (Clyne 2014:18). Najbolje se definije kao simbiozno povezivanje dve ključne institucije – muzeja i teatra. Dok je prisustvo performansa u muzejima poznato još iz XVI veka, termin *muzejski teatar* nastaje posebnim zalaganjem Tesse Bridal 1982, kao i osnivanjem *International Museum Theatre Alliance* od strane Catherine Hughes, 1992. godine. Hughes predlaže sledeću definiciju muzejskog teatra: *upotreba drame ili dramske tehničke unutar muzejskog okruženja ili kao deo muzejske ponude u cilju izazivanja emocionalnog ili kognitivnog ispitivanja posetilaca koja se tiču neke muzejske discipline* (Hughes 1998: prolog). Tessa Bridal identificuje nekoliko karakteristika muzejskog teatra nastalih na osnovu mesta, svrhe nastupa i ciljne grupe: *muzejski teatar je nastup koji je kraći nego u teatru, često je interaktivan, igra se u formalnim ili neformalnim prostorima od strane*

obučenih mujejskih i dramskih profesionalaca za publiku svih godina i namenjen je edukaciji. Kao i sam muzej, i osoba koja u muzeju izvodi dramski performans mora biti beskonačno prilagodljiva i sigurna u oblast koju prezentuje. Predstave u muzeju bi trebale da traju između 20 i 30 minuta ili čak i sat vremena, ukoliko publika može udobno da se smesti. U mujejskom performansu se naglašava interaktivnost, dijalog, diskusija. Ova vrsta teatra je manje zahtevna od klasičnog i više je fleksibilna i raznolika. Teatar u muzeju zahteva performeru koji nema problem da ulazi i izlazi iz likova, ali i da bude deo redovnog mujejskog kolektiva. Dakle, neko može biti i glumac i istoričar.

Ključni ciljevi mujejskog teatra su:

- Povezivanje posetilaca sa predmetima na dublji način,
- Pokazivanje da mujejski predmeti imaju više značenja i da pružaju različite mogućnosti za interpretaciju,
- Pomaganje publici da se na osnovu njihovog iskustva bolje povežu sa predmetima
- Oživljavanje izložbi
- Ohrabrvanje publike da pažljivo gledaju mujejske predmete i da eksperimentišu sa nasleđem. (Clyne 2014:27)

Armin Joha Hadžimusić, dramski pedagog u *Centru za pozorišna istraživanja*¹ iz Novog Sada, sa kojim je Narodni muzej Kikinda sarađivao na jednom edukativnom projektu iz oblasti drame, navodi da ciljevi ovog rada mogu biti podeljeni u tri kategorije:

1. Edukativni – podrazumevaju sticanje znanja u vezi sa nekom temom, periodom, događajem, ličnostima, uopšte nasleđem koje se obrađuje. Jako je bitno da se deci plasiraju jasne i tačne informacije. Ona najpre moraju steći određena znanja, a nakon toga se prelazi na viši nivo, to jest od njih se traži da o datoj temi razmišljaju i kreiraju dramske prikaze. Ovde treba biti oprezan u smislu da deci ne smemo dati uvek informacije u gotovom obliku i ne previše informacija. Višak informacija može negativno uticati na dalji tok rada, odnosno može negativno uticati na razvoj dečije maštice.
2. Umetnički – decu treba navikavati da se nesmetano razvijaju, razmišljaju i budu slobodna. U vezi sa tim je i ovaj aspekt rada koji dozvoljava izražavanje putem slobodnog kretanja, upotrebe mimike i igre.
3. Pedagoški – ovi ciljevi, često definisani i kao funkcionalni, odnose se na razvijanje dijaloga, demokratskog načina razmišljanja, slobode govora, osećaja pripadnosti grupi, razvoja odgovornosti.

Slika 1: Igra kao priprema za dramski proces

Metode i principi u radu

1. **Igra** – proces stvaranja dramske predstave započinje se igram. Igre služe kako bi se učesnici radionica upoznali, kako bi se opustili i skoncentrisali. Tokom prvih radionica u kojima se praktikuje forma igre, dolazi do selekcije dece i stvara se jasnija slika koje dete je predodređeno za koji tip uloge. Ovaj način rada u najvećoj meri podseća na Forum teatar, čiji je osnivač Augusto Boal, brazilski političar, reditelj i pisac. Teatar predstavlja skup igara i vežbi u kojima učesnici dolaze u kontakt sa svojim telom, glasom, upoznaju druge i uče se da rade u timu. Igra služi kako bi se izgradili odnosi, povezali članovi novonastale grupe i kako bi se stvorila prijatna atmosfera bazirana na poverenju.
2. **Nema pripremljenog scenarija** – proces rada započinje se bez pripremljenog scenario. Na samom početku, osim pomenutih igara, sa decom se radi edukacija na određenu temu. Dakle, deci se ponude informacije o temi, ali nikako u potpunosti i nikako uvek u gotovom obliku. Informacije moraju biti tačne. U sledećoj fazi rada, na osnovu primljenih informacija, kreira se scenario. To radi cela grupa zajedno, uz povremeno upitanje fasilitatora, odnosno osobe koja vodi proces dramskog rada. Često se scenario prepravlja i više puta analizira. Scenario nije dugačak, neke tačke budućeg performansa često ni nemaju teksta, jer je akcenat na pokretu.

¹ <http://cpi-nr.weebly.com/>

3. Podela uloga – podela uloga može biti vrlo zahtevna i bolna faza u radu. Gotovo svako dete želi da igra glavnu ulogu. Jasno je da nije svako dete talentovano i senzibilisano za glavne uloge. U tim momentima bitno je decu temeljno pripremiti i dati im logična objašnjenja. Vrlo je bitno koristiti se iskrenim pedagoškim alatima. Deci se mora objasniti da nije bitno da li igraju glavnu ili sporednu ulogu, ako svoju ulogu do kraja uspešno iznesu, i ma koliko ona naizgled beznačajna bila, ta uloga može zaseniti glavnu ulogu ukoliko se osoba koja je tumači ne potradi dovoljno.

4. Improvizacija – povezano sa umetničkim ciljevima, ovaj princip u radu podrazumeva da je u građenju predstave pa čak i za vreme izvedbe skoro sve dozvoljeno. Decu moramo navikavati da razmišljaju alternativno, da ne banalizuju i da budu spremna na sve, da sve prihvataju i da se svemu prilagođavaju. Sastav je moguće da u predstavi neko bude žaba, pomahnitali Salvador Dali ili npr. par makaza. Sve je moguće predstaviti i to na više načina. I ništa ne mora da bude kao što je bilo na prethodnoj probi. Improvizacija je i više nego poželjna.

5. Pokret, mimika – u predstavama se uglavnom koristi pokret, mimiku, ponekad i ples.

6. Ugovor - ovaj najnoviji metod rada u najvećoj meri ima veze sa pedagoškim ciljevima. Motivisati decu da redovno dolaze na probe i ozbiljno shvate proces rada zahteva do datne napore i skrivenе metode. Deca moraju da shvate da, ukoliko žele da budu deo predstave, svoju ulogu moraju ozbiljno shvatiti. Neprihvatljivo je da se posle nekog vremena napusti proces rada i time ugrozi rezultat. Osećaj odgovornosti sa decom se vežba. U tom smislu jedan od načina kako decu naterati da budu odgovorna je potpisivanje ugovora sa svakim od njih. To je, naravno, neka vrsta improvizovanog ugovora koji, s jedne strane, njih obavezuje da redovno dolaze na probe (osim u situacijama kada imaju opravdan razlog), a muzej se, s druge strane, obavezuje da im obezbedi igranje predstave u prisustvu publike, što njima mnogo znači. Interesantno, deca ugovor shvate vrlo ozbiljno, verovatno jer je to prvi ugovor koji potpisuju u životu.

Muzejski teatar u Narodnom muzeju Kikinda

Pedagoška služba Narodnog muzeja Kikinda je od 2011. godine realizovala više dramskih performansa, a izdvojili su se *Mjuzikl o Kikindi* i *Uhvati svetlost*.

Mjuzikl o Kikindi

Izložbu *Mjuzikl Tatjane Radišić* pratile su dramske radionice s namerom da iz njih nastane muzikl. U ovom mini, ali na momente vrlo zahtevnom, projektu, učestvovali su učenici viših razreda osnovnih škola. Tema je bila naseljavanje područja gde se danas nalazi grad Kikinda i početak njegove izgradnje. S obzirom na to da se radi o lokalnom nasleđu, vrlo

bitnom za stanovnike Kikinde, deca su imala složen zadatak da prikažu radnje koje prate razvoj grada: dolazak osnivača, izgradnja grada, organizacija u novonastalom gradu, izbor imena grada. Deca su se izražavala kroz pokret, pevanje, ples i govor.

Slika 2: Performans *Mjuzikl o Kikindi*

Uhvati svetlost

Tema ovog dramskog igrokaza je bila fotografija. Zadatak je bio približiti deci fotografiju, objasniti da to nije uvek selfie i da skoro svaka fotografija krije neku priču. U tom smislu, bile su izabrane 4 značajne fotografije: Zastave na ostrvu Iwo Jima, Dali Atomicus, Scarlett i Gerald O'Hara zagrljeni ispod drveta i Poljubac na Time Square-u. Akcenat u ovom radu bio je na činjenicama da su sve fotografije nastale u određenom istorijskom trenutku ili pak da su deo neke važne umetničke priče. Cilj je bio da se fotografije ožive. U tom smislu su deca bila akteri sa fotografija, oponašajući radnju koja je prethodila momentu kada je fotografija nastala, kao i sam momenat rađanja fotografije. Snimak ovog igrokaza može se videti na sledećem linku: <https://www.youtube.com/watch?v=0sgzTx2sns>.

Slika 3: Performans *Uhvati svetlost*

Zakjučak

Muzejski teatar pokazao se kao izvanredno sredstvo interpretacije i edukacije. Većina autora slaže se da on ima neformalniji karakter u odnosu na klasični teatar, traje relativno kratko, fleksibilan je, poziva na dijalog. Od njega se traži određena doza ozbiljnosti s obzirom na to da ličnost koja igra iznosi stvarne činjenice bazirane na nasleđu koje predstavlja. Muzejski teatar koristi glumu, pevanje, ples kako bi dočarao određenu temu ili oživeo neku ličnost i događaj. Glumci u ovoj vrsti interpretacije mogu igrati u prvom licu ili drugom licu, vršiti demonstraciju nekog zanata koristeći eksponate, pričati priče. Oblik muzejskog teatra može biti i igrokaz, plesna ili muzička tačka. Iskustvo u radu sa decom pokazalo je da je drama u muzeju značajna iz više razloga. Osim što edukuje i otkriva nove činjenice, ona razvija maštu, utiče na razvoj identiteta, motiviše na dalja istraživanja, razvija samouverenost i osećaj pripadnosti grupi, proširuje vidike.

Summary:

Performing Art as the Method of Interpretation of Heritage

Heritage can be interpreted in different ways: through exhibitions, lectures, workshops, stories, dialogue, and also through drama performances. The presentation will introduce the alternative drama methodology for interpretation and education the heritage. The paper will emphasize the following goals:

1. Educational - acquiring knowledge about some exhibit, period, event
2. Artistic - use of mime, movement, music, free movement

3. Pedagogical - development of cooperation and responsibility, belonging to the group

During the drama workshops, facilitators conduct the atmosphere of free creativity and spontaneity, without fear that someone will be criticized or poorly assessed. Children are in a constant thinker and physical action, they have the opportunity to create and to affect the flow and outcome of the process of creating drama. They often play the role of an museum exhibit, some historical person or they present the historical event. The drama process helps children to relax, to develop creativity, self-confidence and collegiality.

This work will present two drama performances which were realized with elementary school students - Musical *Legend about Kikinda* and Performance *Catch the Light*.

Bibliografija:

Clyne, Joanna. 2014. *Lost Property: The marginalisation of the artefact in contemporary museum theatre*. PhD thesis, Melburn: University of Melburn.

Hughes, Catherine. 1998. *Museum Theatre: Communication with Visitors Through Drama*. Portsmouth: Heinemann.

02.

predškolski | uzrast |

Natali Čop, viša dokumentaristica

Narodni muzej Zadar
Poljana pape Aleksandra III b.b., Zadar
dokumentacija@nmz.hr

Lucija Vuica, muzejska pedagoginja

Narodni muzej Zadar
Poljana pape Aleksandra III b.b., Zadar
pedagog@nmz.hr

Pogled na razvoj edukativne djelatnosti Narodnog muzeja Zadar

Sažetak:

Prvi stručnjak za pedagošku djelatnost u Narodnom muzeju Zadar zaposlen je 2009. Usprkos tome edukativno poslanje ovog muzeja možemo pratiti vraćajući se u 1832. godinu kada je osnovan opći muzej austrijske pokrajine Dalmacije na čijim temeljima počiva današnji Muzej. U izlaganju je prezentiran tijek razvoja edukativnog poslanja Muzeja i edukativno-pedagoški primjeri ostvareni u praksi u vremenu prije zapošljavanja pedagoga te u periodu u kojem je ta djelatnost angažmanom pedagoga doprinijela novom pogledu na komunikacijsku i edukacijsku ulogu Muzeja.

Edukativna djelatnost u vrijeme prvog utemeljenja Muzeja (1832. - 1870-ih)

Edukativno poslanje Narodnog muzeja možemo pratiti od utemeljenja pokrajinskog muzeja.¹ Iz arhivskog rukopisa kojeg smatramo osnivačkim dokumentom, iščitava se viđenje njegove edukativne uloge: „...da služe ne samo kao ukras narodu, nego i kao mjesto učenja mladeži, ali i kao institucije u službi promicanja kulture, industrije i trgovine narodnih proizvoda“. Onovremenom muzeju možda se ne može pripisati edukativna funkcija kakvu muzeji imaju danas, ali potvrđuje postojanje svijesti o edukativnom potencijalu muzejskih zbirk. Kako je tijekom 1840-ih muzejska građa bila smještena u prostorijama kompleksa bivšeg samostana sv. Krševana u kojem je djelovala i Gimnazija, a neki gimnaziji profesozi bili su stručni voditelji pojedinih muzejskih zbirk, korištenje muzejske građe u svrhu obrazovanja nameće se kao logičan zaključak. Ovaj muzej prestaje djelovati krajem 1870-ih.

¹ Opći muzej pokrajine – Museo nazionale utemeljen je 1832.

Edukativna djelatnost u Gradskom prirodopisnom muzeju (1905. – 1945.)

Godine 1905. ustanavljen je *Gradski prirodopisni muzej* na čijim zbirkotvornim temeljima počiva današnji Prirodoslovni odjel. Upravitelj i kustos Mihajlo Katurić Muzeju dodjeljuje „dvije glavne svrhe, t.j. znanstvenu i praktičnu“ pridružujući mu i onu obrazovnu (Katurić 1910:7). Jasno radi distinkciju između školskih i muzejskih zbirk smatrajući ove potonje najprikladnijim sredstvom učenja, upravo zbog znanstvene utemeljenosti muzejskih zbirk. Budući da je i sam bio profesor prirodopisa u zadarskoj Gimnaziji i Visokoj učiteljskoj školi, Katurić je bio meritoran da znanstvenom pristupu u radu s muzejskim zbirkama pridoda i pedagoško iskustvo stečeno u školskom sustavu čime je, za onodobne prilike, na optimalan način pridonio edukativnom aspektu muzejske ustanove.

O radu Muzeja u periodu talijanske uprave malo je ostalo sačuvane dokumentacije pa je teško govoriti o edukaciji u tom razdoblju. No, kako je tadašnji upravitelj muzeja Natale Filippi bio i profesor prirodopisa u zadarskoj Realki, to daje naslutiti kako je mogao utjecati na razvijanje odnosa učenika spram prirodnih znanosti usustavljenih u muzejskim zbirkama.

Edukativna djelatnost u vrijeme drugog utemeljenja - Narodni muzej (1945. – 1952.)

U ozračju poslijeratne obnove u jesen 1945. osnovan je Narodni muzej s Prirodoslovnim i Etnografskim odjelom. Smješten u vili nepodesnoj za muzejsku ekspoziciju, s postavom „bez odredjenog kriterija“ (Oštarić 1956), s vrlo skromnim fundusom i bez stručnjaka biologa i etnologa, edukativna funkcija Muzeja bila je na najnižoj stručnoj razini od kada se bilježi organizirana muzejska djelatnost u Zadru. Ipak, Muzej se namjenski otvarao za posjete đaka i vojnika pa se može reći da je njegova primarna uloga u ovom periodu bila upravo edukativna.

Edukativna djelatnost samostalnih ustanova (1952. – 1962.)

Do rasformiranja Narodnog muzeja na Etnografski i Prirodoslovni muzej dolazi 1952. i od tada počinjemo pratiti organizirani edukativno-pedagoški rad obiju ustanova, sada predvođenih etnologom i biologom, a osnutkom Galerije umjetnina 1948. i prvu javnu galerijsku ustanovu u Zadru.

Zapošljavanjem kustosice Olge Oštarić u Etnografski muzej 1951. započinje njegov brz uspon na svim razinama pa tako i na edukativnoj, koja je isprva počivala na stalnom postavu. Ostali oblici edukativnog poslanja muzeja ostvarivali su se kroz višestruki osobni angažman kustosice Oštarić koja je neposrednim ljudskim pristupom razvila razgranatu mrežu suradnje potičući senzibilitet za očuvanje etnografske baštine kod svih skupina

posjetitelja. Već tijekom 1950-ih godina uspostavljena je suradnja sa školama Zadra i okolice.²

Obrazovna uloga Prirodoslovnog muzeja, koji u periodu samostalnog upravljanja vodi kustos Antonio Zurich zadržala se uglavnom na razini vodstava kustosa ili nastavnika po izložbenom postavu.

Jedna od istaknutijih funkcija Galerije umjetnina neposredno nakon osnivanja bila je upravo obrazovna. To se postizalo organiziranim posjetama učenika osnovnih i srednjih škola te pripadnika JNA stalnom postavu koji je prezentirao hrvatsku likovnu umjetnost od 19. st. do 1950-ih. Osim toga, u Galeriji su se održavala i predavanja o povijesti umjetnosti, te predavanja uz povremene izložbe.³

OBRAZOVNA ULOGA TJEDNA MUZEJA I ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE I PRIRODNIH RIJETKOSTI

Tijekom 1950-ih zadarski muzealci i konzervatori uključili su se u obilježavanje *Tjedna muzeja i zaštite spomenika kulture i prirodnih rijetkosti*. Ova je manifestacija započela 1955. na prijedlog jugoslavenskih muzealaca i konzervatora, a prihvatio ju je UNESCO šireći inicijativu na ostale zemlje svijeta. Svrha je bila popularizirati mujejske ustanove i zainteresirati što veći broj ljudi za muzeje i spomenike te važnost njihovog očuvanja, ali i posebno naglasiti njihovu edukativnu ulogu. Daljnji iskorak u pravcu razvoja obrazovne funkcije zadarskih muzeja zbio se 1958. kada podružnica održava sastanak sa srednjoškolskim nastavnicima na kojem se raspravljalo i o potrebi postojanja mujejskih pedagoga koji bi bili spona između muzeja i obrazovnog sustava. Iako je do započinjanja prvog zadarskog mujejskog pedagoga došlo tek potkraj 20. st., ovakva inicijativa pokazuje visoku svijest zadarskih muzealaca za potrebom postojanja specijalne pedagoške struke u muzejima.

UZ TJEDAN MUZEJA I ZAŠTITE SPOMENIKA

ŽIVA AKTIVNOST MUZEALACA I KONZERVATORA

Dočekali smo i prvi jubilej jedne inicijative naše zemlje, koju je prihvatio cijeli svijet okupljen u međunarodnoj organizaciji za kulturu UNESCO-u. To je Tjedan muzeja i zaštite spomenika kulture i prirodnih rijetkosti. Još jedan prilog naše zemlje međunarodnim naporima na podizanju nivoa kulture čovjeka, za napredak i bolji život dovjicanstva. Inicijativa naše zemlje dala prije pet godina prihvaćena je, i već četvrtu godinu muzealci i konzervatori u toku ovog Tjedna udružuju svoje napore koristeći se i našim iskustvima, da bi širokim narodnim masama objasnili tok razvoja ljudske kulture, da bi ih naučili pravilno cijeniti vrijednost djeva prošlosti i da bi ih uputili na očuvanje ovih dokumenata o životu predaka.

Zadarska podružnica mujejsko-konzervatorskih radnika i ove godine nastoji ispuniti svoj kulturno-prosvjetni zadatak organizirajući u toku ovog Tjedna, koji traje od 12. do 19. listopada, nekoliko posebnih manifestacija.

Tako će se u Domu kulture 15. i 16. te 17. i 18. listopada prikazivati u dvije večeri zasebni program kratkometražnih kulturno-historijskih filmova.

Iskustvo je pokazalo, da u zadarskim školama viada dobar interes za već ustaljeni natječaj za najuspješnije pismene radevine učenika i studenata posvećene raznim pitanjima u vezi s muzejima i spomenicima kulture. Da bi se omogućilo šire učeće zadarskih učenika i studenata u ovom natječaju, po-

družnica ove godine proglašuje taj natječaj. Natječaj za učenike osmogodišnjih škola predviđa jednu temu: "Što sam naučio posjećujući muzeje i spomenike Zadra". Najbolji radovi biti će nagradeni, a nagrade su slijedeće: jedna nagrada od 1.000 dinara i tri nagrade po 300 dinara. Za studente, gimnazijalce i učenike srednjih stručnih škola predviđene su tri teme: "Doprinos zadarske kulturno-bastine razvoju naše nacionalne kulture", slobodna tema u vezi s muzejima i spomenicima kulture i prirodnih rijetkosti i tema: "Koliko su mi pomogli muzeji i spomenici Zadra u učenju". Nagrade su za ove teme nešto više: prva nagrada u visini od 4.000 dinara, druga 2.000, treća 1.000 i dvije četvrtne nagrade po 500 dinara. Rad predaje radova je do 30. listopada, a radeve treba do tog roka predati u Arheološki muzej.

Već dugo vrijeme podružnica nastoji ostvariti aktivnost suradnju naših škola s mujejsko-konzervatorskim ustanovama u Zadru. Stoga će i ove godine biti organiziran zajednički sastanak muzealaca i konzervatora sa srednjoškolskim nastavnicima na kojem će se raspravljati o suradnji mujejsko-konzervatorskih ustanova i škola te o **mujejskim pedagozima**, što će svakako u većoj mjeri uputiti nastavnike na koristenje mujejsko-konzervatorskih ustanova u svakodnevnom nastavnom radu.

O. OŠTRIĆ

Slika 1: Članak iz *Glasa Zadra*, 1958. koji ističe potrebu postojanja pedagoga u muzejima

Edukativna djelatnost od trećeg utemeljenja Muzeja do osnivanja Pedagoške službe (1962.-2009.)

Godine 1962. osnovan je Narodni muzej Zadar kakvog poznajemo i danas. Statutom iz 1965. jasno je definirana edukativna misija Muzeja kao jedna od osnovnih djelatnosti.

U Etnografskom je odjelu nastavljena uhodana suradnja sa školama te s ostalim skupinama posjetitelja pa je odjel imao najveći udio u obrazovnoj djelatnosti Muzeja. Dola-

² Uz stručna vodstva pružani su savjeti vezani uz vokalno-plesni izričaj, obnovu nošnji, izradu maturalnih i diplomskih radnji, žiriranje i suradnju na učeničkim smotrama folklora, ustupanje mujejskih predmeta u nastavi likovnog odgoja, suradnju sa zajednicom prosvjetnih djelatnika, predavanja uz diapositive i dokumentarne filmove u školama i na izložbama. Incirano je snimanje etnografskih dokumentarnih filmova u produkciji Muzeja. Olga Oštrić zalagala se i za osnivanje katedre za etnologiju pri Filozofском fakultetu u Zadru, surađivala je s katedrom za etnologiju u Zagrebu čiji studenti dolaze na praksi i pomoći pri terenskom radu, a objavom stručno-popularanih članaka u lokalnom tisku obrazovno je djelovala na širu populaciju.

³ Značajniji iskorak Galerije na planu pedagoške djelatnosti je organiziranje večernjeg tečaja crtanja i povijesti umjetnosti tijekom 1950-ih nakon kojeg su polaznici bili osposobljeni za nastavak studija na Akademiji likovnih umjetnosti.

skom kustosice Jasenke Lulić 1982., učinjen je korak dalje u uvođenju novih trendova u komunikaciji s posjetiteljima te se od 1980-ih započelo s organiziranjem prikaza različitih oblika tradicijske baštine te različitih radionica.

Vodstva kroz stalni postav uz predavanja kustosa Alfreda Petričića i Antuna Travirke čini su okosnicu pedagoške djelatnosti Galerije od 1960-ih do 1990-ih. Tijekom 1970-ih i 1980-ih pedagošku aktivnost obogatio je *Salon mladih*.⁴

Postav Prirodoslovnog odjela je od 1960-ih do 1990-ih nastavio služiti kao pomoćno sredstvo u nastavi prirode, biologije i srodnih predmeta, pa su povremeno uz vodstva održavana i predavanja odjelnog kustosa i školskih nastavnika vezana uz izloženi materijal. Prirodoslovni odjel doživljava ponovni uzlet 2002. u izlagačkom, edukativnom i zbirkotvornom smislu dolaskom biologinje Snježane Vujčić-Karla.

U odjelu Muzej grada Zadra koji od 1992. objedinjuje građu nekadašnjeg Kulturno-historijskog odjela i Odjela narodne revolucije i socijalističke izgradnje, od početka su dominantan oblik edukativne aktivnosti bila vodstva po postavu i povremenim izložbama, uz čija otvorenja su kustosi Sofija Petricoli (1962. – 1999.) i Valentin Uranija (1962. – 1992.) povremeno održavali predavanja uz diaprojekcije. Nastavak prakse vođenja po postavu gaje i kustosi novijeg razdoblja Vladimir Alavanja (1984. – 2016.), Hrvoje Perica (1996.) i Ivana Dražić (2016.) te naročito razvijaju suradnju s osnovnim i srednjim školama i Sveučilištem u Zadru.

Edukativna djelatnost od osnivanja Pedagoške službe 2009. godine

Osnutkom Pedagoške službe i zapošljavanjem muzejskog pedagoga Branislava Jelenića 2009.g. nastavlja se uspostavljena komunikacija s odgojno-obrazovnim institucijama. Postavlja se osnovni cilj Pedagoške službe: *ostvariti integrativnu ulogu i značaj u organizaciji odgojno-obrazovne i promidžbene komponente svih odjela NMZ*. Uloga i značaj očituju se u animiranju odgojno-obrazovnih institucija, domova za starije i nemoćne osobe, doma za odgoj djece i mladeži, bolničkog dječjeg odjela, te udruga za osobe s teškoćama u razvoju svih dobnih skupina i ostalih pojedinaca.

Činjenicu da je osnivanje Pedagoške službe bilo potrebno potvrđuju i podaci prikupljeni na temelju Knjige posjetitelja. Tabela 1 pokazuje porast sadržaja pedagoškog programa te broja posjetitelja u razdoblju od 2009. do 2016.

⁴ Saloni su bili prilika za prezentaciju mladih neafirmiranih snaga u mediju slikarstva, kiparstva, grafike, fotografije i primijenjene umjetnosti. Pedagoški smisao imao je i Školski likovni salon pokrenut 1994. kao smotra učeničkih i pedagoških radova. Školski salon je doživio 5 izdanja, a kustosice Ljubica Srhoj Čerina i Karmen Travirka Marčina u njemu su sudjelovale odabirom i žiriranjem učeničkih i radova likovnih pedagoških.

Godina	Broj radionica	Broj sudionika
2009	1	400
2010	5	632
2011	6	209
2012	7	195
2013	8	205
2014	4	374
2015	26	1627
2016	16	2049

Tabela 1: Broj održanih radionica i saudionika prema godinama od 2009. do sredine 2016.

Razlika u broju ponude tematski različitih radionica tijekom godina svoj razlog nalazi u pripremi i realizaciji kataloga „Edukativni program Narodnog muzeja Zadar 2015/2016“. U njemu je opisan sav program kojeg NMZ nudi posjetiteljima, od izložbi, preko radionica i demonstracija do likovnih i literarnih natječaja. Namijenjen je djelatnicima u odgojno-obrazovnim institucijama s područja Zadarske županije i šire, te svim zainteresiranim posjetiteljima.

Slika 2: Naslovница prvog kataloga Edukativni program Narodnog muzeja Zadar 2015/2016

Temeljem evaluacije u interakciji s posjetiteljima, program se kontinuirano poboljšava prilagodbom potrebama korisnika te se dopunjuje novim sadržajima.

Stalni postav-temelj edukativnog programa

Tijekom vremena prepoznata je potreba stvaranja edukativnih programa uz stalne postave, putem kojih se kod svih polaznika stvaraju temelji za usvajanje baštinskih vrednota na edukativno zabavan i zanimljiv način.

Metode korištene pri planiranju edukativnog programa prilagođavaju se dobi sudionika.

U tom smislu, ovom prilikom zbog interesa publike i velike posjećenosti ističemo stalnu izložbu Prirodoslovnog odjela „Leptiri-baršunasti let“ (2014./2016.) na temelju koje su organizirane radionice: *Krila leptira*, *Građa leptira*, *Detektivska priča*, *Muzejska zbirka leptira*. Radionice je osmisnila voditeljica odjela S. Vujčić-Karlo, a provodila ih je muzejska pedagoginja L. Sekula.⁵

U tom razdoblju, u drugim odjelima nije bilo organiziranog edukativnog programa osim stručnih vodstava, te je bila očita razlika u broju posjeta Prirodoslovnom odjelu i u drugim odjelima. Nakon predstavljanja kataloga edukativnog programa, broj posjeta povećao se i u drugim odjelima, te su učenici često u istoj pedagoškoj godini sudjelovali u različitim radionicama iz drugih odjela.

U Etnološkom odjelu ističu se radionice koje se realiziraju dugi niz godina, a recentno su započete i nove. Osmisile su ih voditeljica Etnološkog odjela J. Lulić Štorić i muzejska pedagoginja L. Sekula, a provodili su ih vanjski suradnici Muzeja i muzejska pedagoginja. Noviji program uključuje radionice: *Malik Tintilinić u Etnološkom odjelu NMZ* (upućivanje na značenje ognjišta u tradicijskoj kulturi kao mesta okupljanja i zajedništva), *Život naših starih* (temeljeno na značenju i nekadašnjoj uporabi izloženih tradicijskih predmeta), *Identične nošnje* (temeljeno na običajima vezanim uz odijevanje te razlici jadranskog i dinarskog tipa izloženih nošnji).

Edukativni program u odjelu Muzej grada Zadra baziran je na postavima stalnih izložbi te uključuje radionice: *Priča prošlosti* (upoznavanje s prošlošću i značenjem izloženih eksponata te načinom njihova dolaska u Muzej), *Portret do portreta!* (temelji se na likovnim tehnikama i autorima izloženih portreta), *Grb – Zastava – Himna* (temelji se na grbovima zadarskih plemićkih obitelji uklesanim na kamenim spomenicima u Muzeju).

Osim edukativnog programa temeljenog na stalnim izložbama odjela, organizira se i program tematski vezan uz blagdane i praznike (npr. Božić, Uskrs, Valentino). Odvija se dva tjedna prije nadolazećeg blagdana/praznika i prilagođen je svim dobnim skupinama.

⁵ U samo dva mjeseca izložbu je posjetilo više od 900 učenika i djece različite dobi uz sudjelovanje na radionicama.

Likovni i literarni natječaji

U organizaciji Pedagoške službe u suradnji s odjelima organizirani su likovni i literarni natječaji tematski vezani uz izložbe ili uz obilježavanje važnih datuma iz povijesti i sadašnjosti grada i županije za sve dobne skupine. Gotovo uvijek su popraćeni izložbom pristiglih radova, a najbolji bivaju i nagrađeni.

Projekti Pedagoške službe

U sklopu edukativnog programa ističu se i projekti koji su postali tradicija, a cilj im je približiti muzej posjetiteljima i stvoriti naviku odlaženja u muzej. To su projekti: *Jedna škola-jedan spomenik* (od 2011.) s ciljem stvaranja individualne svijesti kod učenika o potrebi vrednovanja kulturno-povijesnih spomenika kao prepoznatljivih točaka identiteta mesta u kojem odrastaju. Projekt samostalnih likovnih radionica *Umjetnik na jedan dan* (od 2014.) osmišljen je s ciljem uključivanja individualnih posjetitelja u rad muzeja i predstavljanja muzeja kao prostora izravne komunikacije i edukativno-zabavnih sadržaja. Projekt *Muzej u školi* u suradnji s OŠ Zadarski otoci provodi se kao dio inicijative za osnivanje „muzeja u školi“ s ciljem prikupljanja predmeta tradicijske i prirodne baštine i stvaranja školskih zbirki kao značajne dopune odgojno-obrazovnom procesu. U sklopu projekta 2015. godine, održano je predavanje u 19 osnovnih i srednjih škola pred ukupno 872 učenika i profesora na području Zadarske županije na kojem je predstavljen program NMZ. Plan za skoru budućnost je aktivno provoditi program u svim školama na području Zadarske županije.

Zaključak:

Do zapošljavanja muzejskog pedagoga ključnu ulogu u provođenju edukativne misije Muzeja imao je kustos. Uspješnost te misije najčešće je ovisila o jednostavnom ljudskom pristupu, kreativnosti i komunikativnosti kustosa čime je do osnivanja Pedagoške službe primat u edukativnim aktivnostima imao Etnografski odjel. Osnutkom službe taj se nesrazmjer postupno ispravio u smjeru podjednake raspodjele pedagoških programa i na ostale muzejske odjele. Muzejski pedagog svojim aktivnim angažmanom u suradnji s kustosima priprema i provodi edukativne programe kojima je već sada stečena stalna muzejska publiku. No njegova je misija stvaranje programa kojima će doprijeti do nove publike te ih potaknuti na otkrivanje, kako edukativnog tako i zabavnog potencijala što ih krije muzej.

Summary:

Retrospective of Educational Activities in National Museum Zadar

The first expert in pedagogical activities at the National Museum Zadar is employed in 2009. However, the museum's educational mission can be traced back to the year 1832 when a general museum of the austrian province of Dalmatia was founded and from which today's museum originates. This text presents the evolution of educational mission of the museum and pedagogical examples realized in practice in the period before the employment of a pedagogue and in the period in which this activity, with the engagement of pedagogue, contributed to a new view on the communication and educational role of the museum.

Bibliografija:

Batović, Šime. 1956. „Tjedan muzeja i zaštite spomenika kulture“. *Glas Zadra*, 6. listopada, str. 4.

Katurić, Mihajlo. 1910. *Gradski prirodopisni muzej u Zadru*. Zadar.

Kuntz-Ott, Hannelore (i drugi). 2008. „Kriteriji kvalitete za muzeje: rad na obrazovanju i posredovanju“. *Hrvatski nacionalni Komitet ICOM-a*, <http://www.icom-croatia.hr> (28.11.2016.).

Oštrić, Olga. 1958. „Živa aktivnost muzealca i konzervatora“. *Glas Zadra*, 18. listopada, naslovna.

Ostali izvori:

Rukopis *Dokument o osnivanju muzeja*. 30.11.1832., Državni arhiv u Zadru

Rukopis *Etnografski muzej u Zadru*. Oštrić, Olga. 09.05.1956.

Rukopis *Knjiga posjetitelja*. Arhiva NMZ. 1949.

Statut Narodnog muzeja, 1965.

Toni Bilić, muzejski pedagog

Gradska galerija Antun Gojak
Don Mihovila Pavlinovića 1, Makarska
galerija.agojak@makarska.hr

Edukativne radionice u Gradskoj galeriji Antun Gojak

Sažetak:

U radu je prikazan slijed razvoja koncepta edukativnih radionica u Gradskoj galeriji Antun Gojak od dolaska muzejskog pedagoga. Predstavljen je kompletan pregled do sad održanih edukativnih radionica, te je opisan njihov sadržaj. Galerija Gojak, u želji da polaznike što bolje upozna s djelima iz zbirke Donacija Gojak, provodi edukativni program "Život i stvaralaštvo Antuna Gojaka". Od najmlađeg uzrasta, onog vrtićkog, preko osnovnoškolskog i sve do srednjoškolskog, za svaki uzrast kreirane su zasebne edukativne radionice. Podjela se vršila zbog nejednake sposobnosti održavanja koncentracije, mogućnosti pripreme i distribucije materijala, kao i težine zaadataka koje su polaznici na kraju radionice dobili. Zbog navedenih razloga i vremenske razlike u trajanju radionica raspoređene su na sljedeći način: edukativna radionica za vrtiće u trajanju od 30 min., edukativne radionice za osnovnoškolce u trajanju od 45 min. i edukativne radionice za srednjoškolce u trajanju od 60 min. Radionice, kao novo iskustvo za posjetitelje, izazvale su pozitivne reakcije. Polaznici prvih radionica opisali su ih kao ugodno iznenadenje i to primarno zbog nedostatka sličnih sadržaja u sredini u kojoj Galerija djeluje.

Gradska galerija Antun Gojak

Gradska galerija Antun Gojak kao specijalizirana galerijska ustanova muzejskog tipa djeli se od 1995. godine i jedna je od triju ustanova u kulturi na području grada Makarske. Fundus Galerije je zaštićen kao pokretno kulturno dobro Republike Hrvatske od 2008. godine. Do danas je u Galeriji priređeno preko 270 povremenih izložbi. Iako radi u otežanim uvjetima (nedostatak prostora za povremene izložbe i nedovoljna ekipiranost), Galerija postiže dobre rezultate, što je potvrđeno uvrštenjem Galerije u popis priznatih izložbenih prostora u RH, te stalnom suradnjom s donatorima s lokalne i državne razine.

Galerija je ustanova u kojoj muzejski pedagog djeluje od 2012. godine počevši sa stručnim usavršavanjem, nakon čega je, od travnja 2014. godine, i stalno zaposlen.

Kroz svoje stručno osposobljavanje muzejski pedagog je tijekom 2013. započeo s održavanjem edukativnih radionica u Galeriji.

Svrha radionica je bila upoznati djecu svih uzrasta sa životom i djelima Antuna Gojaka. Osmišljenim programima za sve uzraste (vrtići, osnovna i srednja škola) polaznici su upoznati sa životom i stvaralaštvo Antuna Gojaka, te s djelatnošću Galerije.

Edukativni program "Život i stvaralaštvo Antuna Gojaka"

Galerija Gojak, u želji da buduće naraštaje što bolje upozna s djelima iz zbirke, pokrenula je edukativni program "Život i stvaralaštvo Antuna Gojaka".

Od najmlađeg uzrasta, onog vrtićkog, preko osnovnoškolskog i sve do srednjoškolskog, za svaki uzrast kreirane su zasebne edukativne radionice. Podjela se vršila zbog nejednakе sposobnosti održavanja koncentracije, mogućnosti pripreme i distribucije materijala, kao i težine zadatka koje su polaznici na kraju radionice dobili. Zbog navedenih razloga i vremenske razlike u trajanju radionica raspoređene su na sljedeći način: edukativna radionica za vrtiće u trajanju od 30 min., edukativne radionice za osnovnoškolce u trajanju od 45 min. i edukativne radionice za srednjoškolce u trajanju od 60 min. Radionice su, kao novo iskustvo za posjetitelje, izazvale pozitivne reakcije. Polaznici prvih radionica opisali su ih kao ugodno iznenađenje i to primarno zbog nedostatka sličnih sadržaja u sredini u kojoj Galerija djeluje.

Cilj ovog edukativnog programa bio je:

- kroz igru ili druženje upoznati posjetitelje sa životom i stvaralaštвом Antuna Gojaka
- polaznike radionica pobliže upoznati s osnovnim elementima likovnog jezika
- stvoriti interes kojim bi polaznici bili ponukani sudjelovati i u nadolazećim edukativnim programima Galerije Gojak

Edukativna radionica za vrtiće

Kroz izložbu makarskih veduta, svoje je najmanje polaznike radioničkih programa muzejski pedagog uveo u likovni svijet Antuna Gojaka. Nakon razgleda izložbe, približili smo im Gojaka kao osobu kratkom prezentacijom uz pomoć predmeta iz njegove svakodnevnice (šešir, štap, stare naočale), što se pokazalo zanimljivim za polaznike. Nakon prezentacije, za provjeru usvojenog znanja polaznicima je bilo ponuđeno sudjelovanje u kvizu. Bili su podijeljeni u dvije grupe, svakoj grupi je bio postavljen jednak broj pitanja. Pobjednička grupa s najviše točno odgovorenih pitanja mogli su za nagradu birati crtanje ili igranje pamtilice s Gojakovim motivima. Nakon što su obje grupe odigrale pamtilicu, koja se pokazala kao jako dobar način zabave - zanimljiv za mališane, nacrtali su nešto što ih se najviše dojmilo iz izložbe. Polaznici radionice postavili su svoju vlastitu izložbu na pokretni pano uz pomoć magnetiča. Tijekom čitave radionice polaznike smo fotografirali galerijskim fotoaparatom, a sve zanimljive fotografije su objavljene na galerijskoj facebook stranici.

Pratitelji najmlađih posjetitelja, s obzirom da su nam to bili prvi posjetitelji koji su Galeriju doživjeli na ovakav edukativan način (dva vrtića po dvije grupe, velika i mala), u galerijsku knjigu utisaka zabilježili su hvale i lijepo dojmova. Kao nešto što im se najviše svidjelo, pratitelji su istaknuli pamtilicu s Gojakovim motivima. Edukativna radionica ih se dojmila, jer su tematika i zadaci bili prilagođeni uzrastu vrtićke djece.

Edukativna radionica za osnovnu školu

Polaznicima osnovne škole se uz malo detaljniju prezentaciju o slikaru Antunu Gojaku, te izložbu veduta i crteža, željelo približiti osnove likovnosti. Iako Galeriji nedostaje likovni pedagog, na pitanja kao što su: "Što je to crta?", "Što je portret?", "Što je autoportret?", "Zašto se mrtva priroda zove tako kako se zove?", te "Zašto su ljudi ponekad naslikani bez odjeće?" ipak smo uspješno odgovorili. Uzakavši kako autoportret nije portret automobil-a, zatražili smo učenike da izraze mišljenje o slikarevim djelima. Promatrajući slike svaki bi učenik, ako je htio, iskazao svoje viđenje umjetnikova djela.

Nakon izložbe i prezentacije uslijedila je provjera novostečenog znanja. Zbog nedostatka radnog prostora, u galerijski prostor su unesena dva stola na kojima su učenici ispunjavali zadani test – kviz.

Slično radionici za vrtiće, učenici su bili podijeljeni u dvije grupe. Svaka grupa dobila je jednak broj pitanja. Pobjednicima, grupi s najviše točnih odgovora dodijeljeni su katalozi tad aktualne Gojakove izložbe - Izbora iz fundusa Donacije Gojak. Ne želeći stvarati razliku, učenicima u drugoj grupi podijeljene su utješne nagrade - razglednice s motivima Gojakovih slika.

Kreativni dio uslijedio je odmah nakon kviza, a po vlastitom izboru učenici su: crtali, slagali puzzle s Gojakovim motivima ili igrali pamtilicu s prepoznatljivim motivima Gojakovih slika.

Crtanje – slikanje ispostavilo se kao tražena aktivnost tijekom edukativnih radionica, vjerojatno zbog velike potrebe za izražavanjem. Ne manje ugodno iznenađenje predstavljala je i prihvaćenost slagalice (puzzle) i pamtilice s Gojakovim motivima.

Budući da je Galerija s edukativnim radionicama počela tek 2013. godine, usudio bih se reći kako smo u tom razdoblju bili "obasuti" upitima zainteresiranih za edukativne radionice, što nam je predstavljalo vrijedan poticaj za nastavak rada.

Edukativne radionice za srednju školu

Upuštajući se u edukativne radionice namijenjene ovom uzrastu pred muzejskim pedagogom bio je najveći izazov. Učenicima srednje škole bio je priređen potpuni obilazak Galerije i galerijskih prostora. Obilazak bi započeo na trećem katu, u čuvaonici slika. Upoznati s uvjetima i načinima čuvanja neizloženih slika učenici bi nastavili svoj obilazak u

galerijskom prostoru, gdje bi "stupili" u izravni kontakt s Gojakom. Detaljna prezentacija o Gojaku (njegovu životu i stvaralaštvu) bila je zanimljiva polaznicima.

Izložbom slikarevih portreta, autoportreta i crteža, polaznicima smo pojasnili osnovne pojmove slike, elemente kao što su: crtež, perspektiva, boja, kontrast. Za razliku od prethodnih radionica (vrtić i osnovna škola), novousvojeno znanje htjeli smo provjeriti na drugačiji način – razgovorom.

Podijeljeni u manje skupine, učenici su imali za zadatak odabrat jednu od izloženih slika i "braniti" je koristeći se novim znanjem koje su prethodno usvojili. Dodatnu atraktivnost igri dala je mogućnost da se razgovor usmjeri prema mogućoj prodaji (fiktivno naravno!) odabranog muzejskog predmeta. Dakle, skupine su potencijalne kupce trebale uvjeriti zašto je baš "njihova" slika ta koju bi trebali kupiti. Iznenadeni zadatkom, učenici su se svojski trudili kako bi njihova grupa pobijedila. Dobio sam dojam da sam uspio zainteresirati učenike radionicom. Kao potvrda mojoj pretpostavci bili su ponovni posjeti učenika koji su već bili s razredom. Međutim, ovaj put su bili u društvu roditelja ili prijatelja.

Edukativne radionice u Gradskoj galeriji Antuna Gojaka 2015./2016.

Kroz 2015. godinu Gradska galerija Antuna Gojak imala je veliki broj izložaba, njih 16, od kojih je neke popratila odgovarajućim edukativnim radionicama. Najveći broj posjetitelja činili su učenici osnovnih škola (između trećeg i šestog razreda).

U sklopu izložbe Vice Glibote "Kozmos", u razdoblju od 13. do 21. travnja 2015., organizirana je edukativna radionica "Ritam skulpture".

Nakon razgledavanja izložbe skulptura, polaznici su imali za zadatku na posve kreativan način opisati viđene skulpture. Ovu radionicu posjetilo je 112 učenika.

Slika 1

Uz izložbu slika Sonje Dizdar "Plavetnilo", od 14. do 20. svibnja 2015., organizirana je edukativna radionica "Plavetnilo" u kojoj su polaznici popunjavali radne listiće sa zadacima i pitanjima koji su se odnosili na izložbu. Ovu radionicu posjetilo je 40 učenika.

Slika 2.

Izložbu "Apostoli Slavena – Ćiril i Metod i djela slovačkih umjetnika" održanu od 21. do 29. rujna 2015., popratila je edukativna radionica istog imena.

Polaznici nižih i viših razreda osnovne škole su se uz vodstvo prilagođeno uzrastu, upoznali sa životom i djelom Ćirila i Metoda.

Kroz vodstvo, polaznicima je približena glagoljica, prvo slavensko pismo, a na kraju radionice u galerijskom se prostoru vježbalo pisanje glagoljskih slova. Radionicu je posjetio 71 učenik.

Slika 3.

U razdoblju od 5. do 15. listopada 2015., u sklopu izložbe "More moru" književnika Veljka Barbieria i lokalnog umjetnika Petra Andrijaševića organizirana je edukativna izložba istog imena.

Polaznici nižih i viših razreda osnovne škole, uz razgledavanje izložbe slika i čitanje poezije, dobili su zadatak kreirati vlastitu izložbu sličnog sadržaja kroz interakciju u manjim radnim grupama.

U studenom u sklopu izložbe Edite Brtan "Izgubljeni motivi" održana je edukativna radionica od 17. do 25. studenog 2015. pod imenom "Izgubimo se u motivima". Dvadesetak učenika osnovne škole je nakon razgledavanja izložbe dobilo priliku naučiti kako se ekspresivno izražavati u likovnoj tehnici.

U 2016. godini Gradska galerija Antun Gojak organizira u suradnji s OŠ Stjepana Ivičevića iz Makarske i izvannastavnu sekciju "Mali prijatelji Galerije" s ciljem detaljnijeg upoznavanja polaznika s galerijskim djelatnostima.

U sklopu manifestacije Noć muzeja 2016., Galerija je ugostila izložbu karnevalskih kostima gđe Keti Vukašin iz Splita. Za "Male prijatelje Galerije" i sve zainteresirane polaznike organizirana je radionica izrade maski za nadolazeći karneval.

U razdoblju od 18. ožujka do 15. travnja 2016., u sklopu izložbe mozaika akademске slikarice Blaženke Salavarde Galerija je organizirala edukativnu radionicu pod imenom "Mozaik".

Polaznici su se pobliže upoznali sa slikarskom tehnikom mozaika. Osim razgledavanja izložbe, polaznici su imali priliku kreirati vlastite mozaike na zabavan i edukativan način.

U sklopu 21. edukativne muzejske akcije Gradska galerija Antun Gojak u suradnji s JU Park prirode Biokovo – biokovskim Botaničkim vrtom Kotišina organizirala je dvije radionice: "Povijest boja" i "Biljke u slikarstvu".

Radionica "Povijest boja" pomogla je polaznicima saznati odgovore na pitanja kako su slikari kroz povijest dobivali boje i kako dobiti različite boje uz pomoć biljaka, dok su se polaznici radionica "Biljke u slikarstvu" trudili pronaći odgovore na pitanja koliko je jaka veza između biljaka i slikarstva te kako su biljke inspirirale umjetnike.

Uz ove radionice koje su održavane u galerijskom prostoru, sudionicima akcije bila je ponuđena i edukativna šetnja atraktivnim makarskim predjelima, poluotocima Sv. Petrom i Osejavom.

Sudionici ove edukativne šetnje upoznali su se s biljnim svijetom makarskih poluotoka koji su značajan dio prepoznatljive makarske urbane vizure. Sudionici su imali priliku proći i dijelom trase edukativne staze Tragom Antuna Gojaka, koja prolazi Sv. Petrom i Osejavom, te se upoznati s krajolicima koji su inspirirali ovog poznatog makarskog umjetnika

20. st. Nadalje, na poluotoku Sv. Petar upoznali smo ih i sa značenjem tamošnjeg arheološkog lokaliteta, dok smo na Osejavi uživali u čitanju poezije makarskog pjesnika Veljka Barbieria, nadahnute upravo ljetopatama ove šumovite makarske atrakcije.

Summary:

The Educational Workshops in Antun Gojak Town Gallery

This paper presents the development sequence of the educational workshops in Antun Gojak Town Gallery since the arrival of the museum pedagogue. A complete review of the educational workshops held until now is presented with its complete content. Wishing to introduce the works of Gojak Donation to the participants, Gallery conducted an educational program "The life and creativity of Antun Gojak". From the youngest age (nursery) to elementary school and up to high school, for each age a separate educational workshop was created. The classification was based on an unequal concentration maintenance capabilities, preparation and material distribution, same as task difficulty which were given to participants during workshops. Because of mentioned reasons and different time durations, workshops were staggered: educational workshops for nursery school lasting 30 minutes, educational workshops for elementary school lasting 45 minutes and educational workshops for highschools lasting 60 minutes. Workshops, as a new experience for our visitors have caused positive reactions. Our first cycle of workshops were described by the participants as a pleasant surprise, primarily because of the lack of similar contents in the area where Gallery works.

Marijan Bogatić, viši muzejski pedagog

Pedagoški odjel Gradskog muzeja Sisak
Ulica kralja Tomislava 10, Sisak
marijan.bogatic@muzej-sisak.hr

Baštinska patrola

Sažetak:

Rad na baštinskom osvješćivanju i upoznavanju s muzejom kao ustanovom mora početi s najmlađim generacijama posjetitelja, a tada mladi na zanimljiv i neformalan način uče i usvajaju sve zadatke postavljene pred njih. Gradski muzej Sisak provodi program pod nazivom Baštinska patrola od 2015. godine u koji uključuje djecu iz dječjih vrtića s područja grada Siska. Do sada je održano nekoliko radionica, organiziranih posjeta Muzeju i povijesnim lokalitetima po gradu Sisku. Radionice i vodstva su prilagođene dobi polaznika tako da je u prvom planu dobra zabava polaznika, a kroz provođenje programa djeca primaju informacije o baštini i muzeju kao baštinskoj ustanovi.

Člankom se predstavlja program Gradskog muzeja Sisak "Baštinska patrola", te se ukazuje na sve prednosti i probleme prilikom provođenja ovog programa.

Kako broj održanih edukativno-kreativnih radionica u Gradskom muzeju Sisak postaje konstantan - od 2015. godišnje na više od 100 održanih radionica sudjeluje više od 2500 sudionika, možemo na temelju ovih brojeva izvući neke zaključke. Od svih korisnika, osnovne škole, srednje škole, odrasli i umirovljenici, jedino su djeca iz dječjih vrtića stali posjetitelji. Najteži dio posla vezanog uz organizaciju radionica s djecom vrtićkog uzrasta je bilo pridobivanje odgajateljica iz vrtića na suradnju. Jedan od problema koji se pojavio je nemogućnost dolaska djece iz "udaljenih" vrtića no i to je rješivo jer se ponekad radionice održavaju u vrtićima diljem grada Siska pa čak i van grada, poput vrtića u Lekeniku i Sunji. Otvorenost prema publici donosi novi problem, a to je prezasićenost i ponavljanje sadržaja na radionicama pa je tako nužno kontinuirano nadograđivanje postojećih programa.

Uz kontinuirano nadograđivanje postojećih programa, kontinuirano se i planiraju i osmisljavaju novi programi, a jedan od tih programa je "Baštinska patrola".

Rad na baštinskom osvješćivanju i upoznavanju s muzejom kao ustanovom mora početi s najmlađim generacijama posjetitelja, a tada mladi na zanimljiv i neformalan način uče i usvajaju sve zadatke postavljene pred njih.

Tako Gradski muzej Sisak provodi ovaj program od 2015. godine, u koji uključuje djecu iz dječjih vrtića s područja grada Siska. Do sada je održano nekoliko radionica, organiziranih posjeta Muzeju i povijesnim lokalitetima u gradu Sisku. Radionice i vodstva su prilagođeni dobi polaznika pa je tako u prvom planu dobra zabava polaznika, a kroz provođenje programa djeca primaju informacije o baštini i muzeju kao baštinskoj ustanovi.

Priprema za izvođenje uvodne radionice "Baštinska patrola"

I. Opći podaci

Muzej: Gradski muzej Sisak

Obrazovna ustanova: djeca starije vrtićke skupine

Nastavni predmet: Priroda i društvo

Tip radionice: edukativna

Izložba: Fragmenti

Predviđeno trajanje radionice: 60 minuta

Mjesto održavanja radionice: vrtići

Muzejski pedagog: Marijan Bogatić

Nastavnik/ica: razno

Datum:

II. Didaktičko-metodički podaci

Cilj nastavne jedinice:

Upoznavanje polaznika s pojmom baštine, baštinskih ustanova, načinima ponašanja prema objektima baštine, učenje o povijesti grada Siska

Zadaci nastavne jedinice:

Materijalni:

povijest grada Siska
baština
muzej

Funkcionalni:

snalaženje u prostoru i vremenu
korištenje novih pojmovi
gledanje

Odgojni:

pristup muzeju
muzej kao mjesto alternativnih oblika učenja
korištenje muzeja tj. baštinske ustanove u obrazovanju
razvijanje pozitivnog odnosa prema očuvanju kulturne baštine

Literatura i izvori (korištena literatura i izvori za pripremu radionice):

1. "Fragmenti- Sisak od prapovijesti do suvremenosti", katalog izložbe, Gradski muzej Sisak, 2006. Sisak

III. Organizacija radionice – artikulacija nastavne jedinice

Etape i sadržaji rada

Uvodni dio 5 min

Muzejski pedagog Marijan Bogatić predstavljanje muzeja kao ustanove objašnjavanje pojma baštine

Glavni dio 45 min

Muzejski pedagog Marijan Bogatić
slaganje makete grada Siska kroz povijest
objašnjavanje povijesti grada

Slika 1.

Završni dio 10 min

Muzejski pedagog Marijan Bogatić djeca/polaznici radionice
- zajedničko ponavljanje najbitnijih dijelova grada Siska, rijeka i povijesti grada uz pomoć makete

Nastavna sredstva i pomagala (mediji)

Maketa grada Siska kroz povijest

Oblici rada - metode i postupci

- individualni rad
- razgovor
- demonstracije
- praktični rad

IV. Prilozi

V. Tijek izvođenja radionice («scenarij»)

U uvodnom dijelu radionice, djeci starije vrtičke skupine se predstavlja Muzej kao ustanova, pojmovi baštine, očuvanja baštine, povijesti, razvoja naselja na području današnjeg Siska i važnost riječa za razvoj grada Siska.

Glavni dio radionice, u trajanju od 45 minuta, provodi se uz pomoć makete na kojoj su označene rijeke grada Siska, naselja na području grada Siska kroz povijest kao i neki od najznačajnijih i najpoznatijih objekata baštine u gradu (utvrda Stari grad i mostovi grada Siska). Sve kreće s upoznavanjem riječa grada Siska nakon čega se kreće s postavljanjem sojeničkog naselja iz 4. ili 5. tisućljeća prije Krista – sojenice su izrađene od čačkalica i hamer papira. Nakon toga slijedi razgovor kako su ti ljudi živjeli, od čega su izrađivali nastambe, što su jeli, kako su se branili itd. Nakon toga slijedi dio vezan za Segestiku, naselje na desnoj strani rijeke Kupe, uz postavljanje *oppiduma*, također izrađenog od čačkalica i papira, te uz priču i povezivanje gradiva s animiranim filmovima o Asteriksnu. Nakon toga dolazimo na dio vezan za antičku, rimsку Sisciju, koja se, izrađena od sipo-reksa, postavlja na maketu. Nakon Siscije slijedi dio vezan za pojedine gradske građevine te se postavljaju utvrda Stari grad i mostovi, naravno kronološkim redom.

Završni dio služi za ponavljanje naučenog uz "igru" na maketi i pripremu za sljedeću radionicu koja se održava na ulicama grada Siska, uz stručno, prilagođeno, vodstvo gradom Siskom.

Slika 2.

Summary:

The Heritage Patrol

The work on heritage awareness and the acquaintance with the museum as an institution must begin with the youngest generations of visitors, then they can learn and adopt all the tasks set before them in an interesting and informal way. The Sisak Municipal Museum carries out a program called "Heritage Patrol" from 2015, which includes the children from kindergartens located in the area of Sisak. So far, there have been several workshops, organized visits to the museum and historical sites in Sisak. The workshops and guided tours are adjusted to the participant's age, so the program is implemented in a relaxed mood, the children have a lot of fun, and at the same time learn about the heritage and about museums as educational institutions.

Barbara Crnobori, muzejska pedagoginja

Muzej grada Umaga
Trg sv. Martina 1, Umag
vcrnobori@yahoo.it

Gdje je Ela?

Sažetak:

U nastajanju da se tijekom cijele godine ostane u kontaktu s najmlađom publikom osmišljena je putujuća lutkarska predstava „Gdje je Ela?“. Cilj je bio predstaviti djeci jedan muzejski predmet i ispričati im što se dešava od pronalaska nekog arheološkog predmeta do njegovog izlaganja na izložbi. Također smo željeli muzejske predmete donijeti u vrtić gdje ih djeca mogu izbjiza vidjeti i eventualno dotaknuti. Lutka se pokazala kao pravi medij prenošenja specifičnih muzejskih znanja i informacija i preporučujemo njen korištenje u komunikaciji s djecom vrtićke dobi.

Povod za jednu ovaku predstavu leži u činjenici da je Muzej grada Umaga, smješten u kuli iz 13. stoljeća, zbog obnove veliki dio godine zatvoren. To je bio poticaj za osmišljavanje programa kojim bismo ostali u kontaktu s našim najmlađim korisnicima. Također smo željeli pokazati da se u muzeju radi „punom parom“ i kada su njegova vrata zatvorena za posjete. Osmišljena je radionica za osnovnoškolce pod nazivom „Muzejski predmeti školom šetkaju“ koju smo htjeli prilagoditi i djeci vrtićke dobi, a rezultat je ova lutkarska predstava.

Lutka je djetetova najdraža igračka. Za djetinjstvo nas uvijek veže lik, a i miris neke lutke. lako djeca danas u svom okruženju obiluju svakojakim vrstama igračaka, lutka im je ipak ona najdraža jer se s njom mogu najlakše poistovjetiti, projicirati kroz nju sve svoje osjećaje. Lutka je ravnopravni sudionik igre, ne javlja se samo u ulozi „slušača“ već i u ulozi sugovornika čije ideje i riječi lako dolaze do djece. Tu smo karakteristiku lutke namjeravali iskoristiti za prenošenje specifičnih muzejskih znanja. „Debouny tvrdi ako lutku upotrijebimo u nastavnim predmetima kao što su matematika, povijest, zemljopis djeće učenje je učinkovitije i snažnije motivirano“ (Perić Kraljik 2009:143). Nismo htjeli upotrijebiti lutku koja će pomoći djetetu da izrazi svoje „ja“, već lutku koja će pričati djeci razumljivim jezikom i biti ravnopravna u dijalogu. „Djetetov prijelaz iz stvarnog u zamišljeni svijet i obrnuto vrlo je blag i lako moguć. Tako je lutka, koja postaje znak, pismo njegovih želja i fantazija, za dijete pravo živo biće rođeno u njegovoj sobi“ (Šimunov 2007:147). Lutka nam je bila i najpogodniji medij kojim bismo predstavili svijet bajki, maštice i čudnovatih događaja. S obzirom na to da je dolazak u vrtić s muzejskim temama, prema našem mišljenju, jednak uvođenju djece u svojevrstan svijet bajki, lutkarska predstava nam se

činila kao praktičan i djeci najbliži medij putem kojeg bismo ih uveli u taj nepoznati svijet. Igrokaz je dobio i osobnu notu zbog tek stečenog majčinskog iskustva pa je glavni lik nazvan Ela, a sam igrokaz „Gdje je Ela?“.

Lutka

Oko same lutke nije se previše komplikiralo zbog nepostojanja lutkarskog iskustva, već se koristila lutka koju smo imali na raspolaganju. To je obična ginjol lutka (ručna lutka) s kojom se svi najčešće susrećemo i kojom je najlakše manevrirati jer je animiramo pokretima ruke i ne moramo razmišljati o pokretanju usana ili drugih dijelova tijela koji bi se morali uskladiti s izgovorenim tekstom, za što bi trebalo puno veće lutkarsko iskustvo. Osim glavnog lika - lutke, korištene su i uvećane fotografije amfora i muzeja zalijepljene na štapić kako bi doble svojevrsnu „ulogu“ u predstavi, a i kako bi se lakše upravljalo njima i smjestilo ih se na scenu tijekom naracije. Velike prepreke u početku je predstavljalo korištenje glasa, postizanje nijansiranja i promjena koje zahtijevaju različite uloge i situacije, ali smo se tijekom izvođenja uvjerili da to djeci nije bitno jer su fokusirani na lutku i pokret.

Scena

Scena je morala zadovoljiti najvažniji kriterij – morala je biti prijenosna jer se radi o svojevrsnim putujućim radionicama koje izvodi i priprema jedna osoba. Odlučili smo se scenu izraditi od kartona. S obzirom na to da se cijela priča plela oko predmeta koji je pronađen u moru, scena je predstavljala more. Kako bismo je djeci učinili što zanimljivijom, ribe su izrađene u 3D formatu, a uz to su zalijepljeni i pravi stanovnici mora – školjke, kućica morskog ježa, morska zvijezda... Tijekom proba, došli smo do zaključka kako je potreban još jedan dodatak na scenografiji gdje bi se okačili rekviziti – tj. ostali akteri predstave. Tako su na nekoliko mjesta zalijepljene trake od stiropora u koje se lako moglo utaknuti štapiće s lutkama. Nakon više izvedenih predstava, primjetili smo da je scena premala jer bi se ponekad vidjela glava ili ruka izvođača pa bi je stoga bilo poželjno povećati za buduće izvedbe.

Slika 1: Scenografija i rekviziti (arhiv Muzeja grada Umaga)

Dramaturgija

Zamišljeno mjesto i vrijeme radnje: s obzirom na to da govorimo o lokalnoj prošlosti i predmetu iz fundusa umaškog muzeja, radnja je smještena u Umag, a odvija se u sadašnjosti jer mi je cilj bio stvoriti interakciju s djecom, a to je najlakše postići s djeci vremenjski bliskim stvarima.

Uloga za voditelja: osim što voditelj pokreće lutku Elu, on se pojavljuje i kao glumac u ulozi Eline mame.

Motiv koji pokreće radnju: Ela pronalazi zanimljiv, ali nepoznat predmet u moru. Njena želja da nauči više o njemu potiče je da ode u muzej. Elina mama kreće u potragu za njom, što objašnjava naziv predstave. Potraga je uvedena kao radnja koja će olakšati komunikaciju s djecom u publici i na indirektan način ih naučiti sve ono što će Ela saznati u muzeju o pronađenom predmetu.

Cilj pri planiranju predstave: predstaviti jedan muzejski predmet, u ovom slučaju amforu, i sve njegove zanimljivosti. Želja nam je bila ispričati djeci što se dešava od pronađaska nekog arheološkog predmeta do njegovog izlaganja na izložbi te pokazati kakve nam sve vrijedne podatke može posredovati jedan takav predmet i naglasiti potrebu za očuvanjem svakog kulturnog dobra. Budući da se nalazimo u gradu gdje su ribarstvo i ronjenje zanimacija većine stanovništva, činjenica je i da većina umaških kuća čuva bar jedan ulomak amfore. Stoga nam je cilj bio ovim malim igrokazom ukazati i na važnost tih predmeta u očuvanju prošlosti našega grada kao i na potrebu da ih sakupljaju i obrađuju stručne osobe – arheolozi. Ukoliko amfore leže po kućnim ormarima, samo skupljaju prašinu i uljepšavaju prostor, dok se njihovom stručnom obradom u muzejima dolazi do važnih informacija o nekadašnjem životu ljudi na određenom području. Kroz cijelu ovu priču protkana je i poruka o važnoj ulozi muzeja u očuvanju kulturno-povjesne baštine.

Tekst: scenarij ovog igrokaza nije bio napisan, već su navedene najbitnije informacije koje se željelo prenijeti i koje su likovi morali izgovoriti. „Lutkarski tekst namijenjen djeci mora ispunjavati i neke osnovne zahtjeve, tj. mora biti didaktički nemametljiv, psihološki uvjerljiv, razbijati okvire standardne tematike, donositi nove, maštovite svjetove, biti poetičan, ritmički raznolik itd.“ (Pokrivka 1991:16). Zbog neiskustva u izvođenju lutkarskih igrokaza, nismo željeli da učenje teksta napamet bude otežavajuća okolnost, a i nepostojanje nekog fiksнog scenarija davalо je prostora za improvizaciju koja je neophodna u radu s djecom.

Tijek procesa: prilikom planiranja izvedbe vodili smo se klasičnom podjelom dramskog djela na pet činova:

1. čin – UVOD: Ela se pojavljuje, predstavlja se i predstavlja svoje morsko okruženje. Informacije koje smo htjeli prenijeti u ovom činu su: amfora se može pronaći u moru, a umaško podmorje je posebno bogato tim arheološkim nalazima.
2. čin – ZAPLET: Ela pronalazi neobičan predmet i odlučuje ga istražiti pa odlazi u muzej. U ovom činu kriju se bitne informacije o tome što se događa s nekim predmetom od trenutka kada je pronađen dok ne bude izložen u muzeju.
3. čin – VRHUNAC: na sceni se pojavljuje nekoliko različitih amfora i brod koji se uslijed nevremena potapa. U ovom činu se prenose razne informacije o amfori – za što je služila, gdje je stajala, koji su joj dijelovi.

4. čin – RASPLET: Ela se ponovno pojavljuje na sceni i razgovara s djecom o tome što je naučila o amfori u muzeju.

5. čin – ZAKLJUČAK: djeca na kraju pjevaju i ponavljaju za voditeljicom.

Budući da se ne radi o klasičnom igrokazu i da nismo željeli da djeci bude dosadno, veliku pažnju smo pridali interakciji s djecom pa je u svakom činu uveden i neki element iznenađenja ili zabave:

1. čin: Ela odlučuje ići roniti i stavlja kartonsku masku na glavu (što je djeci vrlo simpatično) i pita se što bi joj još trebalo za ronjenje. To pitanje je namijenjeno djeci u publici na koje ona redovno odgovaraju nabrajajući sve stvari koje trebaju jednom roniocu.

2. čin: kada Ela odlazi u muzej (odlazi sa scene) pojavljuje se voditeljica u ulozi Eline mame koja ju traži i započinje razgovor s djecom u publici.

3. čin: kako bi se djeci objasnio razlog zašto amfore nalazimo pod morem, koristi se mali brod, a djeca moraju simulirati vjetar i valove kako bi se stvorila atmosfera oluje u kojoj se brod potapa. Kod predstavljanja dijelova amfore na scenu se donosi velika amfora od stiropora – kako bi se uvela neka nova dimenzija u igrokaz i kako bi se lakše uočila sličnost s ljudskim tijelom, odnosno olakšalo učenje dijelova amfore koji su nazivima slični dijelovima ljudskog tijela.

Slika 2: Učenje dijelova amfore uspoređujući je s ljudskim tijelom (arhiv Muzeja grada Umaga)

4. čin: lutka Ela ponovno se pojavljuje. Tijekom svih odigranih predstava ovo je trenutak koji djeca jedva dočekaju jer su željni komunikacije s lutkom, a ne s njenom mamom.

5. čin: svjesni važnosti muzike u svakoj predstavi za djecu, željeli smo uvesti i taj element. Budući da se ne koristimo glazbenim instrumentima, odlučili smo nešto otpjevati s djecom. Kako je predstava namijenjena pretežno predškolcima, koji se u njihovoj dobi upoznavaju s abecedom, odlučili smo se poslužiti slovima abecede i povezati ih s najvažnijim pojmovima koje su djeca tijekom predstave naučili. Tako su djeca kroz pjesmu ponavljala riječi i slova: M kao muzej i A kao amfora i arheolog.

Zbog neiskustva u scenskom nastupu nismo mogli predvidjeti kakve će se izvanredne situacije dogoditi, ali smo, računajući na dječju spontanost i neposrednost, znali da će biti raznih dječjih reakcija tijekom izvedbe. „Dijete se poistovjećuje s lutkom, emotivno veže uz nju i, tijekom izvođenja igre, intenzivno proživljava sve situacije kroz koje lutka prolazi, iako zna da je lutka predmet koji pokreće odgojitelj“ (Rogošić 2015:21). Ova povezanost djeteta i lutke uvelike je otežavala izvođenje predstave koja je samo u jednom malom dijelu zamisljena da bude lutkarska, dok se u većem dijelu pojavljuje voditeljica osobno u ulozi Eline mame. Često se događalo da su djeca tijekom izvedbe dovikivala: „Gdje je Ela?“, „Kada će se više vratiti Ela?“. To su nepredvidljivi trenutci koje izvođač mora biti spreman savladati. U svakom takvom trenutku nastavljena je gluma zadane uloge mame i u tom kontekstu svakom djetetu bi se odgovaralo, a oni su tako postajali dio igrokaza koji nije gubio na dinamici.

Jedan od ciljeva ovog igrokaza bio je djecu upoznati s jednim muzejskim predmetom, ali ne samo s činjenicama vezanim uz njega već im pružiti mogućnosti da ga vide i dotaknu. Razlog zašto je odabrana amfora kao predmet koji se želi djeci pokazati je i taj što imamo mnogo komada u Muzeju koje nam donose ribari, koji ni po čemu nisu jedinstveni, ali su autentični. Tako po završetku predstave djeca dobiju desetak pomno odabranih komada kojima su zastupljeni svi dijelovi amfore. Mogu ih dotaknuti, pomirisati (česta dječja reakcija!) i usporediti s velikom amforom od stiropora.

Važan trenutak nakon predstave je dolazak djece iza scene i uzimanje lutkica i rezervata. Oni se ne ograničavaju samo na dodirivanje predmeta, već počinju glumiti. Zanimljivo je da je većina dijaloga koje vode ponavljanje informacija koje su čuli tijekom igrokaza. To je ujedno pokazatelj da su pomno slušali, da im je bilo razumljivo ono što su čuli i da im se svidjelo: tim ponavljanjem zapravo potvrđuju da i oni sami žele biti dio te priče.

Slika 3: Igra nakon predstave (arhiv Muzeja grada Umaga)

Igrokaz se pokazao kao pogodan medij za prenošenje specifičnih znanja djeci predškolskog uzrasta. Iako izvođač mora imati određene glumačke sposobnosti i biti spreman na improvizacije, mišljenja smo da svatko može na sebi prikladan način upotrijebiti lutku u komunikaciji s djecom, bilo da se lutka upotrijebi kao vodič po izložbi, stalnom postavu, u nekom događanju ili se osmisli pravi mali igrokaz. Pokazalo se da je lutka savršen sugovornik, ali i lik s kojim se djeca poistovjećuju, koji žele postati pa lako ponavljaju njene riječi, odnosno usvajaju informacije i u toj zaigranosti zapravo uče.

Summary:

Where is Ela?

In an effort to keep in touch with the youngest audience during the whole year, the travelling puppet play "Where is Ela?" was designed. The aim was to introduce one museum object to the children and tell them what happens with an archaeological finding from the excavation to the exhibition. We also wanted to bring museum items to kindergarten where children can see and possibly touch them.

The play is divided into 5 acts, and the action is triggered by Ela, which finds a strange but interesting object in the sea, and wishing to find out more about it goes to the museum and her mother searches for her. In order to make children amused, some element

of surprise or entertainment has been introduced in each act, and great attention is paid to interaction with children in the audience.

The puppet showed to be a true medium for transmitting specific museum knowledge and information and we recommend its use in communicating with kindergarten children. Although the performer has to have certain acting abilities and be prepared for improvisation, we think that everyone can use the puppet in a convenient way to communicate with children in a museum, whether the doll is used as a guide to an exhibition, a permanent exhibition, an event or in creating a real puppet play.

Bibliografija:

- Gruić, Iva. 2002. *Prolaz u zamišljeni svijet*. Zagreb: Golden marketing.
- Paljetak, Luko. 2007. *Lutke za kazalište i dušu*. Zagreb: MCUK.
- Perić Kraljik, Mira. 2009. „Kreativne lutkarske igre u nastavi“. U *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju; Knjiga radova - priručnik za sadašnje i buduće učiteljice i učitelje*. K. Munk, ur. Zagreb: Profil International, str. 142-149.
- Perić Kraljik, Mira. 2009. *Dramske igre za djecu predškolske dobi*. Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera.
- Pokrivka, Vlasta. 1991. *Dijete i scenska lutka*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rogošić, Mirna. 2015. *Lutka u rukama odgojitelja i djeteta*. Završni rad. Pula: Odjel za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile.
- Šimunov, Meri. 2007. „Scenska lutka kao poticaj za stvaralaštvo studenata predškolskog odgoja“. *Metodički obzori* 2 (2007) sv. 1: 141-154.
- Velički, Vladimira. 2013. *Pričanje priča – stvaranje priča*. Zagreb: Alfa.
- Županić Benić, Marijana. 2009. *O lutkama i lutkarstvu*. Zagreb: Leykam international.

Bože Kokan, viši kustos

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split
boze@prirodoslovni.hr

Sanja Vrgoč, viša kustosica

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split

Lucija Šimić, muzejska pedagoginja

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split

Radionica „Kukci“ za djecu vrtičke dobi u Prirodoslovnom muzeju Split

Sažetak:

Građu kukaca uči se kroz dijelove tijela koji su zajednički ljudima i kukcima. Djeca dobivaju plastične kukce i zajedno ih razgledavaju. Gledaju crtani film s vjerno prikazanim kukcima. Diraju bezopasne žive kukce (paličnjaci, brašnari), a uči ih se i zašto moraju izbjegavati neke kukce i paučnjake te kako se ponašati u opasnosti. Dobiju na bojenje likove kukaca prikazanih u raznim životnim ulogama i na kraju gledaju kroz stereomikroskop dijelove leptira i pauka.

Prirodoslovni muzej u Splitu nema stalno zaposlenog muzejskog pedagoga pa edukaciju preuzimaju kustosi, koji su uglavnom profesori biologije i kemije. Iznimka su jednogodišnji periodi u kojima edukaciju provode pripravnici za muzejskog pedagoga, ali do sada bez mogućnosti zasnivanja stalnog radnog odnosa. Kustosi osmišljavaju i izvode radionice u skladu sa zbirkama kojima se bave u muzeju. Muzejski entomolog osmislio je 2001. projekt Mladi entomolog, zahvaljujući kojem je dobivena inozemna donacija stručne literature. Tako je nabavljen i nekoliko naslova koji su bili od velike koristi u stvaranju predodžbe o tome što bi muzejska radionica o kukcima za najmlađe mogla ponuditi i sadržavati. Sveučilište u Arizoni izdalo je metodički priručnik za edukatore iz entomologije za djecu vrtičke i školske dobi engleskog govornog područja (Hagedorn 1994.). Ima oblik skripte s detaljno izloženim planom nastavnih jedinica iz entomologije, s radnim listićima, prijedlozima za praktični rad, gotovim skicama, mapama i pratećim informacijama o izvorima znanja i materijalima. Tako se kroz učenje o kukcima postižu neki dalekosežni ciljevi: djeca stvaraju predodžbe o sebi i drugim bićima (nabranjanje dijelova tijela), razvijaju sluh (pjevanje) i spretnost ruku (crtanje, bojenje), stječu higijenske navike (uče kako kukci

održavaju higijenu), stječu otpornost na strah od kukaca (diraju žive kukce), uče o svojoj spolnosti (uče o spolovima kukaca), itd.

Telefonom se saznaju i dogovaraju pojedinosti o dolasku vrtičke djece na radionicu „Kukci“: broj djece, prosječna dob djece, raspoloživo vrijeme. Ovome se prilagode i sadržaji o kukcima koji će se pokazivati djeci. Djeca najčešće dolaze u dobno miješanim skupinama (mlađa i starija vrtička dob). U našem prostoru za edukaciju optimalno je raditi s 20 djece, a ako je više od 25 djece, formira se više skupina pa se jednu grupu vodi po muzejском postavu, dok je druga na radionici, a onda se grupe zamijene. Prostoriju za predavanje pripremi se za dolazak prve skupine djece (dovoljan broj mjesta za sjedenje, provjetravanje prostora, zagrijavanje prostora, priprema crteža za ispunu, priprema bojica, filma, računala, projektor, posuda sa živim kukcima, mikroskopa, preparata).

Na ulazu u Muzej dočeka se odgojitelje s djecom. Uvodi ih se u učionicu i pokaže gdje će odložiti sve što im smeta (ruksaci, vjetrovke, šalovi...). Čim se djeca smjesti u učionici opušta ih se plišanom igračkom koju edukator nataknje na šaku (bumbar) te razgovorom. Edukator maše igračkom po zraku i oponaša bruanje bumbara i onda ih pita koji je to kukac. Nakon što djeca odgovore na pitanje, pohvali sve one koji su pokušali dati odgovor i potvrdi točan odgovor onih koji kažu da je to pčela ili bumbar. Ako je neko dijete povučeno ili uplašeno, dopusti mu se da na kratko uzme igračku u ruku, a nedugo zatim se zamoli neka istu vrati kako ne bi odvraćala pozornost djece. Edukator pita djecu znaju li pjesmicu „Bubamarac“ pa zajedno s djecom recitira ili pjeva: „Nije lako Bubamaru...“.

Pita ih se: „Djeco, jeste li ikada vidjeli nekog kukca? Znate li kako izgledaju kukci? Je li vas ikada ubola osa ili pčela?“ Nakon što edukator sasluša i komentira njihova iskustva, pita ih kako bi nekome objasnili kako izgledaju kukci? „Koji su djelovi kukaca?“ Na drvenoj skulpturi mrava edukator pokaže da kukci imaju tri glavna dijela: glavu, prsa i zadak. I onda im kaže neka ustanu pa će zajedno pokazati na sebi te dijelove. Kad sva djeca ustanu, edukator svojim rukama pokaže na svoju glavu i kaže djeci: „Kukci imaju glavu, pokažite mi i vi gdje je vaša glava!“ Zatim s obje ruke edukator pokaže na svoje oči i kaže djeci: „Kukci imaju i dva velika oka. Pokažite mi gdje su vaše oči!“ Pokaže i na usta i kaže „Kukci imaju i usta“ i zatim svi pokazuju i na svoja usta. Pita ih imaju li kukci nos. Obično djeca kažu da imaju. Edukator im kaže da kukci nemaju nositi s dvije rupice kao mi, nego umjesto nosa imaju ticala i onda se s dva kažiprstva pokaže gdje su kukcima dva ticala. Onda i djeca to pokažu i migolje kažiprstima - „ticalima“. Zatim edukator pokaže na svoja prsa i kaže djeci da kukcima iz prsa rastu noge i krila (okrene se leđima i miče lopaticama, oponašajući pokretanje krila). Zatim im pokaže gdje su kukcu noge, a djeca rade sve što i edukator. Pita ih znaju li koliko nogu ima kukac i pokaže im da kukci imaju prednje noge, koje su kao naše ruke i onda edukator visoko podiže ruke i svi podignu ruke. Onda im kaže da kukci imaju i stražnje noge, koje su na mjestu naših nogu i onda im kaže neka svi lupaju nogama o pod. Djeca uživaju stvarati buku stupajući u mjestu. Onda im kaže da kukci imaju još jedne noge po sredini, tj. srednje noge. Edukator može i izabrati dvoje

djece i pomoći njih pokazati koliko jedan kukac ima nogu – prvo dijete podigne ruke i raširi noge, a drugo dijete se sakrije iza njega, a ruke raširi tako da izgledaju kao srednje noge prvog „djeteta-kukca“. Zatim ih pita koliko je to nogu i zajedno broje. „A koliko imaju krila?“ Dva ili četiri krila je točan odgovor. A neki i nemaju krila. I to je točan odgovor. Zatim edukator pokaže na svoj trbuš i kaže da se trbuš kod kukaca ne nalazi gdje je naš trbuš, nego se sve to kod njih zovu prsa. I kaže im da su prsa puna mišića, koji služe za pokretanje nogu i krila. Zatim im kaže da se trbuš nalazi iza u dijelu koji se zove zadak. Edukator tada pokaže na svoju stražnjicu i kaže da se tu kukcima nalazi trbuš i ponovi da se taj dio zove zadak i da se na kraju zadka nalazi i guza. Djeca se smiju na spomen ove riječi.

Edukator najavi djeci da će im podijeliti igračke kukaca s točnim brojem nogu, uz napomenu da obećaju da će mu ih vratiti kada ih pogledaju jer ih moraju vidjeti i druga dječica. Zatim im kaže neka dobro pogledaju gdje su tim kukcima glava, prsa, zadak, noge i krila.

Ukoliko se djeca svađaju oko igračkica, kažem im neka se lijepo ponašaju, neka budu strpljivi i neka pomažu slabijima od sebe, jer se tako odgovorno ponašaju odrasli dok mala djeca sve grabe sebi. Djeci se zatim uzmu igračke pa ih se pozove da pogledaju crtani film *Pustolovine jednoga mrava*. Film traje 8 minuta, sinkroniziran je na hrvatski i bio je pobjednik Festivala animiranog filma u Zagrebu 1984. Kukci su dosta realno prikazani i tu se može promotriti svijet kukaca iz mravlje perspektive.

Edukator kaže djeci da ne smiju hvatati rukama mrave, pčele, bumbare, ose i dlakave gusjenice, jer su otrovni i ponekad od njihovog uboda čovjek može nastradati te mora primiti injekcije. Ostale kukce mogu hvatati, osim onih koji imaju jaka kliješta – čeljusti s kojima ih mogu štipnuti. Najavi im da će sada vidjeti neke žive kukce, ali da ti kukci neće biti opasni niti otrovni. I da ne smrde. Pokaže im žive paličnjake, ličinke brašnara i odrasle brašnare te ih potakne da ih diraju rukama ako žele (slika 1.). Djeca uvijek reagiraju sa zanimanjem. Pokaže im se da mladi brašnari (ličinke) „ništa ne sliče na tatu i mamu“, a mladi paličnjaci sliče na odrasle. Ove žive kukce uzgaja se u Muzeju za potrebu edukativnih radionica prema uputama za uzgoj (Dunn, ur. 1993) i lako ih je održavati.

Djecu se upozori da budu pažljivi jer su oni tako veliki, a kukci tako maleni i da se ti maleni kukci boje da će ih djeca zgnječiti i pojesti. Djecu koja se jako boje kukaca, edukator pokušava ohrabriti, tako da ne navaljuje, nego svako dijete samo odluči želi li dirati kukca. U slučaju da se radi o djetetu s entomofobijom, pazi da ublaži i kontrolira situaciju te kaže da je to normalna stvar i da se mnogi odrasli boje kukaca čak i više nego djeca. Malena djeca rjeđe imaju entomofobiјu nego osnovnoškolci i srednjoškolci (osobno opažanje edukatora).

Slika 1: Brašnari i paličnjaci. Foto: Bože Kokan

Djeci se podijele crteži kukaca i bojice i kaže im se da mogu svoje radove ponijeti kući (slika 2). Crteži koji su predlošci za bojenje su karikaturalno prikazane situacije u kojima se nalaze neki kukci (Acre, Paulson, Catts 1992), a imaju zanimljiva značenja o kojima se također može razgovarati.

Slika 2: Bojenje karikatura kukaca. Foto: Bože Kokan

Djeca koja su prva gotova s bojenjem dobiju priliku gledati mikroskopom (stereomikroskop, povećanje 30x) krilo leptira i „čeljust“ svlaka tropskog pauka ptičara. Ako žele, mogu se i igrati sa živim kukcima. Organizira se rad na dva mikroskopa (slika 3), a pazi se da sve protječe bez nereda. Mlađoj i manjoj djeci često je potrebno namjestiti sjedalicu na koju se popnu (kleknu ili stoje na nogama), kako bi mogli samostalno pogledati kroz mikroskop.

Slika 3: Mikroskopiranje kukaca. Foto: Bože Kokan.

Povremeno se pita djecu vide li dobro predmet mikroskopom te im se po potrebi pomaze i otklanja poteškoće, npr. neko dijete pomakne objekt kojega se mikroskopira ili se izgubi oštRNA slike.

Summary:

The Workshop „Insects“ for Kindergarten Children in the Natural History Museum Split

The insect body parts are taught by showing body parts that are common to humans and insects. Children take various plastic insect figures, look at them and share them. They watch a cartoon where insect characters are displayed correctly. Children are exposed to harmless living insects (walking sticks and mealworms). They have to paint

insect drawings in various life rules and to observe details of the swallowtail and the spider through the stereomicroscope.

Bibliografija:

Acre, Roger D., Paulson, Gregory S., Catts E.Paul. 1992. *Insects Did it First*. Washington: Ye Galleon Press Fairfiels.

Dunn, Gary. ur. 1993. *Caring for Insect Livestock: An Insect Rearing Manual*. Lansing: Young Entomology Society.

Hagedorn, Henry, ur. 1994. *Using Live Insects in Elementary Classrooms. For Early Lessons in Life*. Tucson: Center for Insect Science. Arizona Board of Regents. The University of Arizona.

03. srednjoškolski | uzrast |

Iva Kožnjak, kustosica

Muzej Croatainsulanus Grada Preloga
Glavna 33, Prelag
iva.koznjak@yahoo.com

Kristina Jančec, profesorica

Srednja škola Prelag
Čakovečka ulica 1, Prelag
kristina_jancec@yahoo.de

Putevima međimurske spomeničke baštine

Sažetak:

Na 9. skupu muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, pod nazivom *Edukacija – izazovi i rješenja novog doba, izložena je tema vezana uz suradnju Muzeja Croatainsulanus Grada Preloga i Srednje škole Prelag. Riječ je o izložbi učeničkih fotografija s temom značajne arhitekture u Međimurju. Ideja o projektu nazvanom „Putevima međimurske spomeničke baštine“ nastala je nakon grupnog posjeta izložbi „Vedute i arhitektura Međimurja“ koja se održala u Muzeju Croatainsulanus Grada Preloga.*

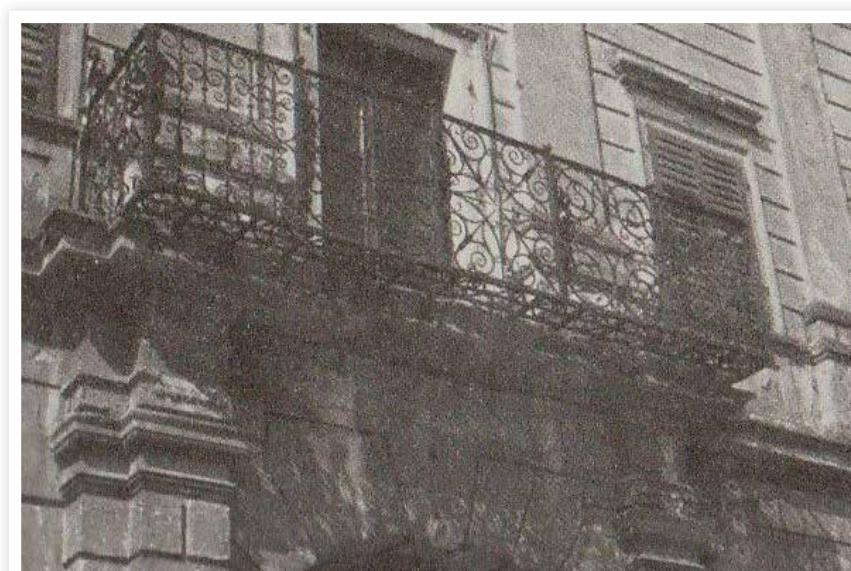

Slika 1: Autorica: Ivana Martinec, Naziv fotografije: Zid umjetnosti

Anđela Horvat (1904.-1986.) istaknuta je povjesničarka umjetnosti koja je znanstvenim radom doprinijela hrvatskoj likovnoj umjetnosti. U njenoj bogatoj bibliografiji pronalažimo knjigu koja je temelj za sva recentna istraživanja povijesti umjetnosti u Međimurju proizašla iz doktorske disertacije pod nazivom „Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju“. U službi Zavoda za zaštitu spomenika od 1950. godine Anđela Horvat istražuje spomenike kontinentalne Hrvatske. Terenska istraživanja Međimurja provodila je od 1951. do 1956. godine. Do tada ova regija nije bila istražena u povjesno-umjetničkom smislu. Zbog toga Anđela Horvat odbacuje klasični topografski pregled spomenika za koji je potrebno prethodno poznavanje građe i njezina obrađenost u literaturi te istraživanje razrađuje na drugačiji način. Odlaskom na teren zabilježila je sve značajne spomenike u Međimurju i promotriła opće kulturne prilike u kojima su oni nastali. Obuhvatila je kulturne, ekonomski i socijalne faktore koji su omogućili umjetničku djelatnost. Spomenici nisu redani abecednim redom, već u njihovom povjesno umjetničkom slijedu. Heterogenost spomenika ove regije okuplja u pojedine skupine koje je nametnula specifična materija. Uglavnom prednjači arhitektura dok su ostale grane likovne umjetnosti navedene u vezi s njom jer su neraskidivi dio njezinog oblikovanja. Sagledavši spomenike na terenu zaključuje da Međimurje nema očuvanih arhitektonskih spomenika starijih od 15. stoljeća, stoga početno poglavje „Tragom daleke prošlosti“ sadrži mali broj arheoloških podataka. Najviše pažnje pridaje gotici i baroku što nije nužno njezin osobni afinitet nego bogatstvo spomenika upravo ovih stilskih karakteristika na lokalitetima u Međimurju. Posebnu pažnju u knjizi posvećuje fotografiji koja prati tekst. Na terenskim istraživanjima Anđelu Horvat i konzervatorski tim pratio je fotograf Nikola Nino Vranić, radeći kao fotograf Zavoda za zaštitu spomenika. Njegovo sudjelovanje u evidencijskim i istraživačkim poduhvatima rezultiralo je imponantnim brojem fotografija i negativa naše kulturne baštine. Fotografije koje su tada nastale nadilaze dokumentarističku vrijednost. Dokumentarne fotografije hrvatske kulturne baštine čine tek dio sveukupnog opusa Nine Vranića. Ostali dio odnosi se na autorove umjetničke fotografije. Dragocjene fotografije Nine Vranića sa terenskih istraživanja nalaze se u knjizi Anđele Horvat „Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti Međimurja“. Originalne fotografije pohranjene su u fototeći Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske. Državni arhiv za Međimurje izborom fotografija Nine Vranića ostvario je izložbu „Vedute i arhitektura Međimurja“. Izložba sadrži upravo fotografije s terenskih istraživanja s Anđelom Horvat objavljene u knjizi „Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju“. U suradnji s Državnim arhivom za Međimurje izložba je održana u Muzeju Croatainsulanus Grada Preloga u rujnu 2014. godine. Fotografije s legendom odnose se na međimurske spomenike, primjerice dvorac u Čakovcu, kapelica u Čehovcu, župna crkva sv. Martina u Sv. Martinu na Muri, vedute Čakovca, ali i detalje poput balkona na dvorcu u Čakovcu, detalj željezne rešetke na prozoru na dvorcu u Pribislavcu, ukrasna glavica na svetištu kapele u Cirkovljani, drvena ograda pjevališta u crkvi sv. Jurja u Sv. Jurju na Bregu, detalj s kamenog javnog Raspeća u Otoku i drugo. U sklopu predmeta Kulturno-povjesne baštine i Likovne umjetnosti učenici Srednje škole Prelog

razgledali su izložbu uz vodstvo profesorice Kristine Jančec. Prilikom razgleda izložbe razvila se ideja o projektu nazvanom „Putevima međimurske spomeničke baštine“. Muzej Croatainsulanus Grada Preloga i Srednja škola Prelog ostvarili su već nekoliko zajedničkih projekata vezanih uz izložbe. Projekt „Školski sat u muzeju“ uključio je učenike koji su u Muzeju održali prezentacije o umjetnicima čija su djela izložena u stalnom postavu, radionica izrade geografskih karata vezana je bila uz izložbu „Prelog na starim kartama i razglednicama“, „Zid umjetnosti“ naziv je likovnog projekta oslikavanja ogradnog zida u dvorištu Srednje škole kojeg su oslikali učenici i članovi Likovne udruge Donjeg Međimurja Prelog na Međunarodni dan muzeja 2016. godine (slika 1). Na izložbi „Vedute i arhitektura Međimurja“ u Muzeju Croatainsulanus Grada Preloga učenici su kroz stručno vodstvo kustosice i profesorice upoznali dio kulturne baštine svoga kraja i proučili knjigu Andželeta Horvat „Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti Međimurja“ koja je temelj za izučavanje spomenika u Međimurju od prapovijesti do klasicizma. Fotografije se odnose na arhitekturu, detalje arhitektonskih spomenika kao što su reljefi na crkvama ili ograde te javne plastike u obliku poklonaca/pilova na koje učenici dotada nisu obraćali posebnu pažnju. Fotografije su nametnule niz pitanja: „Kako ti spomenici izgledaju danas?“, „Jesu li sačuvani i kako su uklopljeni u novo arhitektonsko tkivo koje se zadnjih 60-ak godina oko njih razvilo?“, „Postoje li još uvijek?“. Učenici su dobili zadatak fotografirati spomenike u mjestu stanovanja što sličnije fotografijama Nine Vranića iz knjige Andželeta Horvat. Prilikom izvođenja zadatka učenici su se susreli sa spomenicima iz svoje okoline koje prije možda nisu zamjetili, razmišljali o važnosti zaštite kulturne baštine i razlozima zašto se ona čuva. Njihov terenski zadatak utjecao je na njihovo viđenje kulturne baštine i uvid u količinu spomenika koji se od 60-ih godina do danas u Međimurju nisu očuvali i onima koji su doživjeli preinaku, do onih koji su obnovljeni i imaju iznimnu vrijednost za povijest umjetnosti Hrvatske i šire. Namjera fotografiranja nije bila snimiti umjetničku fotografiju, već dokumentirati spomenik. Nakon izvršenja zadatka priređena je izložba snimljenog materijala „Putevima međimurske spomeničke baštine“ u Muzeju Croatainsulanus Grada Preloga u sklopu Međunarodnog dana muzeja 2015. godine. Odabrano je 26 fotografija koje su snimili učenici te su uz njih priložene fotografije Nine Vranića radi usporedbe stanja spomenika 60-ih godina i danas.

Slika 2: Autor: Nino Vranić, Naziv fotografije: Balkon nad ulaznom u „Novi Dvor“, Izvor: Horvat, Andžela. 1956. Pretisak 2010. Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, Čakovec: Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu

Izložbom učeničkih fotografija u Muzeju Croatainsulanus Grada Preloga proveden je uspješan projekt sa Srednjom školom Prelog, koji će se ponavljati svakih nekoliko godina kako bi nove generacije upoznale vrijednost baštine i njegovale odlazak u muzeje. Cilj ovog projekta je uočiti, prepoznati i imenovati kulturnu baštinu svojeg kraja te provesti valorizaciju spomeničke baštine na osobnoj razini i time potaknuti kulturni aktivizam u budućem životu i radu u široj zajednici. Projektom i izložbom želi se jačati osjećaj za vrijednost i posebice važnost očuvanja baštine u školskoj dobi (slika 2 i 3).

Summary:

The Roads of the Medimurje Heritage

The 9th edition of Croatian Museum Pedagogues Congress on the international level presented a cooperation between the Museum of Croatainsulanus of Prelog and the Prelog High School in the field of Education – Challenges and Solutions of the New Age. It is an exhibition of student photography with a topic of significant architecture in Međimurje. The idea of a project called "The Roads of the Medimurje Heritage" was created after a group visit to the exhibition "Cityscapes and the Architecture of Međimurje" held in the Museum of Croatainsulanus in the City of Prelog.

Slika 3: Autor: Domagoj Šilac, Naziv fotografije: Balkon nad ulazom u „Novi Dvor“

Bibliografija:

Horvat, Andela. 1956. Pretisak 2010. *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*. Čakovec: Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu.

Grković, Sanja. „Nikola Nino Vranić, fotograf dokumentarist i poeta prostora“. *Ministarstvo kulture Republike Hrvatske*, <http://www.min-kultura.hr/default.aspx?id=1916> (13.03.2018.)

| Lorka Lončar Uvodić, viša muzejska pedagoginja

Muzeji Hrvatskog zagorja
Muzej krapinskih neandertalaca
Šetalište Vilibalda Sluge bb, Krapina
lorka.loncar@mhz.hr

Srednjoškolci u Muzeju krapinskih neandertalaca

Sažetak:

Polovicu godišnjeg broja posjetitelja Muzeja krapinskih neandertalaca čine školska djeca, no u odnosu na broj osnovnoškolaca mnogo je manji broj učenika srednjih škola te se postavlja pitanje kako stvoriti čvršće i kvalitetnije veze između muzeja i srednjoškolaca. Uz prikaz interaktivnih radionica koje se organiziraju za srednjoškolce, ovaj rad prikazuje i druge moguće i poželjne načine komunikacije s ovom dobnom skupinom. Kako istraživanje i upoznavanje njihovih želja, očekivanja i potreba prethodi edukativnim programima koji se za njih organiziraju, u radu su prikazani i rezultati anketiranja srednjoškolaca koji su tijekom ožujka i travnja 2016. godine obilazili stalni postav Muzeja i sudjelovali u radionicama „Lubanje hominina“.

Muzej krapinskih neandertalaca izgrađen je uz svjetski poznato Nalazište Hušnjakovo, mjesto pronalaska najveće zbirke kostiju neandertalaca na svijetu, te kao jedan od naj-modernijih muzeja privlači velik broj posjetitelja od svoga otvorenja 2010. godine. Razlog zbog kojega Muzej privlači godišnje oko 90 000 posjetitelja iz različitih dijelova Hrvatske, ali i cijelog svijeta, leži u činjenici da je razvoj i porijeklo čovjeka tema bliska svakom pojedincu, a u Muzeju je prikazana na interesantan, multidisciplinarni i interaktivan način, i to u širem kontekstu daleke geološke prošlosti i razvoja života na Zemljbi.

Polovicu godišnjeg broja posjetitelja Muzeja čine djeca i to najčešće učenici koji dolaze u sklopu organiziranih školskih izleta. Ipak, u odnosu na broj učenika osnovnih škola, mali je broj srednjoškolaca. Primjerice, od sveukupno 36 593 učenika koji su posjetili Muzej 2015. godine, bilo je samo 3 563 srednjoškolaca što je 10 % od sveukupnog broja učenika. Upravo stoga se nameće pitanje na koji način potaknuti srednjoškolce da u većoj mjeri, individualno ili u grupi, dolaze u Muzej krapinskih neandertalaca i da sudjeluju u različitim muzejskim aktivnostima, odnosno kako stvoriti čvršće i kvalitetnije veze između muzeja i srednjoškolaca.

Srednjoškolci u stalnom postavu Muzeja krapinskih neandertalaca

Velika većina srednjoškolaca koji dolaze u Muzej dio su školskih grupa koje obilaze stalni postav uz stručnog vodiča. Srednjoškolcima je stalni postav Muzeja zanimljiv, a istraži-

vanje i učenje u muzejskom prostoru doprinosi povezivanju znanja različitih nastavnih predmeta. U slučaju individualnog posjeta, najčešće s obitelji, srednjoškolcima su osobito zanimljivi interaktivni sadržaji te su upravo to mesta na kojima se najduže zadržavaju. Info kiosci koji se nalaze na tri pozicije u Muzeju omogućuju srednjoškolcima da rješavaju kviz, da se fotografiraju te da saznaju dodatne zanimljivosti o krapinskoj zbirci, virtualnoj antropologiji i ostalim temama koje se obrađuju u Muzeju.

Kako bismo saznali na koji način srednjoškolci doživljavaju stalni postav Muzeja krapinskih neandertalaca, sastavila sam anketni upitnik prema smjernicama i prijedlozima s radionice »Evaluacija u muzejima« koja je u ožujku 2016. održana na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.¹ Sastavljeni anketni upitnik anonimno su ispunjavali srednjoškolci drugog i trećeg razreda Gimnazije Vič i Gimnazije Ledine iz Slovenije, njih 193. Odgovori na pitanja bili su ponuđeni, uz mogućnost komentiranja, a rezultati su bili sljedeći:

Na prvo pitanje »Je li muzej ispunio tvoja očekivanja?« 187 ispitanika (97 %) odgovorilo je »da«, 1 ispitanik je odgovorio »ne«, a 5 ispitanika (3%) nije odgovorilo. Neki od komentara uz to pitanje bili su: »i više od toga«, »super«, »potpuno me oduševilo«, »moderan, lijep«, »bilo je zanimljivo«, »poučno«, »prezentacija je bila dobra, cijeli muzej je jako lijep i zabavan«, »zanimljivi interaktivni dodaci«, »bilo je zanimljivo i opušteno«.² Riječi koje su gimnazijalci najčešće koristili kako bi opisali Muzej su: *zanimljiv, moderan, super, zabavan*.

Druge pitanje se odnosilo na znanje usvojeno u stalnom postavu Muzeja te je 59 ispitanika (31 %) odgovorilo da je „mnogo“ naučilo, 119 ispitanika (62 %) „dovoljno“ i 13 ispitanika (7 %) je odgovorilo da je „malo“ naučilo, a njih 2 nije dalo odgovor na to pitanje. Komentari uz to pitanje bili su: »premalo vremena za interakcije«, »saznao sam nešto novo«, »zapamtila sam osnovne stvari, koje su bile potkrijepljene materijalnim izvorima, detalje sam zaboravila«, »obilazak muzeja je bio prebrz, vodič na hrvatskom jeziku nisam sve razumjela«, »kratko, jasno i sažeto predstavljeno«, »dobila sam puno novih info«.

¹ Radionica „Evaluacija u muzejima“ održana je 11. ožujka 2016. te je odličan primjer edukacije muzejskih djelatnika. Predavačice na radionici bile su: dr. sc. Željka Miklošević (Katedra za muzeologiju, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet u Zagrebu) koja je dala pregled vrste istraživanja koja se već više od dva desetljeća intenzivno provode u svjetskim mujejskim ustanovama. Dr. sc. Helena Stublić (Katedra za muzeologiju, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet u Zagrebu) i mujejska savjetnica Nada Beroš (Odjel za pedagošku djelatnost, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb) te Hana Librenjak (suradnica u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu, u Odjelu za pedagošku djelatnost), dale su primjere iz prakse i osobnih iskustava prilikom sastavljanja i provođenja anketa. Viša kustosica Andreja Smetko (Hrvatski povjesni muzej) prikazala je iskustva iz prakse Hrvatskog povjesnog muzeja u kojem se niz godina provodi demografsko istraživanje i vrednovanje izložbi s ciljem upoznavanja vrste posjetitelja, njihovih očekivanja i dobivanja povratnih informacija o prijeljivosti izložbe. U metološkom i praktičnom dijelu radionice, sudionici su se upoznali s ciljevima i procedurom anketiranja kao metodom istraživanja te načinima obrade rezultata. U praktičnom dijelu kojega je vodila dr. sc. Ksenija Klasnić (Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu), sudionici su radili na specifičnoj vrsti upitnika te su definirani ciljevi istraživanja s poželjnim i nepoželjnim postupcima prilikom njegovog provođenja.

² Komentare je autorica teksta prevela sa slovenskog jezika.

Na pitanje »Bi li preporučio/la svojim priateljima da posjete Muzej krapinskih neandertalaca?«, 136 učenika (70%) odgovorilo je »da«, 55 učenika (29 %) odgovorilo je »možda«, 2 učenika (1 %) je odgovorilo »ne«, te je jedan odgovor nevažeći.

Na radionici »Evaluacija u muzejima« upućeni smo i u način izrade aditivne skale zadovoljstva. Učenici Medicinske škole u Bjelovaru i slovenski gimnazijalci, njih 141, ispunjavali su aditivnu skalu za zadovoljstva stalnim postavom Muzeja krapinskih neandertalaca. Aditivna skala je sadržavala indikatore zadovoljstva vezane za: posjet Muzeju u cjelini, teme koje su prezentirane u Muzeju, stručnog vodiča, znanje koje su stekli i atmosferu u izložbenom prostoru. Odgovori su ponuđeni i bodovani od 1 do 5, odnosno moglo se odgovoriti: »uopće nisam zadovoljan/na«, »uglavnom sam nezadovoljan/na«, »ne znam, ne mogu procijeniti«, »uglavnom sam zadovoljan/na«, »u potpunosti sam zadovoljan/na«. Analiza aditivne skale pokazala je sljedeće: 92% srednjoškolaca zadovoljno je posjetom Muzeju u cjelini, 93% srednjoškolaca u potpunosti i uglavnom je zadovoljno temama koje su prezentirane u Muzeju, 91% srednjoškolaca zadovoljno je stručnim vodstvom, 93% srednjoškolaca zadovoljno je atmosferom u izložbenom prostoru, te je 75% srednjoškolaca zadovoljno znanjem koje su stekli prilikom posjeta (velik broj učenika (18%) nije znao procijeniti svoje znanje).

Srednjoškolci na radionici »Lubanje hominina«

Uz učenje u stalnom postavu, Muzej krapinskih neandertalaca organizira i edukativne radionice za srednjoškolce, a najposjećenija je radionica »Lubanje hominina«. Riječ je o paleoantropološkoj radionici koja se održava dvadesetak puta godišnje za oko 400 srednjoškolaca. Održava se na hrvatskom i engleskom jeziku, a radni materijali su također prevedeni na slovenski jezik jer postoji veliki interes od strane slovenskih škola. Radionica upoznaje sudionike s osnovnim obilježjima razvoja čovjeka. Na početku svake radionice je kratka prezentacija koja sadrži osnovne informacije o najvažnijim rodovima i vrstama koje su prethodile modernom čovjeku. Nakon prezentacije sudionici su podijeljeni u 6 grupa te svaka grupa istražuje 6 različitih lubanja koristeći pomicne mjerke i radne materijale. Mjereći određene karakteristike lubanje učenici određuju o kojoj vrsti hominina je riječ. Tijekom mjerjenja i proučavanja učenici svake grupe razgovaraju i raspravljaju te zajednički rješavaju radne listove.

Anketni upitnik o zadovoljstvu radionicom „Lubanje hominina“ ispunjavalo je 193 gimnazijalaca, a analiza je pokazala da je radionica bila »izvrsna« za 69 učenika (36%), »dobra« za 116 učenika (61%), dok je 5 učenika (3%) zaokružilo odgovor „loša“.

Neki od komentara uz pitanje o radionici bili su: »naučila sam prepoznavati lubanje«, »super radionica«, »zanimljiva«, »nije bilo jednostavno, ali jako mi se sviđalo«, »dobri modeli lubanja i zanimljiva usporedba među njima«, »prezentacija je bila dobra i jasna«, »dobro mi je bilo raditi u grupi«, »s tom radionicom sam dobila uvid u posao arheologa«, »luba-

nje su bile prva liga«, »najbolje mi je bilo što smo sami određivali lubanje«, »predavanje je bilo možda malo prekratko pa nije bilo moguće zapamtiti karakteristike svih vrsta«, »dobro je bilo što nismo sve radili samo pomoću slika«, »zabavno«, »bilo je mrak«.³

Uz anketni upitnik, za određivanje zadovoljstva radionicom napravljena je i aditivna skala. Indikatori zadovoljstva radionicom odnosili su se na: radioniku u cjelini, temu radionice, prezentaciju voditeljice radionice, znanje koje se stječe na radionici i radne listove koji se koriste na radionici. Ispitanici su bili učenici Medicinske škole Bjelovar i Gimnazije Vič iz Slovenije. Analiza aditivne skale, koju je popunilo 154 učenika, pokazala je da je 87% učenika zadovoljno prezentacijom na radionici, 85% učenika je zadovoljno radionicom u cjelini, 82% učenika je zadovoljno temom radionice, a 77% učenika je zadovoljno znanjem stečenim na radionici i radnim listovima koje su koristili.

Slika 1: Lubanje hominina, radionica za srednjoškolce

Zaključci analize provedenih anketiranja

Na temelju analize anketnog upitnika i aditivne skale može se zaključiti da srednjoškolci imaju vrlo dobar i pozitivan doživljaj stalnog postava Muzeja krapinskih neandertalaca, a taj pozitivan doživljaj ponajviše vežu uz: dobru atmosferu, moderan ambijent, istraživanje interaktivnih sadržaja, zanimljiv način prezentacije stručnog vodiča te poučno i zabavno iskustvo. Velika većina učenika je vrlo dobro doživjela i radionicu u kojoj su sudjelovali te se može zaključiti da pozitivan doživljaj muzejskih aktivnosti u kojima sred-

³ Komentare je autorica teksta prevela sa slovenskog jezika.

njoškolci sudjeluju ovisi ponajviše o: dobroj atmosferi, zanimljivoj temi te jasnoj, sažetoj i zanimljivoj prezentaciji. Sviđa im se samostalno istraživanje, rad u grupi, te kada je iskustvo istovremeno poučno i zabavno. Evaluacija srednjoškolaca također je pokazala da učenicima treba omogućiti više vremena za interaktivne sadržaje prilikom stručnog vodstva, a analiza zadovoljstva radionicom dala je poticaj za osmišljavanje zanimljivijih i sažetijih radnih listova s pojednostavljenim zadatcima.

S obzirom na provedena istraživanja, možemo zaključiti da srednjoškolci pozitivno doživljavaju stalni postav i programe Muzeja krapinskih neandertalaca, ali kako posjet Muzeju nije dio školskih kurikulum, dolaze u vrlo malom broju. Povećanje informiranosti nastavnika kroz prezentaciju muzejskih sadržaja, odnosno stvaranje dobrih veza Muzeja i škola može u budućnosti rezultirati većim brojem srednjoškolaca u Muzeju krapinskih neandertalaca.

Muzej i mladi u lokalnoj zajednici

Kako je način na koji muzej djeluje u lokalnoj zajednici izuzetno važan, a osobito značenje ima njegova edukativna uloga i promicanje pozitivnih ljudskih vrijednosti među mladima, važno je stvoriti vezu između Muzeja i srednjoškolaca iz Krapine i okolice. Uz radionicu „Lubanje hominina“, srednjoškolcima se u Muzeju krapinskih neandertalaca tijekom cijele godine nudi mogućnost sudjelovanja i u drugim edukativnim aktivnostima, a dobar primjer su programi koji su realizirani u suradnji sa Srednjom školom Krapina, a koji se provode svako proljeće od 2011. godine. Naime, od tada se srednjoškolci aktivnije uključuju u programe koje Muzej organizira, osobito u sklopu edukativnih muzejskih akcija Sekcije za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju HMD-a, povodom Međunarodnog dana muzeja.

Slika 2: Učenice
Srednje škole
Krapina na radionici
organiziranoj u
sklopu EMA-e
Održivost

Tako su 2011., u sklopu akcije „Dodir“ srednjoškolci obilazili stalni postav Muzeja i sudjelovali u radionici „Dodirom do prapovijesti“ u kojoj su izrađivali glinene modele izumrlih životinja i neandertalaca. U sklopu akcija „Voda“ 2012. i „Muzejske pričalice“ 2013. godine

imali su priliku obići stalni postav uz pitalice, križaljke i edukativne materijale. U akciji koja je 2014. godine nosila naziv „(Bez)veze“ srednjoškolci su se uključili u program Muzeja krapinskih neandertalaca koji je nosio naziv „Neandertalci i umjetnost – ima li veze?“ te su sudjelovali u radionici na temu paleolitičke umjetnosti. Upoznali su se s najstarijim umjetničkim djelima i likovnim tehnikama, s najstarijim nalazištima špiljske umjetnosti, a inspirirani paleolitičkom umjetnošću učenici su se i sami kreativno izrazili, crtajući i slikajući na gipsanim pločama koristeći ugljen i prirodne pigmente, modelirajući u glini i oslikavajući kamene oblutke. Također je napravljena i izložba njihovih radova povodom Međunarodnog dana muzeja, u atriju nove muzejske zgrade. U sklopu akcije „Održivost“ 2015. godine srednjoškolci su sudjelovali u programu »Živi svijet Hušnjakova u prapovijesti i danas«, u radionici recikliranja *decoupage* tehnikom. Ukrašavali su staklenu i tetrapak ambalažu motivima iz prirode te na taj način stvarali korisne i lijepе predmete. To je bio dobar spoj učenja, kreativnog izražavanja i zabave. Slična atmosfera bila je i povodom akcije »Klik na kulturni krajolik« 2016. godine kada su učenici sudjelovali u programu »Klik na krapinski krajolik«. Nakon uvodne prezentacije i čitanja priče, izdvojili su najvažnije elemente prapovijesnog krapinskog krajolika, a zatim su u ugodnoj atmosferi uz glazbu, izrađivali ilustracije za priču »Pepova i Janina pradavna avantura« koja je namijenjena djeci.

Slika 3: Krapinski gimnazijalci na radionici Klik na krapinski krajolik

Srednjoškolci iz lokalne zajednice na ovakve programe koji su za njih osmišljeni dolaze na poticaj nastavnika. Samostalno dolaze na događanja koja nisu direktno vezana uz muzejske teme, poput koncerata te na atraktivna događanja u kojima se uz obilazak postava nude i drugi sadržaji. Učenici Srednje škole Krapina dolaze kako bi obavili stručnu praksu te je to jedinstvena prilika za upoznavanje s muzejom i za aktivno sudjelovanje u muzejskim programima. Situacije u kojima su se učenici koji su obavili stručnu praksu u Muzeju vraćali kako bi volontirali u pojedinim muzejskim događanjima, svjedoče o stvorenim vezama Muzeja i srednjoškolaca. Upravo takva iskustva u kojima se mladi osjećaju prihvaćeno, vrijedno i korisno stvaraju najvrijedniju vezu muzeja s ovom dobnom skupinom. Muzej na taj način postaje mjesto za njih u pravom smislu.

Upravo svijest o problemu malih gradova u kojima ne postoji veliki izbor kvalitetnih izvanškolskih sadržaja i aktivnosti za mlade, predstavlja ishodište za organiziranje edukativne muzejske djelatnosti kada su u pitanju srednjoškolci. Stoga treba težiti osmišljavanju projekata u kojima oni mogu sudjelovati kroz cijelu godinu, u svoje slobodno vrijeme i u kojima se mogu približiti različitim granama znanosti i umjetnosti te se istovremeno izraziti i ostaviti vlastiti pozitivni trag u društvu. S obzirom na to, Muzej krapinskih neandertalaca ima veliki potencijal jer, kao što su pokazala istraživanja, mladi ga doživljavaju na pozitivan način, što je odličan temelj za daljnje djelovanje usmjereni prema toj dobroj skupini, osobito prema mladima u lokalnoj zajednici.

Summary:

High School Students in the Krapina Neanderthal Museum

Half of the annual number of visitors of the Krapina Neanderthal Museum are made up of school children, but there is much smaller number of high school groups compared to the number of primary school pupils. The question is how to create stronger and better connections between museums and high school students. Along with the presentation of interactive workshops organized for high school students, this paper presents other possible and desirable ways of communicating with this age group. As research and acquaintance with their wishes, expectations and needs precedes the educational programmes organized for them, the paper presents the survey results of high school students who during March and April 2016 visited the permanent exhibition of the Museum and participated in the workshop "Hominini skulls".

Bibliografija:

- Rovšnik, Borut. 1997. »Istraživanje muzejske publike«. *Informatica museologica* 1/4:14-17
 Mlinarević, Vesnica. 2004. »Stilovi slobodnog vremena srednjoškolaca Slavonije i Baranje«. *Pedagogijska istraživanja* 1(2):241-256

Evaluacija u muzejima, materijali s radionice »Evaluacija u muzejima«, Filozofski fakultet Zagreb, 2016.

Dragana Latinčić, kustos za rad s publikom i edukaciju

Muzej grada Beograda
Zmaj Jovina 1, Beograd
dragana.latincic@mgb.org.rs
decji.klub@mgb.org.rs

Edukativni program „Biti slobodan, biti dostojanstven” u Muzeju banjičkog logora

Sažetak:

Edukativni program „Biti slobodan, biti dostojanstven” koji se realizuje u Muzeju banjičkog logora pokreće pitanja ljudskog prava na slobodu i dostojanstvo, s ciljem da se učenici završnih razreda osnovne škole i srednjoškolci suoče sa uskraćivanjem ljudskih prava i ograničavanjem slobode tokom Drugog svetskog rata i podstaknu na promišljanje o tome u kojim oblicima ti fenomeni i danas postoje. Korišćenje interdisciplinarnog pristupa omogućava povezivanje sa gradivom nekoliko školskih predmeta, a program je u evaluaciji ocenjen kao izuzetno relevantan i podsticajan.

Postavka Muzeja banjičkog logora

Muzej banjičkog logora, jedan od muzeja u sastavu Muzeja grada Beograda, memorijal je posvećen uspomeni na zatvorenike i žrtve ovog beogradskog koncentracionog logora iz Drugog svetskog rata. Prvi put je otvoren za publiku 1969. godine. Koncept postavke je promenjen 1983., a izložba je izmenjena i dopunjena 2001. godine (Ćirić 2001:2). Muzej je lociran u malom delu prostora nekadašnjeg logorskog kompleksa, a sastoji se od memorijalne sale sa rekonstruisanim ambijentom logoraške sobe (slika 1) i spiskom identifikovanih žrtava, i muzejske postavke sa izloženim ličnim predmetima i radovima zatočenika, dokumentima, fotografijama, plakatima i maketom kompleksa nekadašnjeg logora (Ćirić 2001:5, 10).

U logoru na Banjici, u periodu od njegovog osnivanja 4/5. jula 1941. do raspuštanja 4/5. oktobra 1944. godine, bilo je zatočeno oko 24000 ljudi (Ćirić 2001:10), sa najmanje 4200 do sada identifikovanih žrtava (Ćirić 2001:17).

Slika 1: Rekonstruisana logoraška soba u Muzeju banjičkog logora
(fotografija: AV team production)

Projekat „Pravo na život“

Ideja o pokretanju projekta „Pravo na život“ nastala je kao potreba za revitalizacijom Muzeja banjičkog logora kroz povećanje broja posetilaca ovom memorijalu i osnaživanjem negovanja kulture sećanja, naročito kod mlađe populacije. Takođe, projekat je bio deo formiranja šire platforme Muzeja grada Beograda u vezi sa razvijanjem kvalitetnih edukativnih programa namenjenih deci osnovnoškolskog, a naročito srednjoškolskog uzrasta, kroz koje bi bio promovisan vrednosni sistem koji podrazumeva nenasilje, toleranciju, uvažavanje različitosti, odgovornost, empatiju, poštovanje ljudskih prava. Studijski boravak u Švedskoj, poseta Muzeju regije Kalmar i upoznavanje sa metodom *Time travel* posebno su podstakli želju i potrebu za kreiranjem programa koji bi se bavio bar jednom od navedenih tema.

Prvobitna zamisao za realizaciju projekta „Pravo na život“ u Muzeju banjičkog logora obuhvatala je dva dela. Prvi deo je trebalo da bude dramski segment - predstava koja se bavi događanjima u koncentracionom logoru na Banjici za vreme Drugog svetskog rata i drugi deo koji bi usledio odmah potom - edukativni program tokom kojeg se pokreću pitanja koja se odnose na ljudska prava, nasilje, diskriminaciju – probleme koji su danas više nego aktuelni, a učenici se njima bave u okviru nastave građanskog vaspitanja, sociologije, psihologije, ustava i prava građana, kao i kroz aktivnosti odeljenskih zajednica i đačkih parlamenata.

Prezentacija nasleđa i istorije dramatizacijom i „oživljavanjem“ konkretnih događaja iz prošlosti pokazala se u nekim drugim muzejskim programima kao izuzetno atraktivna za širu publiku, a za decu i mlade kao veoma upečatljiva, u smislu razumevanja teških i složenih fenomena i u cilju usvajanja nastavnih sadržaja. Takođe, preporuke koje se odnose na prednosti ambijentalnog učenja potpuno su se uklapale u planirani projekat izvođenja svih njegovih delova u autentičnom prostoru nekadašnje ćelije logora na Banjici.

O kompleksnosti i kvalitetu projekta govori i recenzija školskog psihologa Vesne Janjević Popović koja je ocenila da program korespondira sa sledećim značajnim ciljevima i standardima obrazovanja: istraživanje i tumačenje istorije, korišćenje istorijskih izvora na kreativan način, selekcija različitih tumačenja, izražavanje stava i mišljenja o istorijskim fenomenima, razvijanje socijalne i građanske kompetencije.

Projekat je trebalo da bude realizovan u partnerstvu sa dve organizacije. Organizacija Studio - centar za kulturnu edukaciju (<https://studiocentar.com>), predviđen za realizaciju dramskog dela projekta, bavi se istraživanjem, analizom i predstavljanjem aktuelnih društvenih fenomena sa kojima se susreću deca i mladi korišćenjem dramskih metoda i formi. Druga partnerska organizacija, C31 - Centar za razvoj kulture dečjih prava, deluje na polju dečjih prava i posvećena je kreiranju prilika za učešće dece u društvu, kulturi i obrazovanju. C31 razvija obrazovne programe koji podstiču decu da se bave relevantnim pitanjima, da kritički i stvaralački promišljaju i deluju u svom okruženju (www.C31.org.rs).

Budući da su na konkursu dobijena višestruko manja sredstva od projektovanih i da je Ministarstvo kulture sugerisalo realizaciju edukativnih programa, tim C31- Centra za razvoj kulture dečjih prava, koji čine pedagog, istoričar i socijalni radnik, razvio je edukativni program „Biti slobodan, biti dostojanstven“.

Koncept i ciljevi programa „Biti slobodan, biti dostojanstven“

Polazišta u razvijanju obrazovnog programa „Biti slobodan, biti dostojanstven“ su koncept ljudskih prava sa fokusom na pravo na slobodu i jednakost i postavka Muzeja banjičkog logora. Mogućnost razvijanja programa u autentičnom ambijentu muzeja bila je dodatna inspiracija i podsticaj za njegovo pokretanje. Program je koncipiran interdisciplinarno, tako da može da se poveže sa nekoliko školskih predmeta (istorija, građansko vaspitanje, likovna kultura, sociologija, psihologija, ustav i prava građana...), što mu daje poseban kvalitet i omogućava njegovo korišćenje kao svojevrsni vid integrirajuće nastave. Takođe, problematika diskriminacije i kršenja ljudskih prava se, osim kroz različite predmete, obrađuje i u različitim uzrastima učenika, tako da su ciljne grupe programa srednjoškolci, ali i učenici završnih razreda osnovne škole.

Kroz odabranu temu povezane su prošlost i sadašnjost, sa ciljem da se napravi korelacija između diskriminacije nekad i danas. U tom smislu, program doprinosi razvijanju kompetencija razumevanja istorije i građenja kritičkog odnosa prema prošlosti i sadaš-

njosti, koje su prepoznate kao ključne kompetencije koje učenici treba da razviju u okviru nastave istorije (Obrazovni standardi 2013).

Pažljivim izborom ponuđenih sadržaja i pedagoških metoda, promišljenim odabirom i formulisanjem postavljenih pitanja i istraživačkih zadataka, brižljivim vođenjem programa, promenama ritma i uključivanjem dramskih sekvenci, podstiče se aktivno učešće učenika i njihova motivacija da kritički promišljaju o fenomenu diskriminacije, kao i o tome na koji način je moguće delovati u cilju njenog prevazilaženja.

Scenario i realizacija programa „Biti slobodan, biti dostojanstven”

Program „Biti slobodan, biti dostojanstven” realizuje se u dve faze. Prvi deo programa bavi se pitanjem ograničavanja slobode, diskriminacije i kršenja ljudskih prava tokom Drugog svetskog rata i činjenice da su tada učinjeni zločini doveli do potrebe za formulisanjem univerzalnih ljudskih prava (Stamenković 2012:212). Drugi deo programa fokusira se na savremeni trenutak u kojem je diskriminacija takođe prisutna, samo u drugačijim oblicima nego u prošlosti. U ovom delu programa se analizira aktuelna situacija u društvu i u neposrednom okruženju učenika u vezi sa diskriminacijom, vodi se diskusija sa učesnicima i razmatraju se mogući načini delovanja u cilju njenog sprečavanja.

Na početku programa, u muzejskoj postavci, učesnici govore o tome šta je za njih sloboda i u grupi se razgovara o različitim viđenjima slobode, šta ona znači u svakodnevnom kontekstu življenja. Sledi kratko izlaganje i diskusija o kontekstu izbijanja Drugog svetskog rata i nastanku koncentracionih logora, kao i o istorijatu nekadašnjeg banjičkog logora. Tokom nastavka programa učenici su kroz dramsku sekvencu u prilici da saznaju kakvi su bili uslovi i način života u samom logoru. Pripremljeni tekst, baziran isključivo na istorijskim izvorima i sačuvanim svedočenjima o životu u logoru, govori glumica u rekonstruisanoj logoraškoj sobi. U tekstu se poziva na to da su ljudi ulaskom u koncentracioni logor postajali brojevi, da su uslovima u logoru i ponašanjem osoblja logora bili lišavani „statusa ljudskog bića”, bez hrane i osnovnih higijenskih uslova, da su maltretirani fizički i psihički, da su čekali u neizvesnosti trenutak kada će biti prozvani i odvedeni. Ipak, učenici saznaju i da je, sa druge strane, jedan deo zatočenika pokušavao da nađe izlaz iz takvog beznađa pravljenjem rukotvorina, pisanjem poruka, ponekad i pripremom predstava, u strogoj tajnosti i kradomice zbog saznanja da je svaki vid zabave najstrožije zabranjen i da bi ih mogao odvesti u smrt. Kulminacija tog dela programa je trenutak kada u prostoriju ulazi kostimirani „vojnik” koji proziva svakog ponaosob. Svako ko je prozvan mora da istupi. Kada se prozivka završi cela grupa se vraća u prostoriju sa muzejskom postavkom, a sa učenicima se razgovara o utiscima i o tome da li mogu da zamisle tako nepodnošljiv život u logoru, ali i da li su znali za drugu stranu priče, o pokušaju pronalaženja smisla u takvim nehumanim okolnostima, kao i o tome da li ih je nešto iznenadilo i posebno zastrašilo, kako su se osećali kada su bili prozvani.

U narednom segmentu programa učenici, podeljeni u grupe, dobijaju fotografije predmeta iz muzejske postavke sa zadatkom da ih pronađu i odgovore na pitanja šta je na fotografiji predstavljeno i zašto su ljudi i u takvim uslovima, čak i pod pretnjom smrću ukoliko ih uhvate, ipak te predmete stvarali. Tokom potrage za predmetima (slika 2) učenici slušaju Lenjingradsku simfoniju ruskog kompozitora Dmitrija Šostakovića, nastalu neposredno pre početka opsade ovog grada 1941., a izvedenu u opkoljenom Lenjingradu avgusta 1942. godine. Sledi analiza pronađenih predmeta i razgovor o postavljenim pitanjima, a u samoj završnici ovog dela programa, koji je ujedno i uvod za drugi deo programa i razgovor o diskriminaciji u savremenom društvu, učenici sa voditeljima programa razgovaraju o svedočenju eminentnog psihologa Viktora Frankla i o istraživanjima koja govore o tome da su ljudi koji su imali cilj i koji su hteli da pošalju poruku generacijama koje dolaze, sa namerom da ostave svedočanstvo o događajima čiji su akteri bili i u želji da se takav užas nikada ne ponovi, u većem procentu uspevali da prežive strahote logoraškog života.

Slika 2: Učenici u manjim grupama pronalaze zadate predmete u postavci (fotografija: Aleksandra Stamenković)

Zatim se prelazi na drugi deo programa koji se odnosi na diskriminaciju i poštovanje ljudskih prava u savremenom društvu. Cela grupa učestvuje u razgovoru o tome da li danas ima diskriminisanih društvenih grupa, koje su to grupe, kakva je uloga nas kao pojedinaca i da li umemo da prepoznamo diskriminaciju, kako se oseća onaj ko je drugačiji i diskriminisan, kako se mi kao pojedinci ponašamo prema njima, a kako ih društvo tretira, šta činimo da se diskriminacija spreči.

Razgovara se i o tome na koji način se može boriti protiv diskriminacije, ko sve može doprineti da se ona spreči. Učesnici posebno razmatraju poziciju i ulogu „posmatrača” u kojoj se i sami često mogu naći. Diskutuju o različitim razlozima zbog kojih posmatrači ne reaguju, iako su gotovo uvek brojno superiorni u odnosu na one koji diskriminišu ili su diskriminisani, kako bi se situacija mogla promeniti ukoliko bi posmatrači odreagovali i kako podstići pojedince da reaguju.

U završnici programa (slika 3) pokreću se pitanja gde je granica slobode pojedinca, kako prepoznati diskriminaciju i preispitivati vlastite stavove koji mogu voditi diskriminaciji, na koji način je moguće reagovati u situacijama kada se nekom krše prava, kako doprineti građenju društva zasnovanog na ravnopravnosti.

Slika 3: Razgovor cele grupe o diskriminaciji danas (fotografija: Dragana Latinčić)

Evaluacija programa „Biti sloboden, biti dostojanstven”

Obrazovni program „Biti sloboden, biti dostojanstven” razvija se i održava od 2014. godine, izведен je 20 puta, uz učešće 8 osnovnih i 4 srednje škole i ukupnim brojem od oko 300 učenika i nastavnika. Na kraju programa, svi učenici i nastavnici popunjavaju evaluativne upitnike na osnovu kojih se može stići slika o kvalitetu programa iz njihove perspektive, a sažet prikaz njihovog viđenja i ocene programa dat je u nastavku teksta.

Mišljenje učenika je da je program poučan, važan, koristan i zanimljiv; da je „odlično osmišljen” i da bi što više njihovih vršnjaka trebalo da ima priliku da u njemu učestvuje. Oni ističu da ih je program podstakao da razmišljaju o diskriminaciji i slobodi za vreme

ratova, ali i u društvu danas; o pravu svakog pojedinca da izrazi sopstvenu ličnost; o različitosti i grupama koje se u većoj meri suočavaju sa diskriminacijom; o poziciji i osećajima onih koji su diskriminisani; o vlastitim predrasudama i manjku razumevanja za one koji su drugačiji. Učenici takođe naglašavaju da ih je program motivisao da deluju protiv diskriminacije, da razmišljaju o tome kako mogu da odreaguju u situacijama u kojima se susreću sa njom, kako da pomognu drugima i da utiču na to da društvo u kome žive „postane bolje”.

Nastavnici smatraju da je program izuzetno relevantan i značajan, da je koncipiran tako da na različite načine podstakne i motiviše učenike da se bave problemom diskriminacije koji je aktuelan u društvu i u njihovom svakodnevnom okruženju, da kritički promišljaju i deluju, da razvijaju razumevanje za druge i drugačije, kao i solidarnost i posvećenost demokratskim vrednostima. Oni ističu da je poseban kvalitet programa to što se odvija u muzeju i koristi muzejsku postavku kao kontekst za učenje, omogućavajući povezivanje prošlosti i sadašnjosti.

Zaključna razmatranja:

Edukativni program „Biti sloboden, biti dostojanstven” izlazi iz uobičajenih okvira koncipiranja edukativnih muzejskih programa, jer su postojeći programi uglavnom namenjeni učenju kroz zabavu, razvijanju kreativnosti, stvaranju navike posećivanja muzeja i, posredno, stvaranju svesti kod dece i mladih o značaju očuvanja baštine.

Odabir teme ovog programa, povezivanje prošlosti i sadašnjosti, razvijeni koncept koji počiva na raznovrsnim pedagoškim metodama i interdisciplinarnom pristupu, pažljiv odabir i formulisanje pitanja, neočekivane situacije kreirane kroz dramske sekvence, promene ritma tokom trajanja programa i autentični ambijent u kome se program realizuje, pokazali su se kao veoma podsticajni za učesnike, pozivajući ih da preispituju i razmenjuju sopstvene stavove, kritički promišljaju o slobodi i diskriminaciji u prošlosti i danas. Navedene karakteristike programa čine ga zanimljivim, dinamičnim, živim i on kao takav predstavlja vrlo značajan iskorak u ponudi edukativnih programa Muzeja grada Beograda, a o njegovoj kompleksnosti i relevantnosti svedoče i perspektive učenika i nastavnika iznete u evaluciji programa.

Summary:

Educational Program “To be Free and Equal in Dignity” in the Museum of Banjica Concentration Camp

Educational program “To be free and equal in dignity” that has been developed in the Museum of Banjica Concentration Camp, raises issues of human right to freedom and dignity, in order to offer students of the final grades of elementary school and high sc-

hool possibility to discuss issues of human right denial and limitation of freedom during the World War II and to encourage them to reflect upon various forms in which these phenomena exist today. The use of an interdisciplinary approach enables linking the program with several school subjects and its evaluation shows that both students and teachers see the program as highly relevant and incentive.

Bibliografija:

Ćirić, Darko. 2001. *Muzej banjičkog logora - vodič*. Beograd. Muzej grada Beograda.

Stamenković, Aleksandra. 2012. „Muzej prošlosti za budućnost - Korišćenje istorije u obrazovanju za ljudska prava i toleranciju”. U *This is not a report - Cultural Exchange Sweden/Serbia 2009-2012*. H. Larsson, ur. Beograd: Ambasada Švedske, str. 208-223.

https://ceo.edu.rs/wp-content/uploads/obrazovni_standardi/Opsti_standardi_postignu-ca/ISTORIJA.pdf (12. 03. 2018.)

Katarina Ivanišin-Kardum, viša muzejska pedagoginja

Tehnički muzej Nikola Tesla
Savska cesta 18, Zagreb
katarina.ivanicin.kardum@tmnt.hr

Izložba Priroda – laboratorij boja: tradicionalno tehnološko znanje

Sažetak:

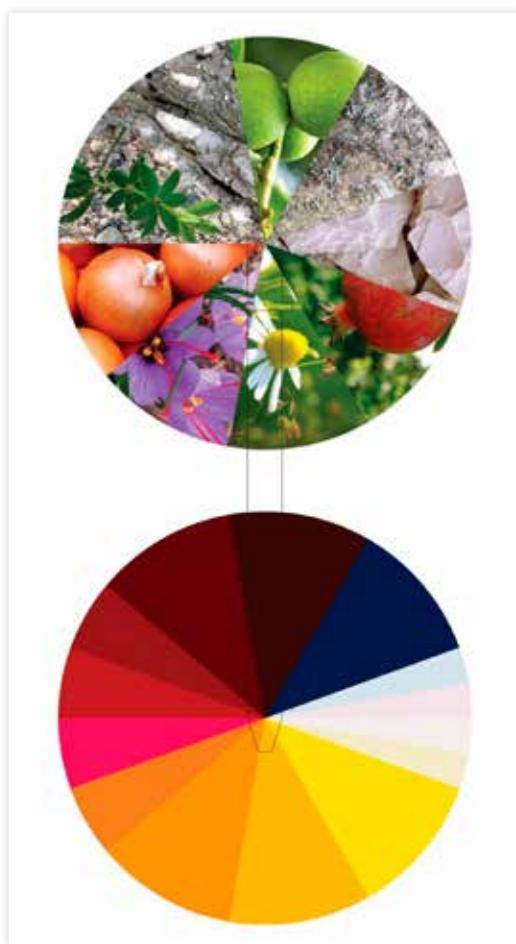
Izložba Priroda – laboratorij boja: tradicionalno tehnološko znanje predstavlja tradicionalno znanje o upotrebi prirodnih bojila u kućanstvu. Izložba je bila postavljena u izložbenim prostorima u Zagrebu, Dubrovniku i na Pelješcu. Temelji se na istraživačkom radu provedenom na krajnjem jugu Hrvatske. Obnova tradicionalnog znanja o prirodnim izvorima bojila i tehnologijama proizvodnje pridonosi očuvanju baštine. Ta znanja mogu biti podloga istraživačkom radu pojedinca i suvremene manufakture i industrije u osmišljavanju ekološki i zdravstveno prihvatljivijih proizvoda.

Promatrajući prirodu čovjek je oduvijek znao pronaći baš one vrijednosti koje treba za opstanak, ali i za izražavanje svoje kreativnosti. Tako je poznata i upotreba bojila biljnoga, životinjskog i mineralnog porijekla još iz prapovijesnih vremena. Često su to zahtjevni procesi koji, između ostalog, bitno ovise o geološkim i klimatskim uvjetima. Prirodna bojila ne mogu u potpunosti zamijeniti sintetska, ali svako nastojanje na čuvanju i obnovi tradicionalnog znanja o prirodnim izvorima bojila i tehnologijama proizvodnje pridonosi očuvanju baštine. Nadalje, ta znanja mogu biti podloga istraživačkom radu pojedinca, suvremene manufakture i industrije u osmišljavanju ekološki i zdravstveno prihvatljivijih proizvoda kao protuteže globalno prisutnim generičkim proizvodima. Premda smo se danas naviknuli odabirati predmete prema tonovima boja i inzistirati na nijansama ne razmišljajući o porijeklu bojila ili tehnologiji bojenja, ipak i dalje postoje znanja koja se prenose s koljena na koljeno. Ta znanja i vještine koje nazivamo tradicionalno znanje u novije su vrijeme predmet brojnih istraživačkih studija, posebno na Sredozemlju.

Tema izložbe *Priroda – laboratorij boja: tradicionalno tehnološko znanje* su bojila biljnog, životinjskog ili mineralnog porijekla koja su se koristila u kućanstvu, odnosno skup tradicionalnih znanja o proizvodnji i uporabi prirodnih bojila na krajnjem jugu Hrvatske, od Pelješca do Konavala. Autorice izložbe su Katarina Ivanišin Kardum, viša muzejska pedagoginja Tehničkog muzeja Nikola Tesla i Marija Crnčević, stručna voditeljica Rezervata Lokrum. Izložba je postavljena u Tehničkom muzeju Nikola Tesla u Zagrebu od svibnja do listopada 2016., u Etnografskom muzeju Žitnica Rupe u Dubrovniku od svibnja do srpnja 2017. godine.

nja 2017., te u Domu vinarske tradicije u Putnikovićima na Pelješcu od svibnja do rujna 2017. Izložba se temelji na znanstveno-istraživačkom, terenskom i laboratorijskom radu. Terenski dio proveden je tijekom 2015. i 2016., metodom intervjuja. Intervjuirano je više od 60 stanovnika ruralnog dijela ovog lokaliteta, otprilike podjednako muškaraca i žena, u dobi od 40 do 95 godina. Obzirom na složenost i interdisciplinarnost teme u ovaj višegodišnji projekt bile su uključene stručne osobe različitog obrazovanja i interesa (likovni umjetnik, biolozi - botaničari, stručnjaci zaštite prirode, kemičari, tehnolozi, šumari...) kao i institucije. Zahvaljujući takvom interdisciplinarnom pristupu te radionicama koje su se osmišljavale temeljem provedenog istraživanja, pripremao se i testirao potencijalni izložbeni materijal.

Slika 1: Element dizajna izložbe koji sažeto prikazuje sve teme obrađene na izložbi, odnosno izvore bojila i boju koja se dobije od njih, dizajn Narcisa Vukojević. Izvor: Tehnički muzej Nikola Tesla

Tijekom posljednjih desetljeća zaštita tradicionalnog znanja ima sve veće značenje, te je prepoznata od strane različitih međunarodnih institucija ili je sastavni dio strategija

i dokumenata uključujući i Konvenciju o biološkoj raznolikosti (CBD), Međunarodnu organizaciju rada (ILO), Svjetsku zdravstvenu organizaciju (WHO), UNESCO i UN Komisiju za ljudska prava. Jedan od osnovnih ciljeva je, kao i u slučaju ovog istraživanja Tehničkog muzeja Nikola Tesla, zaštititi tradicionalno znanje, inovacije i prakse lokalnih i autohtonih zajednica, u svrhu očuvanja i obnove znanja i povezati istraživanja i razvoj tehnologija koje se temelje na održivom korištenju prirodnih resursa.

Postoje određene razlike u rezultatima terenskog istraživanja između područja kao što su Pelješac i Konavle, ponajprije uvjetovane krajobrazom i vegetacijom, ali i gospodarskom razvijenošću područja kroz povijest, pa se tako u gospodarski razvijenijim krajevima ranije prestalo s vlastitim proizvodnjom bojila u kućanstvu. U okviru istraživanja za izložbu zabilježena je uporaba prirodnih bojila za ribarske mreže, unutrašnjost i vanjštinu građevina, uskršnja jaja, kosu, alkohol, vunu i odjevne predmete te svilu. Ukupno devet prirodnih izvora bojila obrađeni su kao teme izložbe. To su: kamen bjelika i žestac, bor, luk, broć, kamilica, orah, šafran, jasen i šipak. Iako su podaci u literaturi ukazivali na nešto drugačije rezultate, obrađivane su one teme-znanja, koja su uistinu zabilježena na terenu i testirana u laboratoriju u suradnji s Tekstilno-tehnološkim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu.

Na izložbi je svaka tema predstavljena kroz uporabu bojila u kućanstvu, uključujući vizualni prikaz izvora bojila (slika 1), osnovne podatke i zanimljivosti o tom izvoru, te recepturu o pripremi bojila. Teme su također predstavljene u Laboratoriju koji je nastao zahvaljujući suradnji s Tekstilno-tehnološkim fakultetom. Tu je izložen materijal od kojeg se dobiva pojedino bojilo kao što su kora drveta, lišće, korijen... i isti materijal usitnjen i tako pripremljen za postupak izrade bojila. Izložene su i pripravljene otopine biljnog ekstrakta i kristali koji se dobivaju isparavanjem vode iz tih otopina, čija svojstva i količina ovise o izboru biljaka i uvjetima ekstrakcije, te obojeni materijal (vunena pređa, svilena pređa itd.). Izložene su i dvije vrste kamena iz Malostonskog zaljeva, žestac i bjelika, od kojih se dobiva vapno, kao i pigmenti kojima se toniralo vapno. Uz to, posjetitelji su mogli saznati koji je najzastupljeniji pigment u pojedinom izvoru boje, karakterističan za dobivenu boju. Tijekom pripreme Laboratorija, u pravom laboratoriju Tekstilno-tehnološkog fakulteta upotrijebljena su tradicionalna znanja prikupljena na terenu prilagođena znanstvenoistraživačkim uvjetima. Postupak bojadisanja proveden je u nekoliko koraka. Bilje upotrijebljeno za dobivanje prirodnih biljnih pigmenata osušeno je i usitnjeno. Zatim je pripremljen biljni ekstrakt upotrebotem različitih otapala (meka voda ili metanol) pri temperaturi od 60 ili 100 °C u trajanju od 30 ili 60 minuta. Važno je bilo i usklađivanje odgovarajuće pH-vrijednosti od kisele do lužnate. Nakon 24 sata hlađenja i taloženja ekstrakt je procijeđen i obavljen je bojadisanje. Ovisno o željenom tonu tekstilni materijal predobrađen je s 2% metalnih soli (alaun, modra i zelena galica). Obrada je provedena u mekanoj vodi, na 100 °C u trajanju od 30 minuta. Laboratorijski rezultati za pojedine biljne vrste odstupali su od pisanih dokumenata i kazivanja. Biljke koje se upotrebljavaju za proizvodnju boja sadržavaju različite fitokonstituente, ovisno o tome gdje se i kada ubiju. O tome kako se pripremi biljni materijal i koji se recept primijeni ovisi konačna boja.

S obzirom na sve navedeno teško je od iste biljne vrste uvijek dobiti jednaku nijansu. To je mogući razlog odstupanja laboratorijskih rezultata. Primjerice, od jasena se dobila smeđa boja, dok su kazivači naveli i modru i crnu. Kao dodatke koji pridonose ekstrakciji pigmenta i postizanju boje kazivači su naveli kuhinjsku sol, ocat, pepeo i čađu. Time se mijenja pH vrijednost otopine od kisele do lužnate, pa i ti detalji utječu na konačne rezultate. Prikladno je ovdje spomenuti poruku jedne od kazivačica vezano uz bojenje sukna jasenom: *Pomučite se malo!*

Namijenjena svim uzrastima, zbog interaktivnih elemenata izložba je posebno odgovarala mlađem uzrastu. Na izložbi su izrađivali poster za ponijeti sa sobom, pečateći ga zadanim bojama i oblicima, time učeći o prirodnim izvorima bojila (slika 2). Sastavni dio izložbe je i interaktivni model klačine (slika 3). Svi tekstovi na izložbi tiskani su na sirovi keper, na koji je između ostalog i naneseno bojilo dobiveno u laboratoriju.

Slika 2: Posjetitelji izrađuju poster za ponijeti doma, pečateći ga ispred svake teme izložbe zadanim bojama i oblicima, te time učeći o prirodnim izvorima bojila. Izvor: Tehnički muzej Nikola Tesla

Osim što su brojne radionice prethodile izložbi, također su bile i sastavni dio izložbe.

Nažalost, terenski je rad pokazao da je sve manje osoba koje ova tradicionalna znanja mogu vjerodostojno prenijeti. Nedostatak fotografija izgorjelih ili nestalih tijekom Domo-vinskog rata, opadanje znanja ili maglovita sjećanja stoga su dodatni poticaj za preispitivanje i dijeljenje znanja i receptura. Tijekom istraživanja spomenuti su i neki svima poznati primjeri bojenja iz prirodnih izvora, poput crnila sipe za upotrebu u kulinarstvu. Međutim, u ovom kraju taj se izvor bojila upotrebljava tek posljednjih desetljeća, dotad se crnilo bacalo u more čim bi se sipa ulovila, pa tu i slične teme nismo obradili na izložbi.

Tijekom istraživanja primjećena je jedna bitna značajka prirodnih bojila. Naime, u većini slučajeva prirodna bojila imala su višestruku ulogu ne samo u smislu bojila već i učinka na bojeni materijal. Primjerice, sve do 80ih godina prošlog stoljeća pamučne ribarske mreže bojile su se *krkjom*, korom od bora. Osim što bi tim postupkom mreža zbog poprimljene boje postajala slabije vidljiva ribama u moru, mreža bojena korom od bora, zbog svojstava ove sirovine, postajala je i elastičnijom i trajnijom.

Slika 3: Interaktivni model klačine sastavni je dio izložbe Priroda - laboratorij boja: tradicionalno tehnoško znanje. Izvor: Tehnički muzej Nikola Tesla

Dalje, luk i broć korišteni su, i još se uvijek koriste, za bojenje ljske jajeta u doba Uskrsa, kamilica i orah korišteni su za toniranje i njegu kose, svijetle i tamne, šafran se koristi i dalje za toniranje rakije travarice, jasen se koristio za bojenje vune u modro, šipak za bojenje svile i pamuka u žuto. Zanimljivo je da se u kontekstu bojila u ovom istraživanju kao bojilo s najviše potencijala za primjenu u suvremenom životu pokazala bijela boja, tj. proizvodnja vapna ili klaka kako se kaže na jugu Hrvatske, u klačinama tj. vapnenicama. Klak se upotrebljavao za građevinske radove, u poljoprivredi, a posebno za bojenje zidova unutrašnjih prostorija te fasada. Od davnina su se klačine/vapnenice gradile na širem dubrovačkom području, kao što je bio slučaj i u Istri, Primorju, na kvarnerskim otocima i u Dalmatinskoj zagori. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća industrijski klak počeo se prodavati u trgovinama građevnog materijala, a sve do tad klak se proizvodio isključivo

paljenjem klačine. Taj posao zahtijevao je znanje i iziskivao velike tjelesne napore. To je jedna od tradicija koja nije nikad do kraja izumrla, dapače postoji jasna želja za obnovom znanja i primjenom klaka. Klak je porozna tvar, 'diše', pa je idealan za održavanje prostorija vlažnih primorskih krajeva. Kao kod kore bora koja ribarske mreže činili elastičnjima, fungicidna svojstva klaka sprečavaju stvaranje gljivica po zidovima. Klak se tonirao različitim zemljanim pigmentima u prahu, od oker-žute do crvene i smeđe, a svjetloplava boja dobivala se dodavanjem modre galice. Unutrašnje prostorije ukrašavale su se primjenom šablona ili posebnom tehnikom *bojanja na vriću* (vreća bi se stavila na vrh dugog štapa, natopila se u boju pa bi se štap zakretao po zidu, a uzorak koji se postizao bio je nalik na ružice ili mramor), a nešto poslije valjaka s uzorcima. Jedan od kazivača tijekom terenskog istraživanja za izložbu, Nikša Škrabo, među posljednjim je klakarima s dubrovačkog područja.

Ljuskama luka (lučinom) i korijenom broća u uskrsno vrijeme *maste* (boje) se jaja u pravili u crvenu boju. Ta je tradicija još uvijek prisutna u svim krajevima juga Hrvatske. Broć pripada najstarijim poznatim prirodnim bojama; njime su se služili stari Egipćani, Perzijanci i Indijci. Premda je broć česta biljka u dubrovačkom kraju upotrebljava se puno rjeđe od lučine za *mastit* jaja, vjerojatno jer je dobivanje boje iz korijena broća zahtjevniji postupak, a i rijetki danas znaju prepoznati ovu biljku. Tintura broća, koja se dobivala rastapanjem praha korijena broća u alkoholu, upotrebljavala se i kao koncentrirana boja za svilu ili manje dijelove platna. Ova ljekovita biljka spominje se i kao izvor zelene boje, a vjerojatno je riječ o upotrebi stabljičkih listova.

Na Pelješcu je zabilježena upotreba kamilice kao preljeva za svijetlu, a oraha za tamnu kosu. Jednom kad su posijedile, posebno u ruralnim područjima, žene nisu *pituravale* (bojile) kosu. Osim što otopina kamomile svijetu kosu čini zlatno sjajnom, a otopina oraha tamnoj kosi daje topliju, intenzivniju nijansu, te otopine kosu njeguju. Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća i u ruralnim područjima počinju se upotrebljavati industrijski proizvedene boje za kosu, pa ova tradicija zamire, ali ne u potpunosti. Možemo reći da se ova metoda održavanja kose zdravom i sjajnom u suvremenom dobu seli u grad, zahvaljujući mlađim generacijama, koje zanima upotreba prirodne kozmetike i koje ova i slična znanja preuzimaju i obnavljaju ili možda prilagođavaju. Osim kao preljev za kosu, vanjski dijelovi usplođa (ovojnica ploda), lišće, kora i rese oraha spominju se i kao izvor *škure* (tamne), toplosmeđe boje za bojenje vune i svile. Tako bi na primjer vez, koji je primarno bio u boji, udovica u Konavlima prebojila otopinom oraha u tamno. Poznato je da se orah upotrebljava radi boje i okusa rakije orahovice.

Šafran, tj. tučak šafrana, od davnina se, a i dan-danas upotrebljava kao izvor intenzivne žučkastozelene boje rakije travarice. Smatra se da riječ šafran potječe od arapske riječi koja označuje žutu boju. I danas je poznato definiranje određene nijanse žute kao 'šafran žute'. Kao i većini biljaka tj. trava koje se dodaju u travaricu, šafranu se pripisuju ljekovita svojstva. Osobito je često na Pelješcu da su u dijelu vrta zasađene lukovice šafrana koji

se uzgaja već generacijama. Osim šafrana i oraha, koji rakiji daju žutu, odnosno smeđu boju, rakije se toniraju korom stabla, korom ploda ili plodom šljive, badema, naranče, limuna, nespole itd., ali ti se sastojci dodaju prije svega radi arome.

Znanja bojenja jasenom sjećaju se tek rijetki, gotovo isključivo u Dubrovačkom primorju, donekle u Konavlima, a puno rjeđe na Pelješcu. Lišćem i korom jasena bojili su se vunena pređa, *raša* (vuneno tkanje) te vuneni odjevni predmeti, *kaban* (kaban/kančila/kabanica - vuneni ogrtač za ispašu), *bječve* (čarape) i džemperi. Spominje se kao izvor *škure* (tamne) boje, smeđe, modre ili crne. I u Dubrovačkom primorju i u Konavlima zimska roba i sad se zove *modrina* jer se prije bojila u modro, a tek u novija vremena u crno.

U Konavlima se žuta boja svilenih kitica na ženskoj nošnji dobivala iz kore ploda šipka.

Od početka projekta, u siječnju 2015. do zatvaranja izložbe na Pelješcu u rujnu 2017., više stotina korisnika sudjelovalo je u različitim radionicama organiziranim uz ovaj projekt, u različitim dijelovima Hrvatske. Izložbu je u Tehničkom muzeju Nikola Tesla posjetilo oko 11.000 posjetitelja, u Etnografskom muzeju u Dubrovniku 9.400 posjetitelja, te u Domu vinske tradicije u Putnikovićima na Pelješcu oko 800 posjetitelja.

Tiskana su dva izdanja kataloga i posebni vodič za Rezervat Lokrum, Skrivene boje otoka Lokruma, u kojima su popisane sve zabilježene recepture. Povratne informacije od sudionika radionica i posjetitelja izložbe ukazuju da je postignuta svrha izložbe, a to je svijest o potencijalu prirode i krajobraza u kojima se boravi i svijest o vrijednosti baštine.

Summary:

Exhibition Nature – Laboratory of Colours: Traditional Technological Knowledge

Exhibition *Nature – Laboratory of Colours: Traditional Technological Knowledge* represents the traditional knowledge of the use of natural dyes in the household. The exhibition was set up in three different exhibition spaces in Zagreb, Dubrovnik and Pelješac. It is based on research work carried out in the very south of Croatia. Restoration of traditional knowledge about natural sources of dyes and production technologies contributes to the heritage preservation. Also, this knowledge can serve as the basis for research work to individuals as well to the contemporary manufacture and industry in the production of environmentally acceptable products.

Bibliografija:

Benc-Bošković, Katica. 1983. „Konavle: Tekstilno rukotvorstvo i narodna nošnja“. *Etnološka istraživanja* 2: 1-184.

Brenko, Aida, Randić, Mirjana. 2009. *Moć boja: kako su boje osvojile svijet*. Katalog izložbe. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.

Ivanišin-Kardum, Katarina, Crnčević, Marija. 2017. *Priroda-laboratorij boja; Skriveno boje otoka Lokruma*. Dubrovnik – Zagreb: Javna ustanova Rezervat Lokrum, Tehnički muzej Nikola Tesla.

Ivanišin-Kardum, Katarina, Crnčević, Marija. 2016. *Priroda-laboratorij boja: tradicionalno tehnološko znanje*. Katalog izložbe. Zagreb: Tehnički muzej Nikola Tesla.

Sutlović, Ana, Parać Osterman, Đurđica, Đurašević, Vedran. 2011. „Croatian Traditional Herbal Dyes for Textile Dyeing“. *TEDI - International Interdisciplinary Journal of Young Scientists from the Faculty of Textile Technology* 1: 65- 69.

| **Andrea Matoković, viša kustosica**

Muzej otoka Brača / Pjaca 17, Škrip
Centar za kulturu Brač / Trg sv. Petra 1, Nerežića
muzejskip@gmail.com

Je li latinski jezik doista mrtav?

Sažetak:

Muzej otoka Brača je, u suradnji s V. gimnazijom „Vladimir Nazor“ iz Splita, organizirao terensku nastavu iz latinskog jezika u Škripu. Učenicima je predstavljena arheološka zbirka s latinskim natpisima. Glavna tema radionice bio je rimski kalendar. Sudionicima je pružen detaljan uvid u mitove i običaje vezane uz godišnji ciklus, čime su mogli spoznati koliko su rimska civilizacija i latinski jezik utjecali na suvremenu kulturu. Šetnjom po okolici muzeja upoznali su biljke i životinje koje su imale važnu ulogu u antičkim mitovima, i naučili njihove znanstvene, latinske nazive.

Dvije godine za redom, u travnju 2015. i svibnju 2016. godine, Muzej otoka Brača surađivao je s V. gimnazijom „Vladimir Nazor“ iz Splita u realizaciji terenske nastave iz latinskog jezika.

U današnjemu vremenu čini se kako enciklopedijsko znanje gubi na važnosti, a mladoj generaciji sve više nedostaje motivacije za učenje pojedinih školskih predmeta, osobito onih koje učenici drže beskorisnima jer im, smatraju, neće trebati u dalnjem obrazovanju i na tržištu rada. Jedan od takvih je i latinski jezik, koji je mrtav kao govorni jezik, a čija se gramatička pravila i vokabular uče napamet, što, posve očekivano, učenike nimalo ne veseli. Profesorima latinskog jezika i kustosima kao njihovim vanjskim suradnicima u ovoj pedagoško-muzejskoj priči, bio je veliki izazov približiti gradivo latinskog jezika učenicima, upravo uz pomoć muzejskih predmeta i prikaza povijesti otoka Brača.

Iako je latinski jezik izgubio izvorne govornike, njegov je duh nastavio živjeti kroz suvremene jezike u svim područjima ljudske djelatnosti. U želji da potaknemo učenike na učenje i kritičko promišljanje, cilj ove male radionice bio je pokazati im u kolikoj su mjeri trgovci latinskog jezika i danas prisutni u našoj svakodnevici, te da taj drevni jezik ne samo da nije zamro, već može biti i vrlo živahan.

Po dolasku u Škrip, u Muzej otoka Brača, splitskim učenicima i profesorici latinskog jezika Silviji Sinovčić, prvo je predstavljena rimska materijalna baština u sklopu arheološke zbirke koja obiluje antičkim nalazima, osobito onima pronađenima u okolici Škripa, koji je u tom razdoblju bio važno središte rimske kamenarstva na Braču i njegovoj široj okolici. Između naselja Škrip i Splitska nalaze se tri napuštena carska kamenoloma u kojima se

brao i obrađivao kamen, među ostalim i za izgradnju Dioklecijanove palače iz koje se razvio današnji Split.

Uz Dioklecijanovu obitelj je vezana i jedna zanimljiva lokalna predaja - zgrada Muzeja otoka Brača višeslojna je povjesna građevina, a za njezin se dobro očuvan antički dio, građen istovremeno s carskom palačom, vjeruje da je zapravo grobница Dioklecijanove supruge Priske i kćeri Valerije.

Učenike smo, nadalje, upoznali s osnovama epigrafike proučavajući strukturu i sadržaj natpisa na rimskim spomenicima u arheološkoj zbirci, kao što su zavjetni žrtvenici i stele. Jedan od lijepih primjera je žrtvenik posvećen Jupiteru, kojega je u 2. st. n. e. dao izraditi centurion, kako bi se radovi koje je nadzirao na amfiteatru uspješno dovršili. Tekst žrtvenika pisan na latinskom jeziku, sastavljen je od prepoznatljivih skraćenica i donosi mnoštvo informacija o podrijetlu centuriona Tita Flavija Pompeja, te dataciju samog spomenika. Ovi su nam podatci pomogli otkriti o kojemu se amfiteatru radi - najverovatnije o onome u Saloni, a iz natpisa je vidljivo i na koji je način funkcionirala rimska kamenarska industrija u državnom vlasništvu. Učenicima je ukratko predstavljen tradicionalan način branja (lomljenja) i obrade kamena koji se na Braču sačuvao gotovo neizmijenjen još od antičkog vremena.

Središnja tema ove male radionice bio je rimski kalendar čiji su blagdani pratili prirodne cikluse i poljoprivredne radove, te bili usklađeni i s vojnim pohodima. Usredotočili smo se na dva proljetna mjeseca - travanj i svibanj, analizirajući etimologiju njihova nazivlja. Tumačili smo mitove i svetkovine vezane uz proljetna božanstva i riječi koje su iz njih potekle. Objasnili smo i podrijetlo poznatih simbola Venere, Marsa i Merkura, koja su u drevnoj astronomiji i alkemiji, kao obliku protoznanosti, označavala planete i metale.

Jedna od božica koju su Rimljani slavili u travnju zvala se Kibela – božica koja drži podalje od gradskih zidina divljinu, kaos i sve ono što prijeti uređenom civiliziranom društvu. Na škripskom groblju pronađen je natpis iz kojeg saznajemo da je Rimljanka Mescenia vlastitim novcem sagradila trijem Kibelinog hrama, koji je kasnije pretvoren u crkvu Duha Svetog u Škripu. Na primjeru ovog natpisa učenike smo uputili u uporabu riječi *pecus* (*pecus, pecoris* = stoka; blago) i *moneta* (*moneo, monere* = upozoriti; savjetovati), u izvornom značenju i u suvremenim jezicima.

Rimljanim su bila važna božanstva koja su štitila grad i sve ono što pojma grada predstavlja, u širem kontekstu civilizaciju. Tako su štovali i božicu Cereru – zaštitnicu usjeva, ali i donositeljicu zakona, osobito onih koji su štitili običan puk. U umjetnosti Cerera je prikazivana s plugom, a zaorati prvu brazdu značilo je odrediti mede grada, njegov opkop i zidove. Odatle primjerice potječu pojmovi *insula* i *pontifex*.

Učenici su naučili i ostale pojmove vezane uz rimski urbanizam, a zajedno smo proučili i viziju rimskog grada kao kombinaciju Hipodamova ortogonalnog sustava i etruščanskih

nebeskih kvadrantata, vidljivu u strukturi kasnoantičke Dioklecijanove palače. Otkrili smo da je proučavanje životinjske utrobe prigodom osnivanja grada imalo itekako praktičnu ulogu, te saznali podrijetlo riječi *inauguracija*.

Rimske svetkovine potom smo usporedili sa starim bračkim običajima. Brač je od davnina poznat po stočarskoj tradiciji u svojem kontinentalnom dijelu: rimski povjesničar Plinije Stariji u 1. st. n. e. Brač spominje kao „*capris laudata Brattia*“ (Brač čoven po kozama ili, bolje rečeno, kozletini). Zaštitnik ovog otoka je sv. Juraj, kojeg časte i poljodjelci i pastiri, a nekoć su, na njegov blagdan 23. travnja, pastiri zakupljivali pašnjake na godinu dana. Rimljani su 21. travnja slavili svetkovinu *Parilia*, a pastiri su u čast svoje božice *Pal* pili napitak sličan bračkoj *smutici* (svojevrsnom koktelu od crnog vina i kozjeg mlijeka), s tom razlikom da su Rimljani umjesto vina uz kozje mlijeko koristili varenik. Varenik je sirup od reduciranog mošta koji se danas nastoji revalorizirati i revitalizirati kao važan sastojak bračke tradicionalne kuhinje.

Ambarvalia, svečana procesija u Cererinu čast, zapravo podsjeća na otočke *rogacjune* za blagoslov polja i zaštitu od bolesti i štetnika, organizirane povodom blagdana sv. Jurja (23. travnja) i sv. Marka Evanđelista (25. travnja). *Rogacjun* potječe od latinske riječi *rogatio, rogationis*, koja ima nekoliko značenja i može se prevesti kao pitanje, traženje ili molitva.

Osim zajedničkih „državnih“ bogova, Rimljani su štovali i privatne obiteljske zaštitnike. Pripovijedanjem o *Penatima* i *Larima* otkrili smo izvor nekih praznovjerja kojima je zaboravljen izvorni smisao, a sačuvala su se do današnjeg doba. Učenike je zabavilo saznanje zbog čega neki ljudi bacaju sol preko lijevog ramena, dobili su odgovor na pitanje zašto se u Dalmaciji svibanj smatra nesretnim mjesecom za vjenčanja, te kakve veze s tim imaju larve (*larvae*) i lemuri (*lemures*), rimski demoni i aveti po kojima su ličinke i avetnjaci dobili ime.

Slika 1: Učenici V. gimnazije Vladimir Nazor, travanj 2015.

Tema radionice bili su i rimske pogrebne rituali kroz proučavanje razvoja rimskih nadgrobnih spomenika: učenici su uočili da oni stariji, iz pretkršćanskog razdoblja, počinju kraticom *DM*, koja se odnosi na invokaciju Mana (*Manes*), diviniziranih duhova predaka. Odmah uz muzejsku zgradu učenici su promatrili biljke koje su simbolički i mitološki vezane uz vječnost i božanstva podzemlja, kao što su vazdazeleni čempres i nar, čija su slatka zrna zapečatila sudbinu *Proserpine*, kraljice svijeta mrtvih.

Po uzoru na književnika i prirodoslovca Vladimira Nazora koji je bio veliki ljubitelj antičkih mitova, poveli smo učenike u šetnju slikovitom okolicom Škripa u kojoj su upoznali mitološku floru i faunu s njihovim znanstvenim, tj. latinskim i hrvatskim nazivima.

Posjetitelji iz Splita naučili su i slikovite bračke nazive, jer u muzeju s posebnom pažnjom njegujemo domaći dijalekt kao veliko bogatstvo hrvatskoga jezika. Na kratkom izletu u prirodi gimnazijalci su prvi put vidjeli grmlje *tršlje*, biljke po kojoj je njihov školski list dobio ime.

Učenici V. gimnazije snimili su kratki dokumentarni film o terenskoj nastavi latinskog jezika, te malu igranu priču s *Dioklecijanom* i *Priskom* u glavnim ulogama. Mladi glumci u antičkim kostimima privukli su pažnju stranih posjetitelja Škripa i Muzeja otoka Brača. Interdisciplinarnom radionicom nastave latinskog jezika željeli smo, na zabavan način, zaći u područje brojnih znanosti: povijesti, povijesti umjetnosti, etnologije, zoologije, botanike,

kemije, astronomije, lingvistike, gastronomije, a sličan smo pristup, u skraćenom obliku, primjenili i u vođenju skupina drugih gimnazijalaca, na zadovoljstvo učenika i profesora.

Zaista nas raduje da su učenici na radionici, svojom kreativnošću i veseljem obogatili naše muzejske priče. Vjerujemo da smo mi, muzealci, uspjeli osvježiti njihovu nastavu latinskog jezika i ostaviti im u sjećanju naš otok i njegovu bogatu povijest.

Slika 2: Učenici V. gimnazije Vladimir Nazor, svibanj 2016.

Summary:

Is Latin Really a Dead Language?

Island Brač Museum, collaborating with the Grammar School "Vladimir Nazor" from Split, organised field lectures in Latin language in Škrip on Brač. The archaeological collection of the museum and its Latin inscriptions were represented to the pupils. The museum workshop focused mainly on the Roman calendar. The participants were given a detailed survey into the myths and the customs linked to the annual cycle, by which they could grasp the extent of the impact of the Roman civilisation and Latin language on the modern culture. While exploring the area around the museum, the pupils were introduced to the plants and the animals that played an important role in the classical mythology, learning their scientific Latin names at the same time.

Luka Čorak, kustos

Gradski muzej Karlovac
Strossmayerov trg 7, Karlovac
luka.corak@gmk.hr

Matea Galetić, kustosica

Gradski muzej Karlovac
Strossmayerov trg 7, Karlovac
matea.galetic@gmk.hr

Kompleksna mujejska izložba i prateći pedagoški program - izazovi za kustosa i pedagoga

Sažetak:

Kompleksna izložba "Put u prošlost prirodoslovja i obrazovanja, 250 godina Gimnazije Karlovac" zahtjevan je posao. Članak prezentira radove na prirodoslovnoj zbirici, izložbu te pedagoški program kao rezultat suradnje kustosa i mujejskog pedagoga. Fundus zbirke broji 1153 predmeta, njih 518 (45%) je relativno očuvano, a za potrebe izložbe izloženo ih je 205. Pedagoški program namijenjen osnovnim i srednjim školama sastojao se od nekoliko radionica: Biljke bliže, najbliže, Litografija za svakoga i Radionica prepariranja kukaca, koja se pokazala najuspješnijom. Program je popraćen anketom o informiranosti o zbirci koja je pokazala relativnu neinformiranost o zbirci (54% - neinformiranih).

Tematska izložba "Put u prošlost prirodoslovja i obrazovanja, 250 godina Gimnazije Karlovac" napravljena je s ciljem prezentacije Prirodoslovne zbirke široj javnosti povodom 250. obljetnice postojanja škole, koja je jedna od najstarijih u Hrvatskoj. U ovom članku prezentirat će se Prirodoslovna zbirka Gimnazije Karlovac i radovi na njenoj obradi te pedagoški program izložbe. Posebno se želi naglasiti važnost suradnje stručnog kadra unutar muzeja koji jedino međusobnom razmjrenom iskustava može napraviti kvalitetan program.

U razdoblju druge polovice 19. st. u Karlovcu, tada jednom od najbogatijih gradova u Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, djelovale su tri značajne škole: Carska i kraljevska velika realka u Rakovcu, Kraljevska gimnazija Karlovac i Carska i kraljevska kadetska škola u Karlovcu. Svaka od navedenih škola imala je drugačiji nastavni program prema kojem su bile opremljene prirodoslovnim zbirkama. Ujedinjenjem realke i gimnazije u Kraljevsku veliku realnu gimnaziju u Rakovcu 1882. godine spojene su dvije značajne prirodoslovne zbirke, a u prvoj polovici 20. st. još će se dopuniti doniranim učilima i prirodninama kadetske škole. Tijekom 20. stoljeća Prirodoslovna zbirka Gimnazije Karlovac rijetko je obogaćivana novim prirodninama (biološki materijal) zbog manjka interesa, finansijskih

sredstava te generalnog pomaka u sustavu obrazovanja prema suvremenijim nastavnim pomagalima koji ne uključuju biljne i životinjske preparate. Takvo spajanje triju škola i daljnji razvoj događaja utječe na strukturu fundusa današnje prirodoslovne zbirke (Milinković 2011:283).

Prirodoslovna zbirka Gimnazije Karlovac jedna je od najstarijih školskih zbirki u RH i jedina koja ima status pokretnog kulturnog dobra (NN 89/11, Registar kulturnih dobara RH (Z-6469)). U prošlosti je bila znatno veća.¹ Danas je zbirka podijeljena na devet podzbirki prema području znanosti (algološka, botanička, mikološka, mikrobiološka, antropološka, geografsko gospodarska, zoološka, malakološka, geološko - mineraloška), a njen fundus iznosi 1153 predmeta.

Tijekom obrade zbirke istražena su i pregledana školska izvješća i literatura s tematikom povijesti Gimnazije, Realke i Kadetske škole te je utvrđena povjesno - obrazovna vrijednost eksponata koji datiraju u najvećem broju iz razdoblja od 1865. do 1880. god. Posebno se ističe velik broj preparata i modela izrađenih u preparatorskoj radionici, a kasnije Prirodoslovnom institutu Václava Friča u Pragu (Reiling i Spunarova 2005:23), zatim u tvrtki Lenoir & Forster u Beču i preparatorskoj radionici V. Hruba u Pragu. Mnogobrojne nastavne litografije vrhunske kvalitete potječu od najistaknutijih izdavača i tiskara u Beču, Dresdenu, Geri, Pragu i Táboru (Milinković 2011:167).

Istraživanje na Prirodoslovnoj zbirci Gimnazije Karlovac započelo je početkom 2014. godine na zajedničku inicijativu Gradskog muzeja Karlovac (GMK) i Gimnazije Karlovac (GK) s nekoliko ciljeva: i) prezentiranja zbirke na tematskoj izložbi povodom 250. obljetnice GK, ii) sprječavanja daljnog propadanja zbirke, iii) prepoznavanja i zaštite najosjetljivijih predmeta unutar zbirke te iv) popunjavanja fundusa GMK. Zatečeno stanje zbirke bilo je loše, na prvi pogled bilo je vidljivo da je znatnom dijelu fundusa potrebna restauracija ili drugi oblik zaštite. Nakon što je zbirka obrađena i inventarizirana dobiven je uvid u stanje očuvanosti fundusa; od ukupnog broj predmeta (1153) njih 518 (45%) je očuvano, oštećeno je 448 (39%), a znatno je oštećeno 187 (16%). Nakon inventarizacije izvršena je dezinfekcija i zbirka je smještena u povoljnije uvjete te je na odabranom fundusu provedena restauracija za potrebe izložbe. Vršila se na prirodninama i na ostatku fundusa (papir, platno i drvo).²

Nakon inventarizacije, izvršena je kategorizacija zbirke kako bi se mogla odrediti njena stvarna kulturna vrijednost (znanstvena, stručna, obrazovna i povjesna) i olakšati izbor predmeta za izložbu. Iako prirodoslovnog karaktera, u njoj se još nalaze i nastavne litografije, modeli, knjige te nastavna pomagala. Zbog specifičnog sastava okarakterizirana

¹ U popisu predmeta prirodoslovne zbirke za šk. god. 1874./75. navode se 2663 vrste minerala, biljaka, životinja i fosila s 5857 primjeraka (Izvješće za šk. god. 1874/75.).

² Ukupno je restaurirano 40 predmeta: 12 prirodnina, 25 litografija na papiru i platnu, 2 knjige i 1 nastavno pomagalo (mikroskopski preparati).

je kao mješovita zbirka s tematikom prirodoslovja, a model za kategorizaciju preuzet je od Prirodoslovnog muzeja u Rijeci (Arko-Pijevac 2008). Svojstva za kategorizaciju bila su: znanstvena (stručna svojstva, metodika, obuhvat područja, nekoliko primjeraka vrste), stručna (validno ime vrste, datum nalaza, stanište, nalazište), obrazovna (nema stručna svojstva, nevezano uz osobu i/ili ustanovu) i povjesna (nema stručna svojstva, vezano uz osobu i/ili ustanovu). Pokušalo se kategorizirati cijelu zbirku, no ubrzo je došlo do potreškoća jer se preuzeti model odnosi isključivo na prirodnine te je kategorizirano samo 597 predmeta za koje je model predviđen. Bitno je napomenuti da znanstvena i stručna kategorija imaju veću vrijednost za znanost od obrazovne i povjesne kategorije. Od 597 prirodnina njih 100 (17%) ima stručnu, 336 (56%) obrazovnu i 161 (27%) povjesnu kategoriju, a to samo djelomično govori o stvarnoj kulturnoj vrijednosti zbirke.

Višegodišnja suradnja GMK i GK na Prirodoslovnoj zbirci rezultirala je 2016. god. izložbom „Put u prošlost prirodoslovja i obrazovanja, 250 godina Gimnazije Karlovac“.³ Na izložbi se, osim obilježavanja obljetnice škole, pokušalo popularizirati zbirku i podignuti razinu svijesti javnosti o bogatstvu i važnosti već pomalo zaboravljenog prirodoslovja. Prezentirano je ukupno 226 predmeta.⁴ Izložba se sastojala od 3 velike cjeline: 1. uvodni dio gdje se posjetitelja uvodi u izložbu kroz povijest triju škola i zbirke, 2. kabinet prirodoslovja (sl.1) gdje se prezentira sama zbirka u izvornim ormarima, postavljena prema principu „horror vacui“ s mnoštvom predmeta na način kako se na prijelazu 19. u 20. stoljeće takav tip zbirki prezentiralo, zajedno s prikazom gimnaziskog arboretuma s vrstama živog bilja koje su na prijelazu iz 19. u 20. st. postojale u stvarnom gimnaziskom arboretumu i 3. cjelina koja predstavlja spoj učionice na prijelazu 19. u 20. st. i današnje, moderne učionice u kojoj se odvijala interakcija posjetitelja s izložbom i prateći edukativni program.

Slika 1: Kabinet prirodoslovja
(foto: Oliver Budimir)

³ Izložba je bila otvorena od 19.10.2016. do 15.2.2017., a o njezinoj uspješnosti svjedoči broj od 1163 posjetitelja.

⁴ Izloženo je 205 predmeta iz fundusa Prirodoslovne zbirke GK i 21 predmet iz fundusa GMK.

Rad na zbirci je prepoznat unutar muzejske struke te je nagrađen *Posebnim priznanjem za provedeni istraživački rad koji je rezultirao izložbom* Hrvatskog muzejskog društva za 2016. godinu.

Osmišljavanje i provođenje edukativnih programa uz izložbe postali su standardni dio sadržaja GMK za posjetitelje svih uzrasta, što je rezultiralo porastom broja posjetitelja u posljednjih nekoliko godina. Naši programi su najraznovrsnije prilagođeni djeci školske dobi s ciljem odgajanja publike koja odrasta u Muzeju doživljavajući ga kao zanimljivo mjesto susreta s baštinom. Izložba je trajala gotovo 5 mjeseci, zauzevši atraktivan jesensko-zimski termin, uključujući i *Noć muzeja* 2017.

U proljeće 2016. godine započela je intenzivna komunikacija kustosa izložbe i muzejske pedagoginje oko radionica i tema koje bi bilo potrebno obraditi. Kako se radilo o prvoj velikoj muzejskoj izložbi sa specifičnim temama, kao što su prirodoslovje i obrazovanje, započeli smo s edukacijom i prenošenjem znanja s kustosa na muzejsku pedagoginju. Kustos je predložio najvažnije teme, a na pedagoginji je bio zadatak kako ih približiti najmlađoj publici. U ekipu smo uključili i likovnu pedagoginju Sunačnu Simichen koja nam je pomogla na planu likovne edukacije. Uz izložbu smo zamislili nekoliko ciklusa radionica, edukativni listić, prilagođena stručna vodstva i ciklus predavanja za građanstvo. Nizom edukativnih i kreativnih radionica željeli smo da djeca uče iskustvenom metodom kroz zabavu, razvijajući logično zaključivanje, primjećivanje detalja, iskazivanje postojećih značaja, komunikaciju, motoriku, osjetila, rad u grupama, samostalan rad, maštu i kreativno stvaranje.

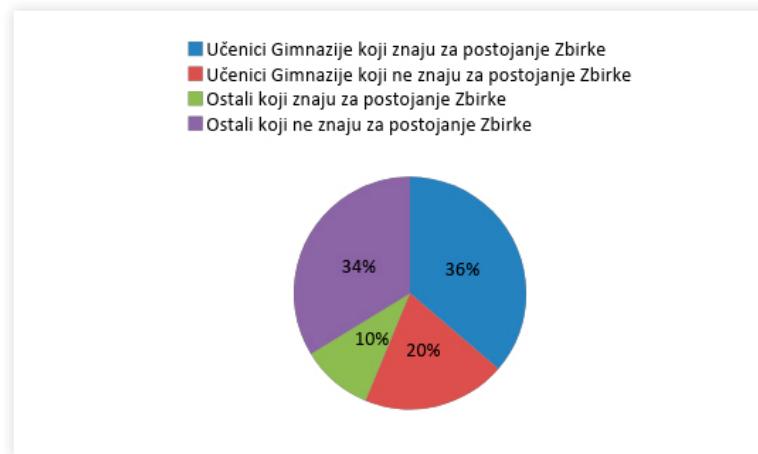
Zamišljene radionice podijelili smo u tri skupine: za djecu nižih i viših razreda osnovnih škola te srednjoškolski uzrast. Neke od zamišljenih radionica nisu privukle publiku (planirana Radionica izrade herbarija) te su tijekom provedbe programa otpale. Pojedine radionice su proširene izvan dobne skupine prvočasnog plana, a neke smo morali modificirati tijekom provedbe.

Ciklus predavanja na temu prirodoslovja pokazao se kao slabija „karika“ programa. Iako su predavanja bila raznovrsna, interes za njih nije bio velik. Upravo se taj dio pedagoškog programa pokazao kao jedan od izazova GMK kojem bismo u budućnosti trebali pristupiti drugačije.

Prije početka edukativnog programa napravili smo anonimnu anketu za posjetitelje koja se sastojala od nekoliko jednostavnih pitanja. Anketom smo željeli istražiti koliko je karlovačka publika upoznata s aktivnostima Muzeja, kulturnim događanjima i kulturnom baštinom. Provodili smo ju oko mjesec dana isključivo na učenicima karlovačkih škola. Pitanja su bila usmjerena na aktivnosti GMK i izložbu. Nakon pregleda listića ostali smo zatečeni podatkom da od ukupnog broja anketiranih učenika Gimnazije njih 20% nije upoznato s informacijom o postojanju Zbirke Gimnazije koja je, kao što je ranije navedeno, zaštićena kao kulturno dobro Republike Hrvatske (graf.1). Ovaj nas je podatak zabri-

nuo jer je prethodnih godina GK uložila prilične napore na očuvanje i prezentaciju Zbirke. Jedan od najvažnijih prioriteta edukativnog programa postao je rad na prezentaciji i edukaciji gimnazijalaca, ali i ostalih posjetitelja o važnosti Zbirke i rezultatima izložbe i istraživanja provedenih uz nju.

Grafikon 1:
Informiranost
o postojanju
Prirodoslovne zbirke
Gimnazije Karlovac

Radionica biljke bliže, najbliže osmišljena je za djecu nižih razreda osnovnih škola kao zamjena za školsku nastavu. U tijeku provedbe programa ona se pokazala zanimljivom i za više razrede osnovnih škola u sklopu nastave biologije pa smo ju modificirali. Radionicom smo kombinirali likovna i tehnička pomagala što se pokazalo kao uspješno i privlačno rješenje. U improviziranom arboretumu upoznali smo se s pojmom botanike, botaničara i važnosti istraživanja biljaka. Od izloženih biljaka sudionici su odabirali jedan primjerak po vlastitom izboru. Nakon toga smo se selili u improviziranu učionicu gdje smo u drugoj fazi radionice imali motivacijske razgovore i praktični dio radionice. Odabranu biljku su crtali na papir kroz tri faze: u prvoj po vlastitom sjećanju, drugoj uz pomoć motivacijskog razgovora s muzejskom pedagoginjom i trećoj gledanjem kroz lupu. Završavali smo gledanje biljke pod mikroskopom te su iskustvenom metodom usvojili razliku između lupe i mikroskopa. Rezultat istraživanja malih botaničara bili su crteži iste biljke promatrane na različite načine. Radionica se pokazala poticajnom i važnom za razvoj djeće percepcije svijeta oko sebe koja je često ometana manjkom koncentracije i strpljenja pa time i umanjena za detalje.

Druga, jednako uspješna radionica bila je *Litografija za svakoga*. Prvotno je zamišljena kao jedna radionica koju će voditi likovna pedagoginja Sunčana Simichen. Međutim, pojavio se interes da se djeci u sklopu nastave likovne kulture približi litografija pa smo radionicu modificirali u dvije: učenja o litografiji te izrade litografije. Ciljana skupina za radionice bili su učenici viših razreda osnovnih škola koji na nastavi likovne kulture uče o litografiji. Prva radionica bila je teorijskog tipa u izložbenom prostoru bazirana na promatranju litografije s umjetničkog i znanstvenog aspekta. Motivacijskim razgovorom objasnili smo

složeni postupak nastanka litografija te smo zajednički ustanovili razlike u prezentaciji nastavnog sadržaja u školama nekada i danas. Ovakav način učenja u direktnom odnosu s temom pokazao se kao kvalitetna zamjena za školski sat te smo uspješno pokazali kako je moguće izložbu, čiji je prvenstveni cilj učenje o prirodoslovju, kratko podrediti likovnim temama. U drugoj fazi radionice radili smo litografske skice. U cijelom procesu djeca su shvatila koliko je ona važna za uspješan rezultat litografije.

Radionica *Litografija za svakoga* u izvedbi Sunčane Simichen bila je ograničena brojem sudionika i izvedbe pa je održana dva puta. Prvi put za Noć muzeja 2017., a drugi put za jedan od razreda koji je sudjelovao u uvodnoj radionici. Naziv radionice pokazuje da se ona doista može prilagoditi svima i raditi pomoću pribora koji možemo pronaći kod kuće (aluminijска folija, vinski ocat, Coca-Cola i sapun). Motive sa skica prenijeli su na aluminijsku foliju stavljenu na tvrdu podlogu. Kako bismo radionicu približili temi izložbe odabrani motivi bili su biljke i životinje viđene na izložbi. Nakon djelevanja octa i Coca-Cole na aluminijsku foliju, kako bi se zaštitili prazni dijelovi, nanosili su grafičku boju i uz asistenciju voditeljice i pedagoginje otiskivali matrice na papir pomoću grafičke preše. Radionicom smo u isto vrijeme popularizirali prirodoslovje i likovnu kulturu.

Za razvoj i nastavak edukativne uloge Muzeja u zajednici najvažnijom se pokazala *Radionica prepariranja kukaca* (sl. 2). Prvotno je bila namijenjena isključivo za učenike srednjih škola. Poveznica između izložbe i radionice bili su preparirani životinjski eksponati. U uvodnom dijelu razgledavajući eksponate upoznali smo ih s taksidermijom i objasnili smo njihovu ulogu nastavnog pomagala i znanstvenu vrijednost. Potom smo se orijentirali na kukce i naučili i entomologiju. Kustos izložbe je sudionicima objasnio svaki dio postupka, od stavljanja kukaca u alkohol do stavljanja na podlogu uz pomoć entomoloških igala i pinceta. Jedan od najvažnijih rezultata ove radionice je njezino uvrštavanje u redoviti pedagoški program GMK, uz finansijsku podršku Grada Karlovca.

Slika 2: Radionica
prepariranja kukaca
(foto: Matea Galetić)

Najveći broj sudionika u edukativnom programu sudjelovalo je kroz vodstva po izložbi, a za više razrede osnovnih škola i srednje škole pripremili smo radni listić.

Edukativni program smatramo uspješnim što je nesumnjivo rezultat dobre komunikacije kustosa i muzejske pedagoginje. Ostvarujući dobar dojam na sudionike uspostavili smo dobre kontakte s publikom te napravili temelje za buduću suradnju. Kratkoročni ciljevi programa (upoznavanje posjetitelja s prirodoslovljem i obrazovanjem u našem gradu, prezentacija Prirodoslovne zbirke Gimnazije Karlovac, Prirodoslovnog odjela i pedagoške službe Gradskog muzeja Karlovac te približavanje znanstvenih disciplina na djeci zanimljiv način) doveli su nas do dugoročnog plana buđenja interesa za lokalnu povijest kod djece i nastavnika koji su zahvaljujući našem entuzijazmu i radu uvrstili Muzej u planove nastave pojedinih predmeta te navode ovakav način rada kao obrazac za budućnost (Milinković 2017:60).

Summary:

Complex Exhibition and Accompanying Pedagogical Program – Challenges for Curator and Museum Pedagogue

A complex exhibition *A trip into the past of natural science and education, 250 years of Karlovac grammar school* is a demanding job. Article presents work made on the natural history collection, exhibition and pedagogical programs as a result of collaboration between a curator and a museum pedagogue. Collection holds 1153 objects, 518 (45%) of them are preserved and for exhibition purposes 205 of them were exhibited. The pedagogical program for Elementary and Secondary schools consisted of several workshops: *Plants closer, closest, Lithographs for Everyone* and *Insect preparation workshop* that proved to be the most successful. The program was accompanied by survey on awareness about the collection that showed relative unawareness about the collection (54% -unaware).

Bibliografija:

Anonimni autor. 1875. *Jahrebericht der k.k. Ober-Realschule zu Karlovac in derk. K. Kroatisch-slavonische-militär Grenze am Ende der Schuljahres 1874./5.* (Izvješće Carske i kraljevske velike realke u Rakovcu za šk.god. 1874/75.). Karlovac: Carska i kraljevska velika realka.

Anonimni autor. 2011. "Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske". *Narodne novine (NN)* 89/11, http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_07_89_1905.html (08.01.2016.)

Anonimni autor. 2011. "Registrar kulturnih dobara RH (Z-6469 Prirodoslovna zbirka Gimnazije Karlovac)". *Ministarstvo kulture RH*, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kId=207574158> (08.01.2016.)

Arko-Pijevac, Milvana. 2008. "Kategorizacija zbirki Prirodoslovnog muzeja Rijeka." Usmeno priopćenje, 1. kongres muzealaca Hrvatske, Zagreb, studeni 12-14, 2008.

Milinković, Antun. 2011. *Botanika u srednjim školama grada Karlovca od druge polovice XVIII. st. do početka XX. st..* Sv. Nedelja: Printera grupa d.o.o.

Milinković, Antun. 2017. "Izložba Put u prošlost prirodoslovja i obrazovanja – 250 godina Gimnazije Karlovac i njen doprinos nastavi biologije u gimnazijama". *Glas Gradskog muzeja Karlovac* 14/XVI: 60.

Reiling, Henri, Spunarova, Tatjana. 2005. "Vaclav Frič (1839–1916) and his influence on collecting natural history". *Journal of the History of Collections* 17/1: 23–43.

04.

posteri |

Katarina Dragin, dokumentaristica

Narodni muzej Kikinda
Trg srpskih dobrovoljaca 21, Kikinda
muzejkikinda@gmail.com

Kulturna rekreacija

Sažetak:

Od septembra 2015. godine Narodni muzej Kikinda pruža uslugu iznajmljivanja bicikala u kulturno-rekreativne svrhe. U okviru projekta Kulturna rekreacija, posetiocima muzeja (turistima i lokalnom stanovništvu) je uz kupljenu ulaznicu omogućeno da na biciklu bolje upoznaju Kikindu. Korisnici dobijaju mapu sa obeleženim najzanimljivijim destinacijama i biciklističkim rutama. Cilj ovog projekta je unapređenje turističke ponude i urbanog bicikлизma kroz promociju najznačajnijih kulturno-istorijskih identiteta grada Kikinde.

Narodni muzej Kikinda se nalazi u procesu rekonstrukcije stalne postavke koja ima za cilj transformaciju Muzeja u dinamičnu instituciju edukacije, zabave, izazova i inspiracije. Misija Muzeja usmerena je ka stvaranju najmodernijeg gradskog muzeja u regionu. Prema dosadašnjim raznovrsnim sadržajima i projektima kikindski muzej je visoko pozicioniran na kulturnoj i turističkoj mapi Srbije. Muzej godišnje poseti preko 25.000 posetilaca, od čega 15% čine turisti. Oni u najvećoj meri pokazuju interesovanje i za druge kulturne i turističke sadržaje/atrakcije u našem gradu. Otkako je otvoren bliži granični prelaz prema Rumuniji, Kikindu posećuje značajan broj turista iz ove susedne zemlje.

Turizam i muzeji su sigurno drugačiji, ali postoje određene dodirne tačke i zajednički interesi. I muzeji i kulturni turizam imaju određene društvene obaveze i odgovornosti u pogledu povećane kulturne dostupnosti. Oba sektora imaju važnu ulogu u lokalnom kulturnom planiranju a kulturno nasleđe im je zajednički resurs. Cilj turističkog sektora je razvoj održivog kulturnog turizma a vizija muzeja je održivi kulturni razvoj. Većina muzeja ima izvesni potencijal da privuče posetioce, uključujući i turiste. Oni nude jedinstvenu priliku za konzumiranje kulturnog nasleđa čije korišćenje mora biti odgovorno. Iz tog razloga muzej postaje glavni akter u razvoju kulturnog turizma kao ključnog elementa u očuvanju i promovisanju kulturnog nasleđa.

Osnovni cilj kulturnog turizma je motivisanje ljudi da putuju i upoznaju se sa lokalnim nasleđem i kulturnim vrednostima. Prema Preporuci Saveta Evrope o promovisanju turizma radi unapređivanja kulturnog nasleđa kao faktora održivog razvoja, pored građevina, lokaliteta i naselja kulturna baština obuhvata i gradske i seoske kulturne pejzaže koji

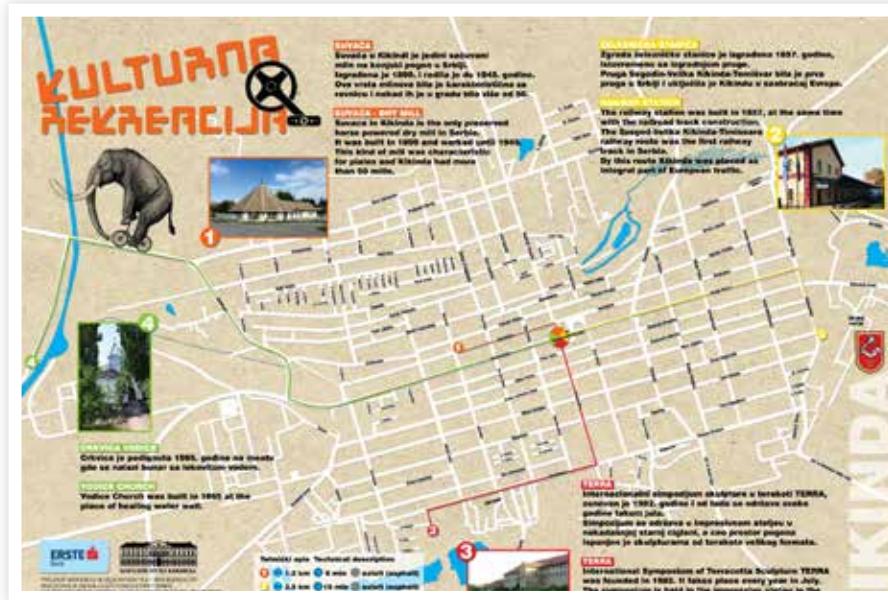
ukazuju na interakciju čoveka i prirode i ilustruju razvoj ljudske zajednice i naselja kroz vreme (Dojčinović 2005:10).

Turističko-kulturna ponuda ne obuhvata samo ponudu namenjenu turistima, već i domaćem stanovništvu koje bi trebalo da se upozna sa kulturnim potencijalima svog grada, kako bi ih bolje razumeli i više poštivali. Na taj način obogaćuje se kulturni život lokalnog stanovništva ali i kulturno-turistička ponuda grada ili sela. Sve veći broj gradova nastoji da razvije svoj identitet kako bi postao prepoznatljiv i atraktivn.

Projekat Narodnog muzeja Kikinda pod nazivom Kulturna rekreacija, motivisan kulturnim i umetničkim identitetima grada, omogućio je povezivanje sadržaja koji su posetiocima dostupni u samom Muzeju sa sadržajima koji se nalaze van njega a koji zajedno predstavljaju lokalno nasleđe. Iz ovog razloga ga možemo smatrati projektom iz oblasti kulturnog turizma. Muzej je takođe nastojao da oplemeni kulturno-turističku ponudu grada i pored identiteta kao što su Mamut, Sovača, sova Ušara, Terra, Dani ludaje, promoviše još jedan lokalni identitet - bicikl. Bicikl je karakteristično prevozno sredstvo u ravnicama. U Kikindi se prema istorijskim podacima, prvi put pojavio 1894. godine (Ilijašev 2002:195). I nakon više od 100 godina od njegove pojave, potrebno je unapređivati i promovisati ideju o bicikлизmu kao zdravom, rekreativnom i praktičnom načinu života. Bicikl je potvrđeno najekološkije prevozno sredstvo, ne stvara buku, ne zagađuje prirodu i ne zahteva skupa održavanja.

U Srbiji su retki gradovi ali i institucije koje pružaju usluge izdavanja bicikala u turističke svrhe. U želji da se približi savremenim tendencijama korišćenja ovog prevozog sredstva, a u cilju razvoja kulturnog turizma, Narodni muzej Kikinda od septembra 2015. godine pruža mogućnost da se uz pomoć bicikla na zanimljiv i kvalitetan način prezentuje lokalno nasleđe.

U okviru ponude i posete kikindskog muzeja, posetoci (turisti, lokalno stanovništvo,...) imaju priliku da iznajme bicikl i uz odgovarajuće instrukcije, uz pomoć mape pođu u obilazak grada (slika 1). Cilj ovog projekta je unapređenje turističke ponude i urbanog bicikлизma kroz promociju najznačajnijih kulturno-istorijskih identiteta grada Kikinde. Budući da teritorija grada nije velika i da je urbanistički organizovana, bicikl je idealno prevozno sredstvo kojim je moguće bezbedno obići grad i pritom se upoznati sa značajnim prostornim celinama i važnim institucijama.

SLika 1: Mapa sa obeleženim rutama

Ideja ovog projekta je proizšla iz potrebe da se zainteresovanim posetiocima Muzeja omogući poseta i obezbedi prevoz biciklom do spomenika kulture od izuzetnog značaja koji se nalazi u širem gradskom jezgru. Reč je o Suvači, jedinom sačuvanom mlinu na konjski pogon u Srbiji. U daljem razmatranju pružanja ovakve usluge, prepoznat je njen potencijal i više mogućnosti za upoznavanje drugih važnih spomenika kulture i zanimljivih gradskih celina.

Na mapi grada koju svaki korisnik dobije prilikom iznajmljivanja bicikla nalaze se četiri destinacije i kratak opis/istorijat: Suvača - mlin na konjski pogon, Terra - umetnički vajarski paviljon, Manastir Vodice i železnička stanica. Osim izrade kulturno-turističke mape grada (na srpskom i engleskom jeziku), projekat je podrazumevao: kupovinu bicikala, osmišljavanje pravilnika o korišćenju (obaveze, odgovornosti i ograničenja korisnika) i promociju projekta u medijima.

Iznajmljivanje bicikala je besplatno ali jedino je moguće uz kupljenu ulaznicu za Muzej. Korišćenje ovakvog vida kulturne razonode ne ograničava se isključivo na turiste, već i na lokalno stanovništvo, ljubitelje prirode, zagovornike zdravog stila života, ljudе koji su željni boljeg upoznavanja svog grada i učešćа u kulturnim projektima. Iznajmljivanje bicikala sa polazištem u muzeju pruža mogućnost lokalnom stanovništvu da bolje upozna lokalno nasleđe kroz nesvakidašnji obilazak grada. Kikindani su prema tradiciji izuzetni domaćini i ovakvu mogućnost (iznajmljivanja bicikala) prihvataju kao jedan od načina na koji mogu upoznati svoje goste sa gradom u kome žive.

Projekat Kulturna rekreacija realizovan je zahvaljujući sponzorstvu Erste banke. Dobijenim sredstvima omogućena je kupovina 4 bicikla, njihovo brendiranje i štampa mape Kikinde sa biciklističkim rutama (slika 2).

Slika 2.

Summary:

Cultural Recreation

Since September 2015, the National Museum of Kikinda offers a bicycle rental service for cultural and recreational purposes. Within the project Cultural Recreation, visitors of the museum (tourists and the local population), along with the purchased ticket, can get to know Kikinda city on a bike. Users get a map with most interesting destinations and bicycle routes marked on it. The aim of this project is to improve the tourist offer and urban cycling through the promotion of the most important cultural and historical identities of the city of Kikinda.

Bibliografija:

Đukić Dojčinović, Vesna, 2005. *Kulturni turizam: menadžment i razvojne strategije*. Beograd: Clio.

Ilijašev, Biserka, 2002. *Kikinda: Vekovi prolaze - grad ostaje: 250 godina urbanističkog i graditeljskog razvoja*. Kikinda: Istoriski arhiv.

Mario Klaić, prof., viši muzejski pedagog

Muzej grada Kaštela
Lušiško brce 5, Kaštel Lukšić
marioklaić@gmail.com

QR kod u službi muzeja

Sažetak:

U radu se navodi kako muzeji često ne nude dovoljno zanimljivih i kvalitetnih informacija svojim posjetiteljima. Stereotipne, statične i jednosmrjerne informacije većinom su nezanimljive publici, posebno mladima. Prilog donosi prijedlog mogućnosti kako ponuditi kvalitetniju, bogatiju i sadržajniju informaciju. Upotreba suvremenih tehnologija i QR kodova u muzejima, na lokalitetima i kulturnim dobrima, pored klasične prezentacije, jedna je od dodatnih mogućnosti komuniciranja s muzejskom publikom. Muzej grada Kaštela nastoji se uključiti u te trendove.

QR kod

U muzeju, na kulturnom dobru ili na lokalitetu najčešće nalazimo šture, osnovne faktografske podatke, a ponekad niti to. Oni su većinom statični, bez interpretacija i interakcije, često dosadni i nezanimljivi posjetiteljima – posebno mladima, dok su stručnjacima ti podatci nedovoljni. Te nedostatke možemo rješavati na više načina, a jedan od njih je upotreba QR koda.

Slika 1: Na lokalitetu - Muzej na brdu / 21. edukativna muzejska akcija Klik na kulturni krajolik -Klikajmo na brdu Kozjaku, fotografija Helena Martinac

QR kod je marker koji nastaje putem generatora QR koda konvertiranjem informacije u raster crno-bijelih polja. Skeniranjem markera QR koda mobilni telefon se putem Wi-Fi umrežavanja usmjerava na lokaciju - *online*. Ako je marker QR koda grafički otiskan on je pasivan i ne treba električnu energiju za svoju aktivaciju i kao takav se može koristiti bilo gdje.¹

Tako s QR kodovima u muzeju možemo ponuditi nešto više, bogatije, uzbudljivije, novo i drugačije. U muzejima markeri QR koda mogu biti otisnuti na plakatima i drugim publikacijama. Na kulturnim dobrima i lokalitetima mogu biti dio info panoa ili zaslona. Preko markera QR koda, korisnik se spaja na *online* platformu s unaprijed pripremljenim digitalnim tekstom, fotografijom, filmom itd. Tim multimedijalnim sadržajima dodatno se mogu kontekstualizirati muzejski predmeti, kulturna dobra ili lokaliteti.² Mogu se koristiti u depou, stalnom postavu muzeja, na povremenim i gostujućim izložbama. Njihova primjena je danas relativno jednostavna, jeftina i dostupna svima. Mali muzeji često nemaju mogućnosti i sredstva za visoko sofisticirana rješenja pa im je upotreba QR kodova prihvatljivo rješenje. Korisnicima ponuđenih dodatnih informacija muzeji ne trebaju osigurati prijemnike jer se oni koriste vlastitim uređajima, ali je poželjno osigurati im besplatan pristup internetu u svojim prostorima. Posjetitelji muzeja očitavaju markere QR kodova smještene uz predmete ili tiskane na muzejskim izdanjima i ulaznicama koje mogu zadržati. Na taj se način otvara mogućnost višekratne dostupnosti podatcima, a isto tako moguć je nastavak dvosmrjerne komunikacije posjetitelja i muzeja. Upotrebom dinamičkog QR koda omogućuje se jednostavnije proširenje sadržaja kao i njihova promjena ili preoblikovanje. Multimedijalni sadržaji pripremljeni i vezani uz određeni muzejski program virtualno postoje i dalje, a dostupni su i nakon njegova završetka. Uz eksponat u muzeju ili na lokalitetu može se vezati jedan ili više QR kodova s različitim sadržajima. Izloženim arheološkim eksponatima u muzejima uglavnom nedostaje kontekst odnosno lokalitet, dok na istraženom i ispraznjrenom kulturnom lokalitetu nedostaju nalazi koji su u muzeju. Te nedostatke možemo rješiti dodatnim multimedijalnim sadržajima

¹ Postoji više vrsta i varijanti markera QR koda. Za korištenje u interijeru i eksterijeru marker može biti napravljen različitim tehnikama (tiskan, printan, graviran, jetkan) na svim čvrstim, ravnim, mat podlogama (papiru, plastici, kamenu, metalu, drvetu). Markere za korištenje u eksterijeru treba izraditi u trajnijim materijalima i treba ih održavati. Digitalna priprema markera preko QR koda generatora treba biti u formatu visoke razlučivosti piksela i vektora: JPEG, PNG, EPS i SVG. Markeri mogu biti napravljeni u bilo kojoj veličini i boji. Važno je da su boje kontrastne s podlogom. Zbog brže i lakše čitljivosti preporučuje se veličina od 2 cm prema većim u crnoj boji. Moguće je QR kodove personalizirati tako da se u njih integriraju fotografije, zaštitni znakovi zbirki, logotipi ili amblemi muzeja. QR kodove možemo dodatno ugraditi u njihove okvire čime se postiže veća upotreba, prepoznatljivost ustanove, standardizacija dizajna (*FrameQR*). Njima se daje nagovještaj digitalnih sadržaja i formata koji slijede nakon skeniranja QR kodova.

² Dobar primjer takve prezentacije koristi J. Paul Getty Museum u Los Angelesu koji pored izloženih eksponata donosi zanimljive video snimke kako se izrađuju ili kako rade neki složeniji umjetnički i mehanički predmeti. Vidi digitalne filmove s animacijom: <https://www.youtube.com/watch?v=9Wb-T1F033Q> https://www.youtube.com/watch?v=EblnaLMjdNg&list=PLij2XTFgmBSSOnpXK_dCL22ddVGoMpX2h (15.2.2018.)

(slika 1). QR kodove poželjno je koristiti i ondje gdje nema dovoljno preduvjeta za klasičnu prezentaciju.

Slika 2: Razglednica s interaktivnim QR kodom edukativne muzejske akcije Klikajmo na brdu Kozjaku, Kaštela 2016., avers; maskota, karta i fotografije- arhiva Muzeja grada Kaštela

U analizi rada muzeji mogu ažurno pratiti svoju uspješnost kroz statistiku skeniranja: na kojem uređaju, koliko često, kada i gdje su se njihovi QR kodovi skenirali.

Sve što korisnici dobiju kao sadržaj na svoje prijemnike, mogu memorirati ili podijeliti na društvenim mrežama. Na ovaj način multimedijalni sadržaji postaju dostupni puno širem krugu korisnika što muzeje, kulturna dobra i lokalitete, čini vidljivijim.

Tekst

U muzeju ili na lokalitetu tekst je jedan od važnijih elemenata u prenošenju informacija posjetiteljima. Svrha QR kodova nije samo ponoviti isti tekst koji se nalazi isписан na legendi, već ponuditi nešto dodatno. Takvi načini pružaju rješenja za različite skupine korisnika stupnjevanim tekstovima po sadržaju ili količini za isti predmet, objekt ili lokalitet. Za stručnjake postoji mogućnost da ih se QR kodom usmjeri prema digitalnim proširenim legendama, muzejskim inventarnim karticama, stručnim i znanstvenim publikacijama (slika 2).³ Tako tekstovi nisu ograničeni formatom i količinom ponuđenih riječi, a napisanoj legendi uz predmet ili objekt može biti virtualno dodano više pisanih mutacija. Korištenjem tabletnih računala kao prijemnika, otvara se mogućnost prilagodbe teksta za slabovidne osobe (Klaić 2005:16; Vouk 2008:229-230).

³ Instaliraj besplatnu aplikaciju čitača QR koda na svome mobitelu i očitaj na aversu razglednice interaktivni QR kod edukativne muzejske akcije *Klikajmo na brdu Kozjaku*, prigodno izdanje, Kaštela, 2016.

Fotografije, video-filmovi, crteži,...

QR kodovi mogu ponuditi vizualne materijale koje posjetitelji inače ne mogu vidjeti (npr. snimci snimljeni pod zemljom, fotografije s velikim povećanjem, rendgenski snimci, snimci arheološkog istraživanja ili tijeka restauracije itd.).

Filmski video materijali s naracijom mogu imati titlovane simultane višejezične prijevode čime ostvaruju širu komunikaciju i pristupačnost. Titlovi i/ili prijevodi na znakovni jezik mogu poslužiti za gluhe i nagluhe posjetitelje. Mogu biti ponuđeni snimci iz zraka, virtuelne šetnje, animacije, teoretske rekonstrukcije, itd.

QR kodom do zvuka, glazbe, šuma

U većini su muzeja slabo zastupljeni zvuk ili glazba. Uz izložak i tekst legende dobro je posjetitelju pružiti zvučnu kulisu. Putem QR kodova i reprodukcija MP3 datoteka audio vodič može ponuditi informacije na dodatnom stranom jeziku ili pak govornu interpretaciju nekog teksta, što je posebno značajno osobama oštećena vida (Vouk 2005:117). Mnogi navedeni sadržaji mogu biti ponuđeni kao javna besplatna ili komercijalna usluga muzeja. Da bi se to moglo provesti potrebna je stručna, etička, pravna i tehnička priprema.

Povezivanje s većim i širim sustavima

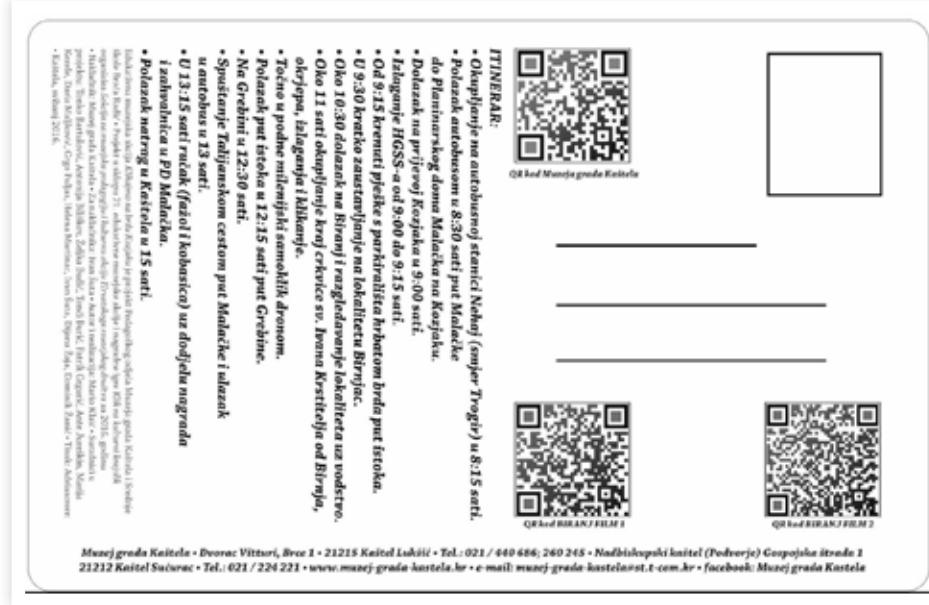
QR kodom može se iz muzeja ili lokaliteta povezati s drugim, većim i širim sustavom putem web stranica drugih muzeja i ustanova u kulturi, turističkih zajednica i organizacija, s institucijama, fakultetima, vjerskim zajednicama, hotelima, prometnim sustavima itd. Dodatnim ponudama i uslugama posjetitelji lakše dolaze do aktualnih ažuriranih informacija o programima događanja, pristupu i lokaciji objekta, prometnim linijama, cijeni ulaznice, radnom vremenu, obližnjim restoranima, suvenirnicama.

Putem interaktivnog QR koda može se izvršiti rezervacija i plaćanje. Upotrebo običnog ili dinamičnog QR koda postoji također mogućnost povratne informacije i interakcije muzeja i publike kroz: obrasce za kontakt (pokretanje poziva na telefonski broj ili slanje e-pošte, mogućnost slanja i primanja tekstualnih poruka), ankete, nagradne igre, natjecanje, te društvene mreže koje također mogu koristiti u promidžbi muzeja.

U cilju očuvanja i stjecanja novih posjetitelja, Muzej grada Kaštela pokrenuo je projekte koristeći se suvremenijim oblicima komunikacije s posjetiteljima (slika 1), pri tom ne zapostavljajući dosadašnja vodstva, predavanja i radionice kustosa i muzejskog pedagoga. Jedan od njih je upotreba QR koda u muzeju i izvan njega. Pripremljeni su dodatni audio-vizualni materijali na internetu kojima korisnici, preko svog mobitela ili tableta, mogu lako pristupiti (slike 2 i 3). Tako se kontekstualiziraju muzejski predmeti i lokaliteti. Uz stvarni fizički svijet polako se usmjeravamo i prema svijetu digitalnog i virtualnog. Uz klas-

sično djelovanje muzeja trebamo hvatati korak s novim tehnologijama i medijima. Tako postajemo publici prepoznatljiviji, zanimljiviji i privlačniji.⁴

Slika 3: Razglednica edukativne muzejske akcije Klikajmo na brdu Kozjaku s interaktivnim QR kodovima: Muzeja grada Kaštela, video-filmova lokaliteta Biranj 1 i Biranj 2, Kaštela 2016., revers

Deset koraka QR koda

1. Teoretska idejna koncepcija dodatnih informacija muzejskog predmeta ili lokaliteta
2. Audio, vizualno, audio-vizualno oblikovanje informacija u digitalnome obliku
3. Postavljanje (*upload*) digitalnih informacija na internet (*on cloud*)
4. Učitavanje URL adrese informacija
5. Konvertiranje URL adrese informacija putem generatora u QR kod markere

⁴ Primjeri edukativne muzejske akcije MGK-a *Klikajmo na brdu Kozjaku*: Najavai nakon održane akcije *Portal grada Kaštela* <http://kastela-online.com/novosti/kultura/25832-edukativna-muzejska-akcija-na-kozjaku> <http://www.kastela.org/novosti/aktualnosti/25927-kastelanski-srednjoskolci-klikali-po-kozjaku-foto-video#prettyPhoto>; Link na članak stranice Muzeja grada Kaštela <http://www.muzej-grada-kastela.hr/novostiklikajmo.html>; Link na video film preko YouTubea Muzeja grada Kaštela <https://www.youtube.com/watch?v=K8tZljMoymA>; Link na foto-galeriju SŠ Braća Radić <http://ss-bracaradic-kastelstafilicnehaj.skole.hr/fotogalerija?show=album&id=304>

6. Apliciranje QR kod markera na digitalni i/ili fizički prikaz
7. Instaliranje čitača QR koda na *pametni telefon*
8. Učitavanje *pametnim telefonom* QR koda s digitalnog ili fizičkog prikaza
9. Korištenje audio, vizualne ili audio-vizualne informacije (multimedijalnih sadržaja)
10. Mogućnost povratne informacije i interakcije muzeja i publike

Zaključak:

Korištenjem suvremenih tehnologija i komunikacija u muzeju ne isključuju se živa, neposredna vodstva vodiča, kustosa i muzejskih pedagoga. Spoj dobro dizajnirane klasične muzejske prezentacije s dodanim markerima QR kodova stvaraju sinergijski učinak pružajući korisnicima kvalitetniju i zanimljiviju informaciju. Svojom strateškom politikom muzeji trebaju sami odrediti sadržaje, vrstu i količinu podataka koje žele ponuditi javnosti, odnosno svojim posjetiteljima. Muzeji i ustanove u kulturi moraju hvatati korak s novim tehnologijama i izazovima. Osim QR koda postoje i drugi načini komuniciranja putem bežičnih tehnologija⁵, a za očekivati je da će ih u budućnosti zamijeniti neki novi sustavi, koji bi i dalje trebali služiti u svrhu prenošenja kvalitetne, znanstveno utemeljene, dodatne informacije.

Summary:

QR Code in the Service of the Museum

Many museums and historical sites can be unattractive and boring. They need additional information, interaction, interpretation which visitors, especially young ones, like. Artefacts presented in museums are missing context i.e. site, while an already excavated site is missing artefacts which are now in museums. With additional multimedia content like virtual reconstructions we can solve those issues and intrigue visitors to visit museums and historical sites more. Today almost everyone has smartphones and tablets which provide better communication between museums and visitors. The internet communication offers great possibilities, it can be limited only by financial, creativity and technological achievements. Current, mostly uninteresting, dull, static, one way information on historical sites and museums have to change, modernize and attract more interest. This paper brings multiple possibilities how to offer high qualified, interesting, meaningful information. The use of modern technologies i QR codes in museums and sites is one of the options of interacting with visitores. Museum of Town of Kaštela is joining those trends. In order to maintain and also to gain more audience Museum of Town of Kaštela

⁵ Npr. audio vodiči, virtualne stvarnosti, proširene stvarnosti - *Augmented reality, Image targets, Triggerimages, beacon* točke i mnoge druge.

is launching various projects using modern forms of communication. One of them is use of QR codes in and outside of the museum. Additional audio-visual content is uploaded on the Internet and is easy to access via smartphones. Through QR codes users are able to see digital film, music, text, pictures etc., which was prepared in advance. With those multimedia content museum artefacts and sites are put in context. In harmony with contemporary aims of museums and new technologies, now with actual physical world we are moving towards world of digital and virtual reality. With classical purpose of museums we should also catch up with new technology. In that way we are becoming recognizable, interesting and more appealing to audience.

Bibliografija:

- Klaić, Mario. 2005. "Protiv vjetra - skulpture Ivana Ferlana" - Interaktivni audio-vizualni CD-ROM". *Vijesti muzealaca i konzervatora* 1-2: 15-18.
- Vouk, Morana. 2005. „Prilagodba izložbenog prostora osobama s invaliditetom“. U *Zbornik radova IV. skupa mujejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*. B. Pejković, ur. Zagreb: Hrvatsko mujejsko društvo, str. 227-236.
- Vouk, Morana. 2008. „Neke zakonitosti i načela individualnog pristupa posjetitelju oštećena vida“. *Informatica museologica* 39/1-4: 116-118.

| Jasmina Jurković Petras, viša kustosica

Gradski muzej Virovitica
Trg bana Josipa Jelačića 23, Virovitica
jasmina.jurkovic@muzejvirovitica.hr

Muzej u zajednici – primjeri etnografskih radionica

Sažetak:

Radom je predstavljen dio pedagoškog djelovanja Gradskog muzeja Virovitica, naročito Etnološkog odjela. Podijeljen je na pet tematskih cjelina: Zašto radimo edukaciju, Sjaj kuglica i čarolija darivanja, Pisanice na dar i zec u grijezdu, Gostujuće izložbe i Projekti Etnološkog odjela. Dio edukativnih programa u Muzeju je promjenio percepciju o mujejskoj ustanovi u zajednici te u tom smislu nadogradio društvene odnose u pozitivnom smjeru. Svi primjeri etnografskih radionica nastali su na višegodišnjem građenju pedagoškog odnosa Muzeja s vanjskim korisnicima i kontinuiranog zalaganja za dolazak u Muzej te konzumiranje mujejskih sadržaja.

Zašto radimo edukaciju?

Ovaj je rad fokusiran na stručni rad i djelovanje etnologa kroz razne kanale edukacije, neograničeno terenskim radom i pripremom izložbi.¹ Naime, virovitički muzej, iako nema zaposlenog mujejskog pedagoga, u kontinuitetu provodi etnografske radionice od 2005. godine, čime temama iz tradicije i suvremenih običaja, kao i predstavljanjem zavčajne baštine te tradicijskih predmeta virovitičkog muzeja vrlo aktivno oblikuju kulturni život lokalne zajednice.² Javnim i besplatnim radionicama za djecu i roditelje željeli smo popularizirati etnološke sadržaje, mujejske predmete i tradicijske teme kojima se bavi etnolog. Tako su uskrsnje i božićne etnografske radionice ubrzo postale neizostavni dio godišnjeg mujejskog programa. Iako smo svjesni da ovo nije primaran zadatak kustosa etnologa, uviđamo kako su ponuđeni sadržaji važni kanali u komuniciranju s korisnicima. Stoga ovaj dio komunikacije njegujemo, nadograđujemo i obogaćujemo novim promišljanjima u smislu razvijanja lokalne zajednice i društva.

¹ Svojevrsni poticaj u traženju odgovora na pitanje iz naslova ove cjeline je bio i početni upit određenog dijela kolega u smislu zašto kustosu treba ovakav način rada, posebno u malom kolektivu, gdje i ovako ima puno drugih „kustoskih“ poslova.

² Edukacija se provodi i kroz druge odjele, ali zbog obima drugih poslova ne kontinuirano. Zapošljavanjem kustosa u Likovnom odjelu započinje u kontinuitetu od 2011. godine i edukacija iz ove djelatnosti. Tako niti jedan likovni program nije prošao bez održane edukacijske akcije, specijaliziranog vodstva ili stručne radionice.

Osobito nam je važno prenijeti poruku o muzejskom predmetu i razloge njegovog čuvanja. Stoga je najveći dio radionica „na kojima se igramo“ potkrijepljen istraživanjem običaja, predmeta ili društvenih pojava te njihovih promjena u društvu. Osim programa za predškolsku i školsku djecu, radimo i na programima za odrasle i umirovljenike, te za osobe s invaliditetom. Treba istaknuti odličnu i kontinuiranu suradnju s Centrom za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju (COOR) Virovitica, uz čiju pomoć nastojimo svaki naš program prilagoditi potrebama njihovih učenika i korisnika. Jedan od takvih primjera je izrada replike određenih predmeta zbog omogućavanja taktilnog doživljaja, zatim upotreba zaštitnih rukavica pri doticaju s predmetima i slično. Ovo su relativno jednostavne prilagodbe, koje puno znače određenoj skupini za bolje razumijevanje muzejskih sadržaja.³ Brojne tradicijske običaje nastojimo približiti kroz njima bliske situacije, ali i fotografijama, mirisnim i okusnim poticajima.⁴ Također, dobru suradnju ostvarujemo i s Organizacijom slijepih i slabovidnih osoba Virovitičko-podravske županije čiji su članovi izradili tekstove o našem muzeju i zbirkama na braillovom pismu. Ponosni smo što smo bili dio programa *Muzeji za sve* kojim smo otvorili muzejska vrata i zbirke potrebama svih korisnika (Miklošević et al. 2013:31-37). Ovaj nas je program obogatio novim spoznajama i nastavio živjeti u drugim oblicima edukacije u našem muzeju i gradu.

Sjaj kuglica i čarolija darivanja

Edukacija u vrijeme božićnih blagdana crpi mnoštvo tema upravo iz narodnih običaja, predmeta i njihovih promjena. Osim tema poput tradicijskog nakita, božićnog drvca i zelenila, tradicijskih jaslica, darivanja i čestitanja, licitarskih ukrasa, radionicama su bili obrađeni i razni likovi božićnog darivanja: Baba Luca, sveti Nikola, Djed Mraz i Djed Božićnjak. Radionice su imale uvodni dio o povijesti običaja i njegovim osobitostima. Na taj smo način etnološka istraživanja i muzejske predmete približili korisnicima na prilagođen način odabran prema dobi. Naglasila bih kako u svim radionicama posjetiteljima približavamo dio kulturne antropologije koja se bavi promjenama običaja. Ovakav pristup je ukazao na veću zainteresiranost posjetitelja za određene teme i muzejske predmete.⁵

³ Prvenstveno mislim na replike tradicijskih predmeta seoske sredine iz 20. stoljeća. Napravili smo tako repliku pletene košare, izradili drvena uskršnja jaja s tradicijskim motivima, izdvojili dio glinenog posuđa još uвijek dostupnog, a identičnog oblika kao stariji primjeri u zbirkama i slično.

⁴ Upravo kroz projekte o *Mikeškoj* prehrani starosjedioca Virovitice nastojimo govoriti o promjenama u prehrambenim navikama kao i nekadašnjim jelima.

⁵ Česta je i suradnja s Likovnim odjelom (i voditeljicom Anamarijom Kučan) koji senzibilizira zajednicu za brojne likovne tehnike, alate, podražaje i vizuale. Tada koristimo dio etnološke građe kao osnovu koju oblikujemo novim elementima. Ovakav antropološki i interdisciplinarni pristup osigurava kvalitetnije muzejske sadržaje.

Pisanice na dar i zec u gnijezdu

Trećom cjelinom naglašen je kontinuitet uskršnjih radionica, ali i odmak u 2016. godini, kada je Muzej u suradnji s gradskom upravom osmislio niz radionica oslikavanja velikih modela pisanica.⁶ Naime, dotada je edukativni rad izvođen u Muzeju, a spomenutom akcijom preselio se na javnu gradsku površinu čime je stvorena interakcija s građanima, koji su hiperdimenzionirana jaja doživljavali kao skulpturalne objekte.

Uz uvodna predavanja o nekadašnjim načinima ukrašavanja uskršnjih jaja, mladim poslaznicima smo pojašnjavali nazive i izgled specifičnih šara u virovitičkom kraju. Osim razgledavanja zbirke pisanica Etnološkog odjela, predškolska i školska djeca bojala su i oslikavala tradicijskim motivima pet uvećanih jaja postavljenih u središtu grada.⁷ Na ovaj način dio zajednice aktivno je sudjelovao u oblikovanju zanimljive uskršnje slike grada.

Slika1: Ukrašavanje velikih pisanica za gradske lokacije. Djeca DV Cvrčak Virovitica. Foto: Gradski muzej Virovitica, 2016.

Gostujuće izložbe

Naši uvjeti nisu dovoljni za kontinuirano organiziranje monografskih izložbi. Zato nam je od velike važnosti bilo u Muzej dovesti „veliku“ etnografsku izložbu s realiziranim pro-

⁶ Visina jaja bila je nešto više od 1 m.

⁷ Još pet jaja oslikana su u suradnji s mlađim likovnjacima i srednjoškolcima pod vodstvom Likovnog odjela virovitičkog muzeja.

dukcijom. Suradnjom s Etnografskim muzejem Zagreb, Posudionicom i radionicom narodnih nošnji iz Zagreba i Muzejem Brodskog Posavlja pokrenuli smo pozitivni trend u etnološko-antropološkim promišljanjima.⁸ Ovakvim izložbenim projektima koji sagledavaju baštinu u nacionalnom i europskom kontekstu potaknuli smo drugačije poglede na običaje i tradicionalnu kulturu. Organiziranjem revije etno mode u suradnji s Posudionicom i radionicom narodnih nošnji iz Zagreba napravili smo iskorak u domaćoj sredini te je time promijenjena percepcija o muzeju koji se bavi isključivo tradicionalnim narodnim nošnjama.

Od osobitog nam je značaja bilo prikupiti nove muzejske predmete i podatke o temama koje su manje zastupljene u našim zbirkama.⁹ Ovakve izložbe zasigurno su rezultirale poticanjem pojedinaca u našoj lokalnoj sredini da nam daruju dio svog nasljeđa. Osim predmeta, često su to i usmena kazivanja starijih sugrađana, koja s ostalim podatcima tvore mozaik priče jednog vremena.

Izložba o dječjim tradicijskim igračkama EMZ-a potaknula je niz edukativnih akcija i radionica u virovitičkom muzeju u 2015. godini.¹⁰ Treba naglasiti kako su tijekom dva mjeseca gostovanja izložbe održane četiri subotnje radionice u sklopu akcije *Zaigrani muzej* te niz manjih radionica kroz radni tjedan. Za naš grad svojevrsna mala revolucija bila je privlačenje velikog broja posjetitelja: izložbu je pogledalo više od 2200 posjetitelja. Ukupno 82 grupe sudjelovale su u stručnim vodstvima, a više od 200 djece u radionicama i kreiranju vlastitih igračaka prema uzoru na tradicijske igračke. Ovi podatci su izuzetno značajni za našu sredinu jer smo, osim u manifestacijama na nacionalnoj razini kao Noć muzeja, po prvi puta realizirali ovako velik broj posjetitelja i sudionika u edukaciji. Rezultat je ovo angažiranosti cijelog kolektiva u promociji izložbe i pratećih događanja.

Projekti Etnološkog odjela

Zadnjom cjelinom na posteru predstavljeni su projekti Etnološkog odjela. Kontinuirani rad na predmetima i zbirkama te u konačnici formiranje odjela unutar muzeja urodili su osmišljavanjem i realizacijom vlastitih edukacijskih angažmana. Muzejski projekti, istraživanja i objava etnološke građe često su upotpunjeni dodatnim sadržajima za korisnike. Kroz 2015. i 2016. godinu istraživanja o čipki u tradiciji virovitičkih selja bila su osnova za nekoliko edukativnih radionica tijekom 2016. godine. S potporom Ministarstva kulture nastojali smo revitalizirati baštinu koju čuvamo u našoj ustanovi te potaknuti domaće

⁸ U Gradskom muzeju Virovitica su gostovale izložbe *Tko nosi ne prosi! S torbom po hrvatskim krajevima, Nove mode – utjecaj građanskih modnih stilova na tradicijsko odijevanje, Dvoje leglo troje osvanulo!, Svijet igračaka, dječje igračke iz hrvatske baštine*. Navedene izložbe odnose se na razdoblje 2012.-2016.

⁹ Izložbe su u prvom redu poticale na terenska istraživanja, a time i prikupljanje podataka i predmeta. Također, tijekom izložbi su građani na muzejski poticaj ili samoinicijativno donosili i darovali predmete.

¹⁰ Autorica izložbe je Iris Biškupić Bašić, a edukacijskih programa u virovitičkom muzeju Jasmina Jurković Petras.

kreativce na potragu za inspiracijom među muzejskim predmetima. Edukativni program pod nazivom *Čipkanje u Muzeju!* aktualizirao je čipku virovitičkoga kraja s posebnim osvrtom na zaboravljenu tehniku izrade čipke pomoću batića u virovitičkim selima. Muzej je, prenoseći tradicijsko znanje o čipkanju, nastojao ukazati na vrijedne predmete i nematerijalnu baštinu koje čuva, kao i njihove priče koje istražujemo. U promidžbene svrhe izradili smo suvenir platnene vrećice s moderno otisnutim specifičnim motivima ženskih kapica virovitičkoga kraja. S predškolskom djecom radilo se na promatranju muzejskih predmeta te uočavanju prozračnosti čipkane teksture koju su precrtavali na stiliziranu odjeću. Sa školarcima smo izrađivali krune od čipke te pričali na koji je način čipka nekada ukrašavala ženska oglavlja. S odraslima smo rekonstruirali izvornu čipku sa ženskih kapica uz pomoć iskusnog demonstratora i zaljubljenika u čipkarstvo Iгора Бероша.¹¹ Pozitivne reakcije iz zajednice svakako su poticaj za osmišljavanje novih projekata, akcija, radionica i događanja.

Slika 2: S radionice za odrasle *Čipkanje u Muzeju!* Demonstrator Igor Beroš pokazuje tehniku čipkanja na batiće. Foto: Gradska muzej Virovitica, 2016.

¹¹ Za potrebe prenošenja znanja o čipki na batiće Muzej je dokumentirao u video materijalu gdina. Beroša prilikom čipkanja i izrade motiva *na prste*.

Summary:

Museum in Community – Examples of Ethnographic Workshops

The paper describes educational work in the Virovitica Municipal Museum, and also examples of ethnographic workshops and activities of the museum in the community. Author describes the importance of continuous work of workshops and work and role of a curator in a small collective. On examples of Christmas and Easter workshops and also workshops that follow larger exhibitions and projects of Ethnological department author shows how museum events impact on local community. The paper shows how community responds and develops under the influence of museum content.

Slika 3: Vizual poster izlaganja na skupu u Varaždinu. Foto: Gradske muzeje Virovitica, 2016.

Bibliografija:

Miklošević, Željka, Vouk, Morana, ur. 2013. *Muzeji za sve*. Muzejska udruga istočne Hrvatske.

Eduard Kletečki, viši kustos i muzejski pedagog

Hrvatski prirodoslovni muzej
Demetrova 1, Zagreb
Eduard.Kletecki@hpm.hr

Nataša Kletečki

OŠ Bogumila Tonija
Ivana Perkovca 90, Samobor
natas.a.kletecki@gmail.com

Jasna Razlog-Grlica

OŠ Ivane Brlić-Mažuranić
Tina Ujevića 18, Virovitica
jasna.razloggrlica@gmail.com

Primjena kataloga "Održati se pod svaku cijenu" u nastavi i pripremi učenika za posjet muzeju

Sažetak:

U posjet muzeju dolaze učenici različitih predznanja i interesa te je priprema za posjet osnovni preduvjet kvalitetne terenske nastave. HPM je u okviru izložbe "Održati se pod svaku cijenu" tiskao istoimeni katalog. Katalog se može primijeniti kod ponavljanja gradiva 5. 6. i 7. raz. vezanog uz razmnožavanje, ali i kod obrade nastavne jedinice Nespolno i spolno razmnožavanje u 8. raz. Suradnja je osmišljena na način da učitelj, s učenicima ponovi oblike razmnožavanje. Sat ponavljanja se može održati prije posjete muzeju ili prije obrade navedene nastavne jedinice. Nakon sata ponavljanja učitelj pomoći izabranih zadataka iz kataloga provjerava postignuća. Zadacima se mogu ispitati 1. i 2. razina učeničkih postignuća. U radu su prikazani rezultati uporabe edukativnih listića prije obrade nastavne jedinice Nespolno i spolno razmnožavanje u 8. razredu u OŠ Bogumila Tonija Samobor i OŠ Ivane Brlić Mažuranić Virovitica. Iz rezultata istraživanja je vidljivo kako učenici bolje rezultate postižu na pitanjima koja ispituju 1. kognitivnu razinu. Veća bi se uspješnost u rješavanju zadataka postigla ako bi ih učenici rješavali nakon obrade nastavne jedinice Nespolno i spolno razmnožavanje, čime bi ponovili, sistematizirali i dopunili dosadašnja znanja. Na taj bi se način otklonile i moguće miskoncepcije pri rješavanju zadatka.

Uvod

Na terensku nastavu u muzej dolaze učenici različitih predznanja i interesa te je priprema za posjet osnovni preduvjet kvalitetne terenske nastave. Terenska je nastava vrsta izvanučioničke nastave, koja se ostvaruje na terenu, na otvorenom (Skok 2002:179). Izvodi se u izvornoj stvarnosti, s ciljem njenog upoznavanja, a mogu se primjenjivati i istraživačke metode (Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno – obrazovnih aktivnosti izvan škole, 2014; Nacionalni okvirni kurikulum 2011:132-139). Posjet muzeju i sličnim ustanovama, kao „najkraća vrsta izvanučioničke nastave“, može se provoditi i u sklopu školskih izleta i školskih ekskurzija (Skok 2002:13).¹

Zahtjev za učenikovom aktivnošću, gdje on postaje glavni subjekt nastave, predstavlja prednost izvanučioničke nastave. Skok (2002) navodi kako uspješnost školskog učenja ima tri razine. Kod prve razine (metoda „reci mi“) učenik u pamćenju zadrži 15% onoga što čuje, kod druge razine (metoda „pokaži mi“) učenik zadrži 50% onoga što vidi, a kod treće (metoda „uključi me“) učenik zapamti 90% onoga što je sam uradio.

U nastavi prirode i biologije prednost izvanučioničke nastave je u mogućnosti primjena metoda i oblika rada koji će aktivirati učenike i naglasak sa sadržaja preusmjeriti na ishod učenja. Jedna od glavnih prepreka u provođenju izvanučioničke nastave u muzeju, pokazala su istraživanja, neinformiranost je nastavnika o mogućnostima koje im muzej pruža u realizaciji njihovog plana i programa (Brkić 2015:16). Osim toga, proces planiranja i organiziranja izvanučioničke nastave u muzeju složen je proces, posebno za škole izvan mjesta gdje se muzej nalazi pa je često tijekom jednog dana planiran posjet većem broju muzeja i nastoji se integrirati sadržaje nekoliko predmeta. Često je cilj vidjeti što više u što kraćem periodu čime se gubi na kvaliteti jer učenici ne mogu jednakim intenzitetom aktivno sudjelovati u svim sadržajima.

U okviru 20. muzejske edukativne akcije *Održivost*, HPM je postavio u stalni zoološki postav integriranu izložbu *Održati se pod svaku cijenu*. Uz nju je tiskan istoimeni katalog, koji je imao za cilj poslužiti kao materijal za pripremu izvanučioničke nastave iz biologije na temu razmnožavanje, kao i za ponavljanje gradiva uporabom prirodnina koje učitelj ima u školskoj zbirci. Može se primijeniti pri obradi nastavne jedinice *Nespolno i spolno razmnožavanje* u 8. razredu. Ovoj je temi u katalogu pristupljeno konceptualno čime se uče-

¹ Husanović – Pejnović dijeli izvanučioničku nastavu s obzirom na vrijeme, mjesto, prostor, sadržaj i metodičku namjenu izvanučioničke nastave. S obzirom na vrijeme izvanučionička nastava može biti: jednosatna, blok sat izvanučionička nastava, poludnevna, dnevna i višednevna, a može se izvoditi u školskom dvorištu, naselju, užem i širem zavičaju te na teritoriju Republike Hrvatske i to u zatvorenom ili na otvorenom prostoru (Husanović – Pejnović 2011:46). Izvanučionička nastava prema sadržaju može biti mješovita, interdisciplinarna, ekološka, geografska, biološka, povjesna i proizvodna, a prema metodičkoj namjeni uvodna, istraživačka, ilustrativna i slično (Husanović – Pejnović 2011:49).

nicima daje mogućnost usvajanja tih nastavnih sadržaja na drugačiji način. Uz katalog su izrađeni i zadaci kojima se ispituje 1. i 2. kognitivna razina.²

Materijal i metode

U radu su prikazani rezultati testiranja učenika zadacima iz kataloga HPM-a *Održati se pod svaku cijenu*.

Ciljevi projekta/istraživanja bili su:

1. obraditi nastavne sadržaje koristeći drugačije nastavne metode
2. muzejske programe i projekte približiti potencijalnoj publici
3. omogućiti učenicima susret s prirodninama izvan muzeja u školi
4. pripremiti učenike za posjet muzeju
5. obraditi koncept spolno i nespolno razmnožavanje unutar makrokoncepta *Razmnožavanje i razvoj* (Begić i sur., 2016:16-42) tj. makrokoncepta *Procesi i međuovisnosti u životome svijetu* (Nacionalni dokument prirodoslovnog područja kurikuluma 2017:6).

Uzorak:

Projekt/istraživanje provedeno je sa 46 učenika 8. razreda, OŠ Bogumila Tonija, Samobor i OŠ Ivane Brlić-Mažuranić, Virovitica tijekom šk.god. 2016/2017.

Metoda:

Nakon sata ponavljanja gradiva učitelj pomoću osam izabranih zadataka iz kataloga provjerava učenička postignuća. Zadacima se ispituju 1. i 2. razina učeničkih postignuća vezana uz koncept *Spolno i nespolno razmnožavanje*. To su zadaci kratkih odgovora, tip dosjećanja (Mužić 2009:44-61).

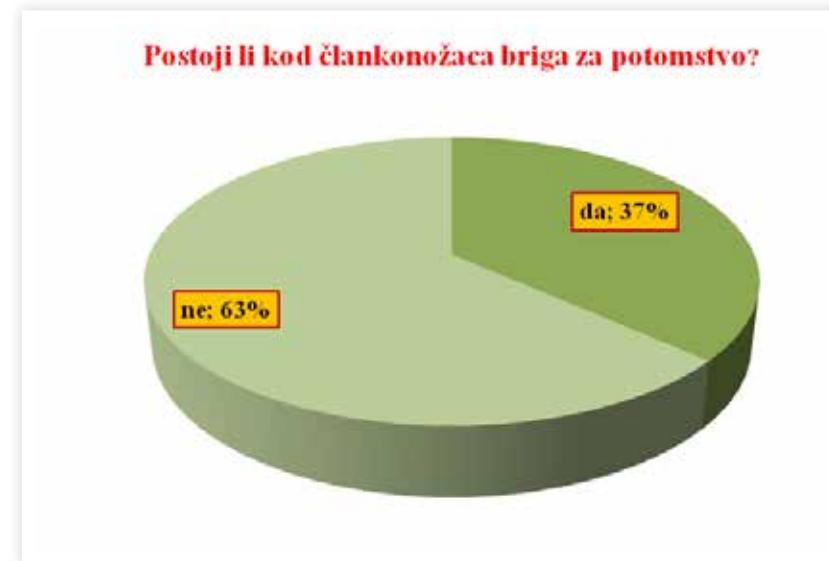
² Nastavnici biologije u Hrvatskoj su dogovorno prihvatili (Radanović i sur. 2010:99) podjelu na tri kognitivne razine prema Crooks-u (1988). Reproduktivno znanje temeljeno na memoriraju podataka predstavlja najnižu razinu kognitivnog postignuća učenja. Prva kognitivna razina uključuje i literarno razumijevanje (NCVVO Radanović i sur. 2010:97), na ovoj će razini učenik moći, zahvaljujući pamćenju i jezičnim kompetencijama prepričati neki sadržaj, no neće nužno dostignuti razinu razumijevanja koncepta. Usvojenost znanja na razini reprodukcije, odnosno prepoznavanja i dosjećanja preduvjet je stjecanja viših razina znanja. Druga razina znanja obuhvaća konceptualno razumijevanje i primjenu (Jude 2001:3). Za stjecanje znanja na konceptualnoj razini potrebno je u nastavnim sadržajima biologije prepoznati iste principe/obrasce koji su zajednički i jedinstveni za sav živi svijet i različite oblike njegove pojavnosti (Begić i sur. 2016:16-42). Treća kognitivna razina usmjerena je na sposobnost rješavanja problema objedinjavajući više kognitivne razine Bloomove taksonomije (NCVVO Radanović i sur. 2010:99)

Dobivene smo podatke statistički obradili u programu Microsoft Excel 2010.

Rezultati i rasprava

Analizom rezultata istraživanja utvrdili smo kako učenici na neka pitanja odgovaraju s lakoćom i velikim postotkom rješenosti. To su pitanja 1. kognitivne razine. Tako je na pitanje vezano uz oplodnju i brigu za potomstvo kod kralješnjaka točno odgovorilo 97% učenika. S osobitostima razmnožavanja kralješnjaka učenici su se susretali u kontinuitetu od 5. do 7. razreda i zbog toga na ovo pitanje odgovaraju s lakoćom.

Znatno slabije rezultate postižu na zadatku, kojim se također ispituje 1. kognitivna razina, a vezan je uz beskralježnjake, člankonošce. Samo 37% učenika (sl. 1) zna da je kod člankonošaca razvijena briga za potomstvo. Naime, zadružni se kukci obrađuju u 7. razredu kao izborni sadržaj što uz slab interes učenika može rezultirati ovakvim rezultatom.

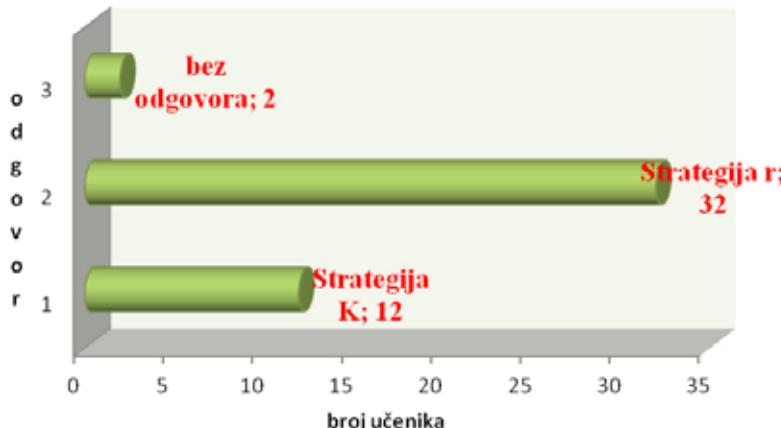

Slika 1: Uspješnost rješenosti zadatka vezanog uz brigu za potomstvo kod beskralježnjaka

Čak 96% učenika znalo je naziv ptice koja svoja jaja odlaže u gnijezda drugih ptica. S ovim su se primjerom susreli u udžbeniku za 7. razred gdje je fotografija koja prikazuje kako odrasla ptica hrani mlado kukavice koje je 3 puta veće od nje. U katalogu se spominje pojam r i K selekcije koji se ne spominje u nastavnim sadržajima prirode i biologije u osnovnoj školi. Učitelj je tijekom ponavljanja spolnog i nespolnog razmnožavanja učenike upoznao s ovim pojmovima. Većina je učenika, njih 32, pogrešno odgovorila i strategiju razmnožavanja kukavice svrstala u r strategiju. Tijekom odgovora na pitanja učenici su zanemarili činjenicu kako druga ptica vodi brigu o potomstvu kukavice i da je to K strategija razmnožavanja (sl.2).

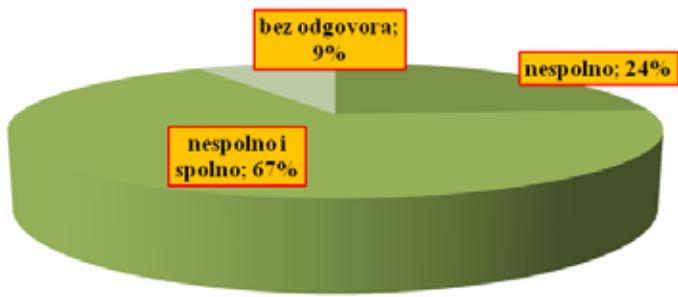
Je li njezina strategija razmnožavanja R ili K?

Pitanje vezano uz prepoznavanje vrste ptice koja svoja jaja odlaže u gnijezda drugih ptica 1. je kognitivne razine, dok je pitanje kojim se ispituje strategija razmnožavanja 2. kognitivne razine.

Slika 2: Uspješnost rješenosti zadatka vezanog uz strategiju razmnožavanja kod kukavice

Na koji se način razmnožava papučica?

Na pitanje kako se razmnožava papučica, pitanje 1. kognitivne razine, 67% učenika je točno odgovorilo (sl. 3). S papućicom kao organizmom učenici su se susretali u kontinuitetu od 5. do 7. razreda što je vjerojatno utjecalo i na veliku riješenost pitanja. U 7. razredu kod obrade heterotrofnih prototista učenicima se nastoji istaknuti konjugaciju kao oblik spolnog razmnožavanja koja se pojavljuje samo kod papučice. Pri prezentaciji

Slika 2: Uspješnost rješenosti zadatka vezanog uz strategiju razmnožavanja kod kukavice

rezultata analizirali smo samo odgovore na neka pitanja koja su nam se činila reprezentativnim i čiji se rezultati mogu koristiti za pripremu listića za posjet ili modifikaciju postojećih listića.

Kod oblikovanja zadataka više razine nastojali smo povezati koncepte unutar nastavnih sadržaja biologije određenog razreda, ali i u odnosu na prethodne razrede jer se temeljni biološki koncepti spiralno izgrađuju tijekom ciklusa školovanja (Begić i sur. 2016:13-42). Iz listića kataloga *Održati se pod svaku cijenu* nismo rješavali problemske zadatke jer je u takvim zadacima važno osigurati kvalitetnu osnovu (tekst, grafički prikaz, slika i dr.) temeljem koje će učenici, uz uporabu odgovarajuće strategije, doći do zadovoljavajućeg rješenja (Begić i sur. 2016:13-42). Kod posjeta muzeju uz prirodnine lakše će moći rješavati takve tipove zadataka.

Istraživanje usvojenosti i konceptualnog razumijevanje makrokoncepta *Razmnožavanje i razvoj organizma* među učenicima 7. i 8. razreda osnovnih škola, na temelju učeničkih odgovora na pitanja vezana uz koncept razmnožavanje na Županijskom natjecanju iz biologije 2015. i 2017. godine, utvrdilo je niz problema kod usvojenosti ovog koncepta. Veći udio netočnih odgovora na pitanja uz makrokoncept *Razmnožavanje i razvoj organizma* proizlazi iz nedostatnog znanja, lošeg povezivanja znanja te krivog tumačenja zadatka, a ne miskonceptija, što je povezano s problemima u učenju i poučavanju, odnosno prevladavajućem tradicionalnom obliku nastave u hrvatskim školama (Golubić i sur. 2017:76-99). Svojim smo istraživanjima željeli utvrditi na koja pitanja iz listića za obilazak Muzeja teže odgovaraju, koje se miskonceptije pojavljuju. Na taj će način učitelji i kustos posjet muzeju moći usmjeriti prema određenim sadržajima unutar koncepta razmnožavanje.

Muzej uz kulturnu i istraživačku, ima i odgojnu funkciju. S obrazovnog gledišta muzej predstavlja dodatni izvor informacija učenicima (Brkić 2015:17). Danas muzejska djelatnost ima i svoj pedagoški segment pri čemu se u muzeju u skladu sa školskim planom i programom realiziraju sadržajno osmišljene i pedagoški obrađene tematske izložbe putem kojih muzej učenicima pomaže u stjecanju znanja, a nastavniku u podizanju kvalitete nastave (Jagić, Poljak 2012:233-251). Stradling (2003) navodi nekoliko funkcija obrazovnih odjela u muzeju: povezivanje sa školama u vezi s nadolazećim posjetima; konzultiranje s nastavnicima prije postavljanja novih izložbi; konzultiranje s nastavnicima te s udrugama nastavnika o tome kako muzej može učinkovito povezati svoje izložbe sa školskim kurikulumom; organiziranje stručno vođenih obilazaka i događanja za škole; izrada nastavnih materijala za pripremu posjeta i za rad u razredu nakon posjeta muzeju te vođenje radionica stručnog usavršavanja za nastavnike.

Zaključci

Provedeno istraživanje ukazuje na važnost suradnje muzeja i škole. Ostvarilo je postavljene ciljeve. Tijekom ponavljanja koncepta razmnožavanje predmetni je učitelj koristio

prirodnine u nastavi. Muzejski su programi približeni učenicima, a utvrđeno je i na koje se pojmove treba obratiti pozornost kod posjeta Muzeju. Uočeno je kako učenici bolje rezultate postižu na pitanjima koja ispituju 1. kognitivnu razinu. Bolje rezultate u rješavanju zadataka učenici bi postigli ako bi ih rješavali nakon obrade nastavne jedinice *Nespolno i spolno razmnožavanje*, čime bi ponovili, sistematizirali i dopunili dosadašnja znanja. Na taj bi se način otklonile i moguće miskoncepcije pri rješavanju zadataka. Katalog izložbe *Održati se pod svaku cijenu* izrađen na način da se sadržajima u Muzeju pristupa konceptualno svakako predstavlja novost u muzejskoj edukaciji i pomak muzeja prema korisnicima, te olakšava učiteljima pripremu za posjet muzeju.

Summary:

Applying the Catalogue “To Preserve Oneself at any Cost” in Learning and Preparing Pupils for Visiting the Museum

Pupils with very different previous knowledge and interests visit the museum, and preparing a visit is a basic precondition of a good fieldwork education. In a frame of the exhibition *To preserve oneself at any cost* Croatian Natural History Museum has published the catalogue under the same title. It can be applied in repetition of the lessons from the 5th, 6th and 7th grade related to reproduction, and also in learning the lesson unit *Asexual and sexual reproduction* in the 8th grade. This cooperation is planned in a way that teacher repeats all forms of reproduction with pupils. This repetition class can be held before visiting the museum or before learning the mentioned lesson unit. After that teacher with a help of selected questions from the catalogue checks the achieved goals. These assignments can be used to examine 1st and 2nd level of pupils' achievements. In the paper we show results of using educative leaflets before learning the lesson unit *Asexual and sexual reproduction* in the 8th grade of Bogumil Toni Elementary School in Samobor and Ivana Brlić Mažuranić Elementary School in Virovitica. From the results of this research it is clearly visible that pupils show better results answering questions of the 1st cognitive level. Greater success would be achieved if pupils would solve them after accomplishing the lesson unit *Asexual and sexual reproduction*, meaning they would repeat, systematise and complete their knowledge thus far. In that way possible misconceptions in solving the questions would be avoided.

Bibliografija:

- Begić, Valerija, Bastić, Marijana, Radanović, Ines. 2016. "Utjecaj biološkog znanja učenika na rješavanje zadataka viših kognitivnih razina". *Educatio biologiae* 2: 13-42.
- Brkić, Mateja. 2015. *Izvanučionička nastava povijesti u muzeju*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera.

Jude, Carroll. 2001. „Writing learning outcomes: some suggestions“. *Oxford Centre for Staff and Learning Development, Oxford Brookes University*. https://www.brookes.ac.uk/services/ocsld/resources/writing_learning_outcomes.html (10.10.2009.)

Detling, Denis. 2011. "Promišljanja o muzejskoj pedagogiji i prilog istoj". *Osječki zbornik* 30: 333-341.

Golubić, Monika (i drugi). 2018. „Razumijevanje životnog ciklusa i oplodnje tijekom učenja biologije u osnovnoj školi“. *Educatio biologiae* 3: 76-99.

Husanović – Pejnović, Dragica. 2011. *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju*. Zagreb: Školska knjiga.

Mužić, Vladimir. 2009. *Kako nadmudriti test*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje

Nacionalni okvirni kurikulum. 2011. Zagreb: Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa.

Nacionalni dokument prirodoslovnog područja kurikuluma. 2017. Zagreb: Republika Hrvatska – Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa.

Radanović, Ines (i drugi). 2010. *Kvalitativna analiza ispita provedenih 2008. godine u osnovnim školama, Izvješće o projektu – Biologija*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje

Poljak, Sonja, Jagić Suzana. 2008. "Nastava povijesti u OŠ Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Ivancu". *Povijest u nastavi*, 6, sv. 2: 233 – 251.

Skok, Pavao. 2002. *Izvanučionička nastava*. Lučko - Zagreb: Pedagoški servis.

Stradling, Robert. 2003. *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa.

Bože Kokan, viši kustos

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split
boze@prirodoslovni.hr

Sanja Vrgoč, viša kustosica

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split

Josip Boban, viši kustos

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split

Radionica „Dinosauri“ za djecu vrtićke dobi u Prirodoslovnom muzeju u Splitu

Sažetak:

Radionicom „Dinosauri“ upoznajemo djecu s desetak vrsta dinosaura, njihovim prilagodbama i raznim zanimljivostima. Uvodno im pokazujemo igračke i knjige o dinosaurima (donesu i vlastite). Slijede kratki glazbeni video spot i predavanje, nakon čega razgledaju i diraju fosile i odlike. U praktičnom dijelu djeca boje likove dinosaura i oblikuju figure od plastelina. Osim grupnih posjeta, ova se radionica nudi i za pojedinačne posjete te kao tema za proslavu dječjih rođendana u Muzeju.

Malenu djecu često zanimaju velike i opasne životinje pa nije čudno da se mnoga djeca vole igrati igračkama iz svijeta dinosaura i vole gledati njihove slike. U mnogim svjetskim muzejima izlažu se atraktivni fosilni nalazi dinosaura s lokalnih nalazišta te njihovi modeli. Hrvatska je siromašna nalazišta dinosaura, a obrazovni sustav zaobilazi dinosaure kao da ne postoje. Unatoč tome, dio djece ima iznenađujuće opširna znanja o dinosaurima te se pokušalo napraviti radionicu na ovu temu.

U pripremi radionice, najprije se proučilo sve dostupno od dječjih enciklopedija i priča u Gradskoj knjižnici u Splitu, a zatim se to usporedilo s podacima iz vjerodostojnije popularno-stručne literature o dinosaurima (Barrett 2009., Malam, Woodward 2009.). Trgovine nude sve više proizvoda s motivima dinosaura te su nabavljeni razni rezviziti. U početku se koristilo i sponsorstvo tvrtke „Kraš d.o.o.“, koja je promovirala nagradnu igru i karte s motivima dinosaura te postere i naljepnice koje smo dijelili djeci. Rekviziti koje danas koristimo su: slike i crteži dinosaura, posteri, slikovnice, modeli kostura dinosaura,

plastične figurice i drvene igračke (pokretni dinosauri na baterije), fosili biljaka i životinja (beskralježnjaci i kralježnjaci), fosilni odljevi, itd. (slika 1, slika 2).

Slika 1: Edukativne igračke i modeli kostura dinosaura.
Foto: Darko Sternšek.

Radionicu „Dinosauri“ za djecu vrtićkog uzrasta pohađaju djeca koja su dovedena s drugom djeecom (vrtić ili rođendanska zabava u Muzeju) te djeca koja mole roditelje da ih dovedu na radionicu. Najljepše je raditi s ovom skupinom, jer se radi o visoko motiviranoj i radoznaloj skupini mališana (uglavnom dječaci) koji neumorno slušaju sve o dinosaurima i znaju puno o njima. Ovisno o skupini, radionica traje od 1 do 2 školska sata.

Prije dolaska djece u muzejsku učionicu, izlože se muzejske igračke, modeli i literatura o dinosaurima te ih po ulasku razgledaju. Pogledaju se igračke i knjige o dinosaurima koje

djeca, kao ponosni vlasnici donesu sa sobom. Kroz razgovor o izloženim predmetima procijeni se predznanje djece te kako pristupiti pojedincima i skupini. Često pojedinci znaju puno o dinosaurima, a većina djece u skupini imaju slaba predznanja.

„Dinosaur Song“ je trominutni animirani glazbeni video spot kojim se djecu opusti nakon što zauzmu svoja mjesta i sjednu.¹ Tijekom scene koja se ponavlja kao refren te *Triceratops* ispušta svoj krik, djecu se ohrabri neka i ona ispuste krik kao taj dinosaur i edukator doslovce urla zajedno s ostalom veselom djecom. Djecu se navodi neka opaze kako neki dinosauri imaju velike zube, kandže, veliku snagu, mali mozak, kljun, ljske, bodlje, oklop, štitove ili perje.

Slijedi prezentacija kojom se pokaže raznolikost dinosaura i njihov raspon veličina u odnosu na veličinu čovjeka i slona. Djecu se pita jesu li putem vidjeli kojega dinosaura i onda ih se pita zašto više nema dinosaura. Oni znaju da su dinosauri nastradali od udara nekog asteroida. Objasni im se veza između nestanka svjetla, sniženja temperature, nestanka biljaka i nestanka životinja. Predoči im se kako je iznenada doletio asteroid koji je izazvao nestanak dinosaura i mnogih drugih životinja i biljaka. Pokaže im se sličnost dinosaura i ptica i kaže im se da su ptice jedina skupina dinosaura koja je preživjela ovu veliku nesreću. Kaže im se da srećom tada još nije bilo ljudi, jer bi sigurno i mi ljudi bili nestali.

Zatim djeca ustanu od stola da bi razgledala pripremljene fosile i odljeve (slika 2).

Slika 2: Edukativni muzejski fosili i odljevi. Foto: Darko Stermšek.

¹ The Dinosaur Song. <https://www.youtube.com/watch?v=W0FOZ0-VpcU>

Objasni se kako su nastali svi ti fosili pa i fosili dinosaura. Pokaže im se koštana breča u kojoj se lijepo vide fosilni ostaci kosti krupnijih sisavaca i okamenjeno fosilno tlo cvenica. Objasni se djeci da su i kosti dinosaura često potpuno okamenjene jer su im fosili puno stariji nego fosili sisavaca. Djeca razgledavaju i dodiruju izložene fosilne ostatake te prepoznaju okamenjene kućice puževa i školjki, amonita, kosture riba, okamenjene listove biljaka te odljev traga stopala dinosaura i odljev kosti prsta dinosaura koje smo posudili od Hrvatskog prirodoslovnog muzeja.

Djecu se pozove neka sjednu i nastave gledati prezentaciju o dinosaurima. Tijekom projekcije, uči ih se raspozнати pojedine tipove dinosaura (pokazuju im se i rekviziti i pita ih se "zna li netko koji je ovo dinosaurus?"). Iako odraslima nazivi dinosaura izgledaju teški za izgovor, čak i malena djeca rado ih pamte i točno izgovaraju. U svakoj fazi rada edukator ponavlja nazine dinosaura rastavljajući im imena na slogove i djeca ih zajedno glasno ponavljaju: Ty-ra-no-sa-u-rus rex ("najstrašniji, s velikim zubima, ali s malenim prednjim nogama"), Spi-no-sa-u-rus ("najveći grabežljivac i ima veliku peraju na leđima"), Ve-lo-ci-ra-ptor ("najopasniji grabežljivac, ali malen kao koza"), Tri-ce-ra-tops ("biljožder, kao nosorog s kljunom i ima tri roga"), Pa-ra-sa-u-ro-lo-phus ("biljožder, ima trubu na glavi"), Pa-chy-ce-pha-lo-sa-u-rus ("biljožder, ima debele kosti za sudaranje glavom o glavu"), Di-plo-do-cus ("dugovrati, najveći biljožder"), Bra-chi-o-sa-u-rus ("kao dugovrati, ali puno teži"), Ste-go-sa-u-rus ("biljožder s pločama na leđima i bodljama na repu"), An-ky-lo-sa-u-rus ("biljožder s čekićem na repu")...

Predavanje se opet prekida, kako bi se djecu odmorilo i pušta se drvene pokretne dinosaure na baterije da im šetaju po stolovima za kojima sjede. Djeci s većim predznanjem objasni se da su pravi dinosauri, samo oni kopneni, dok leteći (*Pterosaurus*, *Pteranodon...*) i vodenii gmazovi (*Sarcosuchus*, *Plesiosaurus*, *Pliosaurus...*) nisu dinosauri.

Slijedi praktični dio u kojem mlađa djeca vrtićkog uzrasta dobiju crteže dinosaura na papiru te ih moraju bojiti. Pokaži im se i uzorci boja koje imaju današnje životinje. Predškolci oblikuju figure od plastelina te pred sobom imaju plastične igračke kao uzore. Prije početka, nauči ih se kako oblikovati dinosaura od plastelina. Od komada plastelina napravi se dvije kugle jednakе veličine. Od jedne se oblikuje tijelo s repom, a od druge se oblikuje noge i glava. Djecu kojoj slabije ide rad s plastelinom ohrabri se i pokaže im se, a one s većim znanjem i sposobnostima se pohvali. Nekada ih se pita neka nam nešto ispričaju o dinosaurima pa preuzmu ulogu predavača. Tijekom praktičnog dijela (slika 3) emitiraju se i zamišljeni zvukovi dinosaura te se prikažu scene iz dokumentarnih filmova o dinosaurima. Radove u plastelinu (razni dinosauri, dinosaurova jaja, dinosaurovo gnezdo...) može se ponijeti sa sobom u plastičnim posudama.

Slika 3: Bojenje crteža dinosaura i izrada figurica. Foto: Bože Kokan.

Radionicom „Dinosauri“ upoznajemo djecu vrtičke dobi s desetak osnovnih tipova dinosaura, njihovim prilagodbama i drugim zanimljivostima. Time se već u vrtičkoj dobi popunjava praznina u obrazovnom sustavu, gdje se malo pozornosti obraća na dinosaure. Osim organiziranih posjeta radnim danima, subotom se nudi i radionica za pojedinačne posjete te radionica kao tema za proslavu dječjih rođendana u Muzeju. Radioniku se obogaćuje novim sadržajima te je nedavno primila donaciju atraktivnih igračaka od dječaka koji je prerastao ovu temu.

Summary:

Workshop “Dinosaurs” for Kindergarten Children in the Natural History Museum in Split

The workshop introduces children with ten species of dinosaurs, along with their adaptations and other interesting facts. For start, we show dinosaur toys and books to children. Then follow a short dinosaur music video and a lecture. Children watch and touch original fossil specimens and casts. In the practical part of the workshop they paint dinosaur drawings or make play putty dinosaurs. The workshop is available for organized or individual visits and as a theme for birthday celebrations at the Museum.

Bibliografija:

Barrett, Paul, ur. 2009. *Dinosauri*. Rijeka: Naklada Uliks.

Malam John, Woodward John. 2009. *Atlas dinosaura*. Zagreb: Profil International.

Sanja Vrgoč, viša kustosica

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split
sanja@prirodoslovni.hr

Bože Kokan, viši kustos

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split

Josip Boban, viši kustos

Prirodoslovni muzej i zoološki vrt
Kolombatovićevo šetalište 2, Split

Posjećenost osnovnoškolskih radionica u Prirodoslovnom muzeju u Splitu tijekom školske godine 2015./2016.

Sažetak:

Sadržaji edukativnih radionica usklađeni su s dobi polaznika i gradivom nastave prirode i biologije. Cilj je pobuditi zanimanje za prirodu i olakšati učenicima svladavanje školskog gradiva.

Analiza posjećenosti pojedinih radionica u školskoj godini 2015./2016. i struktura posjetitelja pokazuje da je radionicama nazočio 1941 polaznik, od čega 80,3% osnovnoškolaca (1559). Većina učenika je s područja Splita (1436), okoline Splita (81) i srednjodalmatinskih otoka (42). Za učenike osnovnih škola održano je pet tematskih radionica („Dinosauri“, „Fosili“, „Kukci“, „Mekušci“ i „Život u moru“), prigodne božićne i uskršnje radionice te radionice povodom Festivala znanosti. Najposjećenija je radionica „Mekušci“ (521) i to uglavnom tijekom siječnja i veljače kad se mekušci obrađuju u sedmom razredu OŠ.

Planira se iduće godine uvesti nove radionice i ponuditi ih školama.

U Prirodoslovnom muzeju u Splitu organiziraju se radionice za učenike različitih uzrasta. Program edukativnih radionica ima za cilj istaknuti vrijednosti i ulogu muzeja u društvu; privući mlađe posjetitelje u muzej u cilju stjecanja prirodoslovne kulture, te razvijanje želje i potrebe za upoznavanjem i posjećivanjem muzeja. Sadržaji edukativnih radionica usklađeni su s dobi polaznika (predškolska dob, učenici nižih i viših razreda osnovnih škola, učenici srednjih škola, studenti) i školskim programom prirode i biologije osnovnih škola i gimnazija. Kako se na radionicama često radi u različitim crtačim tehnikama i uz

uporabu gipsa, plastelina i gline, moguća je i radionica za dva predmeta: priroda/biologija i likovni odgoj.

Radionice obuhvaćaju stručna vodstva kroz postave Muzeja i praktičnog dijela. Vodstva održavaju kustosi Muzeja. Pri vođenju grupe izbjegava se nabranje šturih podataka o izloženim primjercima. Prezentacijom muzejske građe zanimljivim podacima i uspostavljanjem interakcije s učenicima nastoji se potaknuti mlade na upoznavanje i zanimanje za prirodu, te im olakšati svladavanje školskog gradiva. Nastavnici su prepoznali i prihvatali naš način rada, što vidimo po sve većoj posjećenosti svake godine.

Školske godine 2015./2016. za učenike osnovnih škola održano je pet tematskih radionica („Dinosauri”, „Fosili”, „Kukci”, „Mekušci” i „Život u moru”), prigodne božićne i uskršnje radionice te radionice povodom Festivala znanosti. Zamišljene su kao nadopuna gradiva Prirode za 6. razred osnovne škole, te gradivu Biologije za 7. razred i 2. razred gimnazije.

Radionicom „Mekušci“ djeca su u izravnom kontaktu s puževima i školjkašima. Naime, učenici dobiju desetak najčešćih jadranskih puževa i školjaka i sami ih, pomoći sliku iz literaturе, pokušavaju determinirati. Zatim im se na primjercima pokaže unutrašnja građa puževa i školjkaša. Za svaku radionicu je potrebno nabaviti svježe primjerke školjkaša. Novi primjerici puževa priljepaka priključuju se na kamenitoj obali na Marjanu i konzerviraju u 70% otopini etilnog alkohola kako bi se mogli preparirati i koristiti za više radionica.

Za mlađe uzraste održavamo radionice crtanja i bojanja.

U radionici "Kukci" djeca upoznaju građu i život kukaca, njihovu ulogu na planetu Zemlji, strategije preživljavanja, odnose među spolovima kod kukaca... Uz prezentaciju se koriste drveni modeli kukaca te rad na mikroskopu. Izrađena je edukativna izložbena zbirka kukaca u kojoj se nalaze glavni redovi kukaca s tipičnim porodicama. Izloženi primjerici pokazuju tipove preobrazbe, individualnu raznolikost i spolno dvoličje. Bojama su označene životne sredine kukaca te tipovi prehrane. Dodatan cilj ove radionice je stvaranje pravilnog odnosa prema kukcima te smanjivanje straha od kukaca i pauka. Za mlađe uzraste predviđeno je crtanje i bojanje crteža kukaca.

Radionica „Dinosauri“ je prilagođena mlađem uzrastu (vrtići i niži razredi osnovnih škola), a zainteresirani starijeg uzrasta mogu pogledati i dokumentarne filmove. Predavanje o dinosaurima s prezentacijom nudi osnovne činjenice o dinosaurima, upoznaje djecu s desetak vrsta dinosaura, njihovim prilagodbama i drugim zanimljivostima. Koriste se kratki crtani filmovi, priče, knjige, modeli, bojanke, sličice, figurice, također i fosilni otisci traga stopala i otisak kosti dinosaura, te originalni fosili drugih živih bića. U praktičnom dijelu mlađa djeca vrtićkog uzrasta dobiju bojanke s likovima dinosaura, a stariji oblikuju figure od plastelina te ih mogu ponijeti sa sobom.

Radionica „Fosili“ se sastoji od kratkog predavanja o postanku i razvoju našeg planeta i organizama koji ga nastanjuju. Učenici se upoznaju s razdobljima geološke povijesti i ka-

rakterističnim organizmima. Također, učenicima se objašnjava način nastajanja fosila, što su fosilna nalazišta, pokazuju im se i originalni primjerici fosila iz zbirki Muzeja. U praktičnom dijelu u gipsu se utiskuju kućice školjkaša i puževa, ti se kalupi ispune gipsom i na taj način se dobiju odljevi - „fosili“.

Radionicom „Život u moru“ djeca se upoznaju s biljnim i životinjskim morskim svijetom Jadranskog mora i oceana. U prezentacijama se ne ponavljaju podaci koje učenici nauče na nastavi u svojim školama, već se nastoji da djeca steknu nova znanja, ali i ljubav prema morskim životinjama i njihovom svijetu. Prikazuju se kratki filmovi sa zanimljivostima iz morskog života. Praktični dio se izvodi po prethodnom dogovoru (determinacija školjkaša i puževa, seciranje glavonožaca, seciranje riba...).

Osim ovih tematskih radionica, održane su prigodne božićne i uskršnje radionice te radionice povodom Festivala znanosti.

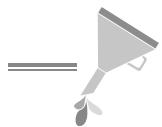
Većina djece koja dolazi na naše radionice je s područja Splita. Međutim, povećavaju se posjeti škola i vrtića iz okoline Splita i sa otoka. U školskoj godini 2015./2016. na radionicama je prisustvovalo 1941 polaznika, od toga 1755 iz Splita. Posjetilo nas je 113 djece iz Brela, Trogira, Kaštela, Kostanja i Kamešnice. Sa otoka je došlo 73 djece i to sa Brača, Hvara i Lastova.

Posjećuju nas djeca svih dobnih skupina. Iz dječjih vrtića došlo je 241 dijete, iz gimnazija 119, te 22 studenta. Najveći broj djece je iz osnovnih škola (grafikon 1).

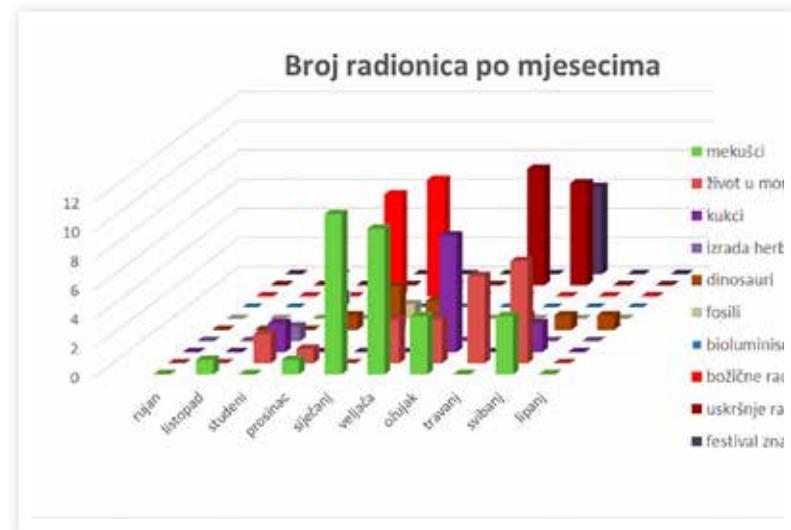

Grafikon 1.

Radionice se u Muzeju održavaju tijekom cijele školske godine. Najmanji broj posjeta je zabilježen na početku i kraju školske godine tj. u rujnu, listopadu i lipnju. Najveći broj

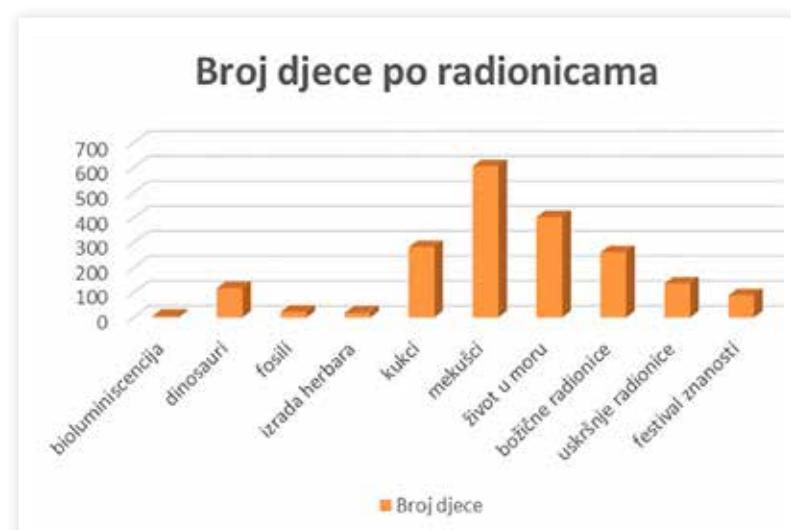

radionica održan je tijekom siječnja i ožujka. Najposjećenija radionica „Mekušci” najčešće se održavala tijekom siječnja i veljače, kad se mekušci obrađuju u sedmom razredu osnovne škole. Radionica „Kukci” također prati plan sedmog razreda OŠ i najčešće se održavala u mjesecu ožujku (grafikon 2).

Grafikon 2.

Najposjećenija je radionica „Mekušci” kojoj je prisustvovalo 606 učenika, zatim radionica „Život u moru” sa 402 učenika, božićne radionice je posjetilo 261 dijete, a radionicu „Kukci” 282 učenika (grafikon 3).

Grafikon 3.

U sljedećoj školskoj godini Muzej planira pojačati rad na edukativnim aktivnostima jer je to jedan od najboljih načina za motiviranje mladih ljudi za dalnjim učenjem i razvojem interesa prema prirodonstvu. Kroz rad upoznaju biološku raznolikost morskog i kopnenog svijeta, informiraju se o potrebi njegove zaštite i očuvanja te razvijaju ljubav prema živim organizmima i okolišu koji nastanjuju.

Summary:

Attendance of Workshops for Elementary Schools in the Natural History Museum Split in the School Year 2015/2016

The content of educational workshops is aligned with the age of participants and teaching material of nature and biology. The aim is to attract interest in nature and make it easier for students to master the school material.

Analysis of the attendance of workshops in the school year 2015/2016 shows that 1941 attendees attended the workshops of which 80.3% are from elementary schools. Most students are from Split (1436), from the vicinity of Split (81) and from the islands of the Dalmatia (42). Five thematic workshops were held for elementary school students ("Dinosaurs", "Fossils", "Insects", "Molluscs", "Life in the sea"), Christmas and Easter workshops and workshops on the Festival of Science. "Molluscs" is the most visited workshop (521) mostly during january and february when the molluscs are processed in the seventh grade primary school.

It is planned to introduce new workshops next year and offer them to schools.

Antica Bregović, muzejska savjetnica

Gradski muzej Varaždin
Šetalište J. J. Strossmayera 3, Varaždin
antica.bregovic@gmv.hr

Petra Marincel, dokumentaristica

Gradski muzej Varaždin
Šetalište J. J. Strossmayera 3, Varaždin
petra.marincel@gmv.hr

Kontinuitet edukativnih radionica u „Svijetu kukaca“

Sažetak:

Od samih početaka javnog djelovanja Gradskog muzeja Varaždin, vodilo se računa o suradnji sa školama, nastavnicima i učenicima, što svakako proizlazi iz činjenice da su Muzej osnovali profesori varaždinske gimnazije. Na području prirodoslovnih istraživanja varaždinske okolice svakako je prednjačio gimnazijski profesor Franjo Košćec, koji je kontinuirano održavao muzejske edukativne radionice još od 1957. godine. Radionice „O kukcima u Svijetu kukaca“, ciljano priređene za određene razrede i nastavne sadržaje, kontinuirano se održavaju. S godinama rada postignuto je da se taj dio sistematike živih bića u varaždinskim školama uopće više ne obrađuje u učionicama nego u prostorima Entomološkog odjela GMV-a.

U prošlosti je posjet muzeju podrazumijevao šetnju kroz izložbeni prostor bez aktivnije uključenosti pojedinaca, naročito onih najmlađih, u komunikaciju s predmetom. Sredinom prošlog stoljeća događa se među hrvatskim muzejima ozbiljniji pomak prema naglasku na obrazovnu ulogu muzejskih ustanova. Tako Gradski muzej Varaždin (GMV) već 1952. godine započinje u okviru svoje djelatnosti razvijati i provoditi edukativne programe. Organiziraju se seminari za nastavnike osmoljetke i gimnazije s ciljem upoznavanja sa sadržajem muzejskih zbirki i načina primjene muzejske građe u nastavnom procesu. Nastavnici, koji su se odazvali u velikom broju, posjetili su sve muzejske zbirke i to je u konačnici rezultiralo aktivnom suradnjom GMV-a i područnih škola.

Na području prirodoslovnih, preciznije entomoloških i florističkih istraživanja varaždinske okolice, svakako je prednjačio gimnazijski profesor Franjo Košćec koji je kontinuirano održavao muzejske edukativne radionice za nastavnike od 1957. godine, motiviran ne samo znanstvenom značajkom, nego i težnjom za prijenosom znanja učenicima i mlađim znanstvenicima.

Slika 1: Franjo Košćec drži radionicu za nastavnike. (Foto: arhiva GMV-a)

Suradnja sa školama rezultirala je muzejskim radionicama u stalnom postavu Entomološkog odjela od 1985. godine. Budući da GMV nikada nije imao zaposlenog muzejskog pedagoga, sve edukativne radionice Entomološkog odjela organizira i vodi muzejska savjetnica Antica Bregović u suradnji s vanjskim stručnim suradnicima - pedagozima predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja.

U razdoblju od 1989. do 2008. godine provodi se program pod nazivom „Školski servis“ u sklopu kojeg su učenici varaždinskih osnovnih škola besplatno koristili sve sadržaje GMV-a. U tu svrhu tiskana je knjižica i deplijan s edukativnim programima tematskih predavanja i radionica. Učenici su mogli sudjelovati u svim programima vezanim uz „Školski servis“ predočenjem iskaznica koje su se tiskale posebno za svaku školsku godinu. Iskaznica je omogućavala svakom učeniku i neograničeni individualni posjet svim muzejskim postavima tijekom cijele godine, a za skupine učenika, razgled stalnih muzejskih postava uz stručno vodstvo.

Krajem 1998. godine, nakon osmogodišnje djelomične obnove unutrašnjosti palače Herzer, točnije prvog kata na kojem je smješten i Entomološki odjel, ponovno je otvoren novi, proširen stalni postav tog odjela pod nazivom „Svijet kukaca“. U postavu je izloženo oko 4.500 izložaka u 286 tematskih jedinica i po načinu izlaganja zacijelo pripada među najljepše postave ove vrste u Srednjoj Europi. Od tada se uglavnom održavaju edukativne radionice vezane uz stalni postav, ali i uz povremene prirodoslovne izložbe. Tako se 2000. godine u postavu održavala čak i dječja kazališna predstava „Jutro mravlje

kraljice". Usljedile su radionice „Moji koraci Svijetom kukaca“, „Boje i nastambe kukaca“, „Osinjaci - dvorci od papira“, „Iz muzeja u prirodu“ i „Djeca slikaju“.

Slika 2: Edukativna radionica „Djeca slikaju“ izašla je izvan zidova Muzeja na ulice grada. (Foto: D. Puttar)

Program „Školski servis“ postepeno se ugasio 2008. godine. Radionice koje organiziraju kustosi pojedinih muzejskih odjela, pa tako i Entomološkog, i dalje su se kontinuirano provodile, no možda ne tolikim intenzitetom. Uskoro, od 2013. godine, GMV ponovno aktualizira svoju edukativnu djelatnost kroz besplatni program za učenike osnovnih i srednjih škola pod nazivom „MIŠ – Muzej i škola“! MIŠ obuhvaća individualni i grupni posjet stalnim postavima i povremenim izložbama, razgled uz vodstvo stručnjaka, tematska predavanja, edukativno-kreativne radionice i igranice. Navedene sadržaje učenici koriste uz odgovarajuće iskaznice, a za svaki organizirani dolazak učenici dobivaju i posebne naljepnice. Najbolji razred, s najviše dolazaka, GMV na kraju školske godine nagrađuje i zanimljivim izletom (Bojanić Morandini 2017:139-142).

U sklopu MIŠ-a održano je mnoštvo radionica na svim muzejskim odjelima. Uz izložbe i ostale programe redovito su se priređivali materijali i distribuirali nastavnicima, ravnateljima i pedagozima osnovnih i srednjih škola na području Varaždina te Varaždinske i Međimurske županije, kao i dječjim vrtićima na varaždinskoj području. Svake je godine sve više sudionika radionica, kao što raste i broj škola koje se uključuju u program MIŠ.

Tako je u 2016. godini u ovaj program bilo uključeno 9 gradskih osnovnih škola i 4 srednje škole. U GMV-u je održana ukupno 151 radionica s gotovo 4000 sudionika. Od toga je 1744 djece sudjelovalo u 62 prirodoslovne radionice uz stalni postav „Svijet kukaca“. Radionice Entomološkog odjela kontinuirano se održavaju posljednjih dvadesetak godina i ciljano su priređene za određene razrede i nastavne sadržaje. S godinama rada postignuto je da se taj dio sistematike živih bića u varaždinskim školama uopće više ne obrađuje u učionicama nego u prostorima varaždinskog muzeja. Tako je entomologija, kao zasebna biološka disciplina, uvedena u školske programe. Radionice koje se nude u sklopu MIŠ-a na Entomološkom odjelu su sljedeće:

Moj posjet Svijetu kukaca - radionica za učenike 3. i 4. razreda osnovne škole

Istraži u Svijetu kukaca – radionica za učenike 5. razreda osnovne škole

Kukci u životnim zajednicama varaždinske okolice – radionica za učenike 6. razreda osnovne škole

O kukcima u Svijetu kukaca – radionica za učenike 7. razreda osnovne škole i učenike 2. razreda gimnazije.

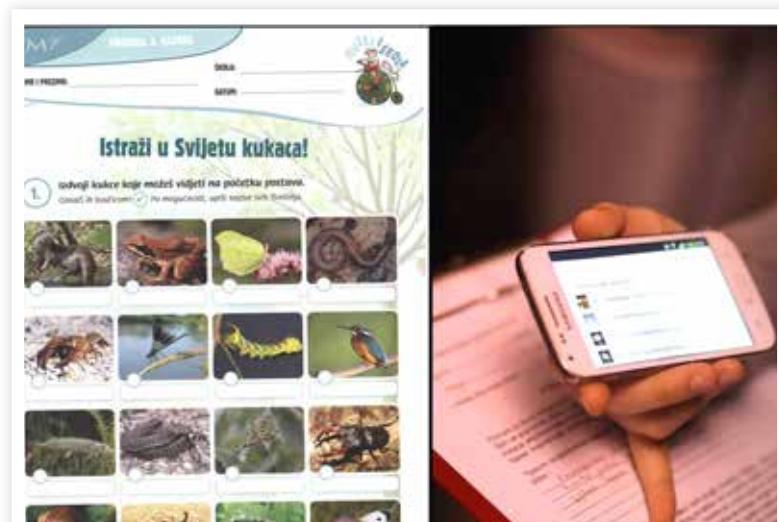
Najposjećenija je radionica „O kukcima u Svijetu kukaca“. Radionica traje dva školska sata, tijekom školske godine održava se u terminima od prosinca do ožujka prema dogovoru s predmetnim nastavnikom, odnosno sukladno s održavanjem realizacije nastavnog plana pojedinih nastavnika. U sklopu ove radionice obrađuju se skupine kukaca u okviru

¹ Više o samom programu MIŠ i o radionicama koje se nude, moguće je saznati na našim mrežnim stranicama: <http://www.gmv.hr/hr/posjetite-nas/mis/> (18.12.2017.)

izučavanja sistematskog pregleda životinja i pokazala se kao izvrsna zamjena ili nadopuna redovitoj nastavi (sistemske preglede životinjskog carstva, razred Insecta ili kukci). Radionica započinje uvodnim izlaganjem te individualnim radom učenika u postavu. Koristenjem originalne entomološke građe, kao i za tu svrhu priređenog interaktivnog CD-a te devet različitih radno poučnih listića, učenici sami spoznaju sve značajke skupine koje se ilustriraju nizom dostupnih primjera. U suradnji s pojedinim nastavnicima, program se neprestano razvija i nadopunjuje, učenici ga dobro prihvataju i vrlo aktivno sudjeluju. Taj program koriste, osim škola s područja naše županije i škole sa šireg područja sjeverozapadne Hrvatske.

Osim uz stručno vodstvo, učenicima je omogućeno i samostalno razgledavanje i rješavanje radnih listića putem višejezičnog audio-vodiča HOMER – virtualnog pripovjedača i mentora. Svatko tko posjeduje pametni telefon može se spojiti putem Wi-Fi mreže GMV-a, pokrenuti internet preglednik, odabrati sustav HOMER i reproducirati audio zapis pridružen određenom eksponatu.

Slika 4: Radne listице vezane uz stalni postav „Svijet kukača“ posjetitelji mogu rješavati i prilikom individualnih posjeta uz pomoć sustava HOMER. (Foto: M. Stančić; A. Švoger)

Kako smo baštinili vrijedan fundus i originalan način prezentacije koji *tumači* prirodne pojave i procese, naš je zadatak posredovanje ukupnih znanja i informacija koje proizlaze iz tog fundusa svakoj novoj generaciji učenika. Naravno, kontekst se mijenja, trendovi u zaštiti prirode su drugačiji, količina znanstvenih informacija se povećava, a tehničke mogućnosti rastu. Međutim, muzejske zbirke te na njima temeljen muzejski postav, uvijek su izvor novih spoznaja, poligon za učenje i rad novih generacija, poticaj za nova istraži-

vanja. U svakom slučaju to nije samo simbolična i obavezna posjeta jednom muzeju već mjesto susreta, izmjene ideja i spoznaja, upoznavanje prirodne i kulturne baštine kao i traženje odgovora na brojna pitanja vezana uz prirodu.

Summary:

The Continuity of Educational Workshops in „The World of Insects“

From the very beginning of the public activity of the Varaždin City Museum the cooperation with schools, teachers and students has been taken into account, which is certainly the result of the fact that the Museum was founded by the teachers of the Varaždin Grammar School. In the field of natural science research of Varaždin surroundings, high school teacher Franjo Košćec, who had continuously held museum education workshops since 1957. Workshops "On Insects in the World of Insects" have been organized continuously, targeting specific classes and teaching contents. It has been accomplished over the years that this part of systematics of living beings in Varaždin schools is no longer dealt with in classrooms but in the Entomological Department of Varaždin City Museum.

Bibliografija:

Bojanić Morandini, Miran. 2017. „Miš – Muzej i škola, edukacijski program Gradskog muzeja Varaždin“. *Relacije i korelacije; Zbornik radova VIII. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*. M. Margetić, ur. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, str. 139-142.

„MIŠ – muzej i škola“. *Gradski muzej Varaždin*, <http://www.gmv.hr/hr/posjetite-nas/mis/> (18.12.2017.)

05.

ostale skupine | posjetitelja |

Daniela Bilopavlović Bedenik, kustosica

Muzej suvremene umjetnosti
Avenija Dubrovnik 17, Zagreb
daniela.bilopavlovic@msu.hr

Inkluzivne likovne radionice i prilagođeni programi osobama s invaliditetom i marginaliziranim skupinama posjetitelja

Sažetak:

Muzej suvremene umjetnosti već dvadeset godina provodi programe posebno namijenjene ranjivim skupinama posjetitelja – osobama s invaliditetom, osobama starije životne dobi... Uz naše redovite programe kreativnih radionica i stručnih vodstava, programi i sadržaji uvijek se prilagođavaju tipu posjetitelja.

Vođeni mišju da muzej prvenstveno treba osluškivati potrebe najšire publike, MSU je proširio program edukativnih sadržaja pokrenuvši program inkluzivnih kreativnih radionica kroz koje se najmlađu publiku (djecu predškolske i osnovnoškolske dobi) na zabavan način i kroz upoznavanje suvremene umjetničke scene, nastoji educirati o prihvaćanju različitosti.

Muzej suvremene umjetnosti, odnosno tadašnja Galerija suvremene umjetnosti osnovana je 1954. na Gornjem gradu u Habdelićevoj ulici i Katarinskom trgu, s ciljem pružanja i promoviranja suvremene umjetnosti uz formiranje nacionalne i međunarodne zbirke umjetnina. Danas, više od šest desetljeća kasnije, MSU ima svoj stalni postav koji se prostire na 4800 m², a svojim sadržajem i programima svakim danom nastoji privući što više posjetitelja. Integralni dio programske djelatnosti Muzeja postala je edukativna djelatnost Muzeja, a time je Pedagoški odjel postao njegova „žila kucavica“. Muzej danas nije samo umjetnička ustanova namijenjena obrazovanijim društvenim slojevima, on je mjesto susreta, edukacije, interakcije i inkvizije najšireg spektra posjetitelja, od onih najmlađih, preko osoba s invaliditetom i ostalih ranjivih skupina. Unatrag dvadeset godina MSU provodi posebno prilagođene programe koji svoj početak datiraju u sredinu 90-tih godina kada je voditeljica Pedagoškog odjela MSU Nada Beroš, pokrenula program „Muzej izvan kuće“ kroz koji se na doslovan način Muzej privremeno „preselio“ na drugu lokaciju. Programom „Muzej izvan kuće“, odnosno „Mobilni muzej“ nastoji se predstaviti dio muzejske građe osobama koje zbog raznih životnih okolnosti, primjerice, izdržavanja zatvorske kazne, bolesti ili visoke životne dobi nisu u nikakvom doticaju s kulturnim sadržajima i zbivanjima. U namjeri da muzejski programi, s posebnim naglaskom na edukativne programe, postanu dostupni i njima, dio naših aktivnosti odvija se u drugim usta-

novama. Najčešće su to ustanove socijalnog karaktera, dječje klinike i domovi za starije i nemoćne. Mnogim štićenicima i korisnicima tih ustanova to je prvi susret s pojmom muzeja i umjetnosti, a upravo ta činjenica kao i vrlo pozitivna reakcija na koju smo kroz takve susrete našli, naša je pokretačka snaga i moto.

Početkom 2000-tih tako smo započeli s aktivnostima u Prihvatnom centru Ježevu, Zavodu za preodgoj maloljetnika Turopolje, Odgojnem zavodu za maloljetne djevojke u Požegi, a danas programe većinom provodimo u klinikama za dječje bolesti i domovima umirovljenika. U Odgojnem zavodu za maloljetne djevojke u Požegi, započeli smo suradnju u ljeto 2001. kada smo izradili dvije zidne slike unutar zatvorskog kruga. Zagrebački umjetnici spremno su prihvatali suradnju lokalne kazališne grupe mladih koji su, u suradnji sa šest umjetnika/ca, pomogli štićenicima da kroz nesputanu kreativnost prebrode duge sate izdržavanja zatvorske kazne. Program „Mobilnog muzeja“ nastavljen je i narednih godina kroz različite suradnje, od nezavisnog umjetničkog projekta Motel Ježevu, do suradnje raznih umjetnika vezanih uz programe tekućih izložbi. Unatrag nekoliko godina razvili smo suradnju s klinikama za dječje bolesti te smo ih, u suradnji s umjetnicima, posjetili i održali likovne radionice u nekoliko navrata.

Uz program „Mobilnog muzeja“, MSU je od samih početaka provođenja edukativnih programa bio posebno otvoren marginaliziranim skupinama posjetitelja i kroz stručna vodstva (prije otvaranja nove zgrade bila su to vodstva po izložbama na Katarinskem trgu i Zbirci Richter) i kroz prilagođene likovne radionice. Evidentno je da su umjetnički projekti koji se odvijaju izvan muzeja usmjereni na „neumjetničku publiku“, publiku koja nikada ili rijetko posjećuje muzeje. Cilj ovog projekta upravo i jest uključivanje te „neciljane“, slučajne publike.

MSU redovito provodi programe vezane uz obilježavanje "posebnih" dana u godini.

Tako smo u studenom 2015., u suradnji s Hrvatskim crvenim križem, obilježili Međunarodni dan tolerancije velikom humanitarnom akcijom *Dođi, vidi, pomozi – za djecu u izbjegličkoj krizi*.

U želji da ublažimo posljedice izbjegličke krize te pomognemo najmlađima, Pedagoški odjel Muzeja suvremene umjetnosti osmislio je program cijelodnevnog druženja okrenut u prvom redu djeci i njihovim obiteljima (slika 1).

Slika 1.

Dali smo podršku hvalevrijednom humanitarnom projektu „Zmaj Andželko pomaže djeci“ te je kod nas održana i promocija cijelog projekta i slikovnice „Zmaj Andželko i dugački rep“.

Vođeni mišljem da muzej prvenstveno treba osluškivati potrebe najšire publike, te pozitivnom reakcijom sudionika radionica, MSU nastavlja i proširuje tu praksu koja se nastavlja u novoj zgradbi. Uz naše redovite programe kreativnih radionica i stručnih vodstava, programi i sadržaji se prilagođavaju ovisno o tipu posjetitelja. Program „Pristup“ ustalio se već nakon samog otvorenja nove zgrade Muzeja kroz stručna vodstva na znakovnom jeziku uz redovitu suradnju s Hrvatskim savezom gluhoslijepih osoba „Dodir“. Česte su i posjete slijepih i slabovidnih posjetitelja za koje provodimo taktilna vodstva, posebno orijentirana na medij kiparstva. Redovito obilježavamo i Međunarodni dan bijelog štapa uz koji provodimo vodstva i radionice u suradnji s Udrugom slijepih Zagreb (slika 2).

Slika 2.

Kroz provođenje posebnih programa namijenjenih ranjivim skupinama posjetitelja, posebice osobama s invaliditetom, uvidjeli smo kako je upravo muzejski prostor i kreativne radionice koje se ovdje provode idealno mjesto za integraciju, upoznavanje i rehabilitaciju ove skupine posjetitelja.

Iskustvo koje smo stekli radeći sa širokim spektrom ljudi pokazalo je da je za pravovremenu edukaciju i integraciju najvažnije educirati najmlađe. Stoga smo zadnjih godina poseban akcent stavili na inkluzivne radionice namijenjene djeci predškolske i niže osnovnoškolske dobi. U inkluzivnim radionicama spojili smo djecu s invaliditetom (intelektualnim poteškoćama, slijepе i slabovidne, te motoričkim smetnjama) i redovite polaznike (slika 3).

Slika 3.

Uz „izbjegličku krizu“, započeli smo s održavanjem integracijskih likovnih radionica u kojima sudjeluju djeca iz prihvatišta za tražitelje azila - Porin. U početku je prepreka bila komunikacija, no djeca su se vrlo brzo snašla i pronašla „zajednički jezik“ i zbližila kroz stvaranje likovnog djela. Takvi susreti, dakako, nijednu stranu ne ostavljaju ravnodušnom i duboko se utiskuju u svijest. Uspostaviti povjerenje s osobama koje su prošle traumatična životna iskustva, nikada nije jednostavan posao. Međutim, svaki uspješan završetak ovih akcija daje nam snage za novu.

Svi ovi projekti dio su programa *Eduakcija* čija je bit u akciji, događanju, razmjeni i kretanju.

Cilj koji kroz spomenute programe nastojimo ostvariti je prvenstveno pravovremena edukacija djece. Kroz provođenje prilagođenih inkluzivnih programi, posebno kroz programe koji uključuju djecu predškolske i rane osnovnoškolske dobi, stvaramo novu ge-

neraciju muzejske publike, ali i potičemo i učimo naše najmlađe o prihvaćanju različitosti. Uz daljnju kontinuiranu suradnju s centrima i udrugama, roditeljima i školama, radimo na senzibiliziranju javnosti za društvenu problematiku, te se nadamo da ćemo izgraditi odnose neopterećene okvirima i stvoriti temelje za poštivanje i prihvaćanje različitosti u cilju osiguravanja potpune integracije i provesti našu krilaticu - „Muzej otvoren svima“.

Summary:

Inclusive Art Workshops and Specialized Programs for People with Disabilities and Socially Marginalized Groups of Visitors

The Museum of Contemporary Art in Zagreb has been conducting programs specifically aimed at vulnerable groups of visitors for the last 20 years. These programs are aimed at a wide audience, from the elderly to the disabled and many more. Our regular output of creative workshops and guided tours are always tailored to the needs of specific groups of visitors.

Guided by the idea that the museum's paramount task is listening to the needs of a wide public, the Museum of Contemporary Art has broadened its production of educational content by starting a program of inclusive creative workshops. These workshops aim at educating our youngest audience (preschool and elementary school children) about accepting diversity in a fun way through exploring the contemporary art scene.

Liljana Suhodolčan, muzejska svetovalka, kustosinja pedagoginja

Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem
Glavni trg 24, Slovenj Gradec
liljana.suhodolcan@kpm.si

Življenje danes in nekoč

Projektno sodelovanje CUDV Črna na Koroškem, enote Dnevni center Ravne na Koroškem, in Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzej Ravne na Koroškem

Sažetak:

Leta 2011 smo v Koroškem pokrajinskem muzeju skupaj z Dnevnim centrom Ravne na Koroškem, enoto CUDV¹ Črna na Koroškem, zastavili enoletni projekt z namenom otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami predstaviti izbrane vsebine iz kulturne dediščine. Pri izboru tem smo upoštevali principe in metode specialnopedagoškega dela, kot ponazorila uporabljali muzejske predmete in otrokom omogočali aktivnen – praktičen prikaz posameznih izbranih vsebin. Globalni cilj projekta je bilo spoznavanje vsebin kulturne dediščine domačega okolja, za končni cilj pa smo si zastavili izdelavo zbirke priprav in delovnih listov za izbrane vsebine in pripravo razstave s katalogom.

V Koroškem pokrajinskem muzeju že vrsto let pripravljamo različne delavnice o kulturni dediščini, namenjene osnovnošolski populaciji. Še posebno pomemben je prvi stik otrok z muzejskimi vsebinami, ki zahteva postopen in tenkočuten način podajanja novih vsebin, saj se običajno ti osnovnošolci prvič srečajo z muzejem. Pogoj za pripravo programa za mlajšo populacijo je dobro sodelovanje z učitelji in vzgojitelji, potrebno je poznavanje otroškega zaznavanja okolice in njihove predstave sveta.

Zaradi dobrega sodelovanja tudi s šolami s prilagojenim programom v preteklih letih smo se v letu 2011 še posebno razveselili povabila CUDV Črna na Koroškem, enote Dnevni center na Javorniku na Ravnah na Koroškem, da skupaj izberemo in pripravimo učne vsebine s področja dediščine za manjšo skupino otrok z zmerno motnjo v duševnem razvoju. V skupini je bilo pet gojencev med 10. in 14. letom. Pri dveh je bila prisotna tudi cerebralna paraliza. CUDV Črna na Koroškem, ustanovljen leta 1968, zagotavlja kakovostne in inovativne programe dela z osebami z motnjo v duševnem razvoju. Dejavnost CUDV Črna sestavljajo programi s področij vzgoje in izobraževanja ter institucionalnega varstva otrok, mladostnikov in odraslih ter vključevanje uporabnikov v programe varstveno-de-

¹ Center za usposabljanje, delo in varstvo Črna na Koroškem.

lovnega centra (VDC), kjer zaposleni izvajajo in zagotavljajo različne vsebine, ki bogatijo življenje in delo uporabnikov socialnovarstvenih storitev. Vrednote, ki jim v CUDV Črna sledijo, so: povezanost, odličnost, spoštovanje, odgovornost, humanost, raznovrstnost, pravičnost, inovativnost in samoiniciativnost.

Kurikulumi na različnih ravneh izobraževanja vsebujejo učne načrte in programe pouka zgodovine. Izobraževanje mladostnikov z motnjami v duševnem razvoju zmerne ali teže stopnje po posebnem programu vzgoje in izobraževanja vsebuje obravnavo tudi nekaterih zgodovinskih tem. Za podajanje in razumevanje zgodovine zahteva od udeležencev sposobnost abstraktnega mišljenja, še posebno, če za nova spoznanja ne uporabljam ustreznih učnih sredstev in pripomočkov in če se razlage vsebine ne lotimo skrbno in načrtovano. Osebe z zmernimi motnjami v duševnem razvoju abstraktnih pojmov, ki jih je v poučevanju zgodovine veliko, ne razumejo. Kadar pa so vsebine izbrane in podkrepljene s sistematično, njihovim sposobnostim prilagojeno razlagu ter uporabljenimi ustreznimi metodami in načini dela, so jim vsebine zelo zanimive in jih lahko tudi uspešno usvojijo.

Pri pripravi in izpeljavi projekta Življenje danes in nekoč smo sodelovale in združile moči specialna pedagoginja, pedagoginja in muzejska pedagoginja. Pri izbranih vsebinskih temah smo upoštevale principe in metode specialnopedagoškega dela, kot ponazorila uporabljale muzejske predmete in otrokom omogočale aktiven – praktičen prikaz posameznih izbranih vsebin. Izhajale smo iz otrok in njihove sposobnosti dojemanja, kar je pomenilo: veliko predmetov, slik, fotografij, delovnih listov in praktičnih poskusov.

V projektu smo najprej določile vsebine iz kulturne dediščine domačega okolja, jih sistematично razgradile na teme in enote ter jih povezale z vsakdanjim življenjem, ki ga otroci poznajo. Vsakemu sklopu smo dodale predloge za izvedbo učnih ur, delovne in učne liste.

Kako se je začelo

Ideja o sodelovanju se je porodila med bivanjem otrok Dnevnega centra Ravne v Gozdni šoli v Topli, ko je zadnji dan zmanjkal električne. Otroci so postali nemirni, hoteli so poklicati hišnika, vendar tudi telefon ni delal. Spontano se je razvil pogovor o preteklih časih, ko ni bilo električne, avtomobilov, telefonov, urejenih cest in še marsičesa. Darinka Marinč, specialna pedagoginja in vodja enote Dnevni center Ravne, je ob spominjanju na ta dogodek zapisala: »Med vikendom sem doma razmišljala, da je moto našega usposabljanja res ‚Učenje za življenje‘, vendar bi naši otroci na primeren način in z veliko ponazorili bili sposobni spoznati tudi nekaj zgodovine in načina življenja ljudi v preteklosti.« (Suhodolčan, Marinč, Feregotto 2012:10).

Povabilo k sodelovanju je pomenilo tudi zame nov pristop, novo priložnost za učenje in spoznavanje še neznanega. Zagotovljena strokovna pomoč specialne pedagoginje in

pedagoginje mi je pomenila izziv, ki ga nisem mogli prezreti. Nekajkratni obiski v Dnevnem centru Ravne pri petih gojencih, ki so oblikovali skupino, njihov pozitivni neposredni odziv name in prisrčen sprejem v njihovo okolje so mi pomenili še dodatno spodbudo. Spodbudo in izziv, da skupaj s strokovnimi delavci v CUDV Črna na Koroškem vsaj delno poskušamo zagotoviti v Ustavi RS zapisano pravico – osnovno človeško pravico do enakovrednega dostopa do informacij.

O projektu

V želji približati kulturno dediščino skupinam z motnjo v duševnem razvoju smo v enoletnem projektu ŽIVLJENJE DANES IN NEKOČ oblikovale raznovrsten pedagoški način obravnave posameznih izbranih vsebin kulturne dediščine, prilagojen za skupino z motnjami v duševnem razvoju.

Sledile smo zastavljenim ciljem:

Globalni cilj projekta je bil spoznavanje vsebin kulturne dediščine, doživljjanje okolja, spoznavanje razlik med načinom življenja v sedanjosti in preteklosti ter oblikovanje osnove za dojemanje zgodovinskih sprememb.

Konkretni cilji, ki so bili vezani na vsebine naših srečanj, pa so otrokom omogočali, da so spoznavali svoj domači kraj, se seznanjali, kako so ljudje tod živelji v preteklosti, in s tem imeli možnost zaznavati spremembe v njihovem okolju. Vključevali so se v kulturno okolje, v katerem živijo, seznanjali so se s tradicijo, življenjskimi navadami in praznovanji.

Kot končni cilj smo si zastavile izdelavo zbirke priprav, aplikatov in delovnih listov s področja kulturne dediščine, ki je lahko osnova za delo s skupinami otrok z motnjami v duševnem razvoju tudi v drugih zavodih. Z razstavo in katalogom razstave, ki smo ga oblikovale ob koncu projekta, smo širši javnosti predstavile vpogled v projektno dogajanje, potek in vsebino naših druženj.

Pri oblikovanju vsebinskih sklopov smo izhajale iz predznanja in izkušenj posameznikov v izbrani skupini in njihovega razumevanja okolja, v katerem živijo. Pregledale in izbrale smo primerne teme, pri izpeljavi upoštevale principe in metode specialnopedagoškega dela, kot ponazorila smo uporabljale muzejske predmete in otrokom omogočale aktiven – praktičen prikaz posameznih dejavnosti v preteklosti.

Izhajale smo iz otrok in njihove sposobnosti dojemanja, kar pomeni: veliko predmetov, slik, fotografij, delovnih listov in praktičnih poskusov.

Izblikovale smo sedem vsebinskih sklopov o vsakdanjem načinu življenja in jih izvedle v štirinajstih učnih urah. Te so potekale v Dnevnem centru na Ravnah na Koroškem, pri Prežihovi bajti – spominskem muzeju pisatelja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca, v etnološki zbirki muzeja na Ravnah in na kmetiji v Podgorju pri Slovenj Gradcu. O posa-

meznem vsebinskem sklopu so se najprej pogovarjali v skupini v dnevnem centru, ob drugem obisku smo se pogovarjali o isti temi s poudarkom na preteklosti, ob tretjem obisku pa smo vsebine poskušali utrditi tudi s krajšimi izleti po bližnji okolici. Otroci so radi sodelovali, snov jim je bila zanimiva, odkritosčno so izražali svoje občutke. Ob spanju na skupnem ležišču so ugotavliali, da se tako ne more spati, ker se zбудiš »čisto zmečkan«. Ob pranju na »ribežl« so sklenili, da bodo raje imeli pralni stroj. Starih oblačil nočejo, ker so težka in »grizejo«. Iz skupne sklede ne bodo več jedli, ker jim bodo drugi vse pojedli. Brez elektrike nočejo biti, ker nič ne vidijo pa še radia ne morejo poslušati. Ob koncu projekta so otroci iskreno priznali: »Še dobro, da ne živimo nekoč!«

Vsebinski in metodološki pristop

Delo je potekalo v dveh sklopih.

1. Priprave:

- Prva srečanja specialne pedagoginje in pedagoginje s kustosinjo pedagoginjo so potekala ob spoznavanju različnih pristopov in snavjanju vsebinskih sklopov. Na podlagi predstavljenih zmožnosti dojemanja novih spoznanj pri izbrani skupini gojencev smo izbirale vsebine kulturne dediščine, ki so bile skupini v vsakdanjem življenju že poznane in usvojene. Pri oblikovanju vsebinskih sklopov so bili še posebno dragoceni in pomembni spoznavanje različnih strokovnih pristopov, pripravljenost za sodelovanje in oblikovanje novih skupnih pristopov ter upoštevanje različnih metod dela pri doseganju smotrov in ciljev pri na novo oblikovanih in prilagojenih vsebinskih sklopih s področja dediščine domačega okolja.

2. Izvedba učnih ur:

Vsebino učnih ur smo povezale:

- s predmeti in dogodki iz vsakdanjega življenja gojencev v skupini;
- s stalnimi muzejskimi postavitvami v Koroškemu pokrajinskemu muzeju, Muzeju Ravne na Koroškem; predvsem z muzejskimi eksponati v etnološki zbirkki, z dimnico in eksponati v Prežihovi bajti na Preškem Vrhu nad Kotljami;
- z muzejskimi eksponati, ki so s svojo funkcijo in zgodbo ponazarjali materialno vsebinsko podobo izbrane teme oziroma so pomenili vez med sedanostjo in preteklostjo;
- z izbranimi fotografijami iz bogate fototeke Muzeja Ravne na Koroškem.

Didaktična načela in metode dela pri načrtovanju in izvajanju delavnic:

Pri metodični pripravi projektnega dela smo upoštevale naslednja specialnopedagoška načela:

- sistematicnost in kontinuiteto posredovanja snovi,
- načelo demokratičnosti, ki omogoča učencem kritično ocenjevanje vseh vidikov življenja,
- načelo dinamičnosti, ki presega togost učnega programa,
- načelo integriranosti v širše družbeno okolje oziroma načelo kulturne inkluzije,
- načelo aktivnosti,
- načelo individualizacije, ki upošteva individualne razlike v sposobnostih otrok,
- načelo interdisciplinarnosti – sodelovanje strokovnjakov z različnih področij,
- načelo enakih možnosti ob upoštevanju različnosti.

Pri izvedbi posameznih delavnic smo glede na izbrano temo in odzive učencev uporabljale naslednje metode dela:

- pripovedovanje,
- opazovanje,
- vprašanja in odgovore,
- razlage,
- demonstracije,
- dajanje navodil,
- praktično delo,
- eksperiment,
- ekskurzije.

Oblikovanje vsebinskih sklopov

Pri oblikovanju vsebinskih sklopov smo izvajalke projekta izhajale iz predznanja in izkušenj posameznikov v izbrani skupini in njihovega razumevanja okolja, v katerem živijo.

Odločile smo se, da izhajamo iz sedanjosti in z izbranimi vsebinami postopoma vstopamo v preteklost in dediščino kulturnega prostora, v katerem sobivamo.

Izoblikovale smo sedem vsebinskih sklopov s štirinajstimi učnimi urami:

1. Bivališča

1.1 Bivanje danes

1.2 Bivanje nekoč

1.3 Bivanje danes in nekoč, ekskurzija po naselju Javornik in k Prežihovi bajti

2. Stanovanjski prostori

2.1 Stanovanjski prostori danes

2.2 Kuhinja danes in nekoč, učna ekskurzija, ogled dimnice v Koroškem pokrajinskem

muzeju, Muzeju Ravne na Koroškem

2.3 Kuhinja danes in nekoč

2.4 Spalnice in spanje

3. Higiena

3.1 Osebna higiena, higiena oblačil, obutve in bivalnih prostorov danes

3.2 Osebna higiena, higiena oblačil, obutve in bivalnih prostorov v preteklosti

4. Svetila

4.1 Svetila danes in nekoč

5. Oblačila

5.1 Oblačila danes in nekoč

6. Prosti čas

6.1 Družabno življenje danes in nekoč

7. Prevoz in prevozna sredstva

7.1 Prevozna sredstva danes in nekoč

7.2 Prevozna sredstva danes in nekoč, učna ekskurzija, vožnja z vozom in konjsko vprego, ogled kočij in vozov

Ob projektu so sprotro nastajali delovni listi in učne priprave, ki smo jih ob koncu projekta povezale v zbirko vaj in učnih listov. Priročnik in katalog razstave Življenje danes in nekoč prepletata znanja etnologije, muzejske pedagogike in specialne pedagogike in priča našata prikaz in zgradbo izbranih učnih vsebin, ki so sistematično razgrajene. Vsaki temi so dodani predlogi za še drugačne načine izvedb ter predlogi delovnih in učnih listov. Za razumevanje in spoštovanje različnosti sodobne družbe, za navajanje na pozitivno vrednotenje kulturne dediščine ter za razvijanje in usvajanje obče človeških vrednot je danes zelo pomembno poznati in razumeti preteklost. To moramo omogočiti tudi osebam z motnjami v duševnem razvoju. Eden končnih ciljev je bila tudi muzejska razstava z naslovom Življenje danes in nekoč, s katero smo nosilke projekta širši javnosti predstavile vpogled v projektno dogajanje, potek in vsebino naših druženj. Razstava je bila postavljena v muzejskem razstavišču na gradu Ravne med 3. decembrom 2012 in 28. februarjem 2013.

Z odprtjem vrat muzeja in muzejskimi delavnicami za skupino s posebnimi potrebami vzgoje in izobraževanja smo ustvarili most povezovanja, sodelovanja in vključevanja. Kulturna dediščina je tako postala most k sožitju drugačnosti in različnosti, ustvarjanju prisnih vezi med strokovnimi delavci in obiskovalci.

Pri projektu smo sodelovale Darinka Marinč, specialna pedagoginja in vodja dnevne enote, Dnevni center Ravne, njena sodelavka Alenka Feregootto, pedagoginja, Dnevni center Ravne, in Liljana Suhodolčan, etnologinja in muzejska pedagoginja v Koroškem pokrajinskem muzeju.

Summary:

Everyday Living Today and in the Past

In 2011, the Carinthian Regional Museum, together with the Črna na Koroškem Center for Vocational training CUVD, Work and Day care, started a one year project to showcase selected parts of the Carinthian cultural heritage to children and young adults with special needs. We considered the principles and methods of aided education, incorporating museum exhibits into the presentations to enable an active and practical learning experience on the selected topics. The main goal of the project was to familiarize the children with the cultural heritage of their local region, with the end goal being the creation of a collection of exercises for future use and an exhibition with a catalogue.

Bibliografija:

Suhodolčan Liljana, Marinč Darinka, Feregootto Alenka. 2012. Življenje Danes in nekoč. *Projektno sodelovanje CUDV Črna na Koroškem, enote Dnevnega centra Ravne na Koroškem in Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeja Ravne na Koroškem*. Slovenj Gradec: Koroški pokrajinski muzej.

| Jožica Rateški, višja kustosinja

Muzej novejše zgodovine Celje
Prešernova ulica 17, Celje
jozica.trateski@mnzc.si

Dostopnost Muzeja novejše zgodovine Celje

Sažetak:

V Muzeju novejše zgodovine Celje se trudimo, da postaja muzej vedno bolj dostopen gibalno, senzorno in intelektualno oviranim osebam. Dvigalo omogoča dostop gibalno oviranim osebam v vse razstavne prostore, stalna in občasna razstava v Otroškem muzeju Hermanov brlog sta prilagojeni slepim in slabovidnim. Dve stalni muzejski razstavi sta prilagojeni gluhim in nagnušnim osebam s pomočjo vodnika v znakovnem jeziku. Potrebam uporabnikov s posebnimi potrebami prisluhnemo in v partnerstvu z njimi ter s strokovnimi sodelavci iščemo rešitve in sledimo cilju celovite dostopnosti.

Več kot 15% vseh prebivalcev Evropske unije je invalidov, v Sloveniji ocenujemo delež invalidov na 12-13% celotnega prebivalstva. Od tega ima 8% invalidov odločbo o invalidnosti glede na različne zakone, preostalih 5% pa so osebe z večjo telesno okvaro (Akcijski program za invalide 2014-2021 2013:3).

Vlada RS je sprejela dva akcijska načrta za invalide. Prvega za obdobje 2007-2013 in drugega za obdobje 2014-2021. Gre za programa ukrepov za invalide na vseh področjih, ki pomembno vplivajo na njihovo življenje ne glede na vrsto invalidnosti ali njihovo starost. Namenski program za invalide je spodbujati, varovati in zagotavljati polnopravno in enakovredno uživanje človekovih pravic invalidov in spodbujati spoštovanje njihovega dostojanstva. Slednji program obsega trinajst temeljnih ciljev s skupaj 91 ukrepi, ki celovito urejajo vsa področja življenja invalidov. Oglejmo si temeljne cilje programa: ozaveščanje in informiranje, bivanje in vključevanje, dostopnost, vzgoja in izobraževanje, delo in zaposlovanje, finančno-socialna varnost, zdravje in zdravstveno varstvo, kulturno udejstvovanje, šport in prostozasne dejavnosti, versko in duhovno življenje, samoorganiziranje invalidov, nasilje in diskriminacija, staranje z invalidnostjo.

Državni zbor RS je leta 2008 sprejel *Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov*. »Pričakovanja invalidov in vseh, ki živimo in delamo z invalidi, so po sprejemu Konvencije o pravicah invalidov velika. Vsi pričakujemo, da bo njeno izvajanje prispevalo k boljši kvaliteti življenja invalidov in zmanjšanju diskriminacije zaradi invalidnosti.« (Uršič 2008:1).

Muzej novejše zgodovine Celje je znanstvenoraziskovalna in vzgojno-izobraževalna ustanova hkrati. Z oživljjanjem predmetov in njihovih zgodb razjasnjuje preteklost, pomaga

pri razumevanju sedanjosti in soustvarjanju prihodnosti. Je prostor spoznavanja, učenja, druženja in razmišljanja. Muzej izvaja javno službo varovanja, ohranjanja, raziskovanja, razstavljanja in populariziranja premične kulturne dediščine s področja zgodovine in etnologije od začetka 20. stoletja dalje. Pomembno pozornost z dodatnimi pedagoškimi programi in aktivnostmi namenjamo mlajšim obiskovalcem muzeja.

Muzej si že leta prizadeva za boljšo dostopnost kulturne dediščine in muzejskih vsebin osebam s posebnimi potrebami. V zadnjih letih posebno pozornost namenjamo senzorno in gibalno oviranim. Zaradi zagotavljanja različnih vrst dostopnosti, se muzej uvršča med vključujoče (inkluzivne) muzeje. Smo na poti uresničevanja kulturnih pravic invalidov in zagotavljanja enakih možnosti za njihovo udeležbo v kulturnem življenju. S tem bomo pripomogli k bolj kvalitetnemu osebnostnemu in socialnemu razvoju invalidnih oseb. Z izboljšanjem dostopnosti želimo osebam s posebnimi potrebami omogočiti dostopnost vsega, kar je za polnočutne samoumevno.

Dostopnost za gibalno ovirane

V letu 2004 smo realizirali težko pričakovani projekt dostopnosti, ki omogoča gibalno oviranim osebam dostop v vse razstavne prostore našega muzeja. 29. septembra 2004 je ob muzejski stavbi začelo delovati dvigalo, ki je namenjeno tudi osebju muzeja (pot je ločena od poti za obiskovalce) ter dostopnosti muzejskih predmetov do depojev. Arhitekturne ovire na stalni razstavi Živeti v Celju je arhitekt rešil že v sami fazи načrtovanja in priprave nove razstave. Uredili smo tudi sanitarije za invalide. V Otroškem muzeju Hermanov brlog je bilo nedostopno Hermanovo otroško gledališče, rešitev smo našli v uporabi mobilne klančine, ki jo namestimo po potrebi. Na muzejskem dvorišču sta od leta 2012 dve parkirni mesti, ki sta rezervirani za invalide.

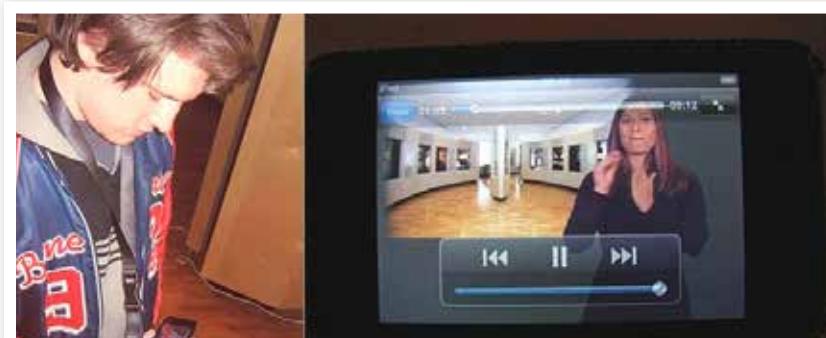

Slika 1: Dostop za gibalno ovirane osebe omogoča dvigalo in klančine. Vir: Muzej novejše zgodovine Celje

Dostopnost za senzorično ovirane / gluhi in naglušni

Med leti 2007-2009 je bil naš muzej vključen v evropski pilotni projekt Museum Sign Language Guide / Muzejski vodnik v znakovnem jeziku. Projekt je bil financiran s strani programa vseživljenjskega učenja – Grundtvig, ki je del programa Evropske unije in pokriva splošno izobraževanje odraslih. Njegov glavni namen je izvajanje ukrepov in rešitev, s katerimi bi vključili čim večji del odraslega prebivalstva v različne in neformalne oblike izobraževanja. Cilj projekta je bil razvoj elektronskega video vodnika, ki bo omogočal gluhim in naglušnim samostojno spremeljanje razstave v znakovnem jeziku v njim sprejemljivem jeziku. Sodelovali smo partnerji iz Nemčije (Veste Coburg Art Collections), Avstrije (Schloss Schönbrunn Kultur und Betriebsges.m.b.H.) in Slovenije (Muzej novejše zgodovine Celje). V projekt smo se vključili na pobudo podjetja »Racio, družba za razvoj človeškega kapitala«, ki ima dolgoletne izkušnje pri delu z gluhami in naglušnimi osebami. Muzej je prispeval vsebine razstave za video produkcijo v slovenskem znakovnem jeziku, sodeloval pri testiraju, evalvaciji, optimizaciji vsebin in promociji projekta. V projektu sta s svojimi bogatimi izkušnjami sodelovala še Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije in Združenje tolmačev slovenskega znakovnega jezika. Končni produkt – muzejski vodnik za gluhe in naglušne osebe temelji na PDA (Personal Digital Assistant) tehnologiji. Vzporedno z nastajanjem video vodnika za gluhe in naglušne je bila razvita tudi tehnična rešitev, ki spremeljanje razstav po muzejih omogoča tudi naglušnim osebam. Pripravili smo vsebine za dve stalni razstavi (Živeti v Celju in Fotoatelje in galerijo Pelikan). Gluhi lahko na zaslonu spremljajo filme (posnetke v slov. znakovnem jeziku), v katere so vključene tudi slike posameznih prostorov, oziroma delov razstav, da se uporabniki laže orientirajo na razstavah.

Naj omenim, da je Državni zbor Republike Slovenije oktobra 2002 sprejel Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika¹, januarja 2014 pa je vlada RS razglasila, da se 14. november v Republiki Sloveniji obeležuje kot dan slovenskega znakovnega jezika.

Slika 2: Muzejski vodnik v slovenskem znakovnem jeziku. Vir: Muzej novejše zgodovine Celje

¹ <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/39212>

Dostopnost za senzorično ovirane / slepi in slabovidni

Vsebine, ki so dostopne ali dostopnejše za slepe in slabovidne, se navezujejo predvsem na oddelek Otroški muzej Hermanov brlog. Leta 2014 smo odprli stalno razstavo Brlog igrač in jo kmalu po odprtju dopolnili s šestimi katalogi za slepe in slabovidne (brajica in povečani tisk). V istem letu smo prejeli tudi pobudo Sebastjana Kamenika (člana Združenja prijateljev slepih Slovenije) o gostovanju razstave Radovedni prstki, ki je nastala v sodelovanju s Pedagoško fakulteto Univerze na Primorskem. Koncept in vsebina razstave sta nam bila blizu, predvsem pa ideja, da približamo eksponate slepim in slabovidnim, ter hkrati videčim obiskovalcem našega muzeja. Pod mentorstvom dr. Aksinje Kermauner, predavateljice na študijskem programu 2. stopnje inkluzivne pedagogike, je pri predmetu Metode dela s slepimi in slabovidnimi, 24 študentk in študentov izdelalo družabne igre in pomočke za slepe in slabovidne. Ob odprtju razstave smo pripravili tripartitno pismo o nameri, ki smo ga podpisali Univerza na Primorskem, Združenje prijateljev slepih in naš muzej. Vsi smo se zavzeli in podprli skupni cilj, da v letu ali dveh na razstavo vključimo različne igrače in pomočke za slepe in slabovidne otroke, ki jih bodo izdelali študenti inkluzivne pedagogike. Prav tako smo študentom ponudili možnost prilagoditve otroškega muzeja. Začelo se je intenzivno sodelovanje z obema partnerjema. Razstava Radovedni prstki je bila zelo dobro obiskana, dopolnjevali smo jo s programom o ozavščanju o slepoti, ki sta ga izvajala člana Združenja prijateljev slepih Slovenije Sebastjan Kamenik in Mojca Breznikar. Posebnih programov so se udeleževale skupine predšolskih otrok, osnovnošolcev in družine. Razstavo smo zaprli s praznično prireditvijo 15. oktobra ob Mednarodnem dnevu bele palice.

Od leta 2017 je Otroški muzej Hermanov brlog prilagojen slepim in slabovidnim

Skupna ideja o dostopnosti otroškega muzeja se je razvijala, izviv o prilagoditvah je sprejela Ines Skol, študentka na podiplomskem študiju inkluzivne pedagogike. Pripravila je idejne načrte, ki smo jih skupaj preučili, prilagodili in izdelali. Talnim taktilnim oznakam lahko sledijo slepi s palico od vstopa v muzejsko hišo do otroškega muzeja. Za lažjo orientacijo smo namestili tri tipne tablice (ob vstopu v muzej, pred toaleto in pred vstopom v otroški muzej), deset komunikacijskih besedil v brajici, z več kot 170 oznakami smo slabovidne opozorili na stopnice, dvigalo, toaleto in razstavne prostore.

Obe razstavi v otroškem muzeju sta dopolnjeni z vsebinskimi katalogi (povečan tisk in fotografije, brajica) ter s povečevalnimi stekli. Nova pridobitev je 21 prilagojenih igrač, družabnih iger in učnih pomočkov za slepe in slabovidne otroke, ki smo jih vključili na stalno razstavo Brlog igrač (del v družabnico, del v igralnico). 19 študentov inkluzivne pedagogike (Pedagoška fakulteta Koper, Univerza na Primorskem) je skupaj z mentorico izdelalo 15 igrač in iger, 3 igre je podarila Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 3 igre pa je prispeval Center IRIS, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Pri-

pravili smo kataloga s predstavitvijo novih pridobitev (fotografija, ime predmeta, avtor in navodila za igro) v povečanem tisku in brajici. Igrače so namenjene tudi polnočutnim obiskovalcem, ki si lahko nadenejo simulacijska očala in se preizkusijo kako se znajdejo v svetu teme in si s perspektive slepih in slabovidnih ogledajo razstavo ter se preizkusijo v družabnih igrah. V letu 2017 smo prav na vse stopnice namestili tudi protidsne trakove, ki omogočajo lažje gibanje slabovidnih, hkrati pa poskrbijo za varnost vseh obiskovalcev muzeja.

Slika 3: Dostopnost za slepe in slabovidne.
Vir: Muzej novejše zgodovine Celje

Dostopnost za intelektualno ovrane osebe

V muzeju kustosi izvajamo prilagojena vodstva za intelektualno ovrane osebe. Vodstva in ustvarjalnice prilagodimo, seveda pa je obiskovalcem vse razumljivejše ob podpori in dobrem sodelovanju s pedagoškimi delavci oziroma spremjevalci. Obiščemo nas osnovnošolci in odrasli s posebnimi potrebami. Pri mlajših obiskovalcih na ogledu razstav v otroškem muzeju večkrat uporabimo kot animacijsko sredstvo tudi ročno lutko Hermanna Lisjaka, ki je zaščitni znak otroškega muzeja.

Pred časom smo v otroškem muzeju izvajali program Herman Lisjak v deželi umetnosti in dedičine. Na sedmih abonmajskih srečanjih so otroci spoznavali raznolikost kulturne dedičine preko muzejskega gradiva iz zbirke Otroško življenje. S pestrimi ustvarjalnimi tehnikami so občutili različna področja umetnosti – zvok in glasbo, gib in ples, barve in slikarstvo in z glasbo, igro, plesom in risbo vstopali v svet umetnosti in v sebi prebujali nova občutena in zaznavanja. Eden od abonmajev je bil namenjen otrokom s posebnimi potrebami iz celjske osnovne šole. Odzivi in občutja otrok so bili izjemni. Posebne programe predstavitev kulturne dedičine smo pripravili tudi ob vsebinah stalne razstave Živeti v Celju. Ogled razstave smo dopolnjevali s predstavitvijo muzejskih zbirk in predstavitvijo poklica enega od mojstrov obrti, katerega obrt predstavljamo z ambientalnimi postavitevami delavnic v Muzejski ulici obrtnikov (frizer, modistinja, klobučar, krojač, urar, zlator in čevljar). Ena od dejavnosti našega muzeja je tudi program Muzej v kovčku, ko obiščemo ustanove (vrtce, šole, zavode za osebe s posebnimi potrebami, zavode dnevnega varstva in bivalne enote ...), ki nas povabijo. Obiščemo jih s pravim muzejskim kovčkom in predstavimo muzej, muzejske predmete, razstave, naše dejavnosti. Program je lahko dobra priprava na obisk muzeja.

Informacijska in virtualna dostopnost

V muzeju se trudimo, da o svoji razstavnih dejavnosti, programih za različne ciljne skupine obiskovalcev, promociji kulturne dedičine obveščamo javnosti po različnih kanalih. Naš namen je, da pridejo jasne informacije do uporabnikov ali do potencialnih uporabnikov brez komunikacijskih šumov. Omenjam nekaj kanalov: muzejska spletna stran, Facebook, Twitter, Instagram, mediji: časopisi, Celjske muzejske novice, televizijske hiše, radijske hiše, portali z digitaliziranimi muzejskimi vsebinami (Museums.si, Ce-NOB, Europeana, Kamra), obveščanje po pošti in elektronski pošti.

Po mnenju Ministrstva za kulturo RS o inkluzivni dostopnosti do muzejskih zbirk je bil v slovenskem prostoru narejen opazen napredek in s tem dosežen eden od pomembnih ciljev evropske kulturne politike. V Muzeju novejše zgodovine Celje se bomo na področju dostopnosti trudili še naprej in sledili pomembnemu cilju okrepitev družbene vloge muzeja, ki bo s tovrstnim delovanjem prispeval k dvigu kakovosti življenja ranljivih skupin in njihovi družbeni spretetosti. Tudi na ta način soustvarjamo lepši in pravičnejši svet za vse ljudi.

Summary:

Accessibility of Museum of Recent History Celje

At the Museum of Recent History Celje we are trying to make museum more accessible to mobile, sensory and intellectually disabled people.

Elevator allows access for physically handicapped persons to all exhibition areas, permanent and occasional exhibitions at Children's Museum Herman's Den are adapted to the blind and visually impaired and two permanent museum exhibitions are adapted to the deaf and hard of hearing with a guide in sign language.

We are trying to be attentive with the people with special needs; and in partnership with them we are looking for the best solutions, following the goal of all-inclusive accessibility.

Bibliografija:

Uršič, Cveto. 2008. *Konvencija o pravicah invalidov: mednarodni sporazum o pravicah invalidov*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Akcijski program za invalide 2014-2021. 2013. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Liljana Velkovski, muzejska pedagoginja savjetnica i kustosica

Galerija Klovićevi dvori
Jezuitski trg 4, Zagreb
liljana.velkovski@gkd.hr

U ritmu dodira: Multimedijска izložba i katalog

Sažetak:

Galerija Klovićevi dvori u Zagrebu po prvi je put 2014. godine¹ organizirala taktilnu izložbu za osobe oštećena vida i videće osobe, iako se ideja za izložbu *U ritmu dodira...* pojavila još 2010. godine, kada je tema Muzejsko-edukativne akcije, koju priređuju muzejski pedagozi na razini cijele Hrvatske, bila *Dodir*. Ta je akcija, naime, bila pokretač u osmišljavanju izložbe za osobe s oštećenjem vida, kojima se zbog nemogućnosti vizualne percepcije aktiviraju druga osjetila, ponajprije osjet dodira.

Slika 1: Na početku izložbe *U ritmu dodira* je crtež bijelom kredom na crnom zidu slijepje osobe koja u ruci drži bijeli štap, u pratnji videće osobe. Crtež je izradila akademika slikarica Monika Meglić. Fotografija: Tomislav Jurica Kaćunić.

Ovom smo izložbom svim našim posjetiteljima zadovoljili potrebu taktilnog percipiranja umjetničkih djela, iako je to po muzeološkim standardima strogo zabranjeno. Stoga je

organizirati takvu izložbu² bio pravi izazov u želji da dobijemo odgovore na postavljena pitanja: kako osobama s oštećenjem vida njihovu nemogućnost vizualnog doživljaja oplemeniti taktilnom dimenzijom kojom započinje reakcija na materijalni svijet koji nas okružuje, a pritom i sve druge potaknuti na interakciju s umjetničkim radom i recepciju novih spoznaja koje se ne mogu doživjeti u prirodi niti u svakodnevnom životu. Od početka je namjera bila uključiti umjetnike mlađe generacije. Odabrani su umjetnici koji su se odazvali pozivu i na zadalu temu kreirali radove koje još do tada nisu izlagali. Iako je uobičajeno da se za osobe s oštećenjem vida rade tradicionalne kiparske izložbe skulptura, na ovoj su izložbi osim kipara bili zastupljeni grafičari, slikari, umjetnici koji se bave videoumjetnošću, *device artom*, a to su: Ana Kovačić, Vitar Drinković, Nikolina Zanoški, Petar Popijač, Dalia Finek, Petra Kovačić, M_1300 iž čijeg se imena kriju Maja Blažek i Marita Stanić, Vana Gaćina, Luka Hrgović & Duje Medić, Monika Meglić, Iva Ćurić, Iva Haramina, Jenny Brosinski iz Berlina i draga gošća Sanja Fališevac, gluhoslijepa kiparica, jednom riječju, svi koji su imali i željeli nešto „reći“ na zadalu temu. Upravo je raznolikost njihovih poetika omogućila da se umjetnost iskusi drugačije nego vizualno.

Ujedno nas je i *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, najmlađi UN-ov međunarodni dokument o ljudskim pravima, koja je stupila na snagu 6. lipnja 2007. godine, uputila na rad s osobama sa smanjenim mogućnostima te ističe kako osobama s invaliditetom treba osigurati put za uživanje ljudskih prava ravnopravno sa svim građanima – u obrazovanju, zapošljavanju, pristupu građevinama i drugim uslugama te pristupu pravdi.³

Stoga smo u ovu izložbu po prvi put uključili gluhoslijepu kiparicu Sanju Fališevac, koja nam je otkrila što znači biti slobodna, nesputana u svom kreiranju, iako lišena vizualnih sjećanja izbrisanih u najranijoj mladosti. Sanja *gleda dodirom*, snaga njezina izričaja leži u pretpostavci, intuiciji, vjeri i ljubavi koja pokreće sva čula. Promatrajući proces njezina stvaranja umjetničkog djela, s uvjerenjem mogu potvrditi da ljudi ne definiraju ograničenja, nego mogućnosti koje su nam dane, poziv kojem smo se odazvali ili poticaj koji smo slijedili.

Prilagoditi izložbu *U ritmu dodira...* osobama s invaliditetom prirodan je slijed dosadašnjih susreta u našoj Galeriji, jer većina su dragi gosti naših izložaba i stalni polaznici likovnih radionica. Promatrajući njihov rad, ubrzo shvatite da nisu oni ti koji imaju problema u komunikaciji, nego svi mi ostali koji nismo dovoljno educirani kako se približiti ili izdici iz okvira nametnutih kroz život i obrazovanje u kojima se više ili manje uspješno nalazimo i krećemo. Da bismo te utabane staze premostili, izbrisali granice koje smo sami nesvesno stvorili, potrebno je početi drugačije gledati i misliti, kretati se u smjeru integracije osoba s poteškoćama, a posebice onih kojima je vizualni doživljaj uskraćen. Osobe s oštećenjem vida također komuniciraju s okolinom sluhom, govorom, uočavanjem različitih mirisa, neposrednim kontaktom, te, kao što smo već napomenuli, vid zamjenjuju do-

¹ Izložba je bila kandidirana 2012. godine ali je zbog nedostatka finansija realizirana tek od 29. travnja do 1. lipnja 2014.

² Autorica teksta, koncepcije izložbe i urednica popratnoga kataloga: Liljana Velkovski.

³ *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*. URL:http://www.un.org/clanci/međunarodni/2007_06_6_80.html, Zagreb, 1.6.2007.

dirom pa kažemo da oni „gledaju rukama“. Međutim, što je s potrebnim vremenom koje osoba oštećena vida utroši da bi prepoznaла informaciju dodirom, budući da je kretanje čitavog tijela sporije od pokreta očiju? Je li to kretanje od točke A do točke B ritam kojim svatko od nas sam upravlja prema jačini interesa za nekoga ili nešto, prema izazovu koji je stavljen pred nas, pa sve ono što je poznato ni ne primjećujemo, a ono što je nepoznato čini se nedostiznim? Je li kod slijepih i slabovidnih osoba koristan naizmjeničan ritam vježbanja taktilnog opažanja te njegovo osvještavanje jer će njegovanjem opipa njihov život možda već sutra biti bogatiji za još jedan umjetnički doživljaj? Naša opažajna i predodžbena sposobnost nisu ništa gotovo što nam je dano jednom za svagda, to je ono što se konstantno razvija. Stoga je ova izložba uvjetovala sasvim nov način ponašanja, ona je tražila interakciju dodirom, opipavanje bez ograničenja, potencirala istraživanje i navodila posjetitelja na iskustvenu pustolovinu. Mladi umjetnici kreirajući djela vizualno-taktilnih senzacija u novonastalom podrumskom ambijentu zasigurno su promijenili frekvencije naših misli i podigli atmosferu na neku višu dimenziju.

Postav izložbe bio je podređen osobama s oštećenjem vida a potpuno slijepе osobe dolazile su u pratnji videćih osoba, iako su ih u Galeriji dočekali volonteri Edukacijsko rehabilitacijskog fakulteta. Trodimenzionalna djela u prostoru bila su postavljena na teplisonu kružnog oblika koji je služio kao orientir. Legende su bile postavljene na limeni stalak, dijelom prikovan za zid s tekstrom na hrvatskom i engleskom jeziku ali s uvećanim slovima zbog slabovidnih osoba, a donji kraći dio izvučen u prostor pod 45° (na visini od 90 cm), kako bi slijepе osobe mogle iščitati skraćenu legendu na brajici. Pripremili smo i audio snimak tako da je uz svaku legendu bio instaliran MP3 aparat sa slušalicama te su posjetitelji mogli čuti snimljenu prezentaciju umjetnika o svom radu. Sveukupna visina izloška i postamenta, ako je bio potreban, nije prelazila ugodnu visinu za dodir od 160 cm. Nijedan izložak nije bio postavljen prije konzultacije sa slijepim ili slabovidnim osobama iz Saveza slijepih, a neki su umjetnici tražili i razgovor sa slijepim osobama o svom radu kako bi bili sigurni da su na pravom putu. Sve što smo radili bilo je strogo pod njihovim nadzorom, a dan prije otvorenja izložbe njihov predsjednik je došao provjeriti je li sve donekle postavljeno po njihovim standardima.

Slika 2: Rad kipara Vitra Drinkovića – Skulptura za komunikaciju 3, glina (22x12x14 cm), zbijena jezgra ovalne mase na oba kraja prošupljena i otvorena prostoru za veličinu dlana raširenih prstiju kako bi se osobe dotakle samo kažiprstom i pri tom bile iznenadene neočekivanim dodirom. Fotografija: Tomislav-Jurica Kaćunić.

O edicijama izložbe

Vizualni identitet izložbe te oblikovanje popratnih materijala - kataloga za slijepе, slabovidne i videće, dodatnoga kataloga s cjelovitim tekstem za slijepе te plakata, pozivnice i majice - osmisili su dizajneri Tomislav-Jurica Kaćunić i Ivana Vučić iz Hamper studija.

Cilj dizajnera bio je razviti jednakopravnu komunikaciju za tri ciljne grupe - slijepе, slabovidne i videće. Izjava slijepog blogera Dushyantha Yapa sa Šri Lanke, nakon prvog susreta s dominom - 'Domino' je igra u kojoj slijepi i videći jednako uživaju!, inspirirala je dizajnere Hamper studija u osmišljavanju vizualnog identiteta izložbe *U ritmu dodira...* i njezinih popratnih edicija. Naime, poput brajice (reliefnog točkastog pisma za slijepе) i domino za komunikaciju koristi reljefni točkasti grafizam. Za tvorbu znakova brajice koristi se 6 (2 x 3), isto kao i u klasičnom domino setu s dvostrukom šesticom.

Slika 3: CD je sastavni dio kataloga i nalazi se na njegovoj zadnjoj stranici, a sadrži uvodni tekst autorice kataloga i govor umjetnika o svojim radovima. Fotografija: Tomislav-Jurica Kaćunić (gore).

Plakat izložbe i promotivne majice (dolje).

Poseban izazov za dizajnere bilo je, osim „čitanja rukama“, omogućiti slijepim osobama i kvalitetno „gledanje rukama“. Tehnički zahtjevi tiska brailleovih znakova posebno su složeni, dok je situacija s izvedbom i tiskom „taktičnih ilustracija“ još kompleksnija. Stoga

je bilo potrebno prilagoditi 3 različite tehnologije - offsetni tisak za videće i slabovidne osobe, te sitotisk „taktičnih ilustracija“ i reljefni (*slijepi*) tisak brailleovih znakova pomoću AccuBraille modula za slijepе.⁴ To je zahtjevalo dugotrajni proces istraživanja u izvedbi „taktičnih ilustracija“ počevši od konzultacija sa slijepim osobama, istraživanja pristupa u fotografiranju radova prema kojima su se izrađivale ilustracije za reljefe koje bi slijepim ljudima bili dovoljno čitki, a potom tiskarskih proba kako bi finalni rezultat bio funkcionalan. Pri tom se vodila briga o korištenju one tipografije koja će svojim karakteristikama omogućiti slabovidnim osobama lakše čitanje. Font koji je korišten za uvodni tekst kataloga bio je Gotham Narrow Book veličine 17 pt (točaka), a prored 23.8 pt (točaka) uz poravnanje teksta po lijevoj margini da bi ga mogle lakše čitati i slabovidne osobe, što je automatski povećavalo broj stranica kataloga. Za drugi dio teksta o umjetnicima korišten je manji font, Gotham Narrow Book veličine 9 pt (točaka) s proredom od 11.7 pt (točaka) kako bi tekst zauzeo što manje prostora radi ograničenih finansijskih sredstava. Za potpis pored slika korišten je Gotham Narrow Medium (naslovi), i Gotham Narrow Book (opis ispod naslova) 18 pt (točaka), a veličina proreda 22 pt (točaka). Iako je drugi dio teksta bio samo za videće osobe, ni slabovidne ni slijepi osobe nisu bile zakinute za potpuni sadržaj kataloga jer smo sve tekstove snimili na CD-ROM. Naime, velik broj slijepih osoba ne zna Brailleovo pismo, posebno one osobe koje tijekom života izgube vid.

Za standardni katalog koristili smo slova u negativu u skladu s vizualnim identitetom izložbe - idejom „domina“.

Osim kataloga na uvećanom tisku, izradili smo i dodatni katalog s cjelovitim tekstrom za slijepе na Brailleovom pismu, formata 21,5 x 15,5 cm. Tiskan je na posebnom, bijelom papiru veće gramature, a sadrži samo uvodni tekst autorice na 40 stranica (za usporedbu, taj bi isti tekst za slabovidne osobe u standardnom katalogu bio tiskan na 12 stranica, a za videće na samo 3,5 stranice). Veličina Brailleova slova je standard te se ne može mijenjati. Ona iznosi 0,5 x 1 cm (otprilike kao veličina fonta 28 točaka).

Do svih tih podataka smo došli dugotrajnim istraživanjem uz ljubaznu pomoć slijepih i slabovidnih djelatnika u Hrvatskoj knjižnici za slijepе pri Savezu za slijepе koji su dodatni katalog otisnuli u svojoj tiskari. Standardni katalog tiskan je u Printeru grupi, a tisak brajice i taktičnih ilustracija uz standardni katalog izradila je tiskara REM-B koji su nam zbog velikog interesa za ovaj projekt izašli u susret i izradu tiska podredili našim skromnim financijama.

⁴ Tehnički zahtjevi tiska Brailleovih znakova posebno su složeni. Tvrtka Bobst konstruirala je modul koji rješava ograničenja s kojima se suočavaju tiskare specijalizirane za slijepе. Zahvaljujući AccuBraille modulu sada je moguće otiskivati Brailleove znakove u stroju za savijanje i lijepljenje, a ne samo u tiskarskoj preši s ravnom pločom. Kvaliteta točkica koje se u tom slučaju stvaraju pomoću valjka je na visokoj razini.

Dakle, kako bismo učinili katalog pristupačnim svim posjetiteljima, pa tako i osobama oštećena vida (slijepima i slabovidnima), bilo ga je potrebno tiskati u sve tri tiskare što je iznimno zahtjevan i kompleksan posao.

Hamper studio je potaknut karakterom projekta osmislio plakat i suvenire - promotivne majice koje su na zanimljiv način komunicirale cjelokupnu ideju izložbe kako bi je što bolje približile korisnicima.⁵

Dizajneri su za potrebe plakata snimili fotografiju kakra domino igre koji su prilagodili sadržaju izložbe promovirajući umjetnike čiji su radovi predstavljeni na izložbi. Crne domino pločice na crnoj podlozi stvaraju nijanse crne (sive) diskretno ocrtavajući putanju kretanja u imaginarnom prostoru. Inspiracija dominom, usmjerena je stvaranju vizualne asocijacije posjetitelja kao misaone ideje koju može oblikovati i slijepa i videća osoba. Na taj način, primjenom istog motiva na promotivnu majicu postiže se jasna veza s porukom izložbe i nudi prilika svakom posjetitelju da kupovinom i korištenjem majice sudjeluje u podizanju svijesti o ovoj izuzetno važnoj temi te podrži svoje slijepu i slabovidnu sugrađane.

Zaključno

Sasvim je sigurno da smo izložbom *U ritmu dodira...* svijet suvremene umjetnosti približili slijepim i slabovidnim osobama, ali ujedno i proširili spoznaje videćih, njihovu empatiju, te umjetnost učinili socijalno važnom i jednako dostupnom svima.

Cilj nam je bio aktivno uključiti posjetitelja u rad umjetnika što je rezultiralo taktilnim percipiranjem umjetničkih djela i interakcijom bez koje se neki umjetnički radovi ne bi mogli dovršiti. Također smo omogućili videćim osobama da povezom na očima „razgledaju“ izložbu uz pratnju vodiča i time pojačali potrebu osvještavanja drugih osjetila i približavanje videćim osobama svijet i osjet drugačijih. Na ovoj izložbi mlađih suvremenih umjetnika bile su izložene brojne instalacije što je sve iznimno iznenadilo jer su osobe s oštećenjem vida naviknule „gledati“ samo kiparske radove. Izložba je bila dobro prihvaćena i kod slijepih i slabovidnih osoba i kod mlade publike upravo zbog mogućnosti dodirivanja umjetnina, istraživanja i zvučnih efekata koji izložbi daju dinamiku i jedan potpuno drukčiji doživljaj.

Rad na projektu odnosio se na istraživanje drukčijih oblika vizualne komunikacije. U tom smislu ova nas je izložba uvela u proces privikavanja na komunikaciju svim osjetilima što je u potpunosti promijenilo našu percepciju stvarnosti koja nas okružuje, a promijenio se i naš odnos prema popratnim katalozima izložaba koji se razlikuju od standardnih kataloga. Stoga smo sva istraživanja i sve predradnje oko izložbe i kataloga, kao što smo već napomenuli, radili uz strogu kontrolu i dogovor s djelatnicima iz Hrvatskog saveza slijepih.

⁵ Osim otisnutih suvenira, Hamper je predložio niz zanimljivih suvenira koji se nažalost zbog ograničenog budžeta ovom prilikom nisu uspjeli realizirati.

Standarde smo poštovali te smo uz katalog s uvećanim tiskom za slabovidne osobe i poseban katalog na Brailleovu pismu za slijepu osobu izradili i audiosnimku o svakom izloženom umjetničkom djelu te sve tekstove snimili na CD-ROM kao sastavni dio kataloga. No ono što nas je najviše fasciniralo jest snalažljivost slijepih osoba, a posebno slabovidnih, pri čitanju taktilnih ilustracija i njihova usporedba s originalima na izložbi. Sve nas je to još jednom uvjeroilo da trud koji smo uložili nije bio uzaludan. Namjera nam je bila da katalog, i nakon što se ugase svjetla izložbenog prostora, bude podsjetnik na sve umjetničke radove koje su mladi suvremeni umjetnici kreirali razmišljajući u smjeru integracije osoba s poteškoćama kojima je vizualni doživljaj uskraćen. Njihova pomoć, iskustvo i naposljetku njihov život kojim oni svakodnevno komuniciraju bili su nam smjernica za put kojim moramo ići kako bismo cijeli projekt prilagodili njima, ali na obostrano zadovoljstvo.

Summary:

In the Rhythm of Touch - Multimedia Exhibition and Catalog

With the *In the Rhythm of Touch...* (*U ritmu dodira...* in original) exhibition, we have brought the world of contemporary art closer to the blind and the visually impaired, but we have also increased the understanding and empathy of sighted people, which has made the art to be socially important and equally accessible to all.

This exhibition of young contemporary artists has brought numerous installations, which was very surprising because visually impaired persons are used to “viewing” only works of sculpture. The exhibition has been well-received by both the blind and the visually impaired, as well as by the youngest audiences, exactly because they have been given the chance to touch and explore works of art, and because of the sound effects, providing the exhibition with a dynamics and offering an entirely different experience.

Respecting standards, we have produced – besides a large catalogue for the visually impaired and a special catalogue in Braille for the blind – an audio recording accompanying every exhibited work of art and have recorded all texts on a CD-ROM as an integral part of the catalogue. But what has fascinated us most is the resourcefulness of the blind, and especially of the visually impaired, in their reading tactile illustrations and their drawing comparisons with the originals at the exhibition.

Bibliografija:

Diderot, Denis. 1950. *Pismo o sljepcima*. Zagreb: Zora.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. *Narodne novine*, http://www.nn.hr/clanci/međunarodni/2007_06_6_80.html (1.6.2007)

Velkovski, Liljana. 2014. *U ritmu dodira*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori.

Tea Gudek Šnajdar

Culture Tourist
Nassauplein 81, 2011 PG Haarlem, Netherlands
tea@culturetourist.com

Kako povećati broj stranih posjetitelja u muzeju? Primjer suradnje muzeja i vanjskih partnera u Amsterdamu

Sažetak:

Jedan od najčešćih fokusa muzeja je povećanje broja posjetitelja. Međutim, čini se kako se većina muzeja fokusira na svoje već dobro uhodane vjerne posjetitelje: školske grupe, individualno građanstvo i sl. No, ukoliko želimo privući potpuno nove posjetitelje u muzeje, trebali bismo se fokusirati na nova tržišta. U ovome tekstu, moj fokus je usmjeren na kulturne turiste s primjerima uspješnih rješenja nekih amsterdamskih muzeja.

Turizam

Turizam je definitivno jedna od najbrže rastućih industrija u svijetu. Ljudi sve više putuju, cijene avionskih karata su povoljnije nego ikada. A ono što je najbitnije, uz pomoć interneta informacije su postale vrlo lako dostupne.

Turizam je u Hrvatskoj definitivno vodeća gospodarska grana. Rezultati za 2017. godinu pokazuju da je u tom periodu Hrvatsku posjetilo 16,5 milijuna stranih posjetitelja. Što je za 14% više nego prethodne godine.¹

Turizam u Hrvatskoj trenutno ima samo tendenciju rasta. I to ne samo u, tradicionalno, primorskoj Hrvatskoj, nego i kontinentalnoj. Lijep primjer toga je grad Zagreb, koji je već tri godine zaredom proglašen najboljim Adventom u Europi.² U prvih devet dana Adventa u Zagrebu prošle godine (1.-10.12.2017.) posjetilo ga je 37,685 gostiju što je za 28% više nego u istom periodu prethodne godine.³

Velik broj turista koji posjećuju Hrvatsku svake godine, u sklopu svojih aktivnosti, žele se upoznati i s hrvatskom kulturom. A mjesto na kojem će ju prvo tražiti su svakako muzeji.

Kulturni turizam

Kada se pogledaju brojke koje nam daje *World Tourism Organization*⁴ vidi se kako jedna grana turizma doživljava osobit rast – kulturni turizam. Kulturni turisti su nam također najzanimljiviji kao potencijalni posjetitelji muzeja. U sklopu svog putovanja žele učiti o povijesti, kulturi i umjetnosti zemlje koju posjećuju, tako da su automatski puno zainteresirani za posjet muzeju od običnog turista.

Prema definiciji koju pruža Daniela Angelina Jelinčić (Jelinčić 2009:54.), neke od karakteristika kulturnih turista su sljedeće:

- Obrazovaniji su
- Imućniji su (više troše i lojalni su potrošači)
- Svoje putovanje organiziraju sami (traže informacije na internetu)
- Imaju neke specifične interese
- Ostaju duže u destinaciji koju posjećuju
- Aktivniji su od prosječnog turista

Jedan od problema s kojima se muzeji često susreću su financije. Osobito budžet za marketing i promociju samih muzeja (te time i privlačenje novih posjetitelja). Međutim, upravo suradnjom s (kulturnim) turizmom taj problem se može vrlo uspješno riješiti. Neki od benefita koje kulturni turizam ima za lokalitete kulturne baštine i muzeje su:

1. Promidžba – turizam ima izrazito jak marketing (video, *on line*, časopisi). Suradnjom s turizmom, automatski se taj marketing radi i za kulturu, odnosno muzeje.
2. Financije – već duži niz godina u zapadnoeuropskim zemljama kulturne institucije se gotovo uopće ne financiraju iz državnog budžeta. Financije su uvijek pomalo tabu tema, novca nikad nije dovoljno, uvijek se reže proračun i treba se štedjeti. Međutim, uključivanjem kulturnih institucija u turističku ponudu – kroz posjete muzejima, radionice, programe, one počinju dobivati poprilično velik nezavisan izvor financija. Više ne ovise o državnom proračunu, nego postaju finansijski neovisne.
3. Očuvanje spomenika – dolaskom većeg broja posjetitelja u muzeje, više se ulaže u njihovo održavanje. Sam ICOMOS u Međunarodnoj povelji kulturnog turizma (1999) ističe kako: "... [kulturni turizam] ima pozitivne učinke [na spomenike] utoliko što pri-donosi njihovom održavanju i očuvanju". Na ovaj se način i lokalno stanovništvo više povezuje s njima (zapošljavanje, veća svijest o kulturnoj baštini u njihovom gradu i sl.)

¹ <http://www.mint.hr/vijesti/rekordna-2017-turistica-godina-ostvareno-102-milijuna-nocenja/11589>

² <https://www.europeanbestdestinations.com/christmas-markets/>

³ http://www.infozagreb.hr/media/press_corner/hr/2017_11.pdf

⁴ <http://www2.unwto.org>

4. Otvaranje javnosti – povezano s prethodnom stavkom, kulturne institucije često imaju tendenciju biti pomalo elitne, samo za probrano društvo. Međutim suradnjom s kulturnim turizmom nude široj javnosti svoje kolekcije, informacije i znanja, te im postaju zanimljive.

Amsterdamski primjeri

Vrlo lijepa suradnja muzeja s kulturnim turizmom može se vidjeti na primjeru dva amsterdamska muzeja: Rijksmuseum-a i Muzeja Van Gogh-a.

Rijksmuseum, Nacionalni muzej Nizozemske prezentira nizozemsku umjetnost od srednjeg vijeka do suvremenog doba. Najvažnija zbirka je izložena u *Eregalerij* gdje se prezentiraju djela majstora nizozemskog zlatnog doba. Vjerojatno najpoznatije slike ovdje su Rembrandtova *Noćna straža* i Vermeerova *Mlječarica*.

Slika 1: Interaktivni dio vodstva u Rijksmuseum-u, u sklopu programa 'Saturday Art Tours for internationals living in Amsterdam' (<http://culturetourist.com/tours/tours-workshops/art-tours/>), autorica: Tea Gudek Šnajdar

Muzej Vincenta Van Gogha sadrži najveću svjetsku zbirku najznačajnijeg nizozemskog modernog slikara. Pokrivena su sva razdoblja njegova stvaralaštva, a neka od najznačajnijih djela ovdje su *Seljaci jedu krumpir*, *Suncokreti* te zbirka slikarevih autoportreta.

Ova dva muzeja imaju oko 4 milijuna posjetitelja godišnje. Velik dio čine domaći posjetitelji (obitelji, škole), međutim većinu čine strani turisti. Dio njih samo posjeti muzej, no jedan dio želi imati vodstvo u muzeju.

Slika 2: Interaktivni dio vodstva u Muzeju Van Gogh-a, u sklopu programa 'Saturday Art Tours for internationals living in Amsterdam' (<http://culturetourist.com/tours/tours-workshops/art-tours/>), autorica: Tea Gudek Šnajdar

Zbog ovog velikog broja posjetitelja te radi lakše organizacije posla, muzeji su odlučili izdvojiti dio svojih usluga (*outsourcing*) – vodstva za kulturne turiste. Budući da ti posjetitelji dolaze u malim grupama (najčešće u paru), bilo bi nemoguće organizirati sva vodstva. Zbog toga su muzeji počeli surađivati s partnerskim agencijama koje preuzimaju organizaciju tih vodstava na sebe.

Zanimljivo je da su i službeni vodiči muzeja, zaduženi većinom za školske posjete, vanjski suradnici. Tako da sva muzejska vodstva zapravo održuju vanjski suradnici muzeja.

Partnerske agencije koje organiziraju vodstva rade s vodičima i zapošljavaju ih za određene muzeje. Vodiči su uvijek povjesničari umjetnosti (najčešće s magistarskom razinom obrazovanja i specijalizacijom u području koje muzejska građa pokriva), govore više stranih jezika, imaju visoku razinu znanja i vještine u javnom govorništvu i prezentaciji. Agencije također organiziraju posjet tako što kupuju ulaznice (*skip-the-line tickets* u vrijeme kada je veći broj posjetitelja u muzejima). Muzej i partnerska agencija potpisuju ugovor u kojem su detaljno opisani uvjeti poslovanja.

Ono što je veliki benefit za muzeje je sljedeće: agencija ne preuzima na sebe samo vodstvo, nego rade i marketing te promoviraju muzej (reklamiraju te muzeje kako bi privukli posjetitelje). Na ovome se lijepo vidi uspješnost suradnje između kulture (muzeja) i turizma (vanjskih suradnika, agencija). Time se dobiva *win-win* situacija za sve uključene

strane. Muzej dobiva marketing, promociju, nove posjetitelje, te se rasterećuje od velikog dijela posla na vodstvima. Agencija ostvaruje zaradu na organizaciji vodstava. Muzejski vodiči su za njih plaćeni, te velik broj mlađih povjesničara umjetnosti ima osigurana primanja i rad u struci. A posjetitelji dobivaju kvalitetno, često privatno vodstvo. Dakle, sve strane su zadovoljne.

Ono čega se vjerojatno uvijek pomalo pribjavamo je kvaliteta vodstava koji se nude. Ulogu pružanja kvalitetne informacije muzej preuzima na sebe. Knjige – vodiči koje muzeji objavljaju su izuzetno informativni i kvalitetni (također povoljni cijenom). Često se održavaju radionice i tematska vodstva (primjerice, Arhitektura Rijksmuseum-a). PR odjeli muzeja su izuzetno aktivni na društvenim mrežama te nude mnoštvo informacija svojim pratiteljima. U svojoj ponudi imaju besplatne mobilne aplikacije na više jezika s različitim temama vezanim za muzejsku građu. Oba muzeja imaju gotovo svu svoju građu digitaliziranu (dostupno na web stranicama oba muzeja), a Rijksmuseum također nudi knjige iz svoje knjižnice u digitalnom obliku (također dostupno na web stranici muzeja). Sve ovo je dostupno barem na nizozemskom i engleskom, a zatim slijede i drugi jezici.

Zaključak

Turizam je u Hrvatskoj trenutno najjača gospodarska grana. Hrvatska postaje u Europi i svijetu izuzetno tražena destinacija. Suradnjom s partnerima u turizmu, muzeji mogu dobiti velik dio novih posjetitelja. Ono što je također bitno, mogu ih dobiti bez značajnih finansijskih ulaganja.

Često izazov muzejskim pedagozima, uz sve regularne muzejske poslove, jest biti nešto za što se nismo školovali – kulturni menadžeri. Međutim, suradnjom s drugim strukama mogu se ostvariti značajni rezultati. Dakle, za povećati broj stranih posjetitelja u muzejima, suradnja je definitivno najvažnija!

Summary:

How to Increase the Number of Foreign Visitors in a Museum?

Example of cooperation between museums and associate partners in Amsterdam

One of the biggest challenges Croatian museums are facing is how to get more visitors into museums. With often a tight budget investing a lot of money in PR and marketing promotion is rarely an option.

However, with a tourism as a fast growing industry in Croatia, museums could potentially get a whole new group of visitors – culture tourists. In this article I gave some examples from two museums in Amsterdam, Rijksmuseum and Van Gogh Museum. With which they've attracted more visitors by collaborationg with partners from a tourist sector.

Bibliografija:

- Jelinčić, Daniela Angelina. 2009. *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: Meandarmedia.
- Jelinčić, Daniela Angelina. 2010. *Kultura u izlogu*. Zagreb: Meandarmedia.
- „International Cultural Tourism Charter“. 1999. *ICOMOS*, https://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf (17.4.2018.)
- „Advent u Zagrebu ponovno najbolji“. *Turistička zajednica grada Zagreba*, http://www.infozagreb.hr/media/press_corner/hr/2017_11.pdf (17.4.2018.)
- „Tourism statistics“. *World Tourism Organization*, <http://www2.unwto.org> (17.4.2018.)
- „Rekordna 2017. turistička godina: ostvareno 102 milijuna noćenja“. Ministarstvo turizma RH, <http://www.mint.hr/vijesti/rekordna-2017-turisticka-godina-ostvareno-102-milijuna-nocenja/11589> (17.4.2018.)
- „Best Christmas markets in Europe“. *European Best Destinations*, <https://www.europe-anbestdestinations.com/christmas-markets/> (17.4.2018.)

Zaključak 9. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem: Edukacija – izazovi i rješenja novoga doba

Muzej je važan izvaninstitucijski čimbenik obrazovanja, a učenje u muzeju kroz iskušto i istraživanje omogućuje učenicima bolje razumijevanje nastavnih tema, razvoj vještina, kritičnosti, samostalnosti, kreativnosti te sposobnosti uočavanja, analiziranja i zaključivanja. Posjet muzeju u sklopu izvanučioničke nastave treba biti pomoćno planiran, što podrazumijeva dobru suradnju nastavnika i muzejskih pedagoga i kustosa. Na taj način se u muzeju, u neposrednom okruženju, potiče učenike na spoznavanje kroz otkrivanje i istraživanje, te se tako postiže realizacija ciljeva pojedinih nastavnih predmeta.

Prilikom obavljanja muzejske edukativne djelatnosti velika važnost se pridaje evaluaciji edukativnih aktivnosti i programa s ciljem utvrđivanja njihove učinkovitosti te načina poboljšanja i usavršavanja. Rezultati evaluacije pojedinih muzejskih programa za osnovnoškolski i srednjoškolski uzrast ukazuju na pozitivan doživljaj muzeja od strane učenika koji ponajviše ovisi o dobroj atmosferi, zanimljivom načinu prezentacije i količini interakcije.

Muzejski stručnjaci koji se bave edukacijom sve više osmišljavaju edukativne programe koji djeci različitog uzrasta omogućavaju učenje na kreativan i zabavan način. Stvaranje ugodne atmosfere je jedan od prvih uvjeta koji omogućuje ostvarivanje edukativnih ciljeva u muzejima, a primjeri iz prakse muzejskih stručnjaka otkrivaju različite načine na koje se ona postiže. Edukativni muzejski programi koji su se pokazali uspješnima uključuju učenike i studente u proces stvaranja izložbe, performansa ili projekta, brišu granice između muzeja i prirode kroz igre na otvorenom, sadrže susrete izvan muzejskih prostora te uključuju udruge i vanjske suradnike u pripremu i realizaciju programa. Uključivanjem u muzejske aktivnosti djeca uče na neformalan način, kroz zabavu i kreativno izražavanje, a muzejski stručnjaci uvode u programe različite elemente kako bi to postigli: korištenje različitih likovnih tehniki i suvremene tehnologije, dodavanje tajanstvenosti i humora u način prezentacije, korištenje pokreta, fizičke aktivnosti i glazbe.

Kroz nekoliko izlaganja provlačila se problematika edukativnih radionica namijenjenih djeci i odraslim osobama s posebnim potrebama. Naglašena je potreba uključivanja različitih udruga i centara za rad s marginaliziranim skupinama u edukativne

programe koje nude muzeji. Pri tome bi svakako trebalo u takve muzejske radionice uključivati i stručne djelatnike poput, primjerice, rehabilitatora ili art terapeuta.

Na kraju Skupa mogli su se čuti prijedlozi i ideje za sljedeći Skup - da se izlaganja usmjere na konkretnе probleme s kojima se muzejski pedagozi susreću u praksi i načine na koje su te probleme uspjeli riješiti.

